

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

18. (128.) évfolyam, 3. szám

Megjelent: 2023. június

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Farkas Szabolcs

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2023/2

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Buzás-Fekete Blanka Girmann Zsuzsanna,
Gyetvainé Virág Dóra, dr. Lábod Péter, dr. Mikló Katalin,
dr. Sulyok Ádám, dr. Tótháti Márta, dr. Zábori Zoltán*

18. (128.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

18. (128.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2023. június

Bencze Máté Imre

A CDSM irányelv sajtókiadványok védelmével kapcsolatos szabályozása és hazai implementációja

Dr. Tószegi Zsuzsanna

„Vannak kérdések, melyekre lehetetlen választ adni”
Az újpesti Wolfner-gyár harmadik korszaka

Pogácsás Anett

Szócikkek az IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia
Szerzői jog és iparjogvédelem rovatából – Védelmi idő a szerzői jogban

Dr. Palágyi Tivadar

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Válogatás a Szerzői Jogi Szakértői Testület szakvéleményeiből

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

A CDSM irányelv sajtókiadványok védelmével kapcsolatos szabályozása és hazai implementációja	
BENCZE MÁTÉ IMRE	7
„Vannak kérdések, melyekre lehetetlen választ adni”. Az újpesti Wolfner-gyár harmadik korszaka	
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA	38
Szócikkek az IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia Szerzői jog és iparjogvédelem rovatából – Védelmi idő a szerzői jogban	
POGÁCSÁS ANETT	82
Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	
DR. PALÁGYI TIVADAR	96
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből	138
– SZJSZT-32/2020 – Térségfejlesztés műfajú szakirodalmi művek szerzői jogi kérdései	138
– SZJSZT-32/2020/2 – Térségfejlesztés műfajú szakirodalmi művek szerzői jogi kérdései	145
Könyv- és folyóiratszemle	151
– Louise Popple, Timothy Pinto, Kachenka Pribanova: <i>The future of trade marks in the metaverse (A védjegyek jövője a metaverzumban)</i> (Dr. Palágyi Tivadar)	151
– Manuel Gil: <i>Y todo Avatar nos marcará (És minden avatár alakítani fog bennünket)</i> (Dr. Palágyi Tivadar)	145
– Susan Schneider: <i>A mesterséges ember. Az MI és az elme jövője</i> (Dr. Osman Péter)	159
– Milo Beckman: <i>Matematika számok nélkül</i> (Dr. Osman Péter)	170
Summaries	182

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

The CDSM directive's regulation regarding the protection of press publications and its implementation in Hungary	
MÁTÉ IMRE BENCZE	7
"There are questions to which it is impossible to give answers". The third epoch of the Wolfner factory in Újpest	
DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	38
Entries from the copyright and industrial property section of the IJOTEN online legal encyclopedia – The time of protection in copyright law	
ANETT POGÁCSÁS	82
News in the field of industrial property protection abroad	
DR TIVADAR PALÁGYI	96
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright	138
Review of books and periodicals	151
Summaries	182

CONTENT

La régulation de la directive CDSM au sujet de la protection des publications de la presse et sa mise en oeuvre en Hongrie	
MÁTÉ IMRE BENCZE	7
„Il y des questions auxquelles il est impossible de donner des réponses.” La troisième époque de l’usine Wolfner en Újpest	
DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	38
Entrées de la rubrique du droit d’auteur et de la propriété industrielle de l’encyclopédie de la science juridique en ligne IJOTEN – La durée de la protection dans le droit d’auteur	
ANETT POGÁCSÁS	82
Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l’étranger	
DR TIVADAR PALÁGYI	96
Avis d’expert choisis du corps des experts en droits d’auteur	138
Revue des livres et périodiques	151
Summaries	182

INHALT

Die mit dem Schutz der Pressepublikationen zusammenhängende Regelung der Richtlinie CDSM und ihre Umsetzung in Ungarn	
MÁTÉ IMRE BENCZE	7
„Es gibt Fragen die man nicht beantworten kann.“ Das zweite Zeitalter der Fabrik Wolfner in Újpest	
DR. ZSUZSANNA TÓSZEGI	38
Einträge aus der Rubriken über das Urheberrecht und das gewerbliche Eigentum der online rechtswissenschaftlichen Enzyklopädie IJOTEN – die Schutzfrist im Urheberrecht	
ANETT POGÁCSÁS	82
Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	
DR. PALÁGYI TIVADAR	96
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht	138
Übersicht von Büchern und Zeitschriften	151
Summaries	182

A CDSM IRÁNYELV SAJTÓKIADVÁNYOK VÉDELMEVEL KAPCSOLATOS SZABÁLYOZÁSA ÉS HAZAI IMPLEMENTÁCIÓJA*

I. BEVEZETÉS

Az Európai Bizottság 2014-ben az egyik legfőbb prioritásaként fogalmazta meg a digitális egységes piac létrehozását.¹ Mivel a globális gazdaság soha nem látott mértékben lép a digitalizáció útjára, az Európai Unió jogalkotóinak fel kell venniük a versenyt annak érdekében, hogy az exponenciális módon növekedő digitális környezet tekintetében effektív és célszerű szabályozások szülessenek. A digitális egységes piac létrehozása az út e szabályok felé, ahol a számos jogalkotási intézkedésnek egy része csupán az irányelv. Az *Európai Parlament és a Tanács 2019/790/EU irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról* (továbbiakban: CDSM irányelv) az új szabályozás, amely a szerzői jogi jogszabályokat hivatott harmonizálni az EU területén belül.

A CDSM irányelv célja az online tartalomgyártók és tartalommegosztók közötti erőviszonyok kiegyenlítése és a közöttük lévő „értékrés” (*value gap*) csökkentése.² A CDSM irányelv méltányos egyensúlyt hivatott biztosítani egyrészt a szerzők és egyéb jogosultak, másrészt a felhasználók jogai és érdekei között.³ Nem vitatható, hogy a méltányos díjazás elengedhetetlen a folyamatos tartalomalkotás fenntartásához, amely végső soron gazdagítja az európai társadalmat. A Bizottság úgy döntött, hogy a helyes lépés a jogtulajdonosok helyzetének javítása azáltal, hogy terheket ró az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatókra, különösképpen a híraggregátorokra. A Bizottság ezektől az intézkedésektől azt reméli, hogy megalkotja azt a rendszert, ami a legjobb eséllyel vág bele az alkotók bevételeinek tényleges növelésébe, és ezzel együtt törekszik a „*value gap*” megszüntetésére is.⁴

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán díjazott diplomamunka.

¹ Étienne Bassot, Wolfgang Hiller: The Juncker Commission's ten priorities. Az Európai Parlament Kutatószolgálatának év végi értékelése. Brüsszel, 2019. május, p. 3. Elérhető: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2019/637943/EPRS_IDA\(2019\)637943_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2019/637943/EPRS_IDA(2019)637943_EN.pdf). A jelen dolgozatban felhasznált internetes források utolsó elérési ideje egységesen 2022. április 1. napja.

² Joao Pedro Quintais: The New Copyright Directive: A tour d'horizon. Kluwer Copyright Blog, 2019. június 17. Elérhető: copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/06/17/the-new-copyright-directive-a-tour-dhorizon-part-ii-of-press-publishers-upload-filters-and-the-real-value-gap/.

³ CDSM irányelv (6) preambulumbekzdés.

⁴ A Bizottság tájékoztatója a digitális stratégiáról: Európa digitális jövőjének alakítása – az EU szerzői jogi szabályainak modernizálása. Elérhető: digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/copyright.

A CDSM irányelv bevezetését az EU számos ágazata és polgára támogatja.⁵ Két kiemelkedő rendelkezése miatt lett viszont hírhedt az unió egész területén. Nevezetesen a szomszédos jogok bevezetése a sajtókiadók⁶ számára kiadványaik digitális felhasználásával kapcsolatban, valamint az automatikus szerzői jogi szűrők bevezetése az online tartalommegosztó platformokon elsősorban a felhasználók általi engedély nélküli tartalmak szűrésére. A 15. és a 17. cikk is azon az elven alapul, hogy a tartalom készítői részesüljenek abból a bevételből, amelyet az online platformok a jogosultak tartalmát megosztó felhasználókból szereznek. Mindkét rendelkezés által követett cél „a korszerű, európaibb szerzői jogi keret”⁷ megteremtése a jogtulajdonosok által a digitális környezet térnyerése során elszenvedett veszteségek megfékezésével és a terheknek az egyre nagyobb hasznot húzó online szolgáltatókra való áthárításával. Ugyanakkor épp ez a két intézmény váltotta ki a legnagyobb vitákat a kritikusok között, akik a szabad internet végét vetítették előre. A kritikusok közül a legnagyobb visszhangot Julia Reda, a Kalózpárt európai parlamenti képviselőjének a véleménye kapta, aki az „internet szabadságának sötét napjaként” bélyegezte meg, valamint kitért arra, hogy véleménye szerint ez később közvetett úton, nagymértékben korlátozza majd az európai polgárok szólásszabadságát.⁸

Az sajtó szabadsága és sokszínűségének megőrzése, valamint a polgárok információhoz való hozzáféréseinek biztosítása elengedhetetlen. A sajtókiadványok⁹ és sajtókiadók általi szolgáltatások online térben való megjelenése híraggregátorok megjelenését eredményezte, amelyek üzleti modelljüket főként a sajtókiadványok újrafelhasználása köré építik. A kiadóknak újszerű problémákkal kell szembenéznük kiadványaik online felhasználásának tekintetében. Az engedélyezési folyamatok és a szabályozás nem minden esetben fedte le eddig a mindennapok gyakorlatát, feltűnően nehéz helyzetbe sodorva ezzel a sajtókiadókat.

⁵ Ariadna Matas, Shadi Ardalan: Recommendations on copyright and its role in the digital transformation of the cultural heritage sector. Europeana Pro, 2021. március 2. Elérhető: pro.europeana.eu/post/recommendations-on-copyright-and-its-role-in-the-digital-transformation-of-the-cultural-heritage-sector.

⁶ Bár a CDSM irányelv (55) preambulumbekzdése utal „a sajtókiadványok előállításáért tett szervezeti és pénzügyi erőfeszítések” elismerésének szükségességére, nem tartalmazza a sajtókiadók pontos fogalmi meghatározását. A 2. cikk (4) bekezdése utal azokra a sajtókiadványokra, amelyek „valamely szolgáltató kezdeményezésére, szerkesztői felelősségére és ellenőrzése mellett jelennek meg” és az (56) preambulumbekzdés kifejezetten kimondja, hogy a védelem nem vonatkozik „azokra a weboldalakra, mint például a blogokra sem, amelyeket nem egy szolgáltató – például egy hírszolgáltató – kezdeményezése, szerkesztői felelőssége és ellenőrzése mellett készülnek.”

⁷ CDSM irányelv (3) preambulumbekzdés.

⁸ Julia Reda: The text of Article 13 and the EU Copyright Directive has just been finalised. Julia Reda Blog. 2019. február 13. Elérhető: felixreda.eu/2019/02/eu-copyright-final-text/.

⁹ A CDSM irányelv 2. cikk (4) bekezdés által meghatározott definíció szerint: „Főként újságírói jellegű irodalmi művekből álló gyűjtemény, amely egy azonos cím alatt megjelenő időszakos kiadvány vagy rendszeresen aktualizált kiadvány, célja a nyilvánosság tájékoztatása hírekről vagy más témákról; valamint valamely szolgáltató kezdeményezésére, szerkesztői felelősségére és ellenőrzése mellett jelenik meg tetszőleges tömegtájékoztatási eszközben.” Az itt felsorolt konjunktív feltételeknek egyszerre, egyben kell érvényesülniük.

Az online felhasználást érintő jogok érvényesítése sok esetben nagy kihívást jelentett a digitális környezetben.¹⁰

Az EU felismerte, hogy a kiadóknak sajtókiadványaik előállításáért anyagi, technikai és kreatív erőfeszítéseket kell tenniük, és ezeknek az erőfeszítéseknek az elismerése immáron elengedhetetlen. Ezzel nemcsak a kiadói ágazat fenntarthatóságának megtartása a cél, de megbízható és független forrásból érkező információ terjesztésének szorgalmazása is. Ennek eléréséhez a legfontosabb eszköz, hogy az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást¹¹ nyújtók megfelelő mértékű díjazásban részesítsék a sajtókiadványok kiadóit minden olyan esetben, amikor sajtókiadványok a szolgáltatók által felhasználásra kerültek, és ezek az esetek nem tartoznak a meghatározott kivételek közé.

A CDSM irányelv a hozzáfűzött cél elérését négy rendelkezéscsoport révén biztosítja: 1. a szerzői jogi kivételek és korlátozások digitális és határon átnyúló felhasználásokhoz való igazítása; 2. az engedélyezési gyakorlatok fejlesztése és a tartalmak szélesebb körben való hozzáférhetővé tételére irányuló intézkedések bevezetése; 3. a szerzői jogok szempontjából jól működő piac megteremtését célzó intézkedések bevezetése; 4. a szerzők és előadóművészek helyzetének erősítése.¹²

A dolgozatban felállított hipotézis, hogy a CDSM irányelv 15. cikke és a sajtókiadványok kiadóinak benne megfogalmazott védelme effektív módon változtatja meg a sajtókiadók jogi helyzetét, különösképpen az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatókkal szemben, megteremtve számukra egy fenntarthatóbb környezet és a gazdasági fellendülés lehetőségét. A sarokpontok a szerzői jogi környezet fejlődésének bemutatása, a szerzői joggal szomszédos jogok definiálása és a CDSM irányelv megszületéséhez vezető út megismertetése. Ezenfelül górcső alá vesszük a CDSM irányelv nemzetközi és hazai implementálásának állomásait, mindemellett a hazai jogalkotási mechanizmusok mellett egy közös jogkezelésre irányuló kezdeményezést is.

A sajtókiadványok online környezetben történő terjesztésének egyszerűsége megalapozza azokat a nehézségeket, amelyekkel a jogosultak szembesülnek, amikor hatékonyan kívánják licencelni a jogukat, és díjazást szeretnének kapni műveik online terjesztéséért. A CDSM irányelv többek között erre a problémára is megpróbál hatékony megoldást nyújtani.

¹⁰ CDSM irányelv (54) preambulumbekkezdés.

¹¹ A CDSM irányelv 2. § (5) bekezdése egy másik EU-s irányelvre tesz utalást. A műszaki szabályokkal és az információs társadalom szolgáltatásaira vonatkozó szabályokkal kapcsolatos információszolgáltatási eljárás megállapításáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/1535 irányelve (2015. szeptember 9.) 1. cikke (1) bekezdésének *b)* pontja értelmében vett szolgáltatás, vagyis: az információs társadalom bármely szolgáltatása, azaz bármely, általában térítés ellenében, távolról, elektronikus úton és a szolgáltatást igénybe vevő egyéni kérelmére nyújtott szolgáltatás.

¹² Indokolás a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvényhez.

II. A SZERZŐI JOGGAL SZOMSZÉDOS JOGOK KIALAKULÁSÁNAK MÉRFOLDKÖVEI A DIGITÁLIS KÖRNYEZET FEJLŐDÉSÉRE VALÓ TEKINTETTEL

II.1. Az Infosoc-irányelv

Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (továbbiakban: Infosoc-irányelv) a Szellemi Tulajdon Világszervezete (továbbiakban: WIPO) Szerzői Jogi Szerződése (továbbiakban: WCT) végrehajtására, valamint az európai szerzői jogi problémák kiküszöbölésére és orvoslására létrejövő jogforrás.

A II. fejezetben szereplő 2–4. cikk tartalmazza az EU által harmonizált kizárólagos szerzői jogokat, melyek közül kiemelendők a többszörözési jog, a nyilvánossághoz közvetítés és terjesztés joga. A Bizottság a CDSM irányelvben is ezekkel a jogokkal ruházta fel a sajtókiadványok kiadót azokban az esetekben, amikor sajtókiadványait az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatók online felhasználják.

Fontosabb szegmense az Infosoc-irányelvnek az 5. cikk, amelyben a szerzői jogi védelem alóli kivételek kapnak helyet, és amiben a háromlépcsős teszt is rögzítve lett, melyet a BUE¹³ 1967. évi felülvizsgálatánál a 9 cikk (2) bekezdésébe foglaltak. A felülvizsgálatot követően a háromlépcsős teszt intézményét az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó *Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény* (a továbbiakban: TRIPS-megállapodás) 13. cikkébe belefoglalták.

Az Infosoc-irányelv 5. cikk első négy bekezdése taxatíve felsorolja azon eseteket melyek kivételt képezhetnek a 2. cikkben meghatározott többszörözési jog alól, az 5. cikk (5) bekezdésében pedig helyet kapott egy átfogó feltételrendszer, az említett háromlépcsős teszt. A BUE és a TRIPS-megállapodás által alkalmazott háromlépcsős teszt elemei 1. a szabad felhasználások egyes eseteit külön-külön, egyedi esetekként kell tekinteni, 2. a szabad felhasználás nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználására, 3. és indokolatlanul nem károsíthatja a szerzői jogosult jogos érdekeit. Kérdésként merül fel azonban, hogy a háromlépcsős teszt egészének, illetve egyes szintjeinek kik is a címzettjei, mely kérdésre sokszor még az Európai Bíróság sem tud teljeskörűen választ adni. Ennek vizsgálataképp rá kell mutatni, hogy az Infosoc-irányelvben nincs meghatározva a címzett oly módon, mint ahogy a BUE és a WCT tesztje a nemzeti jogalkotóhoz szól, vagy miképp a TRIPS-megállapodás a tagállamokra hivatkozik.

¹³ 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről (továbbiakban: BUE).

Az Infosoc-irányelv elsődleges célja az volt, hogy az engedélyezett felhasználások létezését harmonizálja az EU egész területén. Az irányelv például engedélyezi a művek felhasználását magáncélú másolásra, idézésre, paródiára, hírközlésre, oktatási célú illusztrálásra, könyvtárak bizonyos tevékenységeire, a művek fogyatékkal élők számára történő adaptálására és néhány más esetre. A felsorolásban szereplő kivételek mindegyikét szigorú feltételek és követelmények korlátozták. Ez a harmonizációs cél azonban nagyrészt kudarcot vallott. A 2001-es irányelvben szereplő választható lista miatt a tagállamok választották ki azokat az engedélyezett felhasználási módokat, amelyeket fenn kívántak tartani vagy be kívántak vezetni szerzői jogi törvényeikbe, és eltérő módon döntöttek azok alkalmazási feltételeiről.¹⁴ Ezt az álláspontot továbbá alátámasztja az Európai Politikai Tanulmányok Központja (*Centre for European Policy Studies*, továbbiakban: CEPS) által kiadott kritika. A CEPS kritikája alapján az Infosoc-irányelv nem volt képes a megfelelő szintű díjazást és kompenzációt biztosítani a szerzői jogi jogosultaknak. A CEPS elsődleges problémája, hogy az irányelv szerinti „méltányos díjazás” nem a kreatív tartalom jogszerű felhasználásának mentén történő elosztáson alapult, hanem az engedély hiányában történő, de mégis jogszerű felhasználásokon.¹⁵

Az Infosoc-irányelv által uralt időszak, valamint hosszú tárgyalások után 2019. június 7-én hatályba lépett az EU szerzői jogi reformcsomagjának két új jogi intézménye, a CDSM irányelv, valamint az *93/83/EGK irányelv módosításáról és a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbkövetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról szóló (2019. április 17.) EU/2019/789 számú irányelv* (továbbiakban: SatCab II. irányelv). Külön érdem, hogy Magyarország Európában a CDSM irányelv mellett az elsőként ültette át a SatCab II. irányelvet. A Bizottság irányelvének célja a sugárzást kiegészítő online szolgáltatások határokon átnyúló nyújtásának előmozdítása, valamint a más tagállamokból származó tévé- és rádióműsorok továbbkövetítésének elősegítése a meglévő jogi keret kiigazításával.

II.2. A digitális egységes piac (digital single market – DSM)

Az egységes piac az EU egyik legfontosabb vállalkozása. Létrehozása hivatalosan 1957-ben kezdődött a Római Szerződés aláírásával, amely megfelelő alapot biztosított az Európai Gazdasági Közösség (továbbiakban: EGK) létrehozásához. Az EGK fő célja a „négy szabadságon” alapuló közös piac létrehozása volt a kiegyensúlyozott, hosszú távú, fenntart-

¹⁴ Lucie Guibault: Why Cherry-Picking Never Leads to Harmonisation: The Case of the Limitations on Copyright under Directive 2001/29/EC. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, 1. évf. 1. sz., 2010, p. 58.

¹⁵ Nathan Guzé: Net Neutrality and the European Union's Copyright Directive for the Digital Single Market. *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, 43. évf. 1. sz., 2019, p. 73.

ható gazdasági fejlődés érdekében. Az EU közös piacának négy szabadságjoga: személyek, áruk, szolgáltatások és tőke szabad mozgása.¹⁶ Az egységes piac olyan nyitott térséggé vált, ahol a tagállamok nemzeti jogszabályait számos uniós jogszabály vagy rendelet egységesíti. 2004-ben ehhez az egységes piachoz csatlakozott Magyarország is, alávétve magát az EU szupranacionális jogrendszerének.

A digitális technológiák fejlődésével kialakuló digitális egységes piac fellendíti a gazdaságot, csökkenti a környezeti hatást és javítja az életminőséget. Célkitűzései közé tartozik többek között a közös piac kiterjesztése az online térben, az online ügyletek előtti akadályok lebontása, a tranzakciós költségek csökkentése, a környezeti lábnyom mérséklése, a jobb üzleti modellek bevezetése.¹⁷

Annak érdekében, hogy az Európai Unió egységes piaca igazodni tudjon ezekhez a változásokhoz, a Bizottság 2015. május 6. napján elfogadta a Digitális Egységes Piaci Stratégiát (továbbiakban: DSM-stratégia),¹⁸ mely 28 tagállam online piacát hivatott egységesíteni, ezzel leküzdvé a korábban felmerülő számtalan akadályt, amelyek az online eszközök és szolgáltatások használata során léptek fel. A DSM-stratégia célja annak biztosítása, hogy Európa gazdasága, ipara és társadalma korlátlanul kihasználhassa az új, digitális korszakkal járó előnyöket.¹⁹ Továbbá a Bizottság reméli, hogy olyan piacot hoznak létre, ahol az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása biztosított, valamint ahol a magánszemélyek és a vállalkozások zökkenőmentesen elérhetik és gyakorolhatják az online tevékenységeket, a tisztességes verseny feltételeit, valamint a fogyasztói és személyes adatok védelmének magas szintjét állampolgárságuktól és lakóhelyüktől függetlenül.²⁰

A DSM-stratégia a következő három alappilléren nyugszik.²¹ 1. A digitális árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása. A DSM-stratégia szorgalmazza a fogyasztók és vállalkozások határokon átvélt ügyleteinek létrejöttét és az e-kereskedelem térhódítását, elősegítve ezzel az áruk és a szolgáltatások szabad mozgását az Unión belül. Ezt új jogalkotási intézkedésekkel, a meglévő irányelvek felülvizsgálatával vagy az áruk online kereskedelmével és az e-kereskedelem területén lévő szolgáltatásnyújtással kapcsolatos reformok-

¹⁶ Szabó Marcel, Debisso Kinga, Gyeney Laura, Püskösty András: Az Európai Unió jogának alapjai. Pázmány Press, 2018, p. 437.

¹⁷ Christina Ratcliff: A mindenütt jelen levő digitális egységes piac. Ismertetők az Európai Unióról, 2022, p. 1. Elérhető: www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_2.1.7.pdf.

¹⁸ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai digitális egységes piaci stratégia. COM (2015) 192 final, Brüsszel, 2015. május. 6. Elérhető: eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192&from=EN.

¹⁹ Angyal Zoltán: Úton a digitális egységes piac felé. Miskolci Jogi Szemle, 15. évf. 3. különszám, 2020, p. 1.

²⁰ Diana Passinke: An Analysis of Articles 15 and 17 of the EU Directive on Copyright in the Digital Single Market: a boost for the creative industries or the death of the internet? Stanford – Vienna Transatlantic Technology Law Forum, 2020. 49. sz., p. 10. Elérhető: www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2020/08/passinke_eulawwp49.pdf.

²¹ Eurostat Infographs: Digital economy & society in the EU. 2018. évi kiadás, p. 25. Elérhető: ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/images/pdf/pdf-digital-eurostat-2018.pdf.

kal lehet elérni.²² 2. A megfelelő és egyenlő feltételek kialakítása a digitális hálózatok és innovatív szolgáltatások fellendüléséhez. A cél egy olyan környezet kiépítése, ahol a digitális hálózatok és szolgáltatások könnyebben érvényesülhetnek. A digitális egységes piac létrejöttének elengedhetetlen aspektusa a biztonságos környezet megteremtése, épp ezért a stratégia kiemelten fontos tényezőként kezeli a megfelelő szabályozási feltételek létrehozását, különös tekintettel a kiberbiztonságra,²³ az online platformok átláthatóságára, az adatvédelemre, valamint a gyors és biztonságos infrastruktúra kiépítésére. Emellett megfelelő környezetet kíván teremteni a digitális vállalkozások kiteljesedéséhez, és ahhoz, hogy ezek a szolgáltatások a lehető legnagyobb közönséget érhék el.²⁴ 3. Az európai digitális gazdaság növekedési potenciáljának a maximalizálása. Az Európai Unió nagy hangsúlyt fektet az európai digitális gazdaság fejlesztésére, és ennek céljából az egységes piac olyan részeit támogatja, mint az európai egységes felhőszolgáltatások kiépítése vagy a cégnyilvántartások összekapcsolása. Továbbá a folyamatban lévő digitalizáció öt – az egységes piac szempontjából kiemelkedően fontos – üzleti területet érint. Ezek a fizetések és számlavezetés, a megtakarítások, a biztosítás, a kkv-szolgáltatások és a hitelezés.²⁵

III. ÚT A CDSM IRÁNYELV MEGSZÜLETÉSÉHEZ

III.1. A CDSM irányelv előzményei

A CDSM irányelv célja egy igazságosabb piac megteremtése az online tartalmak, az online tartalmegosztók és online tartalomgyártók számára, továbbá megemlítené a szerzői jogi szabályok mélyreható reformjának elindítása. Mindezek fényében elmondható, hogy a CDSM irányelv alapvetően a 2010. évi Digitális Menetrend (*Digital Agenda*) célkitűzéseit testesíti meg,²⁶ amelynek főbb sarokpontjai a jobb hozzáférés biztosítása a fogyasztók és a vállalkozások számára a digitális árukhoz, a megfelelő feltételek megteremtése a digitális hálózatokhoz és a digitális gazdaság növekedési potenciáljának maximalizálása.²⁷

De az is megemlítené, hogy a digitális egységes piac kiépítésére szolgáló szabályozásokkal kapcsolatban egyes szakértők elítélték azokat az intézkedéseket, amelyek hatására egyes vál-

²² A Világ és Európai Megtakarítási és Lakossági Banki Csoport weboldalán található Digitális egységes Piacról írt ismertető cikk. Elérhető: [wsbi-esbg.org/Positions/Payments/Pages/DigitalMarketStrategy.aspx](https://www.wsbi-esbg.org/Positions/Payments/Pages/DigitalMarketStrategy.aspx).

²³ Az Európai Unió Tanácsa által kiadott közlemény: Kiberbiztonság: hogyan kezeli az EU a kiberfenyegetéseket, 2021. október. Elérhető: www.consilium.europa.eu/hu/policies/cybersecurity/.

²⁴ Raphaël Moncada: The European Digital Single Market. Eyes on Europe. 2017. október 16. Elérhető: eyes-on-europe.eu/the-european-digital-single-market/.

²⁵ I. m. (22).

²⁶ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai digitális menetrend, p. 3–6. Elérhető: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF.

²⁷ Tájékoztatók az Európai Unióról: Európai Digitális Menetrend. 2022. január. Elérhető: www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_2.4.3.pdf.

latatok elveszítik potenciális vásárlóikat, vagy munkavállalók állása kerül veszélybe azáltal, hogy a technológiailag fejlett egységes piacon teljes foglalkoztatási szektorok alakulnak át.²⁸

Áttekintésképp a következőkben a szomszédos jogokat és azok elhelyezkedését tekintjük át a polgári jog jogterületén belül. A szellemi alkotások joga a polgári jog önálló, sajátos jogterülete.²⁹ Tekintettel a dogmatikai elméletre és a két történelmi jelentőségű nemzetközi egyezményre, az 1883. évi PUE-re³⁰ és az 1886. évi BUE-re, a szellemi alkotások joga két további jogágra, iparjogvédelmi jogra és szerzői jogra bontható.³¹ Ezen belül a szerzői jog két további fő területre osztható fel, egyrészt a szűkebb értelemben vett szerzői jogra, valamint az úgynevezett kapcsolódó jogokra, tehát a szomszédos jogokra, továbbá ezt a rendszert egészíti ki a *sui generis* adatbázisokhoz kapcsolódó jog.

A szomszédos jogok jogosultjai az olyan teljesítmények nyújtói, akik tipikusan szerzői alkotások közönséghez való közvetítésében játszanak kiemelkedő szerepet.³² Bár ez a tevékenység nem minősül a szerzői jog szempontjából alkotásnak, az elvégzéséhez szükséges technikai készség és kreativitás elegendő ahhoz, hogy a jogalkotó a szerzői jogi védelemhez hasonló védelmet biztosítson a szomszédos jogok jogosultjainak számára. Szerzői joggal szomszédos jognak minősül különösen a jogosultak kizárólagos engedélyezési és díjigényre vonatkozó joga, amelyek a közvetítés során nyújtott sajátos teljesítményükre alapozottan áll fenn. A szomszédos jogok védelme tehát nem a szerzőt óvja, hanem a szerzői alkotások felhasználására jogosultak (jogtulajdonosok) érdekeinek a védelmét valósítja meg. A szerzői joggal szomszédos jogokat más néven nevezhetjük még „kapcsolódó jognak” (*related rights*) arra utalva, hogy az effajta jogi oltalom kapcsolódik a szerzői művek jogi védelméhez.³³

A sajtókiadók szomszédos jogáról szóló szabályozás a tervezetben 11. cikként volt hivatkozva, majd a CDSM irányelv kihirdetésénél már 15. cikk nevet viseli. A szabályozást ért kritikák szerint a sajtókiadókra vonatkozóan a szomszédos jog megvalósítása jelentős bizonytalansággal, költségekkel és kockázatokkal járna, nemcsak a szerzők és kiadók számára, hanem a sajtótartalom közzétételének, felfedezésének és fogyasztásának elősegítésében szerepet játszó platformok, közvetítők és egyéb szolgáltatók csoportjára is.³⁴ Chavannes

²⁸ *Moncada*: i. m. (24).

²⁹ *Horváth Attila*: A szellemi alkotások jogának története, a szerzői jogi védelem kialakulása, a jogalkotás kezdetei Magyarországon. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle; 11. (121.) évf. 4. sz., 2016. augusztus, p. 1.

³⁰ 1970. évi 18. törvényerejű rendelet az ipari tulajdon oltalmára létesült uniós egyezmények 1967. július 14-én Stockholmban felülvizsgált, illetve létrehozott szövegének kihirdetéséről (továbbiakban: PUE).

³¹ *Boytha György*: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. PJK, 2000. 3. sz., p. 13–23.

³² *Tattay Levente, Pintz György, Pogácsás Anett*: Szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2011, p. 209.

³³ *Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv*: Szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2004, p. 121.

³⁴ *Remy Chavannes*: A neighbouring right for press publishers – the wrong solution to a serious problem. Kluwer Copyright Blog, 2016. június 13. Elérhető: copyrightblog.kluweriplaw.com/2016/06/13/neighbouring-right-press-publishers-wrong-solution-serious-problem/.

mindezt azzal indokolja, hogy a nagyobb, meglévő online tartalmegosztó platformokat arra ösztönzi, hogy csökkentsék vagy távolítsák el az új szomszédos jogot kiváltó szolgáltatási funkciókat, valamint elriaszthatja az új belépőket. Legfontosabb piaci fenyegetésként viszont azt emeli ki, hogy a növekvő költségek és bizonytalanság a szolgáltatók ilyen széles kategóriája számára veszélyezteti az információ szabad áramlását és az innovatív digitális szolgáltatásokba történő befektetéseket, és ezzel együtt közvetve a kiadók és a szerzők kereskedelmi kilátásait. Fennáll a veszélye, hogy ez a lépés nemcsak a sajtókiadók online olvasóinak általános csökkenését okozná, hanem káros lehet a hírgyűjtők azon felhasználóira is, akik egy adott cikk után keresnek, de nehezen azonosítják azt, a mivel a hírgyűjtők keresési listáján korlátozott információ jelenik meg. Így ez a kiegészítő jog a sajtókiadói piac bevételeinek még nagyobb csökkenéséhez vezethet, veszélyeztetve a szabad sajtó státuszát, ugyanazt a státuszt, amelynek fenntartására ez a jog megszületett.

Megemlítendő még a tény, hogy Spanyolországban és Németországban a kiegészítő jog már kipróbálásra került, viszont ezeket a próbálkozásokat a legtöbb esetben vitatottnak minősítették.³⁵ Németországban, ahol először hagytak jóvá ilyen intézkedést, a Google megtagadta a fizetést, és ehelyett a cég úgy döntött, hogy abbahagyja azon kiadókkal való együttműködést, amelyek nem kötöttek vele közvetlen megállapodást. Spanyolországban az intézkedés jóváhagyása és a spanyol szellemitulajdon-jogi törvény módosítása után a közvetlen válasz a Google News szolgáltatásainak egyszerű leállítása volt.³⁶

A Bizottság által 2016 szeptemberében kiadott javaslatcsomag volt az első lépés egy új irányelv megalkotásához. Ennek következtében az Európai Parlament Jogi Bizottsága 2018. június 20-án vezette be, és a Parlament 2018. szeptember 12-én elfogadta a felülvizsgált javaslatot. A hivatalos tárgyalások folyamán a végleges változatot 2019. február 13. napján mutatták be a Parlamentnek, amely ezek után az intézkedést 2022. március 26-án, majd az irányelvet április 15-én szavazta meg és hagyta jóvá, ezáltal létrehozva a CDSM irányelvet.

Fennáll tehát a kérdés, hogy ezen új irányelv meg fogja-e változtatni alapjaiban az internetes felhasználók mindennapjait. Szabályozásai hatással vannak főként a szerzői jogi védelem tárgyainak digitális felhasználására, valamint az internetes tartalomszolgáltatók munkakörnyezetére. Fontos megemlíteni azt is, hogy ha a jog nem teremt kielégítő és méltányos egyensúlyt az online tartalmegosztók és tartalomgyártók érdekei között, akkor az online tartalmak és tartalomgyártók jogai súlyos kockázatnak lesznek kitéve.

³⁵ *Jakob Kucharczyk*: German and Spanish Competition Authorities Got It Right on the Ancillary Copyright for Press Publishers. Distriputive Competition Project blog, 2015. szeptember 17. Elérhető: www.project-disco.org/european-union/091715-german-and-spanish-competition-authorities-got-it-right-on-the-ancillary-copyright-for-press-publishers/.

³⁶ *Jeremy Malcom*: Google News Shuttered in Spain Thanks to "Ancillary Copyright" Law. Deeplinks blog 2014. december 10. Elérhető: www.eff.org/deeplinks/2014/12/google-news-shuts-shop-spain-thanks-ancillary-copyright-law.

Az egyik ilyen ismételten kiemelendő veszélyforrás az óriás híraggregátorok jelenléte, és ezek olyan szintű befolyása a piacra, mellyel akár egy uniós irányelv célkitűzéseit is meg tudják hiúsítani.

III.2. A 2016. évi szeptemberi javaslatcsomag

A digitális innovációk és szabadalmak számának gyarapodása, az információs társadalom térbeli növekedése, illetve a tény, hogy az informatika és a számítógépi programok egyre nagyobb hatással vannak az életünkre, mind arra készítetik az EU jogalkotóit, hogy új reformokkal reflektáljanak az imént felsorolt változásokra.

Habár a 2001. évi Infosoc-irányelv egyes részei hatékonyak voltak, más aspektusai nem voltak kielégítőek az akkori digitális piac számára. A Bizottság 2012-ben bejelentette, hogy felülvizsgálják a 2001. évi irányelvet. Vitatott témaként a „*Stakeholder dialogue*” (Érdekeltek közötti párbeszéd) nevet kapta, utalva ezzel az Európában a televízióhoz és az online filmekhez való nem megfelelő jogi hozzáféréssel rendelkezőkre, a szerzői jogi jogosultakra, valamint e két csoport harmonizálására.

A Bizottság által javasolt irányelv első tervezetét 2016. szeptember 14-én adták ki, mely javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a digitális egységes piacon a szerzői jogról (*Proposal for a Directive of The European Parliament and of The Council on Copyright in the Digital Single Market*) nevet viseli, utalva a 2015-ben a Bizottság által kiadott digitális egységes piaci stratégiára. Ez a stratégia megfogalmazza többek között az e-kereskedelem térnyerésének ösztönzését, a kiberbiztonság erősítését, illetve a szerzői jog korszerűsítését a digitális kor követelményeinek megfelelően. A Bizottság azon törekvése mellett, hogy méltányos egyensúlyt teremtsen az olyan politikai érdekek között, mint az innováció, az oktatás és kutatás, az új szabályozás a jogtulajdonosok magas szintű védelmét is biztosítani kívánja.³⁷

Az uniós szerzői jogi szabályozás fejlesztésének prioritásai három kérdéskörre bonthatóak.³⁸ Az első a szerzői jog által védett tartalmak online továbbközvetítésének a jogára és e jog gyakorlása megszerzésének egyszerűsítésére koncentrál. A második a szerzői jogi kivételek bővítését, azon belül a kutatás és oktatás területén lévő szabályok megújítását foglalja magába. A harmadik prioritási halmaz pedig a CDSM irányelv két leglátványosabb körben elhíresült része, azaz hogy a védett tartalmak csak a jogosultak engedélyével kerülhessenek hozzáférhetővé tételre és terjesztésre (CDSM irányelv 17. cikk), és az új szomszédos jog

³⁷ Eugénie Coche: Copyright reform: a new right for press publishers – to have or not to have? Kluwer Copyright Blog, 2018. március 13. Elérhető: copyrightblog.kluweriplaw.com/2018/03/13/copyright-reform-new-right-press-publishers-not/.

³⁸ Tóth Andrea Katalin: Szerzői jogi reform az Európai Unióban: a 2016. szeptemberi javaslatcsomag. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 12. (122.) évf. 4. sz., 2017. augusztus. p. 14–15. Elérhető: www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2017-04/01-tothandrea.pdf.

bevezetése, ami sajtókiadványok kiadói számára biztosítja a szerzői jogban ismert többszörözési és hozzáférhetővé tételi jogot. A továbbiakban ennek az új szomszédos jognak a különböző szegmenseit elemezzük azt a kérdést vizsgálva, hogy vajon az új szabályozás valós előnyt biztosít-e a sajtókiadók számára, vagy sem.

Összefoglalva, az EU célja egy olyan irányelv megalkotása volt, mely rendelkezik egy olyan jogszabályi rendszerrel, amely képes választ adni a digitális korszak fejlődésével járó számos problémára.

III.3. A CDSM irányelv

A digitális egységes piacra vonatkozó stratégiai terv 2016-ban egy szerzői joggal kapcsolatos jogalkotási javaslatcsomaghoz vezetett. Ezek közül CDSM irányelv nemcsak a csomag legátfogóbb jogszabályát jelenti, hanem a szerzői jogi szabályok horizontális harmonizációjának előmozdítására tett kísérletet is az EU-ban, amely a 2001-es Infosoc-irányelv után a második ilyen kezdeményezés.³⁹

A 2016. szeptemberi javaslatcsomag átdolgozása után az irányelvet az Európai Parlament Jogi Bizottsága 2018. június 20-án terjesztette elő, a felülvizsgált javaslatot pedig 2018. szeptember 12-én hagyta jóvá a Parlament. A hivatalos háromoldalú egyeztetéseken lezajlott tárgyalások eredményeként létrejött végleges változatot a Parlament elé terjesztették 2019. február 13-án. Az intézkedést 2019. március 26-án, az irányelvet pedig az EU Tanácsa 2019. április 15-én hagyta jóvá. 2019. június 7-én a DSM-stratégia vívmányaként hatályba lépett az EU új szerzői jogi reformcsomagja, a CDSM irányelv és a SatCab II. irányelv, melyek implementálására kétéves türelmi időt kaptak a tagállamok.

A CDSM irányelv meglehetősen hosszú, 86 preambulumbekendést és 32 cikket tartalmaz, melyek öt címre oszlanak. Az új szerzői jogi irányelv számos messze ható rendelkezést tartalmaz, például a szöveg- és adatbányászatra vonatkozó kivételeket, illetve korlátozásokat, vagy az online tartalommegosztó portálokra vonatkozó 17. cikket. A 17. cikk előírja, hogy a videómegosztó platformok, mint például a YouTube, engedélyt szerezzenek be a felhasználók által feltöltött, szerzői jogi védelem alatt álló tartalmakra, vagy alapértelmezés szerint szűrik azokat, ha a jogtulajdonosok ezt kéri. A 17. cikk mellett a másik legvitatottabb cikkekre összpontosítunk, a sajtókiadók szomszédos jogáról szóló 15. cikkekre.

A CDSM irányelv célja, hogy az uniós tagállamok szerzői jogi szabályozásának bizonyos aspektusait harmonizálja, valamint fontos rendelkezéseket tartalmaz a digitális kulturális örökségre vonatkozóan. Továbbá, hogy lehetőségeket teremtsen a szerzői jogi kivételek bevezetésével, és ne korlátozza az olyan felhasználásokat, mint az oktatás, a kultúrához és

³⁹ *Giulia Priora*: Catching sight of a glimmer of light: Fair remuneration and the emerging distributive rationale in the reform of EU copyright law. JIPITEC – Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law, 10. évf., 2019, 3. sz., p. 331.

az információhoz való hozzáférés, valamint annak megőrzése, a tudományos kutatás vagy más, társadalmilag pozitív érdekek, amelyeket a mindenki számára elérhető információs társadalom fejlesztése érdekében erősíteni kell.⁴⁰

Az irányelv erősen polarizált reakciókat váltott ki: az egyik oldalon a reform a digitális fenyegetésekkel szembeni fellépéshez szükséges intézkedésként az erősebb szerzői jogi védelem mellett érvelők vállán nyugszik; a másik oldalon a kritikus vélemények hangsúlyozzák, hogy a reform nem alkalmas a szerzői jogon alapuló piacokon tapasztalható óriási gazdasági egyensúlytalanságok kezelésére.⁴¹

Magyarországon az átültetést az Igazságügyi Minisztérium a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalával együttműködve végezte, elérve azt a célt, hogy másik két országgal egyetemben az Bizottság által kitűzött 2021. június 7-i határidőt is tartani tudta. Az Országgyűlés 2021. április 27-én fogadta el a *szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvényt*, ami 2021. június 1-jén lépett hatályba, és számos tekintetben jelentősen alakítja át a magyar szerzői jog évtizedes intézményeit.⁴²

IV. A SAJTÓKIADVÁNYOK KIADÓINAK VÉDELME NEK MEGSZÜLETÉSE

IV.1. Előzmények, avagy kiegészítő jog bevezetésének német és spanyol kísérletei

A CDSM irányelv előtt több kísérlet is volt sajtókiadványok bizonyos kiegészítő jogának (*ancillary right*) bevezetésére. A következő példákon bemutatva viszont azt láthatjuk, hogy egyik próbálkozás sem aratott osztatlan sikert. Mindkét esetben a Google LLC és az általa nyújtott szolgáltatás, a Google News mint a régió vezető híraggregátor-platformja lépett fel először és legmarkánsabban a szabályozások ellen. A német parlament által 2013 márciusában jóváhagyott *Leistungsschutzrecht für Presseverleger*⁴³ – „kiegészítő szerzői jog a sajtókiadók számára” – törvény bevezette a korábban meghatározott jegyzési adót, amely szerint a sajtókiadók számára külön új szomszédos jogot biztosítottak, ami arra kényszerítette a híraggregátorokat és a keresőmotorokat alkalmazó techcégeket, hogy bizonyos összeget fizessenek a német hírkidók idézési jogáért.

⁴⁰ Séverine Dusollier: The 2019 Directive on Copyright in the Digital Single Market: Some progress, a few bad choices, and an overall failed ambition. *Common Market Law Review*, 57. évf. 4. sz., 2020, p. 982.

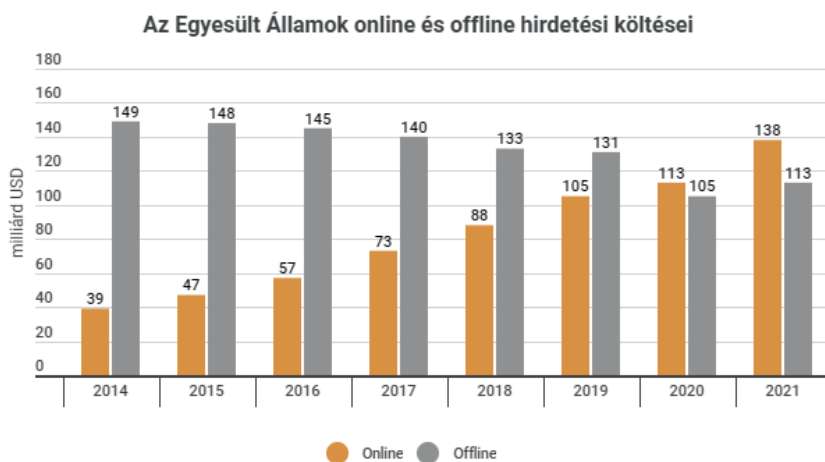
⁴¹ Priora: i. m. (39), p. 331.

⁴² Kovács Márk: Magyarország az első között ültette át a CDSM és SatCab II irányelveket. *Kluwer Copyright Blog*, 2021. július 28. Elérhető: jogaszvilag.hu/szakma/magyarorszag-az-elsok-kozott-ultette-at-a-cdsm-es-satcab-ii-iranyelveit/.

⁴³ Legutóbb a 2018. november 28-i törvény 1. cikkével módosított, 1965. szeptember 9-i német szerzői jogi törvény (Szövetségi Közlöny I, 1273. o.) (Szövetségi Közlöny I, 2014. o.) Urheberrechtsgesetz – UrhG) 87f–87h §.

Annak ellenére, hogy látszólag pénzügyi előnyökkel járt volna számukra, Németországban sok sajtókiadó úgy döntött, hogy használja a szabályozás kikapuját, amely lehetőséget ad számukra, hogy ingyenesen lemondjanak a díjigényükről többek között olyan híraggregátor-oldalaknak a javára, mint a Google News. Felmerül a kérdés, hogy a piaci alapon működő sajtókiadókat mégis mi ösztönözheti arra, hogy önszántukból mondjanak le az őket jogosan megillető jogdíjakról.

Az indok abban keresendő, hogy a sajtó bevételeinek nagy részét sohasem az eladott példányszámok utáni összeg tette ki. Majdhogynem fennállásukig visszavezethető, hogy a sajtókiadók a különböző hirdetmények utáni bevételeik révén tudtak és tudnak jórészt a mai napig nyereségesek lenni. Ehhez továbbá hozzá kell venni a digitális piac által diktált folyamatos változásokat is.

1. ábra: A GroupM, WSJ, Concorde oldalán közzétett infografika és statisztika⁴⁴

A fenti ábra jól szemlélteti, hogy az okostelefonok és egyéb elektronika eszközök uralta világban milyen léptékben is tér át a piac a nyomtatott (offline) hirdetésekről az online formára. Továbbá az is jól látható, hogy a 2014 és 2021 között eltelt hét év alatt az online szegmens hirdetési részesedése 21%-ról 55%-ra ugrott. Mindebből kitűnően levezethető, hogy a sajtókiadók pénzügyi érdeke sokkal inkább azt diktálja, hogy a nagyobb látogatószám elérése érdekében – mely rendszerint a híraggregátor-oldalak által összegyűjtött hivatkozások utáni kattintásokból jön – a sajtókiadóknak jobban megéri jelképes értékű díjigényükről lemondani.

⁴⁴ Elérhető: concordeblog.hu/2021/05/20/nehany-abra-az-online-hirdeteseke-terhoditasarol/.

A Google LCC reakciója a szabályozásra egyértelműen tükrözte, hogy a médiapiacra folytatott hatalmi harcból a techcég került ki győztesen. Mivel a Google News nem tehetett közzé szövegrészleteket és képeket sajtókiadványokból anélkül, hogy ezt a bizonyos díjat megfizette volna, a Google a cikkek címsorait jelenítette meg, betartva ezzel az előírásokat, azonban hozzávetőlegesen akár 40%-os forgalomcsökkenést is előidézve az egyes sajtókiadók online felületein.⁴⁵ Ezek után a sajtókiadók annak érdekében, hogy a szükséges látogatószámot fenntartsák, természetesen ingyenesen hivatkozzhatóvá tették a sajtókiadványaikat, vagyis láthatóan a szabályozás nem érte el a kívánt célját.

A spanyol parlament 2014 novemberében elfogadott, egy, a német szabályozással párhuzamba állítható törvényt, mely szintén a sajtókiadók számára alapít szomszédos jogokat. A spanyol jogalkotók azonban – a német példától eltérően – a törvényben nem adtak lehetőséget a sajtókiadóknak e jogukról való lemondásra. A Google LCC drasztikusan reagált a jogszabályra. Csakúgy, mint a német esetről, erődemonstrációnak beillő intézkedést hozott, és bejelentette, hogy a cég kénytelen leállítani a Google News szolgáltatást a spanyolországi lokációval rendelkező felhasználói számára. A látogatószám visszaesése nem volt annyira megrendítő, mint a német példa esetében, de itt sem beszélhetünk elhanyagolható adatokról. Egyes felmérések szerint a nagy sajtókiadók 6%-os, a kisebb szolgáltatók 14%-os visszaesést jegyeztek,⁴⁶ míg mások akár 30%-os kiesésről is beszéltek.⁴⁷

Ez EU területén kívül esik, de szintén precedensként említendő a 2021. évi ausztrál jogeset. A 2020 decemberében beadott tervezet, majd a 2021 februárjában elfogadott, a hírmédia és a digitális platformok kötelező alkukódjáról szóló törvénymódosítás⁴⁸ az ausztrálok számára nem várt eseményeket hozott. A törvénymódosítási tervezet értelmében a különböző híraggregátor-oldalak kötelezve lennének egy előre meghatározott díj megfizetésére abban az esetben, ha híraggregátor-oldalak a kiadók sajtókiadványait felhasználnák oly módon, hogy azok tartalmát linkekben vagy keresési eredményekben megjelenítenék. A spanyolországi esethez hasonlóan a Facebook a törvénymódosítás tervezetére reflektálva a teljes ausztrál régióban ideiglenesen beszüntette a hírközlésre vonatkozó szolgáltatásait. A Facebookkal folytatott tárgyalások alatt az ausztrál kormány egyértelművé tette, hogy a

⁴⁵ Harro Ten Wolde, Eric Auchard: Germany's top publisher bows to Google in news licensing row. Reuters Technology News, 2014. november 5. Elérhető: [reuters.com/article/us-google-axel-sprngr-idUSKBN0IP1YT20141105](https://www.reuters.com/article/us-google-axel-sprngr-idUSKBN0IP1YT20141105).

⁴⁶ Josie Ensor: Google News to shut down in Spain over 'Google Tax'. The Telegraph UK, 2014. december 11. Elérhető: www.telegraph.co.uk/technology/google/11286821/Google-News-to-shut-down-in-Spain-over-Google-Tax.html.

⁴⁷ Lionel Bently, Martin Kretschmer, Tobias Dudenboste, Maria del Carmen Calatrava Moreno, Alfred Radauer: Strengthening the Position of Press Publishers and Authors and Performers in the Copyright Directive. Study for the JURI committee. 2017. szeptember, p. 19.

⁴⁸ Az ausztrál kincstári törvények módosítása (A hírmédia és a digitális platformok kötelező alkukódja). 2021. évi törvényjavaslat a 2010. évi verseny- és fogyasztóvédelmi törvény digitális platformokkal kapcsolatos és kapcsolódó célú módosításáról. Elérhető: parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/download/legislation/bills/r6652_aspassed/toc_pdf/20177b01.pdf;fileType=application%2Fpdf.

technológiai vállalat továbbra is dönthet arról, hogy megjelenjenek-e hírek a platformján, így az nem kerül automatikusan kénysztárgyalások alá. Továbbá a tárgyalások alatt a törvénymódosítás további változatai is előtérbe kerültek. Az elfogadott módosítás szerint az ausztrál kormány figyelembe veszi azokat a kereskedelmi megállapodásokat, amelyeket a digitális platformok, például a Google és a Facebook már kötöttek a helyi hírmédia-vállalkozásokkal, mielőtt eldönti, hogy azok a törvény hatálya alá tartoznak-e.

A Google anyavállalata, az Alphabet korábban szintén azzal fenyegetőzött, hogy ha a törvénymódosítás jogerőre lép, szintén megszünteti hírközlési szolgáltatásait a régióban, amivel a 94,5%-os piaci részesedéssel rendelkező vállalat az információnélküliség határára taszíthatta volna az ausztrál állampolgárokat. A Facebookhoz hasonlóan az óriás techcég viszont megállapodásra jutott az ausztrál kormánnyal. A végső módosítás ugyanis tartalmaz majd egy két hónapos közvetítési időszakot is, amely lehetővé teszi a digitális platformok és a kiadók számára, hogy megállapodásokat kössenek, mielőtt végső megoldásként választott bírósági eljárást kezdeményeznének.

IV.2. Google Tax, Linkadó, avagy a DSM irányelvjavaslat 11. cikke

A Bizottság a tervezethez tartozó indokolásában kifejtette, hogy az irányelv célja, hogy bizonyos kivételeket és korlátozásokat fogadjon el a digitális és határokon átnyúló környezetekhez, egyszerűsítse az engedélyezési gyakorlatokat, szélesebb körű hozzáférést biztosítson a tartalmakhoz a fogyasztók számára, valamint jobb átláthatóságot biztosítson a szerzői és előadói szerződésekhez és a díjazáshoz.⁴⁹

A fentiekben felsoroltakon túl az új szabályozási tervezet afelé fejlődött, hogy gazdasági terheket rójon bizonyos online szolgáltatásokra, melyek tevékenysége szerzői jogi szempontból kifogásolhatóvá vált. Ezek a bizonyos online szolgáltatások, mint a híraggregátorok és keresőmotorok, a sajtókiadványok kiadóinak tartalmából nyereséget kovácsolva jelentősen fejlesztették tevékenységüket. Definíció alapján a híraggregátor olyan webhely vagy program, amely algoritmusok segítségével, több helyről vagy hírforrásból összegyűjti a kapcsolódó tartalomelemeket, és megjeleníti azokat vagy a rájuk mutató hivatkozásokat, és azokat egyetlen felületen, koncentrálván jeleníti meg.⁵⁰ Ezen a piacon a globális vezető a Google News, amely egy algoritmus segítségével áttekintést nyújt a címsorokról és kivonatokról, valamint az eredeti tartalomra mutató hivatkozásokról. A keresési találat a szerzői

⁴⁹ Vélemény a Belső Piaci és Fogyasztóvédelmi Bizottság részéről a digitális egységes piacon a szerzői jogról szóló európai parlamenti és a tanácsi irányelvre irányuló javaslatról – Rövid indokolás. Elérhető: europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0245_HU.html.

⁵⁰ Bencze Máttyás, Bódi Jenő, Nagy Krisztina, Specht Hedvig, Szalay Klára, Szőke Gergely László, Pataki Gábor, Polyák Gábor, Zódi Zsolt: Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog – a forgalomirányító szolgáltatások szabályozása. HVG-ORAC, 2020, Budapest, p. 218.

jog megítélése alapján három részből áll: egy link, ami az eredeti hír forrására mutat, egy rövid idézet (*snippet*), harmadrészt egy kép, aminek szintén az eredeti cikk a forrása.⁵¹

A híraggregátorok létezéséből a fogyasztók tekintetében alapvetően számos előny származik. A fogyasztók mindennapjait elősegítve időhatékonyabban tudnak a mindennapi hírekhez hozzájutni azáltal, hogy azokhoz egyetlen oldalon keresztül hozzáférnek. Valamint közvetve a sajtókiadókat is segítik azáltal, hogy a fogyasztók új weboldalakat fedeznek fel. Általánosságban az az elképzelés az uralkodó, hogy a híraggregátorok kiterjesztik a sajtókiadók elérhetőségét a piacon. A valóságban azonban a helyzet korán sem ennyire derűs, mivel legtöbb esetben ugyanis a híraggregátorok tevékenysége a piacbővítés helyett inkább egyfajta helyettesítő hatásként mérhető.⁵² Ezenfelül olybá tűnik, hogy a híraggregátorok tevékenységükből adódóan mintegy teljes egészében elnyerik a hirdetésekben rejlő hasznot a sajtókiadók elől, ebből következően tehát a vagyoni előny nem az eredeti tartalom előállítójához kerül.⁵³

A szabályozás előremozdítaná a sajtókiadók kizárólagos jogát a többszörözésre és lehívásra hozzáférhetővé tételre azon szellemi termékeikkel kapcsolatosan, melyek a sajtókiadvány definíciója alá esnek. A 2016. évi javaslatcsomag szövege sokkal kiforrotlanabb volt a végső verzióhoz képest. A közvélemény a hírhedt 17. cikk (a javaslatcsomag 13. cikke) mellett az online felhasználásra vonatkozó sajtókiadványok védelmét célzó cikket is számos gúnynévvel illette. A „Google Tax” kifejezés a 2013. évi spanyol és 2014. évi német hatóságok hasonló kísérleti intézkedéseinek következményeire, a „linkadó” pedig az online megosztott tartalmak hiperhivatkozásainak a felhasználása után fizetendő jogdíjakra utal. Ezen a ponton azonban fontos leszögezni, hogy a Bizottság célkitűzései között a mai napig nem szerepel a sem a linkek, sem pedig a hiperhivatkozások megadóztatása.

A CDSM irányelvtervezet 11. cikke a „sajtókiadványok kiadóit” az Infosoc-irányelv 2. cikkében és 3. cikk (2) bekezdésében említett jogokkal ruházta fel. Az Infosoc-irányelv 2. cikke előírja közvetett vagy közvetlen, ideiglenes vagy tartós, bármely eszközzel vagy formában, egészben vagy részben történő többszörözés engedélyezésének, illetve megtiltásának kizárólagos jogát.⁵⁴ A 3. cikk (2) bekezdése továbbá „kizárólagos jogot biztosít a művek nyilvános közlésének engedélyezésére vagy megtiltására.”⁵⁵ Eredetileg a CDSM irányelvtervezet e jogok tekintetében a közzétételt követően 20 éves védelmi idővel ruházta volna fel a jogosultakat.⁵⁶

⁵¹ Nemessányi Zoltán, Újhelyi Dávid: Breaking the news? A kiegészítő (szerzői) jog szerepe és megítélése. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (111.) évf. 6. sz., 2016. december, p. 41.

⁵² Eleonora Rosati: The German “Google Tax” Law: Groovy or Greedy? Journal of Intellectual Property Law & Practice, 8. évf. 7. sz., 2013, p. 497.

⁵³ Bencze, Bódi, Nagy, Specht, Szalay, Szőke, Pataki, Polyák, Zódi: i. m. (50), p. 214.

⁵⁴ Infosoc-irányelv 2. cikk.

⁵⁵ Infosoc-irányelv 3. cikk (2) bekezdés.

⁵⁶ Javaslat: Az Európai Parlament és A Tanács irányelve a digitális egységes piacon a szerzői jogról. COM/2016/0593 final – 2016/0280 (COD) 11. cikk (4) bekezdés.

IV.3. Mennyivel több a 15 a 11-nél? – A CDSM irányelv tervezete és végső változata

Mint korábban említettük, a CDSM irányelvtervezetet, nyers verzióját rengeteg kritika érte. A jogalkotó ezért a végső formájában egy sokkal precízebb és szűkebb hatályú irányelvet alkotott, mely immáron túlnőtt a bírálók azon aggodalmain, hogy bevezetésével a szabad internet halálát fogja elővetíteni.⁵⁷

A tervezet és a végső változat 15. cikk (1) bekezdése is az Infosoc-irányelv 2. cikk és 3. cikk (2) bekezdésében meghatározott jogokkal ruházza fel a sajtókiadványok kiadóit. Ezek a többszörözés és a lehívásra történő hozzáférhetővé tétel joga. Ezenfelül a végső változat kiegészült azzal a kritériummal, hogy a sajtókiadónak rendelkeznie kell székhellyel vagy fiókteleppel valamely tagállam területén. Továbbá a „*digitális felhasználás*” jelző átalakult az „*információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatók általi online felhasználás*” fogalomra, jócskán leszűkítve az idetartozó eseteket. Egyértelmű, hogy a hatály kiterjed az online sajtó bármely – akár „nyilvános”, akár „magánjellegű” – kereskedelmi célú felhasználására, még akkor is, ha a tartalom nyilvánosság számára történő rendelkezésre bocsátása formálisan egyéni alapon történik, mint például bejelentkezési adatok vagy más olyan technikai eszközök alkalmazásával, amelyek az egy adott műhöz való hozzáférést egy adott felhasználóra korlátozzák.⁵⁸

Ami talán a legfontosabb a változások közül, hogy immáron a jogalkotó szövegszerűsíti, hogy szándéka szerint a hiperhivatkozásokat (*linkeket*) és a sajtókiadványok egyes szavait vagy rövid részleteit kiveszi e szabályozás hatálya alól. A Bizottságnak – a felkapott sajtóhírekkel szemben – nem állt szándékában a linkek megadóztatása, e cselekedete pedig minden kétséget kizáróan alátámasztja ezt.

Megemlíthető érdemi változást még a (4) bekezdésben foglalt védelmi idővel kapcsolatban láthatunk, ugyanis azt a jogalkotó a tervezett húsz helyett lecsökkentette két évre. Ezáltal láthatunk egy képzeletbeli, de annál markánsabb határvonalat, melyet a szerzői jogi és szomszédos jogi védelem közé húz a jogalkotó, ezzel is hangsúlyozva a két jogtípus közötti különbséget. A jogalkotó a Szjt. módosításához szóló indokolásában hozzáfűzte, hogy a szomszédos jogi védelem nem szolgálhat eszközül a kiadványok frissítése által egy állandóan megújuló oltalomnak. Ennek értelmében tehát az oltalmi idő számítását nem lehet újrakezdeni akkor, ha a sajtókiadványt vagy az abban található egyes műveket minden kétséget kizáróan csak azért frissítik, hogy az oltalmi időt ily módon meghosszabbítsák.⁵⁹

⁵⁷ Bodnár Zsolt: Az igazságos internetet tűzte zászlajára, de a szabad internet halálát okozhatja Az EU új szerzői jogi reformja. Qubit.hu Tech rovata, 2021. június 10. Elérhető: qubit.hu/2021/06/10/az-igazsagos-internetet-tuzte-zaszlajara-de-a-szabad-internet-halalat-okozhatja-az-eu-uj-szerzoi-jogi-reformja.

⁵⁸ Giangiacomo Olivi: The New EU Copyright Directive and the new right for press publishers. Dentons Intellectual Property and Technology blog, 2020. november 30. Elérhető: www.dentons.com/en/insights/articles/2020/november/30/the-new-eu-copyright-directive-and-the-new-right-for-press-publishers.

⁵⁹ 2021. évi XXXVII. törvény. Indokolás a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvényhez. Elérhető: njt.hu/jogszabaly/2021-37-K0-00.

A már tervezetben szereplő négy bekezdés mellé a végső változat rendelkezik egy 5. kiegészítő bekezdéssel is. E bekezdés szerint a tagállamok rendelkezhetnek arról, hogy a sajtókiadványba foglalt művek szerzői is méltányos díjazásban részesüljenek e sajtókiadványok felhasználása és az ebből fakadó bevétel szerzése esetén. Mivel a szabályozást igénylő esetkör főként az online térben releváns, a bekezdés kifejezetten kitér arra, hogy csupán az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatóktól kapott bevétel esik a bekezdés hatálya alá. A jogalkotó ehhez kapcsolódóan egy új cikket is bevett a CDSM irányelvbe, mely a tervezetben még nem volt látható, és szorosan kapcsolódik az imént taglaltakhoz. A 16. cikk értelmében az irányelv átültetése során minden tagállamnak lehetősége van eldönteni, hogy ha a szerző valamely jogát a kiadóra átruházta, vagy valamely joga tekintetében felhasználási engedélyt adott, a műnek az átruházott vagy engedélyezett jog alóli kivétel vagy e jog korlátozása alapján történő felhasználásáért járó díjazásból részesezésre legyen jogosult.⁶⁰

Fontos kiemelni viszont, hogy a CDSM irányelv nem foglalkozik a jogról való lemondás kérdésével. Nem világos, hogy a kedvezményezettek lehetőségében áll el az e jogukról való lemondás, mivel figyelembe véve a CDSM irányelv (82) preambulumbekézdését, ennek ellenkezőjére sincs tilalom feltüntetve.⁶¹

Végezetül meg kell jegyezni, hogy még ha az új jog javíthat is a sajtókiadók pénzügyi helyzetén, a kritikusok azzal érvelnek, hogy ennek hatására a sajtókiadók számára egyéb költség is felmerülhet. Mérlegelni kell, hogy ezeket a költségeket indokolják-e az esetleges előnyök.⁶²

V. KÉT ÉVVEL A CDSM IRÁNYELV ELFOGADÁSA UTÁN – HOL TARTUNK MOST?

V.1. Nemzetközi kitekintés

E fejezethez remek bevezetést nyújt Szalay és Polyák izgalmas megfigyelése, miszerint a tagállamok méretük és nyelvük világnyelvi elterjedése mentén is megosztottak az új szomszédos jog támogatásával vagy ellenzésével kapcsolatosan.⁶³ A kevésbé támogató tagállamok között főként a közép- és kelet-európai tagállamok voltak, míg a nyelv általi korlátokat kevésbé érzékelők, mint Franciaország és Németország nagyobb érdeklődést mutattak, és jobban szorgalmazták a 15. cikk átültetését. Érdekes tény, hogy jelen esetben Magyarország, úgy tűnik, épp azzá a kivétellé vált, ami erősíti a szabályt.

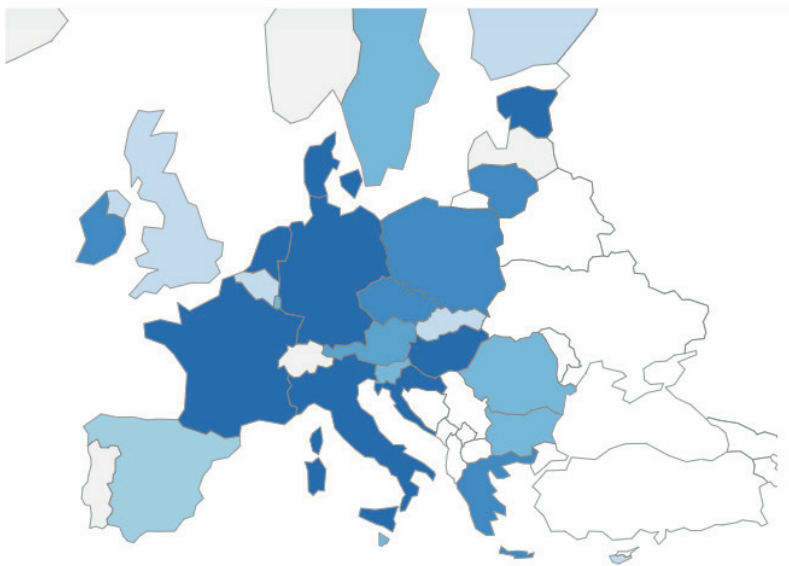
⁶⁰ CDSM irányelv 16. cikk.

⁶¹ Eleonora Rosati: The EU Copyright Directive: the press publishers' right. Media Writes Group of Bird & Bird, 2019. április 9. Elérhető: mediawrites.law/the-eu-dsm-directive-the-press-publishers-right/.

⁶² Bently, Kretschmer, Dudenboste, Moreno, Radauer: i. m. (47), p. 20–21.

⁶³ Szalay Klára, Polyák Gábor: Sajtókiadók szomszédos joga: a tagállami átültetés kérdőjelei. Pro Futuro. A jövő nemzedékek joga, 9. évf. 2. sz., 2019, p. 15.

Három év telt el CDSM irányelv kihirdetése óta. A tagállamoknak kétéves türelmi időszak állt a rendelkezésére az irányelv átültetésére. Ezzel szemben azt vehetjük észre, hogy 27 tagállam közül nemcsak, hogy nem az összes, de egészen kevés tagnak (egészen pontosan három: Magyarországnak, Hollandiának és Németországnak) sikerült az irányelvet a megadott határidő lejártáig ratifikálni. Ennek következtében a következő fél évben további 12 tagállam csatlakozott az irányelvet átültető országok közé, valamint Dánia és Franciaország is végrehajtotta a 15. és 17. cikk átültetését.⁶⁴

2. ábra: Az Egyesült Királyság Szerzői Jog és Kreatív Gazdasági Központja által készített térkép a már ratifikáló tagállamokról.⁶⁵

V.2. Franciaország

Franciaország esetében külön kiemelendő, hogy a 15. cikket, vagyis az új sajtókiadói jogot első uniós tagállamként implementálta 2019. július 24-én, majd a 2019. október 25-én hatályba lépett törvényben érvényesítette azt.⁶⁶ A Google erre reagálva egyoldalúan úgy

⁶⁴ A tagállamonkénti nemzeti konzultációk és átültetések a CDSM irányelv átültetésére való figyelemmel. Elérhető: create.ac.uk/cdsm-implementation-resource-page/.

⁶⁵ Az Egyesült Királyság Szerzői Jog és Kreatív Gazdasági Központja által készített térkép a már ratifikáló tagállamokról. Elérhető: www.create.ac.uk/cdsm-implementation-resource-page/.

⁶⁶ A sajtóügynökségek és sajtókiadók javára szomszédos jogot teremtő 2019. július 24-i 2019-775. számú törvény. Elérhető: www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000038821358.

döntött, hogy a továbbiakban nem jeleníti meg cikkek kivonatát (*snippeteket*), fényképeket vagy videókat az online híraggregátori szolgáltatásaiban, rákényszerítve ezzel a sajtókiadókat arra, hogy a tartalmaik felhasználásához szükséges felhatalmazást ingyenesen adják át a Google részére.⁶⁷ A Google hozzáállása senkit nem ért váratlanul, mivel a cég korábban többször kijelentette, hogy nem hajlandó fizetni a sajtókiadóknek a keresési találatokban megjelenített tartalmakért.⁶⁸ A 15. cikk nemzeti jogban való megjelenését követően Franciaország azonnal megindult sajtókiadók kiegészítő jogának biztosítása és annak érvényesítése útján. A sajtókiadók sikeres jogsértés megszüntetésére irányuló kérelmet nyújtottak be a francia versenyhivatalnál.⁶⁹ Hovatovább ez olyan drasztikus formát öltött, hogy a francia versenyhatósági hivatal 2021 nyarán már 500 millió eurós bírságot szabott ki a Google-ra több rendelkezés be nem tartása végett.⁷⁰ Ezenfelül elrendelte, hogy a továbbiakban a védett tartalmak tekintetében megfelelő díjazási ajánlatot tegyen, valamint hogy ezt az ajánlatot egészítse ki mindazon információval, ami az adott védett tartalom felhasználásából és szolgáltatásaiban való megjelenítéséből származó bevétellel kapcsolatos.

V.3. Németország és Spanyolország

A nemzetközi kitekintés során fontos még megvizsgálni Németországot és Spanyolországot, hisz ez az a két tagállam, ahol korábban már próbálkoztak a sajtókiadók védelmét szolgáló hasonló intézkedéssel, azok azonban nem tudták kifejeteni a hozzájuk fűzött elvárásokat. Franciaországhoz hasonlóan korábban Németországban is a nemzeti versenyhatósági hivatalhoz fordultak a sajtókiadók arra alapozva, hogy a Google visszaél erőfölényével, amikor egyoldalúan meghatározza a tartalomhasznosítás szabályait. A *Bundeskartellamt*⁷¹ határozata alapján ebben az esetben viszont a Google magatartását objektíven igazolhatónak tartotta. A hatóság kimondta, hogy „*még egy erőfölényben lévő társaság sem kényszeríthető a versenyjog alapján jelentős kárveszély vállalására, ha a jogi helyzet nem egyértelmű*”.⁷² Ezzel

⁶⁷ Ula Furgal: The implementation of the press publishers' right in the CDSM Directive: lessons from France. Create Copyright Blog, 2020. március 31. Elérhető: www.create.ac.uk/blog/2020/03/31/the-implementation-of-the-press-publishers-right-in-the-cdsm-directive-lesson-from-france/.

⁶⁸ Richard Gingras, a Google News alelnökének nyilatkozata alapján. Elérhető: blog.google/perspectives/richard-gingras/how-google-invests-news/.

⁶⁹ 20-MC-01 számú határozat (2020. április 9.) az ideiglenes intézkedés iránti kérelmekkel kapcsolatban. Elérhető: www.autoritedelaconurrence.fr/sites/default/files/integral_texts/2020-04/20mc01.pdf.

⁷⁰ Bertille Gauthier: Remuneration of related rights for press publishers and agencies: the Autorité fines Google up to 500 million euros for non-compliance with several injunctions. A francia versenyhatóság hivatalos honlapja, 2021. július 13. Elérhető: www.autoritedelaconurrence.fr/en/press-release/remuneration-related-rights-press-publishers-and-agencies-autorite-fines-google-500.

⁷¹ A Bundeskartellamt egy bonni székhelyű független versenyhatóság. A Szövetségi Kartellhivatal feladata a németországi verseny védelme, amely központi szabályozási feladat a piacgazdaságra épülő gazdasági rendszerben.

⁷² A Bundeskartellamt határozata a kiegészítő szerzői jogi vitában. Elérhető: www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Meldung/EN/Pressemitteilungen/2015/09_09_2015_VG_Media_Google.html.

a határozattal rámutatott arra a problémára, hogy a *Leistungsschutzrecht* nem tudta elérni a kitűzött célját.

Úgy tűnik, hogy jelen esetben egy egységes, az EU szintjén létrejövő intézkedés útjába nehezebben gördülnek akadályok, de ez nem jelenti azt, hogy a két tagállam minden további gond nélkül képes volt implementálni a CDSM irányelvet. Ugyan Németország 2021. május 20., Spanyolország pedig 2021. november 2. napján ratifikálta a CDSM irányelvet,⁷³ voltak előzetes egyet nem értések azzal kapcsolatban. Míg Németországban a 15. cikk átültetése viszonylag összetűzésektől mentesen zajlott, csupán a keresőmotorok működésének biztosításához szükséges belső többszörözési cselekményekre vonatkozó sokszorozási jog alóli kivétel volt kérdéses, mely végül elfogadás nyert,⁷⁴ addig Spanyolországban nehezményezték, hogy a civil társadalom és a kulturális szervezetek véleménye nem volt kellő mértékben számba véve az átültetés során.⁷⁵

V.4. Az Egyesült Királyság és a brexit

Érdekes kérdés még, hogy az Egyesült Királyság 2020. január 31-én kilépett az EU-ból, háromnegyed évvel az irányelv áprilisi kihirdetése után. Alapvetően az Egyesült Királyság kormányának 2021. június 7-ig kellett volna átültetnie az irányelvet a nemzeti jogába. Annak ellenére viszont, hogy az Egyesült Királyság az EU Tanácsa előtti zárószavazáson támogatta az irányelvet, a kilépés után más álláspontot képviselt.⁷⁶ A CDSM irányelv átültetésére vonatkozó kérdésre az akkori üzleti, energiaügyi és ipari stratégiaért felelős államtitkár, Chris Skidmore a következő választ adta: „A kormány kötelezettséget vállalt arra, hogy nem hosszabbítja meg a végrehajtási időszakot. Ezért az Egyesült Királyságnak nem kell végrehajtania az irányelvet, és a kormány nem is tervezi ezt. Az Egyesült Királyság szerzői jogi keretének jövőbeni módosításait a szokásos belpolitikai folyamat részének tekintjük” – összegezve ezzel az Egyesült Királyság álláspontját az irányelv átültetéséről.⁷⁷

⁷³ Az Egyesült Királyság Szerzői Jog és Kreatív Gazdasági Központja által kiadott forrásanyag a nemzeti konzultációk és átültetések országonkénti áttekintéseként. Elérhető: www.create.ac.uk/cdsm-implementation-resource-page/.

⁷⁴ Ula Furgal: The EU press publishers' right: where do Member States stand? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 16. évf. 8. sz., 2021. június. 14. p. 887–893. Elérhető: academic.oup.com/jiplp/article/16/8/887/6298309?login=false.

⁷⁵ Transposing the DEMUD by Royal Decree-Law eliminates the opportunity to reform copyright through a participatory process. *Wikimedia España*, 2021. október 29. Elérhető: www.wikimedia.es/2021/10/29/transponer-la-demud-por-real-decreto-ley-elimina-la-oportunidad-de-reformar-los-derechos-de-autoria-a-traves-de-un-proceso-participativo/.

⁷⁶ Jeremy Blum, Toby Headdon: Copyright and Brexit: an update. *Kluwer Copyright Blog*, 2019. június 5. Elérhető: copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/06/05/copyright-and-brexit-an-update/.

⁷⁷ Az Egyesült Királyság Parlamentjének weboldalán szereplő üzleti, energiaügyi és ipari stratégiaért felelős államtitkárnak feltett kérdésre adott válasza alapján. 2020. január 16. Elérhető: questions-statements.parliament.uk/written-questions/detail/2020-01-16/4371.

V.5. A kétéves türelmi idő után – az EU kötelezettségszegési eljárása

A CDSM irányelv végrehajtásának határideje 2021. június 7-én lejárt, ezután a Bizottság 2021. július 26. napján kötelezettségszegési eljárás megindításának első lépéseként felszólító levelet küldött a maradék 23 tagállamnak, melyek a nemzeti átültetési intézkedéseiket nem, vagy csak részben teljesítették. A felszólító levélben felhívta őket, hogy két hónapon belül adjanak tájékoztatást a CDSM irányelv átültetési folyamatáról.⁷⁸ Úgy tűnik, hogy ez bizonyos EU-tagállamokat a megfelelés útjára léptetett, mivel 2021. szeptember végén Portugália vált a legutolsó országgá, amely nemzeti átültetési javaslatot tett közzé az irányelvre vonatkozóan.⁷⁹

VI. ÁTÜLTETÉS A SZERZŐI JOGI TÖRVÉNYBE

VI.1. A szerzői jogi törvény módosítása

A CDSM irányelv 2019. évi hatálybalépése után az Igazságügyi Minisztérium a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalával együttműködve dolgozta ki az átültetés teljes folyamatát. Mindenekelőtt több ütemben zajló társadalmi konzultációk során az érdekelt személyek és szervezetek véleményét tárták fel a jogalkotási folyamat segítése céljából. Az Igazságügyi Minisztérium és a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala több mint 150 érdekképviselési szervezet és szakmai szervezetet keresett meg együttműködés céljából.⁸⁰

A CDSM irányelv bonyolultságát és terjedelmét tekintve a konzultációkat hét nagyobb témakörre osztották:⁸¹ 1. Szöveg- és adatbányászati kivétel (CDSM irányelv 3–4. cikk), 2. Digitális és határon átnyúló oktatási szemléltetési célú kivétel (CDSM irányelv 5. cikk), 3. A kereskedelmi forgalomban nem kapható művek (CDSM irányelv 8–11. cikk), 4. Sajtókiadók szomszédos joga (CDSM irányelv 15. cikk), 5. Online tartalmegosztó szolgáltatók (platformok) felelőssége (CDSM irányelv 17. cikk), 6. A jogosultak és a felhasználók közötti jogviszonyra előírt rendelkezések (CDSM irányelv 14. cikk, 16. cikk, 18–23. cikk), 7. SatCab II. irányelv rendelkezései. A felsorolt témakörök mentén műhelybeszélgetések, munkacsoportos ülések során a CDSM irányelv átültetési javaslatai különböző módosítá-

⁷⁸ Az Európai Unió Bizottsága által kiadott felhívás a tagállamok részére a digitális egységes piacon lévő szerzői jogra vonatkozó uniós szabályok betartásáról. Elérhető: ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEX_21_3902.

⁷⁹ Alina Trapova, João Pedro Quintais: EU copyright law round up – third trimester of 2021. Kluwer Copyright Blog, 2021. október 7. Elérhető: copyrightblog.kluweriplaw.com/2021/10/07/eu-copyright-law-round-up-third-trimester-of-2021/.

⁸⁰ Ujhelyi Dávid: Hatályba lépett a szerzői jogról szóló törvény módosítása. Copy21 blog, 2021. június 1. Elérhető: copy21.com/2021/06/hatalyba-lepett-a-szerzoi-jogrol-szolo-torveny-modositasa/.

⁸¹ Mezei Péter: Társadalmi egyeztetés a DSM és a SatCab irányelvekről. Copy21 blog, 2019. augusztus 9. Elérhető: copy21.com/2019/08/tarsadalmi-egyeztetes-a-dsm-es-a-satcab-iranyelvekrol/.

sokon ezek át annak érdekében, hogy a szerzői jogi törvény módosítása a lehető legjobb reakció legyen a 21. századi digitalizációra.

Az átültetés során előzetesen felmerült az a dogmatikai kérdés, hogy az új jogintézmény az előadóművészi vagy filmelőállítói jogokhoz hasonló szomszédos jogként, vagy az adatbázis-előállítók kizárólagos jogaihoz hasonló, *sui generis* kapcsolódó jogként kerüljön szabályozásra.⁸² A jogalkotó helyes döntést hozott meg, mikor a szomszédos jog intézményrendszere mellett tette le a voksát több okból kifolyólag is. Elsősorban ahogy a nemzetközi előzmények (német 2013. évi és spanyol 2014. évi példa) megvizsgálása során bemutatásra került, azt láthatjuk, hogy a korábban bevezetett kísérletek a sajtókiadványok bizonyos kiegészítő jogának beiktatása, leginkább a szomszédos jogok dogmatikájával egyeztethető össze. Mint az bemutatásra került, a szomszédos jogok jogosultjai az olyan teljesítmények nyújtói, akik tipikusan szerzői alkotások közönséghez való közvetítésében játszanak kiemelkedő szerepet. Ebből kiindulva a definíció legfontosabb eleme a közönséghez való közvetítés. Fogalmilag a sajtókiadványok tekintetében a sajtókiadók teljes mértékben megfelelnek ennek a meghatározásnak, mivel tevékenységük során a fő céljuk, hogy az újságíróik által létrehozott alkotásokat hozzáférhetővé tegyék a nyilvánosság számára.

Másrészt ez esetben arra is ki kell térnünk, hogy a *sui generis* védelemben mik azok az alapvető kivetnivalók, ami miatt a jogalkotó annak mellőzése mellett döntött. Alapvetően a *sui generis* jognak a bevezetésére azért került sor, mivel a Sztj.-ben a 7. §-ban szabályozott gyűjteményes művekkel ellentétben az adatbázisok vonatkozásában hiányzott az egyéni, eredeti jelleg, így azokra a szerzői jogi védelem nem terjedt ki.⁸³ Ugyanakkor az adatbázisok tulajdonosai igényeltek valamiféle oltalmat abban az esetben, ha arra jogosultatlan személy az adatbázisaik tartalmát engedély nélkül lemásolta vagy többszörözte. Az *Európai Parlament és a Tanács (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelvben* megszületett az erre vonatkozó szabályozás. Az adatbázisok *sui generis* jogi védelmének tárgya azon adatbázisok előállítóinak védelme, amelyek tartalmának megszerzése, ellenőrzése, illetve előállítása minőségileg vagy mennyiségileg jelentős ráfordítással járt.⁸⁴ Láthatóan a jogalkotó célja ebben az esetben egy egyedi jelleggel bíró védelmi intézmény kialakítása volt. Felmerül a kérdés azonban, hogy ezt a fajta oltalmat a szerzői jog nem tudja-e a saját keretrendszere szerint kategorizálni. Az adatbázisok tekintetében azt a választ kaptuk, hogy ez esetben szükséges az egyedi védelem megalkotása. Azonban szem előtt kell tartanunk, hogy a legtöbb újítás kategorizálható a jogrendszer alcsoportjaiba, és erre a jogalkotónak folyamatosan törekednie kell, ahogy tette ezt helyesen a CDSM irányelv átültetése során.

⁸² Baranyi Róbert, Ujhelyi Dávid: A digitális szerzői jogi szabályozás legújabb lépcsője – a CDSM irányelv átültetésének háttere és eredményei. Fontes Iuris, 2021. 3. sz., p. 5.

⁸³ Sztj. 7. §.

⁸⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről 7. cikk (1) bekezdés.

További ellenérvek a *sui generis* védelem kialakítása ellen, hogy évekkel az adatbázisok jogi védelméről szóló irányelv hatálybalépése után sok kritika éri a *sui generis* jog intézményét. A kritikák között szerepel, hogy nem bizonyított, hogy a *sui generis* jog ösztönzőleg hatna az adatbázisok létrehozására, illetve jogbizonytalanságot okoz annak eldöntése, hogy az lefedi-e a gépek által előállított adatokat.⁸⁵ Ezek továbbra is megerősítik, hogy a szomszédos jogi védelem alá való besorolás a helyes döntés volt a hazai jogalkotó szempontjából.

VI.2. Az új szomszédos jogi szabályozás kivételrendszere

A jogalkotó az Sztj. új szomszédos jogába átültette a CDSM irányelv által kidolgozott kivételrendszert. Az irányelv alóli kivételeket három csoportra oszthatjuk. Az első kivétel – a hiperhivatkozások vagy linkelés alóli kivétel – a legfontosabb, mivel a CDSM irányelv cikket e tekintetben érte a legtöbb kritika. Ennek a kivételnek a bevezetésével megszűnnek az olyan és ahhoz hasonló vádak, hogy az EU-nak már a linkek és weboldalcímek megosztásának adóztatása is szándékában áll, veszélyeztetve ezzel a szabad internet jövőjét. A linkadó, mint a különböző félelmek és feszélyezettségek tárgya, immáron biztosan nem valósul meg, így ezt az elnevezést a köztudat bátran maga mögött hagyhatja. Mindezekből tehát könnyen levezethető, hogy a szabad internet függetlensége nincs veszélyeztetve az új uniós irányelv által.

A második kivétel az egyes szavak vagy nagyon rövid részletek (*snippetek*) engedély nélküli felhasználására ad lehetőséget. Mivel a gyakorlatban megjelenik az az eset, hogy az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatók a *snippetek* felhasználásával nem okoznak gazdasági vagy egyéb kárt a sajtókiadók számára, így a jogalkotó lehetőséget biztosít erre ebben a szűk körben. Arra való tekintettel, hogy az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatók a nagy tételben gyűjtenek össze és használnak fel sajtókiadványokat, fontos, hogy ennél a kivételnél a jogalkalmazó szem előtt tartsa, hogy a kivétel értelmezése és alkalmazása semmiképp se befolyásolja az irányelvben biztosított jogok érvényesülését.⁸⁶ Ennélfogva viszont felmerül a kérdés, hogy a 15. cikk valóban szükséges-e, mivel az EUB már kimondta, hogy „egy védett mű 11 szóból álló kivonata” védelmet élvezhet a hatályos szerzői jog alapján, ezzel ugyanazt a védelmet nyújtva, mint a CDSM irányelv 15. cikke.⁸⁷

A harmadik kivétel az egyéni felhasználók magán- vagy nem kereskedelmi célú felhasználását mentesíti a szabályozás alól. A szerzői jogi szabályozások terén bevett szokás a magáncélú felhasználás engedélyezése. Az Sztj. 35. §-a értelmében magáncélra bárki készíthet

⁸⁵ Gubicz Flóra Anna: Adatok és szerzői jog. MIE konferencia, 2021. november 4–5, p. 8. Elérhető: www.mie.org.hu/konf2021/2021_osz/Gubicz_Flora_2021_11_4.pdf.

⁸⁶ CDSM irányelv (58) preambulumbekzdés.

⁸⁷ Jakub Halek, Martin Hrachovina: Directive on Copyright in the Digital Single Market: A Challenge for the Future. Common Law Review, 16. évf. 44. sz., 2020, p. 45.

a műről másolatot, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, feltéve, hogy a felhasználással érintett műhöz jogszerűen fért hozzá.⁸⁸ A magáncélú másolás a szabad felhasználás egyik nevesített esetköre, ami csak akkor gyakorolható, ha az megfeleltethető a BUE már említett háromlépcsős tesztjének. Az Szjt. 33. § (2) bekezdése a háromlépcsős teszten felül további két konjunktív feltételt is meghatároz: amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek, és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.⁸⁹

VI.3. A magyarországi közös jogkezelő szervezet – Repropress – gyakorlatának tervezett beépítése

A kiterjesztett hatályú közös jogkezelésre vonatkozó szabályokról a CDSM irányelv 12. cikkében tér ki teljes körűen. Az 1. cikk meghatározza, hogy engedélyezési mechanizmus, amennyiben valamely közös jogkezelő szervezet a jogosultaktól kapott megbízásai-val összhangban felhasználási szerződést köt művek vagy más, védelem alatt álló teljesítmények felhasználására.⁹⁰ Azonban a CDSM irányelv implementálásával és egy esetleges magyarországi közös jogkezelővel kapcsolatosan a (2) bekezdés egy fontosabb feltételét kell megvizsgálnunk. A 2. cikk értelmében a közös jogkezelőkre vonatkozó engedélyezési mechanizmust csak olyan, pontosan meghatározott felhasználási területeken alkalmazzák, amelyeken a megbízás jogosultaktól való beszerzése jellemzően annyira körülményes és nehezen kivitelezhető, hogy a szükséges engedélyezési ügylet létrejötté a felhasználás jellegéből vagy az érintett művek vagy más, védelem alatt álló teljesítmények típusából eredően valószínűtlen.⁹¹ Következésképp tehát egy magyarországi közös jogkezelőnek a CDSM irányelv átültetésének időpontjában még nem lett volna létjogosultsága, mivel egy új jog bevezetésénél még nem lehetett a sajtókiadók tekintetében kimutatni azt, hogy az engedélyezési mechanizmus körülményessége és kivitelezhetősége eléri-e azt a szintet, mely a közös jogkezelők létesítéséhez szükséges. A jogalkotó a CDSM irányelv implementálása előtt alaposan felmérte ezt a szintet, és a körülmények gondos mérlegelése mellett hozta meg döntését, mely alapján a szabályozás megfelel a CDSM irányelv 12. cikkének.

A CDSM irányelv implementálása után azonban kiemelkedően hangsúlyos kérdés volt, hogy a szerzői jogi törvénybe frissen beiktatott új szomszédos jog milyen keretek között lesz majd érvényesíthető. Az Igazságügyi Minisztérium és az SZTNH által szervezett konzultációkon a Magyar Lapkiadók Egyesülete (továbbiakban: MLE) és a Repropress Magyar Lapkiadók Reprográfiai Szövetsége (továbbiakban: Repropress) is képviseltette álláspontját.

⁸⁸ Szjt. 35. § (1) bekezdés.

⁸⁹ Szjt. 33. § (2) bekezdés.

⁹⁰ CDSM irányelv 12. cikk (1) bekezdés.

⁹¹ CDSM irányelv 12. cikk (2) bekezdés.

A korábbiakban a sajtó szomszédos jogainak egyedileg vagy önkéntes közös jogkezelésben történő jogosítását tartották megfelelő megoldásnak, ezt figyelembe véve fogadták el azt, hogy az első szövegjavaslatot követően a sajtókiadók szomszédos jogának közös jogkezelésben történő jogosítása kikerült a tervezet újabb változataiból.⁹²

Később azonban a már bemutatott német, spanyol és ausztrál példák tapasztalataiból és az egyik legjelentősebb online piaci szereplő, a Google magatartásából kiindulva az MLE és a Repropress változtatott az álláspontján. A továbbiakban előírt (bizonyos esetekben opt-out rendszerrel operáló), kiterjesztett közös jogkezelés intézményét szorgalmazták, mely mellett a következő érveket sorakoztatták fel.⁹³

Elsősorban a jogosultak közös fellépésére koncentrálna kifejtik, hogy a közös jogkezelés nagyban hozzájárulna szomszédos joguk könnyebb érvényesíthetőségéhez, valamint a jogosultak együttműködése elősegítené egy észszerű, precíz és tisztességes feltételrendszer kialakítását. A méltányos díjazás számszerűsítésével kapcsolatban továbbra is vannak tisztázatlan kérdések, amelyeket a működőképes feltételrendszer mellett a mérési kritériumok pontosabb meghatározásával lehetne megfelelő módon megválaszolni.

Hangsúlyozzák az intézményesített közös fellépés jelentőségét, valamint a tagok által megosztott tapasztalatok, erőforrások és információtömeg fontosságát. Említést tettek még egy úgy nevezett „egyablakos” engedélyezési rendszer kiépítéséről is, mely megkönnyítené és leegyszerűsítene a jogosultak számára az engedélyezési rendszert sajtókiadványaik terjesztésének tekintetében.

A legmeghatározóbb érv az volt, hogy Szjt. 26. § (8) bekezdése szerinti nyilvánossághoz közvetítés, illetve elektronikus többszörözés a felhasználási formák tipikusan olyan esetei, melyeknél az egyéni jogérvényesítés a jogosultak kapacitásait rendszerint meghaladja, ellenben a közös fellépés lehetősége kimerítő megoldást nyújthat.⁹⁴

VII. ELEMZÉS AZ ÁTÜLTETÉS KAPCSÁN

VII.1. Kritikák az új szomszédos joggal kapcsolatosan

A 15. cikk vonatkozásában néhány szerző azon az állásponton van, hogy nem nyújt majd hatékony megoldást a jogosultak többletbevétele tekintetében.⁹⁵ Danbury kifejti, hogy a kereskedelmi hír-ipart kiszorítják a versenyből, mert számos óriás internetes cég sokkal hatékonyabb a figyelemfelkeltés piacán, mint a kereskedelmi sajtókiadók: érdekesebb és

⁹² Repropress Magyar Lapkiadók Reprográfiai Egyesülete közgyűlési beszámolója. 2020. augusztus – 2021. május, p. 6.

⁹³ Uo. p. 6.

⁹⁴ Uo. p. 7.

⁹⁵ *Richard Danbury: Why Article 15 of the Directive on Copyright in the Single Digital Market is a bad idea (Opinion).* European Intellectual Property Review, 2021, 43. évf. 11. sz.. p. 695–697.

relevánsabb információkat kínálnak a nyilvánosságnak, és ezáltal nagyobb számban és kifinomultabb részletességgel hívják fel a fogyasztók figyelmét, így a hirdetőkért folytatott versenyben előnybe kerülnek. Az új szereplők olyan hatékonyak, hogy már nem kell díjat kérniük a vásárlóktól magáért az információért, ezzel még inkább visszavetve a sajtókiadók kreatív érvényesülését. Véleménye szerint a 15. cikk bevezetése ezt az érvényesülést csak látszólag erősíti, a sajtókiadványok kiadóinak nem szabad szerzői jogi szabad kezet adni.

Dusollier álláspontja szerint az új jog számos korlátja és bizonytalansága meglehetősen kétséges teszi annak hatékonyságát.⁹⁶ A CDSM irányelv megalkotja a lehetőségét annak, hogy az új szomszédos jog kompenzálja a sajtóágazat által a digitális átállás során elszenvedett veszteségeket, azonban a szellemi tulajdon-jognak nem feladata a bomlasztó technológiák okozta piaci változások kompenzálása, sokkal inkább a hasznosítás új formáihoz kell alkalmazkodnia.⁹⁷ Rámutat arra, hogy a Bizottság nem vette figyelembe a sikertelen német és spanyol nemzeti kísérleteket, és nem hallgatta meg a szerzői jogi szakértők és akadémikusok szinte egyhangú kritikáját sem, akik elítélték egy ilyen új jog haszontalanságát és az információs szabadságra gyakorolt káros hatását.

Az alábbi értékelés is arra fókuszál, hogy az irányelv megakadályozza a piac megreformálódását és kreatív fejlődését. Passinke alapján a szabályozás azért nem fog a díjazás növekedéséhez vezetni a sajtókiadók vagy az újságírók számára, mert az online terjesztési hálózat egyik legfontosabb szereplői a híraggregátorok, és ezek jelentős olvasói forgalmat bonyolítanak le a sajtókiadók alkotásaihoz. Véleménye szerint a 15. cikk nemzeti elődeinek példáját követve valószínűleg azt fogja eredményezni, hogy a híraggregátor-weboldalak megszüntetik a szolgáltatások biztosítását adott nemzeti területegységre nézve. Kifejti, hogy sok újságíró jelenleg előnyösnek tartja a híraggregátorok létezését, ezért fennáll a lehetősége, hogy bizonyos sajtókiadók továbbra is szabadon és közvetlen ellenszolgáltatás nélkül engedélyezhetik tartalmukat a Google számára, hogy elkerüljék annak eltávolítását a Google-keresés indexéből és keresési eredményei közül.⁹⁸

A hazai szerzők közül Nemessányi és Ujhelyi is hasonló álláspontokat képviseltek az irányelv átültetése előtt megjelent tanulmányukban. Rámutatnak, hogy az új szomszédos jog amellet, hogy a megalkotásával elérni kívánt cél számos érveléssel alátámasztható, lehet, hogy több problémát idéz elő, mind amennyire megoldást nyújt. Így többek között piacra lépési akadályt jelent, veszélyezteti a médiapluralizmust, és számos esetben rontja a hírekhez való hozzáférést.⁹⁹

Mindezek alapján elmondható, hogy bár a sajtókiadók szempontjából egy korszerű és minden tekintetében hiánypótló szabályozásra láthatóan szükség van, a CDSM irányelv 15. cikke nem elégíti ki teljes mértékben ezeket az igényeket. Felmerül a kérdés, hogy az elérni

⁹⁶ Dusollier: i. m. (40), p. 1008.

⁹⁷ Dusollier: i. m. (40), p. 1005.

⁹⁸ Passinke: i. m. (20), p. 81.

⁹⁹ Nemessányi, Ujhelyi: i. m. (51), p. 47.

kívánt eredmény más oldalról is megközelíthető-e. Számos szerző látja úgy, hogy a sajtókiadók szerzői jogi problémájára más úton is lehet megoldást nyújtani.

VII.2. Megoldási javaslatok

Alapvető probléma, hogy a CDSM irányelv az internetes óriáscégek és hírreggátorok tevékenységét próbálja jogi keretek közé terelni ahelyett, hogy olyan szabályozást alkotna, mely a társadalom szemszögéből indul ki, és magába foglalja a sajtóra vonatkozó jogosultságokat és kötelezettségeket is.¹⁰⁰

Továbbá adott az a lehetőség is, hogy a hírreggátorokat potenciális partnerekként kezeljék ahelyett, hogy konkurenciaként tekintenének rájuk, és így a két partner közötti kooperáció kölcsönös előnyöket eredményezne a felek számára, közelebb hozva ezzel a virágzó sajtó fenntartására kitűzött célokat. A Google 2015-ben elindította a *Digital News Initiative Fund* (Digitális Hírkezelési Kezdeményezési Alap) nevű programját, amely a keretein belül több mint 600 projektben nyújt finanszírozást a sajtókiadók számára.¹⁰¹ A programnak négy célja van: harc a félretájékoztatás ellen, helyi történetek bemutatása, a digitális bevételek növelése, és az új technológiák felfedezése. Mindezekből jól látható és levezethető, hogy alapvetően a Google gazdasági érdeke is a felhasználói forgalom fenntartása és élénkítése, mivel az egyik fő bevételi forrása a keresőhirdetés, amely csak akkor jelentkezik, ha a felhasználó ténylegesen használja a felsorolt linkek egyikét.¹⁰²

Ezenfelül megoldást nyújthat még, ha a tagállamok nemzeti közalapokat hoznak létre a Google mintáját követve, mivel a technológiai óriás által nyújtott szolgáltatás révén felmerül a kockázat, hogy befolyásolja a sajtókiadók függetlenségét. A digitális kor megjelenése és a papíralapú sajtótermékek visszaszorulása révén a sajtókiadók bevétele szignifikánsan mérséklődött. Ebből kifolyólag a 21. században megalapozott szükségletté vált, a közéleti újságírás nemzeti szintű támogatása, elősegítve ezzel a szabad sajtó megőrzését, védelmét és fenntartható fejlődését.¹⁰³ Ennek mentén viszont fontos aspektus, hogy míg a piaci szereplők befolyásától védjük a kiadókat, addig az állam általi politikai befolyás hatásának ugyanúgy korlátokat kell szabni.

A sajtókiadók és a hírreggátorok közötti bevétel megoszthatóságáról, valamint a közfinanszírozás biztosításáról Park¹⁰⁴ munkásságának alapján Szalay és Polyák is említést

¹⁰⁰ Danbury: i. m. (96), p. 697.

¹⁰¹ Veit Valentin Dengler: Digital News Innovation Fund Impact Report. Hamburg, 2020. október. Elérhető: newsinitiative.withgoogle.com/dnifund/report/.

¹⁰² Passinke: i. m. (20), p. 41.

¹⁰³ Passinke: i. m. (20), p. 44.

¹⁰⁴ Daniel Park: The Associated Press v. All Headlines News: How hot news misappropriation will shape the unsettled customary practices of online journalism. Berkeley Technology Law Journal, 25. évf. 1. sz., 2010. január, p. 369–394.

tesz.¹⁰⁵ Emellett a közérdek szempontjából fontos kiemelni, hogy megemlítik a nonprofit státus kialakításának a lehetőségét a sajtókiadók számára, ami adómentességgel járna az előfizetői díjak, valamint a reklámokból származó bevételek vonatkozásában, amennyiben a kiadó közmédia jelleggel működne. Mindezek mellett az új fizetési rendszerek által nyújtott alternatívákat is megemlítenek. A fizetőfal (*paywall*)¹⁰⁶ különböző modelljeit mutatják be, mint az éves előfizetési rendszer, az egyedi tartalomért való fizetés (*click-per-view*) vagy az egyéni adományokon keresztüli hozzáférés a különböző szerkesztői tartalmakhoz.

VIII. KONKLÚZIÓ

A digitális kor eljövételével és a sajtókiadványok eredeti példányának sérelme nélküli, korlátlan minőségi másolás elterjedésével a piaci viszonyok is megváltoztak a sajtókiadványok kiadóinak számára. A felhasználók nem szeretnek és nem is akarnak fizetni a tartalomért, így az online hírközlési platformok megjelenésével a vagyoni érték is átcsoportosodott,¹⁰⁷ nem a sajtókiadványok fizikai terjesztésében és az ez után járó díjazásban, hanem az online látogatottságban mérik. A hirdetésekben származó juttatás még inkább meghatározó részévé vált a sajtókiadók bevételeinek, az online elérhetőség pedig kiemelt stratégiai elemmé nőtte ki magát.

A jogalkotás fontos fordulatot vett a DSM-stratégia és annak eredménye, a CDSM irányelv megszületésével. A CDSM irányelv jelentős vitát váltott ki, ellenzői azt állították, hogy az internet metaforikus halálához vezethet. Immáron bebizonyosodott, hogy az olyan kritikák, mint a „szabad internet halála”¹⁰⁸ vagy a Bizottság általi „linkadó bevezetése”¹⁰⁹ megalapozatlanok voltak. Alapvetően a CDSM irányelv célja egy tisztességesebb, igazságosabb és hatékonyabb piac létrehozása az online tartalmak számára, amely biztosítja, hogy a fogyasztók és az alkotók a legtöbbet hozhassák ki a digitális világból.¹¹⁰

Az a célkitűzés, hogy a jogosultaknak méltányosabb díjazást biztosítsanak, ha tartalmukat online híraggregátorok felhasználják, kétségtelenül dicséretes, azonban az irányelvben kötött kompromisszumok és rossz döntések olyan bonyolult rendelkezésekhez vezetnek, amelyek sikere megkérdőjelezhető lehet.

¹⁰⁵ Bencze, Bódi, Nagy, Specht, Szalay, Szőke, Pataki, Polyák, Zödi: i. m. (50), p. 248.

¹⁰⁶ Olyan megállapodás, amelynek értelmében a weboldal hozzáférését azokra a felhasználókra korlátozzák, akik előfizettek az oldal tartalmaiért és azok elérhetőségéért.

¹⁰⁷ Bencze, Bódi, Nagy, Specht, Szalay, Szőke, Pataki, Polyák, Zödi: i. m. (50), p. 245.

¹⁰⁸ Reda: i. m. (8).

¹⁰⁹ *Giorgio Olivi*: DSM and „link-tax”: protection for copyright or for leading publishers? Dentons Intellectual Property and Technology blog, 2019. április 12. Elérhető: www.dentons.com/en/insights/articles/2019/april/12/dsm-and-link-tax.

¹¹⁰ *Ariadna Matas*: A missed deadline: the state of play of the Copyright Directive. Europeana Pro, 2021. június 14. Elérhető: pro.europeana.eu/post/a-missed-deadline-the-state-of-play-of-the-copyright-directive.

A sajtókiadók tekintetében a kitűzött a célt a CDSM irányelv 15. cikke azáltal kívánja elérni, hogy a kiadók számára kizárólagos jogot biztosít a sokszorosításra és a nyilvánosság számára közzétételre kiadványaik tekintetében. A sajtókiadók új jogának bevezetése minden bizonnyal nagyon lényeges annak érdekében, hogy felszabadítsa őket az elmúlt évek válságából. Ez olyan fontos politikai megfontolásra hívja fel a figyelmet, amelyet az internet korszakában minden társadalomnak el kell ismernie: annak biztosítására, hogy a szerzők, művészek, kiadók és más kreatív és technológiai alapú iparági tagok műveinek védelmével kapcsolatos kötelezettségek egyensúlyban legyenek.

Összefoglalva, a CDSM irányelv 15. cikkének célja elsősorban az, hogy a sajtókiadóknak módot biztosítson arra, hogy pénzbeli díjazást követeljenek, ha a hírösszegezők sajtókiadványaik részleteit jelenítik meg, mely alól kivételt jelentenek az egyes szavakkal vagy nagyon rövid részletekkel kísért linkek.¹¹¹ Ezzel kifejezetten lehetővé vált a sajtókiadók számára, hogy engedélyezési díjakat követeljenek. Ezért a hírösszegezőknek megfelelő engedélyeket kell beszerezniük az érintett tartalom felhasználása előtt. Továbbra is kérdéses azonban, hogy a 15. cikknek lesz-e egyáltalán jelentős hatása a gyakorlatban. A probléma az, hogy a sajtókiadók (különösen a kisebbek) gyengébb kereskedelmi tárgyalási pozícióval rendelkeznek a nagy internetes szolgáltatókkal (mint például a Google vagy a Facebook) szemben. Fontos az óriás hírösszegezők motivációját is vizsgálat tárgyává tenni. Algoritmusait nem a közjó szolgálatára tervezték, és nem a közérdek motiválja őket elsősorban.¹¹² Megfogalmazódik egy tagállami közalap lehetősége is, mely csökkentené az óriás techvállalatok piaci befolyását, és elősegítené a pluralista, szabad és minőségi sajtó uralmát és a információhoz való hozzáférés biztosítását.

Felmerült a kérdés tehát, hogy önmagában a CDSM irányelv 15. cikkének hatálybalépése és a tagállamok általi beiktatása releváns megoldást tud-e nyújtani az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatók általi illetéktelen felhasználás problémájára. A CDSM irányelv mintegy kétélű kardként pozícionálható, mivel egyes szakértők szerint elősegíti a sajtókiadványok kiadói helyzetét, megteremtve azt a fenntartható gazdasági környezetet, amelyben a szabad sajtó továbbra is fennállhat.¹¹³ Mások épp a 15. cikk ellenkező jövőbeni hatásait vélik felismerni, rámutatva arra, hogy a szabályozásnak regresszív következménye is lehet, amelynek során a sajtókiadványok kiadói nem csupán a megalapozott díjigényüktől esnének el, hanem a már fennálló biztos jövedelmi forrásuk is közvetve veszélybe kerülhet.¹¹⁴ További források azt taglalják, hogy a CDSM irányelv rendelkezései több ponton megfoghatatlanok vagy épp kétértelműek, teret engedve ezáltal

¹¹¹ CDSM irányelv (59) preambulumbekzdés.

¹¹² *Danbury*: i. m. (96), p. 697.

¹¹³ *Alastair Shaw, Penny Thorton*: DSM Watch: the new Copyright Directive – recent developments on the proposed Ancillary Right for Press Publishers. Hogan Lovells Global Media and Communications Watch, 2018. április 16. Elérhető: www.hlmediacomms.com/2018/04/16/dsm-watch-the-new-copyright-directive-recent-developments-on-the-proposed-ancillary-right-for-press-publishers/.

¹¹⁴ *Passinke*: i. m. (20), p. 33.

az interpretációnak és eldöntendő kérdéseknek, amelyekre az Európai Bíróság mérlegelési gyakorlata fogja majd megadni a választ.¹¹⁵

Kérdéses, hogy a CDSM irányelv 15. cikke megoldást fog-e nyújtani a számos taglalt problémára. A kockázat, hogy az új szomszédos jog nem éri el a kitűzött céljait, valós. Fennáll a veszélye, hogy olyan újabb problémák kialakulásához vezet, amelyek közvetlenül vagy közvetve, de negatív hatással lesznek a sajtókiadványok kiadóinak érdekeire.

A dolgozat elején felállított hipotézis, mely szerint CDSM irányelv 15. cikke és a sajtókiadványok kiadóinak benne megfogalmazott védelme effektív módon változtatja meg és javítja a sajtókiadók jogi helyzetét, különösképp az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatókkal szemben, megteremtve számukra egy fenntarthatóbb környezet és a gazdasági fellendülés lehetőségét, megdőlt. A számos szakértői vélemény alapján az új szomszédos jog nem, vagy nem kellő mértékben és módon éri el az általa kitűzött célt. A sajtókiadványok kiadóinak gazdasági és jogi helyzetének javítására több más út áll rendelkezésre, melyek a Bizottság által létrehozott új szomszédos joggal járó azon hátrányait sem hordozzák magukban, mint a médiapluralizmus veszélyeztetése vagy a piac megreformálódásának és kreatív fejlődésének megakadályozása.

Vizsgáltunk néhány alternatív megoldást, mint a tagállamonkénti nemzeti közalapok megalapítása, a nonprofit státus létrehozása a sajtókiadók számára, az új fizetési rendszerek által nyújtott lehetőségek vagy a sajtókiadók és a híraggregátorok közötti bevétel megoszthatóságán alapuló együttműködés. A leeffektívebb módon talán az utóbbi két alternatíva tud megoldást nyújtani, annál is inkább, mivel a gyakorlatban mindkét intézményre láthatunk megvalósult példát. Az első fizetőfallal védett újság 1997-ben a Wall Street Journal volt,¹¹⁶ de mára már ennek a rendszernek több változata elterjedt a világon, pl. melyet a Forbes, az Economist, az Index, a HVG vagy éppen a Telex is használ. A sajtókiadók és a híraggregátorok közötti bevétel megoszthatóságán alapuló együttműködésre pedig eklatáns példaként szolgálhat a már említett, a Google által létrehozott *Digital News Initiative Fund*, vagy a szintén a Google által létrehozott AMP (*Accelerated Mobile Pages*).¹¹⁷ Mindkét kezdeményezés a sajtókiadók és a híraggregátor-oldal közötti együttműködésre épít, figyelembe véve kölcsönös fejlődés nélkülözhetetlenségét.

¹¹⁵ Dusollier: i. m. (40), p. 1026.

¹¹⁶ Bencze, Bódi, Nagy, Specht, Szalay, Szőke, Pataki, Polyák, Zödi: i. m. (50), p. 246.

¹¹⁷ Egy nyílt forráskódú projekt, amelynek élére a Google állt a sajtókiadókkal 2015-ben folytatott kezdeti megbeszélések alapján.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

„VANNAK KÉRDÉSEK, MELYEKRE LEHETETLEN VÁLASZT ADNI” AZ ÚJPESTI WOLFNER-GYÁR HARMADIK KORSZAKA

Kertész Imre így folytatja a címben idézett mondatot: „de éppolyan lehetetlen nem föltenni őket”.¹

Magyarország 20. századi történetének tanulmányozása során minduntalan felvetődik a kérdés: hogyan történhetett mindez? A krónikás a „hogyan”-ra nem tud válaszolni; jó esetben dokumentálni tudja, mi minden történt az ország legtekintélyesebb bőrgyárával és annak tulajdonosaival.

Cikksorozatunk harmadik része a nagymúltú vállalatnak a Wolfner családhoz kötődő utolsó szakaszát mutatja be. Az itt tárgyalt bő másfél évtized egymástól gyökeresen elkülönülő korszakokra oszlik, melyek első szakaszában, az 1930-as évek derekán érte el a cég a legkiválóbb üzleti eredményeit. Az 1939-ben kirobbant második világháború első éveire egyrészt a diszkrimináció erősödése, másrészt a hiánygazdálkodás kényszere nyomta rá bélyegét. 1944-ben bekövetkezett a teljes jogfosztás, a vészkorszakban pedig a Wolfnereknek is az állandó életveszély, a bujkálás jutott osztályrészül. Ugyanebben az időszakban a bombázás, majd a gyár készleteinek nyugatra hurcolása felmérhetetlen károkat okozott a vállalatnak. 1945 után az új szabályok szerint működő államhatalmi rendszer diktálta a feltételeket – egészen az 1948. március 26-án végrehajtott államosításig.

A Magyar Bőripari Múzeum

Mielőtt rátérnénk a gyár történetére, felidézzük a bőrszakma egyik jelentős kezdeményezését. 1931 nyarán *Wolfner György*öt az a megtiszteltetés érte, hogy megválasztották az akkor alakult Országos Magyar Bőripari Múzeum Egyesület elnökévé.²

Az egyesület így határozta meg a létrehozandó múzeum célját: „A Magyarországon feltehető muzeális értékű ... bőripari vagy bőrfeldolgozóipari tárgyaknak, írásoknak, fényképeknek, szerszámoknak, táblázatoknak, könyveknek, valamint a bőripari és bőrfeldolgozó-ipar fejlődését és jelenlegi helyzetét szemléltető tárgyaknak gyűjtése.” A gyűjtemény legértékesebb darabjai voltak a kolozsvári magistratus által a helyi tímárcéhnek készített adományozó levél 1448-ból és a II. Miksa király képmásával díszített könyv bőrkötése 1588-ból. A régi idők mestermunkáit 16. századi régi lábbelik, 17–18. századi céhpecsénymók,

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

¹ *Kertész Imre*: Gályanapló: https://reader.dia.hu/document/Kertesz_Imre-Galyanaplo-1089.

² Nemzeti Ujság, 13. évf. 125. sz., 1931, p. 12.

mester- és vándorlevelek, balkáni és délmagyarországi díszcsizmák képviselték. A különféle bőrfajták és lábbeliminták mellett helyet kaptak a háborús kor pótananyagai és a bőripari anyaggazdálkodással kapcsolatos dokumentumok.³

A Magyar Bőripari Nyersanyagbeszerző és Elosztó Rt. Türr István utcai tanácstermében elhelyezett, páratlan értékű gyűjtemény a világháború alatt teljesen megsemmisült.

A gyár fejlődése és nemzetközi kapcsolatai 1931-től 1938-ig

Wolfner György mellé a két unokatestvér, András és László lépett be 1930-ban társtagként a cégbe. György édesapja, a nagytekintélyű *Wolfner József* 1932-ben elhunyt. A második generáció egyetlen élő tagja, Gyula (László édesapja) ugyan a gyár szenior főnöke volt, de az óriásvállalatot ténylegesen a három fiatal Wolfner irányította, az ő vezetésük alatt érte el szinte példátlan nemzetközi sikereit a magyar gyáripár egyik zászlóshajója. A harmadik generáció büszke volt a családi vállalkozásra. A cégtörténetben⁴ azt is leírták, hogy az 1936-ban megjelent ötkötetes történelmi kézikönyvében *Hóman Bálint és Szekfű Gyula* megemlékezett a gyárról. „Hóman – Szekfű: Magyar történet című műve minden fontosabb cégalapítást név szerint megemlíti, a konkurensok közül azonban senkit sem nevez meg.”⁵

A harmadik generáció irányítása alatt a termelés volumene a korábbi többszörösére növekedett, a gyár 1935 és 1937 között érte el termelésének és exporttevékenységének maximumát. A bőrgyártás során 1920-ban 84 ezer, 1930-ban 211 ezer, 1934-ben pedig 688 ezer nyers marhabőrrel dolgoztak föl, vagyis a mennyiség másfél évtized alatt több mint nyolcszorosára nőtt. Ez időszak alatt a krómos üzem termelése még ennél is nagyobb arányban bővült: az évi 600 ezerről 8 millió kvadrátra.⁶

1930-ban alapították meg a gumiüzemet, ahol eleinte kis mennyiségben gyártottak a cipőkhöz való gumisarkakat és -talpakat, illetve a gépekhez szükséges gumihengereket, hevedereket stb. A gumigyár gyors fejlődésnek indult, egyre többféle műszaki cikket, néhány év múltán pedig már kerékpárköpenyeket is gyártott. A cég 1937-ben jelentős gumiipari bővítést hajtott végre. A gumigyár számára külön irodaépületet emeltek, továbbá kémiai és fizikai laboratóriumot létesítettek, és beállítottak egy modern kalandert⁷ a hozzá tartozó berendezésekkel.⁸

³ Tólos Géza: A Magyar Bőripari Múzeum gyűjteménye. Pesti Hírlap, 66. évf. 218. sz., 1944, p. 4.

⁴ HU-MNL-OL-Z 707-A-1. Wolfner Gyula és Társa Rt.

⁵ A történészek „A kapitalizmus kifejlődése” című fejezetben írták a következőket: a hazai kapitalizmus „munkája nélkül nemzeti társadalmunk kifejlődése az agrárfokon akadt volna meg”. A terményüzlet „egyes ágait a század közepétől kezdve többnyire zsidó eredetű, majd megmagyarosodott családok fejlesztették ki”. A „bőripart a Wolfner-család fejleszté ki eredetileg szerény igényű timárüzeméből”. In: *Hóman Bálint, Szekfű Gyula: Magyar történet*, V. köt. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1936, p. 549–550.

⁶ A kvadrát a bőrgyártás mennyiségi mérőszáma. Egy kvadrát = 1 angol négyzetláb, vagyis 9,29 dm².

⁷ A kalander „lemezek nyújtására, simítására való, egymáson forgó hengerekből álló berendezés”. (Magyar etimológiai szótár)

⁸ Gyárbővítések a gumiiparban. Honi Ipar, 30. évf. 18. sz., 1937, p. 15.

1. ábra: Kerékpárgumi reklámja⁹

A cipőgyárat korszerű gépekkel szerelték fel. A termékpalettára női és gyermekcipők, majd sport-, turista- és vadászcipők, szöges hegymászó- és sítakancsok is felkerültek. Az évtized végén naponta kétezer pár polgári cipőt, az állami szerveknek ezer pár bakancsot készítettek. Női cipőket nagy tételekben szállítottak Újpestről Angliába és az angol domíniumokra.

2. ábra: Szandálok varrása a Wolfner cipőgyárban¹⁰

⁹ HU-MNL-OL-Z 704-T-258. A vállalat működése a Szovjet Katonai Parancsnokság alatt, 1945. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár engedélyével.

¹⁰ A Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény engedélyével.

A cég korábban is kiemelt figyelmet fordított termékei kiváló minőségére. Világpiaci pozíciójának megőrzése érdekében a kísérletekre, a minőségi vizsgálatok végzésére 1938 és 1940 között új, korszerű laboratóriumot építettek.¹¹

A magyar–angol közös vállalat, a Midland Leather Co. alapítása

A sikerszeria fontos állomása volt 1936-ban a Wolfner-gyár és a manchesteri Bleachers Association Ltd. közös angliai krómbőrgyárának megalapítása a Lancashire megyei Norden-Rochdale-ben. A két anyavállalat a törzstőke 50-50%-át jegyezte, a gyár technikai irányítását a Wolfner cég látta el. Az új gyárat 1936-ban jegyezték be The Midland Leather Co. Ltd. cégnév alatt, működését 1937 elején kezdte meg.¹²

A magyar–angol közös vállalat további sorsáról újabb sajtóhír nem került elő. Egy dátum nélküli memorandum viszont arról tanúskodik, hogy a bőrgyár 1945 után még működött, és a munkálatok műszaki irányítása akkor is a Wolfnerek által ajánlott szakértő kezében volt. Az újpesti cég jelezte: értesültek arról, hogy Angliában egy letétkezelő vette át a Wolfner-gyár érdekeltségeit, ezért javasolják a helyzet jogi és pénzügyi vonatkozásainak mielőbbi tisztázását. A levéltári irat értékes információkat tartalmaz a „számos exportpiacon jó hírnévnek örvendő Wolfner’s Rubber Factory” korábbi tevékenységéről, amelynek során gumisarkakat, talpakat és kerékpárgumikat értékesített. Mint írják, a háború előtt az újpesti gyár valamennyi részlege jelentős exportszervezetet tartott fenn a világ minden részén. A bőrgyártmányokat tartalmazó exportszállítmányok a kontinens és a tengerentúli országok gyakorlatilag minden piacát lefedték. Magyarország felszabadulása óta a Wolfner-gyár számos megkeresést kap korábbi vevőitől.¹³

Wolfner György

Az 1888-ban született Wolfner György édesapjához, Józsefhez hasonlóan – nagy tekintélyű szakemberré vált, aki tudásával, ambíciójával sokat tett a család kezében lévő nagyüzem fejlesztéséért. György a VII. kerületi állami főgimnáziumban érettségizett 1906-ban.¹⁴ A következő tanévben beiratkozott a budapesti tudományegyetem jogi karára,¹⁵ de később a neve nem szerepel az almanachban.

¹¹ Tóth Béla: A Wolfner Gyula és Társa Bőr-, Cipő- és Gépszíjgyár Rt. kialakulása és működése. In: A Budapesti Bőripari Vállalat és gyárainak története. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1984, p. 147–182.

¹² Magyar gyár alapítás Angliában. In: Magyar Országos Tudósító, 1936. november 21. 152. tétel és Népszava, 64. évf. 267. sz., 1936, p. 6.

¹³ HU-MNL-OL-Z 1174-11.-37. Wolfner László vagyongogi rendelkezései... 1848–1948.

¹⁴ A VII. kerületi m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1905/06. iskolai évről. Fritz Ármin, Budapest, 1906, p. 120.

¹⁵ A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja az 1906/07. tanévre. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1907, p. 183.

Az első világháború idején már a családi cégnél dolgozott, 1921-től kezdődően pedig társtagi minőségben, cégjegyzési jogosultsággal felruházva vett részt a gyár vezetésében. A részvénytársasági átalakuláskor mind a két jogutód szervezetben igazgatósági tag lett, mely pozíciókat haláláig töltötte be.

A kereskedelemügyi miniszter 1922-ben kinevezte a kereskedelmi statisztikai értékmegállapítási bizottság tagjává, miáltal megkapta a „kereskedelmi tanácsos” címet.¹⁶ Egy bő évtized múlva már kormányfőtanácsosi címmel ruházták fel, melynek révén „méltóságos úr” megszólításra lett jogosult, de ő a gyárban csak „Gyuri úr”-nak engedte magát szólíttatni, ahogy édesapja is „Józsi úr”-nak hívatta magát a munkásokkal.

Az Újpestet magába foglaló Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közgyűlése 1929-ben a választmányi bizottság, majd 1934-ben a törvényhatósági bizottság tagjává választotta. Bizottsági tagságát – miután az 1939. évi IV. törvénycikk, az ún. zsidótörvény 1. §-ának rendelkezései alá esett – a vármegyének meg kellett megszüntetnie.¹⁷

György közgazdasági tudását a bőriparon kívül is elismerték. Két évtizeden át a Royal Nagyszálloda Rt. igazgatósági tagjaként, az utóbbi években igazgatósági alelnökeként¹⁸ jelentékeny szerepet játszott a vállalat megerősödésében. Halála után unokatestvére, András báró került a megüresedett igazgatósági helyre.¹⁹

Hogy 1919 tavaszán – akárcsak nagybátyját, Tivadar bárót – Györgyöt is letartóztatták, erre az 1939-ben a vitézi szék előtt kiadott igazolásokból derült fény. *Ledniczky György* alvezredes tiszti becsületére hivatkozva igazolta, hogy – ellenforradalmi tevékenység miatt – Wolfner Györggyel együtt volt letartóztatva a Margit körúti katonai fogházban 1919. április 15-től május 15-ig. „Ezen jellemet próbára tevő idő alatt (a vörös-őrök naponkénti agyonlövési fenyegetései mellett) módomban állt fent nevezett Urat, mint önzetlen bajtársat és hazafias érzésű magyar urat megismerni.” Mások is tanúskodtak arról, hogy „1918. okt. 3-tól 1919. aug. 5-ig állandó személyes érintkezésben álltak, Wolfner György sem a forradalmak előidézésében, sem azok fenntartásában közre nem működött és magát mindenkor derék magyar hazafi és tartalékos tiszthez méltóan / illő módon viselte.”²⁰ E nyilatkozatok alapján Wolfner György „a forradalmak keletkezése óta tanúsított magatartása 'IGAZOLT'”.²¹ Az igazolvány 1940. április 20-ai kiállításakor még senki nem sejtette, hogy Györgynek arra

¹⁶ Kereskedelmi statisztikai értékmegállapítási bizottság. Bőripari Szemle, 21. évf. 13. sz., 1922, p. 11.

¹⁷ Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja, 27. évf. 49. sz., 1929, p. 685; 32. évf. 47. sz., 1934, p. 507 és 37. évf. 35. sz., 1939, p. 492.

¹⁸ Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz, 13. évf. 1937–1938/3–4. kötet, p. 593.

¹⁹ Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz, 17. évf. 1941–1942/3–4. kötet, p. 599.

²⁰ MNL-OL-Z 1174-4.-19. Wolfner György katonai iratai; MNL-OL-Z 1174-4.-20. Tanúvallomások Wolfner Györgynek a vitézi szék előtti igazolása ügyében.

²¹ Az igazolást Schnetzer Ferenc hadügyminiszter 1919. augusztus 15-én kiadott rendelete írta elő. A tiszteket és az alacsonyabb rendfokozatúakat igazoló eljárás alá kellett vonni, hogy a forradalmi mozgalmak alatt nem tanúsítottak-e a tiszti állás követelményeivel össze nem egyeztethető magatartást. L. Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, 46. évf. 52. sz., 1919.

már nem lesz szüksége, mert három héttel később nem volt az élők sorában... Egy rendkívül gyors lefolyású betegség végzett vele alig 51 éves korában.

Wolfner György elhunytá alkalmával még a családi nagyvállalat működését folyamatosan bíráló *Népszava* nekrológja is meglepően pozitív hangvételt ütött meg. „Az elhunyt a borszakmának vezető tényezője volt. Egyéniségét és működését az európai bőripar központjaiban mindenütt jól ismerték. Műszaki, szociális és külkereskedelmi vonatkozásokban nagyértékű tevékenységet fejtett ki, szakmai, tisztviselői és munkásjóléti kérdésekben tanúsított fölfogásával széles körök tiszteletét érdemelte ki.”²² Végrendeletében György csak a lakóházukat hagyta feleségére, dr. Tarcsay Izabellára, minden egyéb vagyonának örökösül két nővérét és azok gyermekeit nevezte meg.²³

3. ábra: Wolfner György²⁴

Báró Wolfner András

Wolfner Tivadar két fia közül csak a fiatalabb, az 1898-ban született András kapcsolódott be a családi nagyvállalat vezetésébe. Középiskolai tanulmányait a Magyar Királyi Tanárképző Intézet gyakorló főgimnáziumában végezte. Mint besorozott tanuló, a kultuszminisztérium rendelete értelmében már 1917 januárjában megkapta az érettségi bizonyítványát.²⁵ A harc-

²² Wolfner György börgyáros elhunytá. *Népszava*, 68. évf. 106. sz., 1940, p. 14.

²³ HU-MNL-OL-Z 1174-4.-23. Wolfner György végrendelete és a hagyaték.

²⁴ HU-MNL-OL-Z 1174-5.-25. Wolfner György emlékalbum. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár engedélyével.

²⁵ A VKM 1917. évi 8689. V. számú rendelete értelmében az első félévi osztályzataik alapján kaptak érettségi bizonyítványt a 17. életévüket betöltött tanulók. Forrás: Érettségi vizsgálat a háború harmadik évében. In: Magyar Királyi Tanárképző Intézet gyakorló főgimnáziuma, Budapest, 1916, p. 57.

téren az ellenség előtt tanúsított vitéz tetteinek jutalmául 1920-ban tűzér tartalékos zászlósként bronz vitézségi érmet kapott.²⁶

Közel nem olyan intenzíven, mint édesapja, de András báró is bekapcsolódott Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közéletébe. 1929-ben bevásztották az igazgató választmányba, majd 1930-ban a vármegye egészségügyi bizottságába kapott felkérést, ahol tagságát 1933-ban és 1935-ben is megerősítették. 1934-ben törvényhatósági bizottsági tagnak választották meg. Az 1939. évi IV. t.-c. 4. § 3. bekezdése értelmében zsidónak minősülő személy ilyen tisztséget nem tölthetett be, ezért tagságát megszüntnek nyilvánították.²⁷

Wolfner András 1941-ben lett a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége ügyvivő igazgatóságának tagja,²⁸ azonban ezt a tisztséget sem tölthette be 1944 áprilisa után, mert az „árjásítás” miatt őt is megfosztották pozíciójától.²⁹

András báróról nem kis meglepetéssel szolgált az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. A szakreferens³⁰ által átadott listán, amelyet „Ujszászi(sic!) István volt horthysta vezérőrnagy a VKF/2 egykori vezetője készített”, a hírszerzők között Wolfner András neve is szerepel.³¹ A lista készítője, *Ujszászy István* 1939 és 1942 között a VKF/2 katonai kémelhárító és hírszerző osztályt vezette. 1948-ban Magyarországon letartóztatták, és parancsba adták, hogy írjon le mindent az irányítása alá tartozó hírszerző, kémelhárító és államvédelmi tevékenységről, továbbá az informátorokról.

Ujszászy feljegyzéseit 2007-ben tették közzé. Az általa felsorolt rengeteg „ügynök” között a következőket jegyezte le: „Wolfner (csetei, báró) András ifj., újpesti bőrgyáros. Angliában többször járt, ott ismeretségekkel rendelkezik. Onnan 2. vkf. számára értékes katonapolitikai híryanagokkal tért vissza. Angolul beszél, nem náci barát.”³² A kötet sajtó alá rendezője, *Haraszi György* hívja fel a figyelmet arra, hogy a közölt lista „könnyen félreért(elmez)hető.” Ujszászy több „ügynök”-listát írt le, „megtagadva a titkosszolgálati munka legfontosabb

²⁶ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 47. évf. 17. sz., 1920, p. 330. Egy tanulmány szerzője szerint Wolfner András az 1939. évi IV. tc. 2. § értelmében mentesült a korlátozások alól, mert Károly Csapatkereszttel, Sebesülési Emlékéremmel stb. tüntették ki. Sem a Rendeleti Közlönyben, sem máshol nem találni nyomát annak, hogy András báró további katonai kitüntetését kapott volna.

²⁷ Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja, 27. évf. 30. sz., 1929, p. 437 és p. 653–654; 32. évf. 34. sz., 1934, p. 354; 37. évf. 35. sz., 1939, p. 491–492.

²⁸ *Pártos Szilárd* (szerk.): A magyar gyáripar évkönyve és címtára, 1941. Stádium, Budapest, 1941, p. 218.

²⁹ Élharcosok, akik eltűntek a gazdasági élet porondjáról. Új Magyarország, 11. évf. 86. sz., 1944, p. 5.

³⁰ A szerző itt mond köszönetet Kis-Kapin Róbertnek, az ÁBTL szakreferensének mindenre kiterjedő figyelméért, segítőkészségéért.

³¹ ÁBTL 4.1. A–861. A 11-10.138/51. sz. OBJ.DO 16. sz. melléklete. „A VKF/2. Oszt. Hírsz. és Kémelh. tevékenysége” „K”-ügynöki névsor.

³² *Haraszi György* (szerk.): Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagnak ... az ÁVH fogásában írott feljegyzései. ÁBTL – Corvina, Budapest, 2007, p. 588. Wolfner András neve és nemesi előneve többször szerepel, de mindannyiszor hibásan.

alapszabályát”, kiadva azokat, akik (szerinte) információkat szolgáltatottak a kémelhárító és hírszerző osztálynak.³³

Nem valószínű, hogy a jövőben Ujszászy állításairól hiteles információkhoz lehet jutni, mivel a hírszerzési iratok nagy részét a Németországba kitelepült vezérkari szervek magukkal vitték, ahol a dokumentumok zöme eltűnt.³⁴

Nincs információ arról, András hol bujkált a vészkorszak alatt, a megpróbáltatásokat viszont nem sokkal élte túl. A „halálesetfelvétel” adatai szerint Wolfner András báró 1945. január 27-én hunyt el a VII. kerületi Vilma királyné út 9.³⁵ szám alatt. Családi állapota nőtlen, vallása izraelita, lakcíme: II. kerület, Herman Ottó út 11.³⁶ A halotti anyakönyv szerint a halál oka: gyomorfekély.³⁷

1945 elején András báró elhunytáról nem jelenhettek meg az életművét méltató nekrológok már csak azért sem, mert hónapokon át még a közvetlenül érintettek sem tudtak a haláláról. Temetéséről a levéltári iratokból derül ki annyi, hogy a testvérei később exhumáltatták és újratemetették a családi sírboltba.

4. ábra: A Wolfner család sírja a a Salgótarjáni úti izraelita temetőben³⁸

³³ Haraszi még hozzáteszi: a névsorokat átolvasva „az a határozott meggyőződésünk támad, hogy amikor Ujszászy az egykori 2. vkf. osztály ... kapcsolataként, 'ügynökeként' felsorol mindenkit, akit csak lehet, sőt nem lehet, gyaníthatóan a lista parttalanná tételével próbálja kihallgatóit megtévesztetni, igazi ügynőkeit fedezni.” *Haraszi György: Vallomások a túlélésért.* In: *Haraszi: i. m. (32), p. 9–71.*

³⁴ *Hajma Lajos: A katonai felderítés és hírszerzés története.* ZMNE, Budapest, 2001, p. 98.

³⁵ Ott működött az előkelő magánklinika, a Fasori Szanatórium.

³⁶ HU BFL – VII.6.a – 1946 – 05436 Wolfner András hagyatéki ügy.

³⁷ Mihályi Balázs, a Budapest ostroma c. könyv szerzőjének szíves közlése.

³⁸ A szerző felvétele.

Adatok a magyar bőr- és cipőgyártásról

A két főhős bemutatása után a bőriparra visszatérve ismét a levéltári forrásokhoz fordulunk.

Az 1933. évi hivatalos vágatási statisztika alapján az országban évenként kb. 220 000 nagy állatot vágtak, ebből mintegy 55 000 a növendék marha, amelyek bőre alkalmas felsőbőr előállítására. Az évente levágott 140-150 000 ökör és tehén bőréből kerültek ki a talpbőrök, a fekete és barna blankbőrök, továbbá az övbőrök. Az 1930-as évek derekán a Wolfner-gyárnak évente 350-400 000 kg tiszta tanninra volt szüksége, amelyből 85% hiányzott, mert a Magyarországon beszerezhető tölgycser és gubacs csak az évi szükséglet 15%-át tette ki. „A régi cserzőanyagtermelő helyek: Erdély, Tátra vidéke, Horvát-Szlavónország már sajnos, tárgytalanok, de egész Európa sem jön számításba.” Tengerentúli cserzőanyagokkal az ország mintegy három hónapra volt ellátva 1934 novemberében. A bőrökön és a tanninon kívül a gyártáshoz más segédanyagok is szükségesek, amelyek egy része szintén csak külföldről volt beszerezhető.³⁹

5. ábra: Székely Ernő: A Wolfner-gyár látképe⁴⁰

³⁹ HU-MNL-Z 704-30. Wolfner Gyula és Társa Rt., Bel-és külforgalmi statisztikai kimutatások, 1930–1947. Az idézett áttekintés 1934. november 26-án készült.

⁴⁰ A Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény engedélyével.

Egy másik áttekintés további érdekes adatokkal szolgál a bőr- és cipőgyárak helyzetéről. Az 1930-as években Magyarországon 35 bőrgyár működött, amelyek az 1933–1938-as évek átlagában évi 7 000 tonna talpbőrt és 3 000 tonna felsőbőrt állítottak elő. A Wolfner-gyár részesedése az országos termelésből 35%, a három másik nagy bőrgyáré (Fried, Mauthner, Pécsi) 45%, így az országos termelés 80%-át ez a négy gyár produkálta. Az ország területén működő nyolcvan cipőgyár, illetve számos cipészüzem az adott időszakban évente 4-5 millió pár cipőt állított elő. A rendelkezésre álló kapacitás ennél lényegesen nagyobb volt – például a Wolfner-gyár egymaga félmillió pár cipőt tudott volna gyártani –, de a nyersanyaghiány ezt nem tette lehetővé.

A nyersanyaghelyzet komoly gondok elé állította az iparágat, ugyanis a bőrök nagyobb részét negyven külföldi országból importálták. A nehézségek ellenére a magyar gyárak sok országba exportáltak, például 1938-ban 660 000 pár, főleg női cipőt értékesítettek külföldön. A szóban forgó években a bőripar az egész magyar ipari kivitel 8%-át képviselte.⁴¹

A Wolfner-féle részvénytársaságok megalapítása

A tulajdonosok 1937-ben jelentős lépésre szánták el magukat: az 1855 óta közkereseti társasági formában működő céget két részvénytársasággá alakították át. A Wolfner Gyula és Társa Részvénytársaság alapszabályának első verzióját 1937. december 9-én írták alá, a végleges változatot 1938. január 3-án fogadták el.⁴²

A részvénytársaság tevékenysége: a Wolfner Gyula és Társa cég bőr-, gépszíj-, hadfelszerelési és cipőgyárának átvétele és tevékenységének folytatása, a bőrgyártás mindennemű ágazatának gyakorlása, vagyis mindenféle bőrcikkek gyártása, a bőrgyártással kapcsolatos segédanyagok feldolgozása, továbbá részesedés hasonló vállalatokban. A társaság határozatlan időre jött létre, alaptőkéje 9 000 000 pengő, amely 90 000 darab 100 pengő névértékű, bemutatóra szóló részvényre oszlott. Az igazgatóság tagjai: újpesti Wolfner Gyula, újpesti Wolfner György, báró Wolfner András és újpesti Wolfner László. A tulajdonosok szindikátusi szerződést kötöttek a részvénybirtok közös kezelése és a jogok gyakorlása tekintetében.⁴³

Az alapszabály elfogadásával 1937. december 17-én alakult meg a Wolfner Gyula és Társa Gummigyára Rt., amely Wolfner Gyula és Társa cég újpesti gumigyárát vette át. Tevékenységi köre a gumigyártás mindennemű ágazatának folytatása, vagyis mindenféle rugyantacikk gyártása, továbbá hasonló vállalatokban való részesedés. Ez a társaság szintén határozatlan időre jött létre, alaptőkéje 1 000 000 pengő volt, mely 10 000 darab 100 pengő névértékű, bemutatóra szóló részvényre oszlott. Az igazgatóság tagja itt is a négy Wolfner:

⁴¹ HU-MNL-OL-Z 704-B-2. Ismertetések a bőripar történetéről, a vállalatról, ... 1933–1945.

⁴² Központi Értesítő, 63. évf. 6. sz., 1938, p. 80.

⁴³ HU-MNL-OL-Z 1174-A-12. Vagyonjogi megállapodások, végzések, adófizetési ügyek 1913–1944.

Gyula, György, András és László lett.⁴⁴ Mindkét társaság részvényeit Gyula, György és András birtokolta. Sem az ő, sem a többi családtag jelentős értékű magánvagyonra nem került részvénytársasági tulajdonba.

A részvénytársaság 1942. évi eredményei

Számos érdekes tényre derül fény a Wolfner-gyár cégbíróági irataiból. Az 1943. március 17-ei igazgatósági ülésen például áttekintették a bőrgyár 1942. évi működését és a többi gyáregység foglalkoztatottságát, az 1939. IV. t.c. (az ún. harmadik zsidótörvény) végrehajtását, a légoltalommal kapcsolatos hatósági és vállalati rendelkezéseket, a hadbavonultak segélyezését. Ezen az értekezleten emlékeztek meg *Vágó Miksár*ról, a korábbi vezérigazgató elhunytáról, aki 48 éven át dolgozott a cégnél.

A gyár működéséről a legfontosabb tényeket Wolfner László ismertette. Rámutatott a nyersanyaghelyzet általános rosszabbodására és a cserzőanyag-gazdálkodás nehézségeiből adódó problémákra. Az akkor kapható cserzőanyag rosszabb minősége miatt megnövekedett a cserzési időtartam, és ez jelentékeny anyagi veszteségeket okozott. A kötött gazdálkodás, az anyaghivatali kiutalások rendszere, a magasabb nyersbőr- és segédanyagárak, a megnövekedett munkabérek és rezsitételek folytán meglassúbbodott a tőke forgása, és igen magas értékek investálódnak a készáruban.

Wolfner András a hadfelszerelési és cipőgyár foglalkoztatottságáról azt mondta, „semmi-féle fennakadás nem történt”. Az üzemek a rendelkezéseket hiánytalanul teljesítették, a foglalkoztatottság kielégítő volt, a polgári cipőgyártásban a típuscipők gyártása programszerűen zajlott.

A bevonult tisztviselők és munkások segélyezésére a vállalat létrehozta a Családvédő Irodát, a magyar gyáripar első ilyen jellegű intézményét, amelyet a honvédelmi miniszter követendő példaként állított a többi iparvállalat elé. 1942-ben a gyárból 271-en teljesítettek katonai szolgálatot, közülük 110 fő családja kapott rendszeres gyári támogatást.

A cég teljes mértékben eleget tett az 1939. IV. tc. előírásainak. A vállalat központi irodájában és főlerakatában az értelmiségi munkakört betöltő zsidó alkalmazottak arányszáma 13,33%, a gyárban 12,88% volt, vagyis mindkét helyen a törvény által engedélyezett 15% alatt maradt.⁴⁵

A megjelentek nem tudhatták, hogy ezt követően a részvénytársaságnak évekig nem lesz lehetsége legfőbb döntéshozó szervét, a közgyűlést összehívni.

⁴⁴ Központi Értesítő, 63. évf. 7. sz., 1938, p. 96.

⁴⁵ HU-BFL-VII-2-e-39821-1937 Wolfner Gyula és Társa Rt., 1937–1972.

6. ábra: Árumentakönyv borítója⁴⁶

A gyár 1931 utáni iparjogvédelmi tevékenysége

Évszázados történetének termelési csúcsaival szoros összefüggésben az 1930-as években a cég rendkívüli aktivitást fejtett ki az iparjogvédelem terén. 1931 és 1944 között öt találmányra kaptak szabadalmi oltalmat, mintegy negyven új védjegyet lajstromoztattak, számos régebbi védjegyet megújítottak, illetve átíratottak a jogutódként működő két részvénytársaságra.

A vállalkozás iparjogvédelmi portfóliójában az új termékek fejlesztése, az intenzív külkereskedelmi tevékenység és a háborús évek hiánygazdálkodása egyaránt leképeződik.

A Wolfner-gyár szabadalmi

A vállalkozás 1934 és 1942 között öt bejelentett találmányra kapott szabadalmi oltalmat. A *Szabadalmi Közlöny* a Wolfner-gyár néhány további bejelentéséről és más iparjogvédelmi tevékenységéről is hírt adott.

Az 1934 májusában bejelentett, majd 1936 januárjában 113660. lajstromszámon bejegyzett találmány tárgya a „bőripari hulladéklevélekben foglalt három vegyértékű krómvegyületeknek hat vegyértékű krómvegyületek alakjában való kitermelésére” szolgáló eljárás.⁴⁷

A szabadalmi leírás szerint a bőripari krómcserszőlevek az esetek túlnyomó részében a krómot három vegyértékű krómvegyületek alakjában tartalmazzák. Kitűnő cserzőhatásuk azonban csak a hat vegyértékű krómvegyületeket tartalmazó krómcserszőleveknek van, amelyeket például a nátriumbikromát szerves anyagokkal, például cukrokkal való reduk-

⁴⁶ A Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény engedélyével.

⁴⁷ A szabadalmi leírásokat a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának online adatbázisa közli: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU>.

ciója útján lehet előállítani. Az így készült krómcserzőlevek jellemző tulajdonsága, hogy a bennük foglalt három vegyértékű krómvegyületeknek az a része, amelyet a cserzés folyamán a bőrök nem vesznek fel, és emiatt a hulladékéklébe kerül, a cserzés folyamata alatt olyan kémiai és fizikai változáson esik át, hogy a hulladéklevek kevésbé használhatók az újbóli krómcserzésre. Mivel a krómcserzés során a cserzőlé krómtartalmának csaknem fele a hulladéklevekben marad, a bőrpar régi törekvése, hogy a hulladéklevek krómtartalmát kitermelje, és alkalmassá tegye teljes értékű krómcserzőlevek készítésére. Mindeztidáig ez a törekvés nem járt eredménnyel.

A Wolfner-gyár által kifejlesztett eljárást több művelet kombinációja jellemzi:

- A hulladéklevekben lévő három vegyértékű krómot vízben nem oldódó vegyületek alakjában leválasztják, és a cserzés szempontjából közömbös, oldott anyagoktól elkülönítik.
- A folyadéktól elkülönített csapadékot kénsavban oldják, és a savas krómsóoldatot a hat vegyértékű króm valamely vegyületével főzik.
- Az oldatban lévő összes három vegyértékű krómvegyületet elektrokémiai úton hat vegyértékű krómvegyületté alakítják át.

Néhány évvel később, 1941-ben a Wolfner cég nem kizárólagos engedélyt kért és kapott egy hasonló tárgyú, *Tóth Géza* vegyész-mérnök által a hulladék krómcserzőlevek krómtartalmának visszanyerésére szolgáló szabadalom használatára és gyakorlatba vételére.⁴⁸

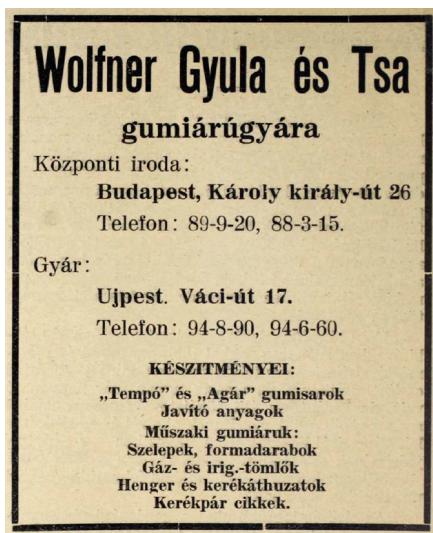
Egy másik bejelentést 1934. október végén nyújtottak be. A 113839. lajstromszámon bejegyzett szabadalom leírása 1936. február derekán jelent meg. Az állati bőrök meszezésére vagy mázolására szolgáló eljárást a Wolfner cég és *Hevesi Antal* gyári üzemvezető dolgozta ki.

A bőrök cserzésének előkészítésénél a feláztatott bőröket a szőrlazítás, illetve szőrtelenítés érdekében meszezésnek vagy mázolásnak vetik alá, amely a szőrök lazítását és eltávolítását, illetve a bőrszövet mérsékelt duzzasztását, lazítását, továbbá a bőrszír részleges elszappanosítását célozza. A találmány szerinti eljárást jellemzi, hogy a bőröket alkáliszulfid, vagy alkáliszulfidok és alkáliszulfát, vagy alkáliszulfátok közös vizes oldatával hozzák érintkezésbe. Az alkáliszulfidok és alkáliszulfátok közös oldatát ezen anyagokkal szemben közömbös anyagokkal sűrítik a megfelelő pépsűrűsége, majd a péppel a bőr szín- és/vagy húsoldalát bekenik, és az így előkészített bőröket állni hagyják.

A soron következő találmányt 1941 márciusában jelentették be, de a 135618. lajstromszámú szabadalom leírása csak másfél évvel az államosítás után, 1949 augusztusában jelent meg a Szabadalmi Közlönyben. Az „Eljárás és berendezés vulkanizált gumi regenerálására” című találmányt Wolfner Gyula és Társa Gumigyára Rt. és *Keleti Zoltán* vegyész-mérnök jegyzi. A szabadalmi leírásból megtudhatjuk, hogy korábban is léteztek eljárások és berendezések a vulkanizált gumi regenerálására, ezek viszont nagyon költségesek és hosszú időt igényelnek. A találmány szerinti berendezésben a vulkanizált gumit közvetve olyan ötvö-

⁴⁸ 128229. sz. szabadalom. Szabadalmi Közlöny, 48. évf. 1. sz., 1943, p. 11.

zetből való fémfürdőben vagy fémfürdővel melegítik, amelynek olvadási pontja célszerűen a depolimerizáció hőmérséklete, azaz 260 °C körül van. A feldolgozandó hulladékot vékony falú, jó hővezető anyagból való edénybe helyezik, és lassú mozgatás mellett 2–3 percig a fémfürdő hatásának teszik ki. Ezen idő alatt a vulkanizált gumi depolimerizálódik. Az így előkészített gumit finomítóhengerre feltéve plasztikus, könnyen feldolgozható, regenerált gumimassza keletkezik, amelynek további feldolgozásához puhítószer adagolására nincs szükség. A találmány szerinti eljárásban a regenerálási idő a korábbi 3–16 óra helyett 2–3 percre csökkenthető.

7. ábra: A gumiárugyár hirdetése⁴⁹

A háború okozta nyersanyaghiány miatt új megoldásokat kellett keresni; erre az egyik példa az 1941-ben benyújtott, „Eljárás disznóbőr-húshasíték kikészítésére” című találmány, melynek bejelentője a Wolfner részvénytársaság és dr. Sors Pál újpesti művezető jogutódja. A 132213. lajstromszámú szabadalom leírása azonban csak 1948-ban jelent meg. A leírás bevezető részében ismertetik a disznóbőrök azon tulajdonságát, amely miatt korábban nemigen használták cipőipari célokra.⁵⁰ Ezeknek a bőröknek egy része talpbőrkészítésre ugyan megfelel, de a többi része, az ún. húshasíték lyukacsos, ezért a használhatósága erősen korlátozott. A találmány a disznóbőr-húshasíték lyukacsosságának megszüntetésére szolgáló eljárást írja le.

⁴⁹ Gumiipari Hírlap, 1. év. 2. sz., 1934, p. 3.

⁵⁰ A Wolfner-gyár csak 1941-től kezdve dolgozott fel sertésbőröket.

Wolfnerék a háborús hiánygazdálkodás miatt kényszerültek a korábbiaktól eltérő eljárások kidolgozására; ilyen volt az 1942 szeptemberében benyújtott találmány, az „Eljárás lábbelitalp készítésére”. A szabadalom leírásából megtudjuk, hogy korábban amiatt nem váltak be az impregnált szövetből készült cipőtalpák, mert a szélük kirojtosodott. A gyárban kifejlesztett eljárás során az impregnált szövetből készült talpat hasított bőrből vagy más hajlékony lemezből kivágott, nagyobb méretű talpra erősítik, a két talplemezt varrófonallal összevarrják, a talpat pedig két szegsorral a lábbeli felső részéhez erősítik. A talp szélére köröskörül ún. ráámát – például egy bőrsávot – erősítenek fel, amely meggátolja a kirojtosodást. A 134677. számon lajstromozott szabadalom leírását csak 1948. július elsején jelentették meg. Az 1948. november 2-án a Szabadalmi Közlönyben megjelent hír szerint a Wolfner Gyula és Társa Rt. lemondott ennek a szabadalomnak a használati és gyakorlatbavételi jogáról.⁵¹

A Szabadalmi Közlöny 1946-ban közölte, hogy a Wolfner részvénytársaság 1943-ban pótszabadalmat jelentett be *dr. Engel Pál* és *dr. Hey Ferenc* „Eljárás műbőr előállítására cserzett huslásból” című, 130903. számú törzsszabadalmához.⁵²

A Wolfner-gyár 1931 után lajstromozott jelentősebb védjegyei

Terjedelmi okok miatt ebben a fejezetben a *Központi Védjegy-Értesítő*ből⁵³ csak néhány fontosabb, érdekesebb védjegyet emelünk ki.

Az 1931-ben lajstromozott hat új védjegy közül kettő-kettő az AGÁR, illetve TEMPO nevű gumisarkokra vonatkozik. A TEMPO márkanevet szöveges védjegyként is bejegyeztették.⁵⁴

8. ábra: TEMPO és AGÁR gumisarok

⁵¹ Szabadalmi Közlöny, 53. évf. 21. sz., 1948, p. 138.

⁵² Szabadalmi Közlöny, 51. évf. 6. sz., 1946, p. 33.

⁵³ Központi Védjegy-Értesítő 1901–1949: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/SZTNH_KozpontiVedjegyErtesito/.

⁵⁴ Központi Védjegy-Értesítő, 3. sz., 1931, p. 34–35. 55466—55469. lajstromszám és 8. sz., p. 108, 55817. lajstromszám.

Érdekességként megemlítjük, hogy a TEMPO márkanév túlélte a családi gyárat: 1948-ban még az államosított Wolfner-gyár termékeit ajánló reklámban is megjelent a *Szabad Szó* hasábjain (18. ábra).

A KRUPONIT talpanyag jelölésére szolgáló ábrás védjegyet szintén 1931-ben jelentették be.⁵⁵ A márkanév egy évtized alatt jelentős ismertségre tett szert – ennek ellenére később nem újították meg.

A gyáróriás 1932-ben nyolc új védjegyet lajstromoztatott. Grafikai megoldása révén kiemelkedik közülük a TRAPEZ ábrás védjegy, amely később számos hirdetésben is feltűnt. A lábbelikre és tartozékaikra alkalmazott TRAPEZ nevet szövédjegyként is bejegyeztették, tíz évvel később mindkettőt megújították.⁵⁶

9. ábra: A TRAPEZ ábrás védjegy egy hirdetésben⁵⁷

Két évvel később a cipőgyár a TRAPEZ márka népszerűsítése érdekében kirakatversenyt rendezett. A cipőkereskedők az ország számos helyén rendeztek be kirakatokat TRAPEZ árukkal, és sokan „igen nagy találékonysággal és művésziesen kidolgozott ötletekkel” tettek komoly szolgálatot a márka érdekében.⁵⁸

Stílusát tekintve jelentősen eltérő, különös vonulatot képez a lábbelik megjelöléséhez készült hat ábrás védjegy, köztük a teljes harci díszben pompázó indián, az oroszlánok és az elefánt. Két ábrán a cégjelzés sincs feltüntetve.⁵⁹ Talán nem véletlen, hogy ezek a védjegyek nem lettek megújítva.

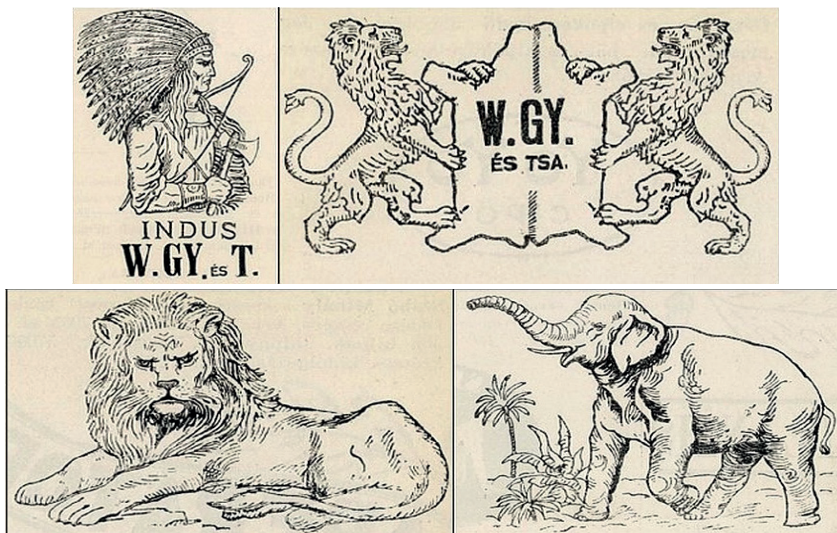
⁵⁵ Központi Védjegy-Értesítő, 11. sz., 1931, p. 137, 55995. lajstromszám.

⁵⁶ Központi Védjegy-Értesítő, 12. sz., 1942, p. 340, 70735. és 70736. Az 1932. évi lajstromszámok: 56082. és 56960.

⁵⁷ Cipőszemle, 17. évf. 17. sz., 1937, p. 2.

⁵⁸ Kálmán Andor: A márkáru fejlődő jelentősége a cipőszakmában. Cipőszemle, 14. évf. 20. sz., 1934, p. 1.

⁵⁹ Központi Védjegy-Értesítő, 8. sz., 1932, p. 88, 56682. lajstromszám és 12. sz., p. 141–143, 56959. és 56995–57000. lajstromszám.

10. ábra: Négy védjegy 1932-ből⁶⁰

1933-ban négy új védjeggyel gyarapodott a Wolfner-gyár iparjogvédelmi portfóliója. A szarvast ábrázoló védjegyben a cég hivatalos francia elnevezése mellett látható szöveg arra utal, hogy a bőrgyárban tölgyfakéreggel cserzik azt a bőrt, amelyből a védjeggyel ellátott krupont gyártják.

11. ábra: Francia nyelvterületre szánt talpbőrkrupon védjegy⁶¹

⁶⁰ Lajstromszámok: 57000, 56995, 56998, 56999.

⁶¹ Központi Védjegy-Értesítő, 7. sz., 1933, p. 85, 57571. lajstromszám.

Az 1934-es évben új védjegybejelentés nem volt, viszont megújították az 1924-ben lajstromozott, gépszíjakra vonatkozó AERO ábrás védjegyet.⁶² Érdekes, hogy a világhírű gépszíjról készült reklám viszont nem tartalmazza a termék bejegyzett védjegyét (15. ábra).

Szabályos védjegydumping jellemzi az 1935-ös évet: a cég húsz új védjegyet lajstromoztatott. A vezetőségnek láthatóan tetszettek a realista ábrázolásra törekvő, részletgazdag rajzok, mert ebben az évben szintén több ilyen stílusú ábrás védjegyet terveztek meg. E formanyelvre ékes példa a gyár talpgyártmányai számára készített egyik védjegy, a kivont karddal száguldó lovas huszár.

12. ábra: HUSZÁR KRUPON⁶³

A gyártörténet első részében említettük, hogy a Wolfner-gyár 1884-ben az elsők között kapta meg a koronás állami címer használatára szóló engedélyt, és be is mutattunk egy 1914-ben lajstromozott védjegyet, amelyen a magyar címer látható.⁶⁴ Érdekes lenne tudni, az állami címer használatára vonatkozó jogszabály életbe lépése után vajon miért csak fél évszázad múltán jelent meg újra a magyar korona a Wolfner-gyártmányok védjegyein. 1935-ben a következő három ábrás védjegy grafikájában szerepel a magyar címer: az egyik „kruponok, félbőrök”, a másik „lakk- és boxbőrök”, a harmadik „lábastalp és crupon” jelölésére szolgált.⁶⁵ Ez utóbbin, amelynek ábráján két angyal tartja a koronás állami címert,⁶⁶ semmi nem utal sem a védjegybejelentő cégre, sem a gyártmányra.

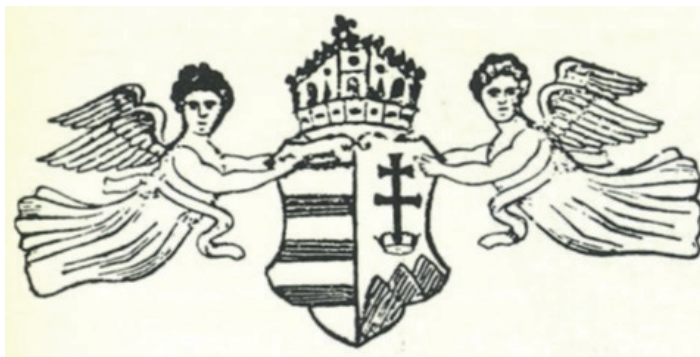
⁶² Központi Védjegy-Értesítő, 1. sz., 1935, p. 2, 59084. lajstromszám.

⁶³ Központi Védjegy-Értesítő, 2. sz., 1935, p. 35, 59575. lajstromszám.

⁶⁴ Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 1. sz., 2023. január, p. 61.

⁶⁵ Központi Védjegy-Értesítő, 8. sz., 1935, p. 153, 59890. és 59892. lajstromszám; 8. sz., p. 154, 59974. lajstromszám.

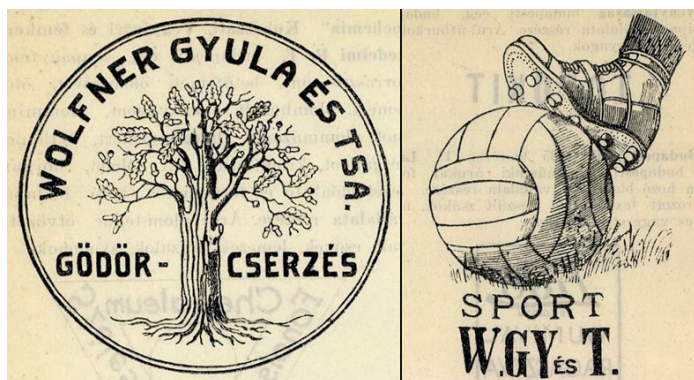
⁶⁶ 1919 végén lett a Horthy-féle Magyar Királyság címere a két angyal által tartott korábbi „kiscímer”.

13. ábra: „Angyalos, koronás” védjegy

Az előzőtől eltérő, leegyszerűsített grafikai stílusú védjegyek is készültek. A kerékpár-, motorkerékpár- és automobilkerék-gumiköpenyek jelölésére szolgáló EXCELLENT és az AERO EXTRA RUBBER védjegy⁶⁷ újra megjelent a cég logójaként gyakran alkalmazott W betű a kétfejű farkasokkal.

A védjegyértécsítő 1935. évi 5. számában egymás után sorakozik a Wolfner cég tíz ábrás védjegye.⁶⁸ A legegyszerűbb egy háromszögbe zárt W betű, egy másik ábrán a W betű francia felirattal látható. A DÁNIA, ELITE, VIKTORIA és FAVORIT márkanév mellett a cég neve is olvasható. A tölgyfa a talpanyag kéregcserzésére utal. A stoplis cipőtalppal lerajzolt focilabda tervezője elegendőnek tartotta a rövidített cégnév feltüntetését.

14. ábra: Gödör-cserzés és focicipő⁶⁹

⁶⁷ Központi Védjegy-Értesítő, 6. sz., 1935, p. 105, 59975. lajstromszám és 4. sz., p. 70, 59771. lajstromszám.

⁶⁸ Központi Védjegy-Értesítő, 5. sz., 1935, p. 85–87, 59881–59889. és 59891. lajstromszám.

⁶⁹ Központi Védjegy-Értesítő, 5. sz., 1935, p. 86, 59881. és 59882. lajstromszám.

Az 1936-ban lajstromoztatott három új védjegy közül kettőnek a felirata arra utal, hogy kifejezetten táncolásra alkalmas női, illetve férfi bőrcipőkre alkalmazzák az OLGA DANCE SHOE és a HUNGARIA DANCE SHOE védjegyet – ezek a védjegyek vélhetően az Angliába exportált cipőkre kerültek. A korábban számos esetben megadott áruféleség, a talpbőrkészítmények 1936. évi új védjegyén egy villásfarkú fecske látható, alatta a felirat: „Wolfner gyártmány”.⁷⁰ A következő évben külső, illetve belső kerékpárgumira jelentettek be két, eltérő stílusú feliratot tartalmazó védjegyet. A két termék márkaneve WOLFNER START WOLFNER és MIKÁDÓ LUXUS⁷¹ – ezek voltak az utoljára újonnan bejelentett Wolfner-féle védjegyek.

A korábbi közkereseti társaság helyébe lépő részvénytársaságok nevére 1940-től kezdtek átíratni a védjegyeket. 1943-ig több mint húsz védjegyet érintett az átírás, és jó néhány védjegyet – mint például a TEMPO és az AGÁR különböző változatait – megújítottak. A Központi Védjegy-Értesítőben 1944, a Szabadalmi Közlönyben pedig 1948 után már nem találkozunk a Wolfner Gyula és Társa cég nevével.

Fejezetünk zárásaként egy példa arra, hogy a védjegyhasználat jelentősége még a háborús viszonyok között bevezetett kötött gazdálkodásban is megmutatkozott. A Miniszterelnökség 1941-ben rendeletileg korlátozta a lábbelikészítést, és szabályozta a lábbelik forgalmazását. Erre hivatkozva adott ki 1942-ben a közellátásügyi miniszter egy rendeletet, amely pontosan meghatározta az engedélyezett fajtájú és minőségű lábbelik előállítását, illetve a készítésükhöz engedélyezett műanyagok fajtáját. A *Budapesti Közlöny*ben közzétett rendelet – sok más között – megnevezi a Wolfner Gyula és Társa cég által gyártott, védjegyyalommel bíró termékek közül a TRAPÉZ márkájú formatalpat, a TEMPÓ CRUPONIT (TEMPO-KRUPONIT) gumilemezt, illetve a cipősarokra használható TEMPO és AGÁR nevű árucikkeket. Ezeken kívül a gyár engedélyt kapott a bőrdarabokból készült ún. MOZAIKTALP és a hulladékokból ragasztás útján készült járótalpak előállítására is.⁷²

A háborús évek nehézségei

1939. szeptember elsején kitört a második világháború, amelynek egyik, az ipart és a kereskedelmet különösen érintő következményeként az ország nyersanyagszükséglete csak nagy nehézségek árán volt biztosítható. Már másnap, szeptember 2-án megjelent a 12.113/1939. M. E. számú rendelet, amely zár alá vette az anyagkészleteket, és a felállított nyolc anyaghivatalra bízta azok nyilvántartását, illetve a készletgazdálkodást. E rendelet értelmében bőripari anyaggazdálkodási szakbizottságot hoztak létre, melynek szabályait a 65.000/1939. Ip. M. rendelet határozta meg. A szakbizottság tagjává Wolfner Györgyöt is kinevezték.⁷³

⁷⁰ Központi Védjegy-Értesítő, 9. sz., 1936, p. 162, 61963. és 61964., 12. sz. p. 220, 62369. lajstromszám.

⁷¹ Központi Védjegy-Értesítő, 5. sz., 1937, p. 102, 63025. és 63026. lajstromszám.

⁷² A m. kir. közellátásügyi miniszter 109.700/1942. K. M. számú rendelete a készíthető lábbelifajták újabb megállapítása tárgyában. Budapesti Közlöny, 76. évf. 197. sz., 1942, p. 3–8 és 287. sz., p. 5.

⁷³ Hivatalos rész. Budapesti Közlöny, 73. évf. 274. sz., 1939, p. 1.

A háborús évek alatt a nyersanyaghiány egyre nőtt. Jellemző módon még a kincstári lábbelik gumitalppal való ellátását is miniszteri rendeletekben írták elő. A honvédelmi miniszter által kiadott egyik 1941. évi körrendelet például megszabta, hogy a lovasított tüzerek kivételével a szolgálatot teljesítő legénység lábbelije kizárólag gumi talpanyaggal javítható. Azok az alakulatok, amelyek nincsenek kötelezve vastalpszeggel ellátott bőrtalpú lábbeli viselésére, a lábbelik gumitalppal való javításáról szerzett tapasztalataikról kötelesek jelentéseket készíteni és azt előterjeszteni. A miniszter a gumi talpanyagok közül megfelelőnek találta a Magyar Ruggyantaárugyár, a Hungária gumiárugyár egy-egy termékét, illetve a Wolfner és Társa gumiárugyár TEMPÓ KRUPONIT jelzésű gumitalpgyártmányait, és engedélyezte ezek használatát.⁷⁴

Háborús készültségben: jelentés a légvédelemről és a „b-egyénekről”

Értékes adatokat tartalmaz egy dátum nélküli irat. Az ún. bizalmi emberekre, illetve a légvédelemre vonatkozó válaszokból arra következtethetünk, hogy a jelentés a háborús évek elején készülhetett. A gyár 110 tisztviselőt és 1400 munkást foglalkoztatott. Az üzemnek egy 1000 lóerős saját erőműtelepe volt egy 400 lóerős tartalékgéppel. Arra az esetre, ha a saját erőműtelep nem működne, a Phöbus áram⁷⁵ is be volt vezetve.

Az ún. nyílt gyártmányok: mindennemű növényi cserzésű talp- és felsőbőrök, ásványi cserzésű felsőbőrök, lakk- és autóhuzatbőrök, gépszíj, kész lábbeli, szíjgyártócikkek, gumi-sarkak. A titkos gyártmányok: mindennemű katonai felszerelés és cikkek.

A gyár biztonságát a következő intézkedések szolgálták:

- A két kaput éjjel-nappal portás őrizte.
- A munkások ún. Block órával léphettek be, a tisztviselőket a portások engedték be, az idegenek csak látogatójeggyel és kísérővel juthattak a gyár területére.
- A gyár állandó tűzoltósággal rendelkezett, saját vízhálózata volt (Ister),⁷⁶ de a fővárosi vízhálózat is be volt vezetve. A tűzveszélyes helyeken kézi tűzoltó készülékeket helyeztek el.
- A merényletek, illetve a szabotázs elleni védelemről Wolfner András azt nyilatkozta, hogy a tisztviselők és a törzsmunkásság megbízhatók, a biztonság fokozására 110 fő frontharcost foglalkoztattak.
- A gyár területén robbanóanyagot nem tároltak, és nem alakítottak ki sem gáz-, sem légvédelmet.

A jelentés kitért arra is, hogy a gyár vezetősége a szakszervezeti kényszert nem ismerte el, majd felsorolták a jóléti intézményeket: „nyugdíj, rendkívüli segélyalap, levante egyesület,

⁷⁴ 422.822/2.-1941. számú körrendelet. Felszerelési bőrcikkek, valamint a lófelszerelés bőrneműinek karbantartása. Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, 68. évf. 20. sz., 1941, p. 133.

⁷⁵ Vagyis áramot a Phöbus Villamossági Rt.-től (Újpest) is tudnak vételezni.

⁷⁶ A belga érdekeltségű Ister vízmű 1950-ig létezett Újpesten.

alapítványok”. Az utolsó két mondat pedig így szól: „Bizalmi emberek beszerzése: megtörtént. A ’b’ egyének neve az Iparosztály vezetőjénél. Összefoglalás: a gyár a szervezethez igen magas fokát mutatja, olyannyira, hogy az tökéletesnek nevezhető.”⁷⁷

Hadiszállítások a háborús években

Cikksorozatunk második részében megemlítettünk a Wolfner-gyár hadiszállításaira vonatkozó szerződéseket kifogásoló néhány parlamenti felszólalást és újságcikket. Úgy tűnik, az interpellációknak és a sajtóban megjelent kritikáknak sok foganatjuk nem volt: a hadügyminisztérium továbbra is hatalmas mennyiségű bőraru szállítására kötött szerződést a céggel, amely e munkák révén hivatalosan is I. osztályú hadiüzemnek minősült. Az Országos Levéltárban számos kimutatás található, amelyekből kiderül, hogy például az újpesti gyár konfekcióüzeme 1943-ban is százezres nagyságrendben szállított különböző típusú lábbeliket a honvédség számára, a szíjgyártó üzemmel pedig a hadügy félmillió darabszám feletti katonai bőraru szállítására kötött szerződéseket.

A „Confectio és Szíjgyártó üzemekben” folyamatban lévő rendelkezésekről készített áttekintés néhány jellemző adata: a hadügyminisztérium egyik 1941-es rendelete alapján 22 000 pár könnyű cipőt, egy 1942. évi alapján 140 000 pár különböző bakancsot, összesen 70 000 pár lovagló- és félszárú csizmát, egy 1943-as rendelés alapján pedig összesen 108 000 pár bakancsot és csaknem 90 000 pár csizmát kellett leszállítaniuk. A kimutatásban szerepel még a honvédség által rendelt 50 000 pár nemezscsizma, néhány kisebb tételre pedig a Belügyminisztérium szerződött. A szíjgyártó üzemtől több mint félmillió katonai bőrart: töltény- és szuronyhüvelytáskákat, hordszíjakat stb. rendelt meg a Honvédelmi Minisztérium.⁷⁸

15. ábra: Az AERO gépszíjvédjegy és egy gépszíjreklám 1940-ből⁷⁹

⁷⁷ I. m. (40).

⁷⁸ I. m. (30).

⁷⁹ A lajstromszám: 59084. A reklám: Honi Ipar, 33. évf. 9. sz., 1940, p. 19.

A német megszállás és a nyilas hatalomátvétel

Az 1939-es választások után jelentős jobbratolódás következett be. „A nemzeti egység eszméjét, amely az addigi kormánypárti programokat jellemezte, felváltotta a ’keresztény erkölcs’ és a ’keresztény összetartás’, vagyis a ’fajvédelem’ eszméje” – írja *Romsics Ignác*.⁸⁰ Az alábbi idézet betekintést enged a fajvédő eszme gondolatvilágába.

**Vitéz dr. Endre László,
Pestvármegye alispánja
a zsidótörvényekről és egyes nemzetáruló keresztény magyarokról**

„Az a sok évszázados harc és küzdelem, amelyet a magyarság saját hazájában való fennmaradásért idegen érdekek ellen folytat, az elmúlt években döntő fordulathoz érkezett. A magyar törvényhozás belátta, hogy a zsidóságnak az utóbbi évtizedekben mindjobban fokozódó gazdasági térfoglalása már-már szinte teljes megsemmisüléssel fenyegeti a magyar érdekeket, azért törvénnyel gondoskodott arról, hogy a zsidó térfoglalást a gazdasági, szellemi és erkölcsi élet területeiről kiszorítsa. ...

Kormányzatunk azonban gondoskodott arról is, hogy necsak negatív eredményeket érjen el a törvény végrehajtása során és necsak azt biztosítsa, hogy a zsidóságot a gazdasági élet különböző őrhelyeiről eltávolítsa, hanem gondoskodott arról is, hogy ezek helyére megfelelően képzett magyar elemek kerüljenek, sőt arról is gondoskodott, hogy a tőkeszegény keresztény magyaroknak önállósítási kölcsön formájában a vállalkozáshoz szükséges tőkét is rendelkezésre bocsássa.

A zsidóság azonban nem nyugodott bele abba a számára nagyon is méltányos helyzetbe, hogy a magyar gazdasági életben csak országos számarányához képest vegyen részt.” Megdöbbenő, „hogy a zsidóságnak ezen üzeneteihez keresztény magyar ember is eladta magát, odaadta becsületes nevét, akinek az érdekében éppen a zsidótörvény készült. Nem lehet elég megbélyegző jelzőt találni azokkal a keresztény magyarokkal szemben, akik nemcsak hogy zsidó érdekek szolgálatába szegődtek, hanem cselekedetükkel árulóivá lettek fajtájuknak, nemzetüknek, hazájuknak.”⁸¹

⁸⁰ *Romsics Ignác*: Magyarország(ok) a két világháború között. In: *Két Magyarország?* Osiris, Budapest, 2005, p. 49–101.

⁸¹ *Endre László*: Előszó. In: *Belányi László*: Zsidóbujtató. Centrum, Budapest, 1943, p. 3–4.

Wolfnerék pajzshordozói

Pest vármegye alispánjának fent idézett szemlélete köszön vissza a március 19-ei német megszállás után pár nappal megjelent éles kirohanásban, amelyet a szélsőjobboldali *Új Magyarország* intézett az ország egyik legnagyobb iparvállalatának tulajdonosai, illetve azok ellen a keresztény emberek ellen, akik a zsidótörvények életbe lépése után a nevüket adták a vállalkozás árjásításához.

A cikk azzal indít, hogy a Wolfner Gyula és Társa bőrgyár évtizedeken keresztül egyéni cég és családi vagyon volt. A zsidótörvények esztendeiben mindössze annyi változott, hogy a cég részvénytársasággá alakult át, de a százmillió pengőre becsült vagyon a Wolfnerék kezében maradt.

A névtelen szerző tudni véli, hogy a vagyon öt-hat éven keresztüli konzerválásában mintegy kétmillió pengőbe került az „Aladárok”,⁸² vagyis azok közreműködése, akik a családtagok mellett a részvénytársaság igazgatóságában részt vettek a Wolfner-féle vagyon kezelésében: „Simonyi Semadam Sándor dr. ny. miniszterelnök, a vállalat elnöke, Burchard Bélaváry Rezső dr. ny. miniszteri tanácsos, Jekelfalussy Zoltán v. b. t. t.,⁸³ a Nemzeti Casino volt igazgatója, ügyvezetőnek nemes Suhay Imre nyugalmazott altábornagyot szerződtették. A jogügyi igazgatóság élén Szabolcska Mihály dr. ny. közigazgatási bíró áll, és a felügyelőbizottságba is jutott nyugalmazott miniszter Nagy Emil dr. személyében, akinek szakértelmét az arizálás⁸⁴ terén senki ez országban kétségbe nem vonhatja.” Nem csoda, hogy Wolfneréknél minden a legnagyobb rendben ment. A nehezebb hivatali ügyek elintézésénél felkértek egy-egy igazgatósági tagot egy kis intervencióra. „Nincsen az a tőke a világon, amely ennél nyugalmasabb állapotot kívánhat magának.”⁸⁵

⁸² Aladár = stróman, a „Stróman Aladár” gúnynévből származik. Azt a keresztényt hívtak így, aki azért lépett be egy vállalkozásba, hogy a cég ezáltal nemzsidónak minősüljön, és mentesüljön a zsidótörvények hatálya alól. Vö: Tisztázzuk az új gazdasági fogalmakat! Függetlenség, 1944. június 4.

⁸³ A valóságos belső titkos tanácsos a kegyelmes címmel együtt járó, legmagasabb szintű állami rang volt.

⁸⁴ Arizálás: árjásítás, a fasiszmusnak a zsidók kiszorítására irányuló lépései, a zsidó vagyontárgyaknak állami beavatkozással nem zsidó (árja) kézbe való juttatása, a zsidó alkalmazottaknak állásukból való elbocsátása stb. Élet és Tudomány, 48. évf. 48. sz., 1933, p. 1506. Kislexikon.

⁸⁵ Wolfnerék pajzshordozói. Új Magyarország, 11. évf. 88. sz., 1944, p. 5.

A numerus clausustól a numerus nullussig

A zsidóság gazdasági visszaszorítását előidéző 1938. évi XV. és az 1939. évi IV. törvénycikk, valamint a kapcsolódó rendeletek, határozatok ugyan közvetlenül érintették a zsidó polgárok létfeltételeit, egzisztenciáját, de vagyontárgyaikat – akkor még – nem vonták el anyagi ellenszolgáltatás, vagy legalábbis annak kilátásba helyezése nélkül.

Az 1942. évi XV. törvénycikk kötelezővé tette a zsidó tulajdonban lévő mező- és erdőgazdasági ingatlanok átengedését az előírt kötvények fejében, vagyis – akkor még – ezeket az ingatlanokat jogilag nem eltulajdonították, hanem ún. kártalanítással kisajátították.

Nem sokkal később azonban a „zsidósággal szemben az első zsidótörvény elfogadását követően több lépcsőben végrehajtott gazdasági ’numerus clausust’ 1944. március 19-ét követően felváltotta a gazdasági numerus nullus, a vagyon teljes elvétele.”⁸⁶

Magyarország német megszállása után a magyar zsidóság helyzete gyökeresen megváltozott. A Sztójay-kormány hozzákezdett a zsidó vagyon teljes elvételéhez: 1944. április 16-án lépett hatályba az 1600/1944. M. E. számú kormányrendelet a zsidók vagyonának bejelentéséről és zár alá vételéről.⁸⁷ Öt nappal később, április 21-én a kormány újabb jogfosztó intézkedést hozott, amikor kiadta az 1540/1944. M. E. sz. rendeletet a zsidók értelmiségi munkakörben való alkalmazásának és foglalkoztatásának megszüntetéséről.⁸⁸

Az 1540/1944. M. E. sz. rendelet alapján a Wolfner-gyár tulajdonosait és vezetőinek többségét is megfosztották tisztségétől. A törvényszék május 5-ei döntése alapján a Wolfner Gyula és Társa Részvénytársaságban „Wolfner Gyula, Wolfner András báró és Wolfner László igazgatósági tagok ebbeli minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése bejegyeztetett”. A gumigyári részvénytársaságban e rendelet alapján szüntették meg május 15-én Wolfner András és Wolfner László igazgatósági tagságát, valamint cégjegyzési jogosultságát.⁸⁹

A helyzet rohamosan romlott tovább. Az 1944. május 16-án kiadott 1.800/1944. M. E. számú rendelet⁹⁰ lehetővé tette vállalati vezető kirendelését „bármely ipari kereskedelmi

⁸⁶ Botos János: A magyarországi zsidóság vagyonának sorsa 1938-1949. Veritas Történetkutató Intézet, Budapest, Magyar Napló, 2015, p. 22–23.

⁸⁷ Magyarországi Rendeletek Tára, 78. évf. 3. füzet, 1944, p. 447–456.

⁸⁸ Magyarországi Rendeletek Tára, 78. évf. 3. füzet, 1944, p. 466–471.

⁸⁹ Központi Értesítő, 69. évf. 30. sz., 1944, p. 955 és 26. sz., p. 819.

⁹⁰ A m. kir. minisztérium 1.800/1944. M. E. számú rendelete az egyes ipari (kereskedelmi) vállalatokhoz vállalati vezető kirendelése tárgyában. Budapesti Közlöny, 78. évf. 110. sz., 1944, p. 5.

vállalat” élére, amennyiben az a hadviselés érdekében szükséges. 1944. június 4-én az iparügyi miniszter erre hivatkozva rendelte ki a Wolfner-gyárba teljhatalmú vállalati vezetőül *Fekete Rezső* nyugállományú alezredest.⁹¹

A Wolfner-gyár elbocsátott, majd 1945-ben visszavett ügyvezető igazgatója, *dr. Szijj László* úgy vélte, hogy *Megay Meixner Károly*⁹² teljhatalmú bőrkormánybiztos a pozícióját kihasználva már a német megszállást követő napokban megtette az első lépéseket arra, hogy a gyári kulcspozíciókba saját embereit juttassa be. Így került a Németországban kiképzett, szélsőjobboldali beállítottságú, a zsidóság ellen elvakult gyűlöletet érző *Fekete Rezső* a gyár élére – Szijj szerint „termelési ellenőr” pozícióba. Szijj elmondása szerint őt magát és *Móré István* igazgatót is *Fekete* internáltatta. *Megay* és *Fekete* intézkedései folytán „rengeteg érték ment veszendőbe ... uszálysámra szállították el nyugat felé a készárukat, anyagokat stb., amelyek nagy részét egyébként meg lehetett volna menteni”.⁹³

Fekete rövid időn belül gondoskodott arról, hogy szélsőjobboldali emberekkel töltsse be a leváltott korábbi vezetők helyét. „Mint a M. kir. Iparügyi Miniszter Ur 26.057/VIII/1944/Ip.M. sz. rendeletével a Wolfner Gyula és Tsa rt. céghez kirendelt vállalati vezető” *Fekete* azzal a kéréssel fordult a miniszterhez, hogy nevezze ki vezérigazgatóvá *Wodnyánszky Györgyöt*, ügyvezető igazgatóvá *Biderman Jenőt* és másokat.⁹⁴ Sem a hatalom, sem *Fekete* nem csalódott bennük: nem a vállalat, hanem a nyilasok érdekeit tartották szem előtt. 1944 végén ők vitték végbe a gyár kifosztását, javainak nyugatra hurcolását.

A gyári dolgozók deportálása

A nyilas érzelmű új vezetőknek a bűnlajstromára azonban nemcsak a gyár kifosztása került fel. Bármekkora volt az anyagi kár, az nem vethető össze a zsidó munkások és tisztviselők meghurcoltatásával, az emberi életet kioltó deportálással, amely a gyár alkalmazottai közül sokak osztályrészül jutott.

A csendőrök 1944. július első napjaiban jelentek meg a gyár területén *Fráter János* csendőrfőhadnagy, szakaszparancsnok felügyelete alatt, és elkezdtek az épületekből kiterelni a zsidó munkásokat és alkalmazottakat. A később lezajlott perek tanúi szerint tisztiségénél fogva a vezérigazgatónak és a nyilas üzemi tanács elnökének lett volna módja a deportálásokat megakadályozni, de ők nem léptek fel a csendőri intézkedések ellen. Kivétel *Beck Jenő* százados, a hadiüzem katonai parancsnoka volt, akiről később még *Fráter* is azt vallotta, hogy *Beck* a tiltakozása alátámasztására felmutatott egy rendeletet, mely szerint a

⁹¹ Budapesti Közlöny, 78. évf. 125. sz., 1944, p. 2.

⁹² *Megay* (*Meixner*) *Károly* 1935-től a Nemzeti Egység Pártja, majd 1939-től a névváltozáson átesett, akkor már Magyar Élet Pártja néven bejegyzett politikai párt tagjaként országgyűlési képviselő volt. A párt az 1939-es választások után kétharmados többséggel rendelkezett.

⁹³ ÁBTL 3.1.9. – V-103681 *Megai*(sic!) *Károly* és társa. *Megay Meixner Károly* ellen háborús és népellenes bűntett miatt folyt a per, amelyben három év börtönre ítélték.

⁹⁴ I. m (45).

hadiüzemnek minősülő gyárban dolgozó zsidókat felmentették a deportálás alól. Beck azt javasolta, mindketten beszéljenek a saját parancsnokaikkal. Fráter őrnagyiban lévő parancsnoka fel is függesztette a csendőrök intézkedését. Még aznap délután azonban Újpest valamennyi hadiüzemének parancsnokai – így Beck is – utasítást kaptak arra, hogy hajtsák végre a zsidók elbocsátását, és adják át őket a csendőröknek.⁹⁵

Ezt már Beck is kénytelen volt tudomásul venni, és más szemtanúkkal együtt végignézni, hogy a Fráter vezette csendőrszakasz száznál több üldözöttet terel ki a gyár területéről. Újpestről nemcsak a Wolfner-gyárból, de lakásokból, csillagos házakból is hurcoltak el embereket, többségüket közben súlyosan bántalmazva. A csendőrök Békásmegyerre vitték az áldozatokat, ahonnan a megsemmisítő táborokba szállították el őket. Fráter a későbbi büntetőperében elhangzott vallomásában nem titkolta, hogy a marhavagonokba az előírt nyolcvan fő helyett jóval több embert zsúfoltak be, mindössze egy vödör vizet és fél napi ételmet adva az ártatlan áldozatoknak. A Wolfner-gyári munkások közül csak tíz-tizenkét ember tért vissza Auschwitzból, a többiek ott lelték halálukat.

Frátert a nagyváradi, majd a debreceni háborús bűntettei miatt a magyar bíróság 1953-ban jogerősen tíz évre ítélte. Az Újpesten elkövetett gáztettei miatt 1959-ben perújrafelvételre került sor, ekkor börtönbüntetését tizenkét évre emelték.⁹⁶

Légítámadások, a termelés bénítása

Mint ismeretes, Budapest bombázása 1944. április 3-án kezdődött meg, a célpontok többségét a hadiüzemek jelentették. Néhány nappal későbbre, április 11-ére a Gyáripárosok Országos Szövetsége (GYOSZ) összehívott egy tanácskozást, melynek tárgya a bombakárok megállapítása és a segítségnyújtó bizottság megszervezése volt. Szeptember 18-án a Wolfner-gyárat, azon belül a felsőbörgyártó üzemet légítámadás érte. Csak a nyers- és vegyianyagok tönkremenetele miatt több mint egymillió pengő kár keletkezett.⁹⁷

Horthy sikertelen kiugrási kísérlete után, október 16-án került hatalomra a főként nyilasokból álló Szálasi-féle kormány. November 3-án az országgyűlés teljhatalmat és nemzetvezetői címet szavazott meg Szálásinak, miközben a Vörös Hadsereg nagy ütemben tört előre.

⁹⁵ ÁBTL 3.1.9 V 84656/382 SZU-tól átvett hadifoglyok és ÁBTL 3.1.9 V 84656/123 SZU-ból 1950-ben hazatért hadifoglyok.

⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-146158 Fráter János háborús bűntette. A Ludovika Akadémiát végzett Fráter a nagyváradi gettó csendőrpáncsnokának helyetteseként aktívan közreműködött abban, hogy a gettóban „százával és ezrével kínozták és verték agyon az embereket csendőrei”. Az általa vezetett csendőrszakasz Nagyvárad után Debrecenben folytatta a kegyetlenkedést, onnan vezényelték őket Újpestre. A Román Népbíróság 1946-ban a nagyváradi gettóban elkövetett bűncselekményei miatt Frátert halálra ítélte, de a magyar hatóságok nem adták át az ítélet végrehajtása érdekében, pedig 1950-ben hazatért a hadifogságból. Frátert 1953-ban a magyar bíróság „emberek törvénytelen kivégzése és megkínzása” miatt jogerősen 10 év börtönrre ítélte, de abban a perben nem tértek ki az Újpesten elkövetett bűntetteire, ezért került sor 1959-ben a perújrafelvételre.

⁹⁷ HU-MNL-OL-Z 704-T-253. A légítámadások okozta károk felmérése, 1944.

A német megszállók a nyilas bábkormányral karöltve mindenképpen meg akarták akadályozni, hogy a gyárak működőképesen kerüljenek az oroszok kezére. Egyik kétségbeesett rendelet követte a másikat. *Szakvály Emil* iparügyi miniszter a német hatóságokkal folytatott tárgyalások alapján november 3-án kiadta a 301.421/ O. M. biz. IX./a./1944. kelt bizalmas rendeletét, „hogyan az üzemek bényítassanak”. A budapesti üzemek bényítésára a magyar és német katonai hatóságok megbízottjaiból és az Iparügyi Minisztérium küldötteiből bizottságot alakítottak.⁹⁸

A „bényítés” a valóságban azt jelentette, hogy a fontosabb gépekből és berendezésekből ki kellett szerelni a nélkülözhetetlen alkatrészeket, hogy azok működésképtelenné váljanak. A Wolfner-gyárban Wodnyánszky rendelte el a bényítást, a végrehajtással Korbuly mérnököt bízta meg, aki az Iparügyi Minisztériummal egyetértve készítette el a bényítási tervet. A megállapított időre a bényítást végre is hajtották, az „eredménnyel” az ellenőrző német és magyar tisztek meg voltak elégedve. Minderről *Hild Péter* gyárigazgató számolt be 1945. február 17-én.⁹⁹

A gyári készletek nyugatra hurcolása

Miközben a náci propaganda a végső győzelemről harsogott, a német megszállók és a magyar hatóságok már csak azon igyekeztek, hogy az értékes javakat kimentsék az országból, nehogy azok orosz kézre jussanak. 1944 őszén együtt szervezték meg az ipari és kulturális javak elszállítást a Német Birodalom területére. Az aranykészlet és a legértékesebb kulturális kincsek evakuálása mentővonatokon történt. A megállapodásokban azt írták, hogy az elszállított javak tulajdonviszonyai nem változnak, azokat Magyarország vissza fogja kapni.¹⁰⁰

Magyarország második világháborús vagyonszerzésének jelentős részét képezik azok a javak, amelyeket a németek és a nyilasok – vagy a magyar tulajdonosokkal együttműködve, vagy épp ellenkezőleg, azok akarata ellenére – a Vörös Hadsereg elől „kimenekítettek” a biztonságosnak látszó német földre.¹⁰¹

Az ipari nyersanyagok és készárúk külföldre vitele az ország szinte valamennyi üzemét, a bőr- és cipőgyárakat pedig még inkább érintette. A bőrkészleteket ért hatalmas veszteség előzményeiről rendkívül érdekes, eddig nem ismert adalékokat tudhatunk meg Wolfner László tanúvallomásából, amelyet 1945. augusztus 2-án mint „bőrgyári tisztviselő” tett a háborús és népellenes bűnökkel vádolt Megay Meixner Károly, korábbi bőrkormánybiztos ellen zajló perben. Wolfner fontos információkat közölt a feldolgozott bőrök kiutalási

⁹⁸ Karsai László, Molnár Judit: A magyar Quisling-kormány. Sztójay Döme és társai a népbíráóság előtt. 1956-os KHT, Budapest, 2004, p. 144.

⁹⁹ ÁBTL 3.1.9. V 78-665 Nágli Ferenc és társai.

¹⁰⁰ Dunai Andrea: Javak sorsa. Az 1944/45-ben Magyarországról elvitt értékek nyomában. Nagyvilág, Budapest, 2019, p. 11.

¹⁰¹ Bálint József: Magyarország nemzeti vagyonszerzése 1941–1947. Agroinform, Budapest, 2013, p. 9–10.

rendszeréről. Mint elmondta, a bőrgyárak már 1941-ben kérték Kádas [Károly] iparügyi államtitkártól, hogy változtassanak a kiutalások rendszerén. A kiutalások elmaradása miatt ugyanis a gyárakban a készbőrök annyira felhalmozódtak, hogy azok tárolására külön raktárakat kellett építeni. Többször is felhívták az illetékesek figyelmét arra, hogy az áruk koncentrált elhelyezése a fokozódó légivesztély miatt is aggályos. Megay bőrkormánybiztosi kinevezése után a helyzet azonban nemhogy nem javult, hanem tovább romlott. A bőrgyárak ekkor már kénytelenek voltak vidékre vinni és ott raktározni az elkészült árut. Mivel a bőrt nem utalták ki a feldolgozó üzemeknek, és a bőrgyárak nem kapták meg a gyártási költségeiket, emiatt sorra eladósodtak. És amitől a legjobban féltek, az be is következett: „az ország kiürítése alkalmával ezt a horribilis mennyiséget, amely hozzávetőleges becslés szerint az ország másfél évi szüksége volt, a németek és a nyilasok nyugat felé vitték”. Intézkedéseivel Megay mintha tudatosan készítette volna elő, hogy a németek a lehető legkönnyebben szállíthassák el a hatalmas mennyiségben felhalmozott bőrkészleteket. Wolfner még hozzátette: az áru egy része a háborús események következtében megsemmisült.¹⁰²

A németek parancsára, de a nyilasok hathatós közreműködésével végrehajtott, az egész magyar ipart érintő, pótolhatatlan veszteségeket okozó kifosztás alól a Wolfner cég sem mentesülhetett.

Több kimutatás, feljegyzés maradt fenn arról, milyen és mennyi árut szállítottak el a Wolfner-gyárból 1944 utolsó hónapjaiban. A későbbi felelősségre vonás során az események résztvevői mindezt megerősítették.

A cég által 1945. november 23-án készített összesítő jegyzék kilogramm pontossággal tartalmazza az 1944. november-decemberben nyugatra szállított Wolfner-árak és -anyagok adatait. A jegyzék szerint az elvitt nyersbőrök, készbőr-, gépszíj- és műszaki bőrárak, gumi- és nemezárú, valamint a vegyszerek súlya összesen több mint 820 tonnát tett ki. Ezt a hatalmas mennyiséget két uszályon, hét vasúti vagonban és negyvenhat német teherautón szállították el. Egy 1946 januárjában készített másik kimutatás arra is felhívja a figyelmet, hogy „[e]zenfelül kifosztották és nyugat felé hurcolták vidéki ún. légoltalmi készleteinknek nagy részét”. A feljegyzésben részletesen leírták az Apatin 6. és az 5731. uszályra került árut, illetve azt, hogy tudomásuk szerint később mi történt azokkal.¹⁰³ A Külföldre Hurcolt Magyar Nemzeti Vagyon Kormánybiztosságán 1945. október 24-én dr. Buday Zoltán rendőrhadnagy közölte: 1944 decemberében a gönyüi révkapitányság parancsnoka volt. Az Apatin 6. uszályhajót nem vontatták ki német területre, ezt rendőri segítséggel ő akadályozta meg. A rakományt 1944. december 20. körül Győrben rakták ki a Készletgazdálkodási Kormánybiztosság felügyeletével.¹⁰⁴

¹⁰² ÁBTL 3.1.9. – V-103681 Megai(sic!) Károly és társa.

¹⁰³ HU-MNL-OL-Z 704-T-257. Leltárak, kimutatások a kiürítés során a gyártelepről elvitt és a Nyugatra hurcolt javakról, 1944–1947.

¹⁰⁴ HU-MNL-OL-Z 704-T-256. Levelezés hatóságokkal a Nyugatra hurcolt javak ügyében, 1945–1947.

Egy 1945. november 6-án kelt levélmásolat címzettje *Andaházy Kasnya Béla* államtitkár, a Külföldre Hurcolt Magyar Nemzeti Vagyon Kormánybiztosság vezetője volt. A kormánybiztosnak a Fried és Fiai Rt., valamint a Wolfner Rt. együtt jelezte, hogy a magyar bőripart a német-nyilas gyárkiürítés során különösen nagyarányú károsodás érte. *Bendzsel Béla* tartalékos százados, budapesti bőrnagykereskedő azt közölte a cégekkel, hogy az elrabolt bőrkészletek nagy részét sikerült biztonságba helyezni Ausztria amerikai megszállási zónájában. A levélben a bőrgyárak sürgős intézkedést kértek.

Az előző levélben leírtakhoz érdekes adalékkal szolgál egy 1945 októberi újságcikk. A Linz és Passau környékéről hazatért deportáltak és hadifoglyok számoltak be arról „a példátlan arányú gazdagodásról és gazdasági fellendülésről, amelyet két országrész — Felső-Ausztria és Dél-Bajorország — az elhurcolt ... magyar javaknak köszönhet”. Az odaszállított magyar gyárberendezésekből új ipartelepeket helyeztek üzembe. Linz környékén a lakosság „apraja-nagyja eredeti Wolfner bakancsot visel”. A cikkíró leszögezi: „a vagyontárgyak őrzetére rendelt magyar közegeket semmiféle illetékes hatóság erre az osztogatásra fel nem hatalmazta”. Kérdés, Felső-Ausztria és Dél-Bajorország milyen jogon vette ki a részét a magyar javakból? „És hogyan kapjuk mindezt vissza?”¹⁰⁵

A háború végétől az államosításig

Az 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezmény Magyarország számára 300 millió amerikai dollár háborús jóvátétel fizetését írta elő. A hat év alatt teljesítendő kötelezettséget az 1947-es békeszerződés is megerősítette. Hadiüzemként a Wolfner-gyárnak részt kellett vállalnia a jóvátételi feladatokban.

A termelés beindítása az orosz katonai parancsnokság alatt

A gyár már 1945 januárjában orosz fennhatóság alá került. 1945. február 21-én az orosz parancsnokság felszólította a vezetőséget, hogy állítsanak össze egy jelentést a folyamatos termelést gátló tényezőkről. A helyzetet így összegezték: a termelés a szén, nyersbőr- és vegyianyaghiány, valamint a gyártáshoz szükséges kellékek hiánya miatt akadozik. A munkáslétszám az 1944. novemberi 1600 főről 1945. februárra 600 főre csökkent. A munkások nagy része más gyárakba került, ahonnan az orosz parancsnokok nem engedik őket visszatérni. A munkába menő dolgozókat az oroszok gyakran máshová vezénylik, ezért a gyár vezetése sosem tudja, aznap éppen hány ember fogja felvenni a munkát. Az élelmezés teljesen megoldatlan, vidéken próbálnak élelmiszert szerezni. A gyárnak bevétele nincs. Mivel a munkásokat és tisztviselőket kifizetik, emiatt a pénzkészlet kifogyóban van.

¹⁰⁵ Jól élnek az osztrákok az elhurcolt magyar javakon. Képes Figyelő, 1. évf. 7. sz., 1945.

A jelentés kitér az oroszok bevonulása előtti és utáni termelési mennyiségekre. A bőrgyár a korábbi marhabőrmennyiségnek kb. 40%-át tudja beszerezni, borjúbőr egyáltalán nincs. A gumigyár nem dolgozik, a cipőgyár korábban átlag napi 1700 pár lábbelit gyártott, most csak napi 50-100 párat készít. A gépszíjgyárban a heti 3500-5000 kilogrammot kitevő szíjgyártás helyett csak régi szíjak javítása folyik.

A jelentés a következőkkel zárul: a gyár orosz katonai parancsnoka a legnagyobb megértéssel viseltetik a nehézségek iránt, mindenben támogatja a gyárvezetést, segíti az élelembe-szerzést és védi a gyárat a külső fosztogatás ellen, de nincs módja az elvitt kellékeket pótolni és nyersanyagot beszerezni.¹⁰⁶

A cipőgyár újpesti üzeme 1945 márciusában a termelés újraindítása érdekében újsághirdetésekből kérte egyrészt régi munkásai, másrészt a cipőgyártáshoz értő új dolgozók sürgős jelentkezését. Biztatásként közölték: „Orosz igazolványt, élelmiszert adunk. A ki- és beszállításra gépkocsi áll rendelkezésre.”¹⁰⁷

Levél a Szövetségek Közi Fegyverszüneti Ellenőrző Bizottságnak

Fontos adatokat tartalmaz az az 1945. április 14-én kelt, magyar és angol nyelven is elküldött levél, amelyben közlik, hogy a vállalat törvényes és felelős üzemvezető-tulajdonosa Wolfner László, aki közismert németellenes magatartása miatt Budapest felszabadításáig bujdosni volt kénytelen, azonban a vezetésből és a termelésből annak megindulása óta ki van rekesztve. A gyártelepet a németek és nyilas bérenceik erősen kifosztották. 1945 februárjában orosz katonai felügyelet mellett a gyárat üzembe helyezték, a termelést megindították. Azóta a gyártás a vállalat tulajdonát képező nyers- és segédanyagok, félkészárúk, valamint vegyianyag- és készbőr-készletek felhasználásával folyik, de erről a cég sem nyugtát, sem elismervényt, sem ellenértéket nem kapott. Amíg a vállalat pénze tartott, a munkabéreket abból fizették ki. Arra kérik az illetékeseket, hogy intézkedjenek az addig felhasznált készletek ellenértékének megtérítéséről, illetve Wolfner László törvényes jogaiba való visszaélézéséről.¹⁰⁸

Hogy a kérvény vagy más tényezők hatására történt-e, hogy Wolfner László újra vezérigazgatói pozícióba került, azt csak találgatni lehet. Tény viszont, hogy nem sokkal később már miniszteri szinten tárgyaltak vele, amint erről egy 1945. június 29-én kelt levél tanúskodik: „Miniszter Ur! Hivatkozással miniszter urnak Wolfner László urunkkal a tegnapi nap folyamán a megindulási forgótöke rendelkezésre bocsátása tárgyában folytatott tárgyalására”, közölték a minimális forgótöke-szükségletet, amely az orosz hatóságoknak a gyárból való kivonulása után szükséges a folyamatos munka elindításához. A levél írásakor a gyár-

¹⁰⁶ I. m. (9).

¹⁰⁷ Szabadság, 1. évf. 43. sz., 1945, p. 3.

¹⁰⁸ HU-MNL-OL-Z 704-T-260. Bőrkikészítés, bakancs- és csizmaszállítás a Vörös Hadsereg részére bér-munkában és jóvátételben, 1945–1947.

ban 1200 munkásnak és 101 tisztviselőnek kellett munkabért fizetni, a termeléshez pedig napi 2,5 vagon szénre volt szükség.¹⁰⁹

Különös figyelmet érdemel az a folyamodvány, amelyet a cég ügyvédje, Herczeg Lajos írt 1945. május 12-én a törvényszéknek. Mint említettük, 1944-ben rendeleti úton törölték Wolfner Gyula, András és László igazgatósági tagok, valamint Pál Arnold ügyvezető igazgató és Seres Sándor cégvezető jogosultságait. „Nevezettek igazgatósági tagsági minőségükről, illetve cégünknel betöltött állásukról le nem mondtak, az igazgatósági tagokat közgyűlés el nem mozdította, úgy hogy töröltetésük kifejezetten a zsidótörvények rendelkezéseire való tekintettel foganatosított.” Miután a 200/1945. M. E. számú rendelet az ún. zsidótörvényeket és -rendeleteket hatályon kívül helyezte, és megtiltotta azok alkalmazását, a vállalat kéri, hogy hatálytalanítsák a törlésre vonatkozó rendelkezéseket, a régi jogosultságokat érvényesítsék, és vezessék át a cégjegyzékben. – A beadvány megírásakor már sem Wolfner András,¹¹⁰ sem Wolfner Gyula¹¹¹ nem volt az élők sorában, de a fentiek szerint a vállalatnál akkor még nem tudtak erről.

A törvényszék négy nap múlva intézkedett: „Wolfner Gyula, báró Wolfner András és Wolfner László igazgatósági tagok, továbbá Pál Arnold igazgatói címmel felruházott társasági tisztviselő és Seres Sándor cégvezető ebbeli minősége és alapszabályszerű cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetett.”¹¹²

A háborús bűnösök felelősségre vonása

Az ideiglenes nemzeti kormány 1945 január elején elrendelte valamennyi közalkalmazott igazolóeljárás alá vonását „annak megállapítása végett, hogy magatartása sértette-e a magyar nép érdekeit”.¹¹³ Az eljárásra kötelezettek körét májusban kiterjesztették „az állami támogatást élvező ipari és kereskedelmi vállalatok, valamint a társadalmi szervezetek, közjóléti szövetkezetek” tisztviselőire és egyéb fontosabb munkakört betöltő alkalmazottaira.¹¹⁴ Az 1948. október végéig működő igazolóbizottságok sok háborús bűnöst fosztottak meg állásától, juttattak bíróság elé.

A kormányrendelet alapján a Wolfner-gyárban is megalakították az igazolóbizottságot. Bár a tulajdonos családtagok közül Wolfner László és özv. Wolfner Györgyné egész magatartását a gyári bizottságnak kellett kivizsgálnia, róluk semmilyen információ nem található

¹⁰⁹ I. m. (108).

¹¹⁰ I. m. (36).

¹¹¹ Wolfner Gyula halálát 1945. május 11-én a 3166. szám alatt jegyezték be a VII. kerületi halotti anyakönyvbe.

¹¹² Központi Értesítő, 70. évf. 1. sz., 1945, p. 29.

¹¹³ 15/1945. ME rendelet az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a közalkalmazottak igazolásáról. Hatálybalépés: 1945. január 10.: https://jogkodex.hu/jsz/1945_15_me_rendelet_5389228.

¹¹⁴ 1080/1945. ME rendelet a közalkalmazottak igazolásáról. Hatálybalépés: 1945. április 19.: https://jogkodex.hu/jsz/1945_1080_me_rendelet_3732066.

a levéltári irategyesben. Abból azonban, hogy a törvényszék visszahelyezte Wolfner Lászlót eredeti jogaiba, arra következtetünk, hogy a gyár igazolóbizottsága nem talált semmi elmarasztalót vele kapcsolatban, így irányíthatta ismét ő 1945. május 16-ától kezdve vezérigazgatóként a nagyvállalat tevékenységét.

A gyári alkalmazottak felülvizsgálatáról készült iratok között az egyik listán szerepel néhány olyan alkalmazott neve, akik ellen ún. marasztaló határozatot hoztak; állásvesztésre ítélték őket, és az ügyüket a népügyszékhely elé terjesztették. A dicstelen névsorban szerepel például Fekete Rezső, Biderman Jenő és *Asperger Károlyné*. A kutatás során megtalált levéltári forrásokból kettejükéről kiderült, milyen bűnöket követtek el.¹¹⁵

A periratok alapján Biderman Jenő ügyvezető igazgatói pozícióját arra használta fel, hogy a fasiszta rendszabályoknak a legteljesebb mértékben érvényt szerezzen. Önhatalmúlag léptetett életbe a zsidó tisztviselők ellen intézkedéseket, a munkaszolgálatosok illetményeinek kifizetését teljesíthetetlen feltételekhez kötötte. A népbíróság rendőri felügyelet alá helyezte.¹¹⁶ Biderman 1966-ban útlevéllel Ausztriába utazott, és onnan nem tért vissza.¹¹⁷

Asperger Károlyné 1943-ban többnyelvű levelezőként került a Wolfner Rt.-hez. A cégnél uralkodó állapotokról rendszeresen tájékoztatta a németeket. Munkatársainak állandóan a Gestapóhoz fűződő kapcsolataival, valamint azzal dicsekedett, hogy jutalmul a Svábhegyen kapott egy villát. A feltételezések szerint tőle származtak a *Magyarország* 1944. április 14-ei számában közölt cikkben leírt, a gyár vezetőit élesen támadó, konkrét adatok. Az újságcikk tartalmát és hangvételét a fejezetcímekkel érzékeltetjük: „Évi 50.000 pengőért falaztak az előkelő Aladárak a Wolfner-dinasztiának – Arizálás Aladárakkal – A zsidó üzleti siker titka – A Wolfner dinasztia milliós jövedelmei zsidóbújtatók segítségével – Szabotálási törekvések zsidó befolyás alatt”.¹¹⁸

Aspergerné feljelentette a Gestapónál főnökét, *Singer Alfréd*ot, akit elhurcoltak, és soha többé nem tért vissza. A náci barát asszony a gyárban dolgozó üldözötteket azzal fenyegette, hogy őket is hasonló sorsra juttatja. Sokak szerint ő adta a Gestapó kezére *Pál Arnold* igazgatót és *dr. Pál László*t is. Az ostrom előtt nyugatra távozott Aspergernét 1948-ban háborús és népellenes bűntettei miatt a távollétében ítélték jogerősen tizenöt évi fegyházra.¹¹⁹

A vállalatvezető, Fekete Rezső felelősségre vonásáról egyetlen iratot sikerült megtalálni. Az ő ügyében a népbíróság „a fennforogni látszó népellenes bűncselekmény miatt a bűn-

¹¹⁵ HU-MNL-OL-Z 1172-2. Az Üzemi Bizottság megalakulása, rendeletek... 1945. Az említett lista az 1945. július 26-tól 1945. szeptember 22-ig hozott határozatokat tartalmazza, és értelemszerűen azokra terjedt ki, akik azokban a hetekben a gyár alkalmazottai voltak.

¹¹⁶ ÁBTL 2.5.2. 247/54 Biedermann (sic!) Jenő.

¹¹⁷ ÁBTL 3.1.5 O-15047 Jogellenesen külföldön tartózkodók.

¹¹⁸ A zsidótörvények kijátszásának iskolapéldája: a Wolfner érdekeltségek. *Magyarország*, 25. évf. 83. sz., 1944. p. 3.

¹¹⁹ HU BFL-VII.5.e.-1950-6438 büntetőügy (1950) A peranyagról *Pap Eliza* az „Egy nagy múltú gyáripáros dinasztia sikertörténete és hanyatlása a Horthy-korban” c. tanulmányában adott hírt. In: *Kelemen Zoltán* (szerk.): *Holokauszt, csend, beszéd, emlékezet, üzenet*. Universitas-Szeged Kiadó, Szeged, 2019, p. 157–173.

vádi eljárás megindítása végett” az összes iratot megküldte a népügyészségnek 1947. március 10-én.¹²⁰ Fekete a felelősségre vonás elől külföldre menekült.

1945. április 7-én Újpesten tárgyalták a szélsőjobbaldali beállítottságú Wodnyánszky Györgynek, a gyár volt műszaki vezérigazgatójának a háborús bűnperét. A vád szerint nem akadályozta meg sem az üzem megbénítását célzó, sem a gyár kiürítésére vonatkozó nyilas intézkedéseket, hanem hűen végrehajtotta a nyilas vállalatvezető utasításait.¹²¹ Bár a per során néhány tanú ennél jóval súlyosabb tetteiről is beszámolt, Wodnyánszkyt a háborús büntett vádja alól felmentették, csak rendőrhatósági őrizet alá helyezték.¹²² Csur Ferencet, a nyilas üzemi tanács elnökét a gyár kiürítéséhez történő hozzájárulása miatt internálták, de perbe nem fogták.¹²³

Beck Jenő, az üzemi kémelhárító vonal honvéd üzemi főellenőre és egyúttal a börtényári részleg katonai parancsnoka, 1942 tavaszától átvette az egész üzem „B” [bizalmi] hálózatát. Wolfner Andrással többször tárgyalt az üzem általános helyzetéről, a szabotázs- és sztrájk-veszélyről, valamint a politikai, szociális és munkásmozgalmi szempontokról.¹²⁴ Beck a fel szabadulás után belépett a néphadseregbe, ahol 1948-ban őrnaggyá léptették elő.¹²⁵

Wolfner László

A harmadik generáció legfiatalabb tagjának a legnehezebb időszakban, elképesztő szélsőségek közepette kellett helytállnia. Apja és unokatestvére halála után egyedül kellett megküzdenie az új korszak összes nehézségével, a sikerek és a kudarcok állandó váltakozásával. Neki kellett 1945-ben talpra állítania a háborús károkat szenvedett üzemet, majd tudomásul vennie, hogy 1948-ban az államosítással mindennek vége lett.

Wolfner Gyula fia, László 1901-ben született. Középiskolái után az innsbrucki kereskedelmi akadémián szerzett oklevelet, majd a Freibergi Chemische Hochschulen tanult tovább.¹²⁶ 1930-ban lett igazgatósági tag a családi vállalkozásban, de az apja nem adta át neki a tulajdonrészét. A részvénytársaságok megalakulása után Gyula, András és György birto kolta a részvényeket, bár a szindikátusi szerződést László is aláírta. A jól jövedelmező üzleti haszonból természetesen ő is részesült. László a tekintélyes jogtudós, *Baumgarten Nándor*

¹²⁰ HU_BFL_XXV_1_b_1945_4927_I_0273618 Fekete Rezső.

¹²¹ Husvétutáni népbírósági tárgyalások. Szabad Nép, 3. évf. 5. sz., 1945, p. 2.

¹²² ÁBTL 3.1.9 V-84022 Wodnyánszky György és tsai.

¹²³ ÁBTL 3.1.9 V-88708 Csur Ferenc.

¹²⁴ ÁBTL 3. 1. 5 O-9199 Beck Jenő és tsai.

¹²⁵ ÁBTL 3.1.9 V 54621 Obernyik Géza (Beck Jenő).

¹²⁶ Ki kicsoda? Kortársak lexikona. Béta, Budapest, 1937, p. 917.

lányát, Carlát vette feleségül 1937-ben. Még abban az évben megszületett kislányuk, de a szülők válása után Katalin az édesanyjával maradt.¹²⁷

A krónikából nem maradhat ki, hogy László és unokatestvére, András nemcsak kiváló üzletember, de nagyszerű sportember is volt. Mindketten nemzetközi szinten is kimagasló eredményeket értek el az autó- és motorsport terén. László egyik csúcsteljesítményéről, amikor 1928-ban 181,5 km/h átlagsebességet ért el a táti betonpályán, a filmhíradó egy rövid részlete is megtekinthető.¹²⁸

Szaktudása elismeréseként Lászlót 1940-ben az iparügyi miniszter a Bőripari Anyaggazdálkodási Szakbizottság tagjává, a közellátásügyi miniszter pedig 1945-ben a Bőrgazdálkodási Tanács elnökségének tagjává nevezte ki.¹²⁹ Igazgatósági tagja volt a Magyar Bőripari Nyersanyagbeszerző és Elosztó Rt.-nek és a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének,¹³⁰ majd 1947-ben ez utóbbi alelnökévé nevezték ki, és ugyanabban az évben beválasztották a Magyar Általános Hitelbank igazgatótanácsába.¹³¹

Támadások kontra legfelsőbb szintű gratulációk

A László elleni támadások első hulláma 1946 nyarán indult meg. A sajtó nagy garral adott hírt arról, hogy házkutatást tartottak számos lakásban, ahol több ezer dollárt, fegyvereket és fasiszta könyveket foglaltak le. Sokakat előállítottak, a gazdasági rendészet Wolfner László 45 éves bőrgyárost őrizetbe vette.¹³²

Különösen érdekes a „Wolfner László, a bőrbáró” elleni sajtókirohanás dátuma: a cikk 1946. augusztus 7-én jelent meg a *Szabad Népb*en. A cikk kezdőmondatai: „Az újpesti bőrgyárosok közül mindössze kettő nem ismerte még meg a gazdasági rendőrség őrizetes célját. A törvények, rendeletek kijátszása, a feketekereskedelem nem kivétel, hanem üzletvitelüknek az alapja volt. ... Nem sokkal ezelőtt Wolfner László, a bőrbáró is a rendőrség kezére került, ő már a Ganznál is volt rövid közmunkás vendégségben.” A jól értesült újságíró tud a vezérigazgató és az üzemi bizottság konfliktusairól, az állítólag elmaradt segélyekről, a pontos számadások hiányáról és más visszaélésekről. A támadások keresztüztüze a többi újpesti bőrgyár is bekerült, mivel az „újpesti bőrmágnások” mérhetetlen hasznot gyűjtöttek „az elmúlt másfél év alatt”, kijátsszák a rendeleteket, elrejtik az árukészleteiket.¹³³

¹²⁷ Carla később Korányi Sándor professzor fiához, Jánoshoz ment feleségül, 1948-ban útlevéllel hagyták el Magyarországot. Katalint is magukkal vitték előbb Svájcban, majd Brazíliában telepedtek le. Az adatok a Svájcban őrzött eredeti iratmásokból származnak: P066843 Bundesamt für Polizeiwesen (Bern).

¹²⁸ Világviszonylatban is nagyszerű eredményeket értek el...: <https://filmhiraadonline.hu/watch.php?id=8881>.

¹²⁹ HU-MNL-OL-Z 704-D-22. Wolfner László levelezése ... 1939–1948.

¹³⁰ Iparos-részvénytársulatok. Nagy Magyar Compass, 64. évf. 2. rész, 1940, p. 106.

¹³¹ Szabad Szó, 49. évf. 133. sz., 1947, p. 4; Soproni Világosság, 2. évf. 92. sz., 1947.

¹³² Nyolcvan helyen tartott újbóli házkutatást a politikai és a gazdasági rendőrség. Magyar Nemzet, 2. évf. 153. sz., 1946. július 13., p. 2.

¹³³ *Sárkány László: Bőrmágnások garázdálkodása. Gazdasági ellenőrt az újpesti bőrgyárak élére! Szabad Nép*, 4. évf. 176. sz., 1946, p. 3.

A fenti cikk megjelenése napján nyílt meg az *Ipar a mezőgazdaságért* kiállítás. A mezőgazdaságot régóta szolgáló Wolfner-gyár megújított termelésének eredményeit Tildy Zoltán köztársasági elnök és Nagy Ferenc miniszterelnök is megtekintette. A vállalat pavilonjában látottak alapján mindketten nagy megelégedésüket fejezték ki Wolfner László vezérigazgatónak.

Az 1946. augusztus 7. és 15. között a budapesti állatkertben megrendezett nagy seregszemlén az évszázados múltra visszatekintő nagyüzem saját pavilonjában mutatta be termékeit. A sajtóbeszámolók kiemelték, hogy az újpesti üzemben nagy lendülettel folyik a termelőmunka, melynek keretében a Wolfner vállalat újjáépítési, közellátási és jóvátételi feladatokat old meg. Külföldi üzletbarátai révén újra importál Európán kívüli nyersanyagokat, és arra készül, hogy ismét működésbe hozza korábbi, öt világrészre kiterjedő exporthálózatát.

A Wolfner-pavilonban impozáns keretek között bemutatott kiállítási anyag komoly fel-tűnést keltett. A finom kidolgozású boxbőrök, márkás férfi és női cipők, műszaki bőrgyártmányok mellett egy több mint egy tonna súlyú, hatalmas gépszíj is látható volt. A vásárlóközönségnek az újpesti gyár kellemes meglepetéssel szolgált: a helyszínen békebeli minőségű bakancsot, gumitalpakat és -sarkakat, kerékpárköpenyt, varrószíjat és lószerszámokat lehetett vásárolni.¹³⁴

16. ábra: A Wolfner-gyár pavilonja az 1946-os kiállításon¹³⁵

¹³⁴ A kiállítási beszámolók: Közgazdaság, 1. évf. 8. sz., 1946, p. 7; Haladás, 2. évf. 35. sz., 1946, p. 11; Világ, 385. sz., 1946, p. 6.

¹³⁵ Ipar a Mezőgazdaságért kiállítás Budapesten. Tér és Forma, 19. évf. 7–9. sz., 1946, p. 110.

Tildy Zoltán köztársasági elnök az egy évvel később megtartott 1947. évi Budapesti Őszi Vásáron újfent gratulált Wolfner Lászlónak. A magyar ipar jelentős seregszemléjén a cég ismét komoly felkészültséggel vett részt. A gyár pavilonjában az érdeklődők láthatták a világ-hírű talp- és felsőbőr-, cipő-, gumi- és gépszíjgyártmányokat. Hatalmas térképeken tüntették fel a vállalat export- és importrelációit, így a nagyközönség tudomást szerezhetett arról, hogy „a cég majdnem az egész világra szállít felső bőrt, cipőt, gumisarkot, kerékpárgumit és gépszíjat. [Ennek révén] nemcsak értékes devizát biztosít a nemzetgazdaság számára, de növeli a magyar ipar és ezáltal a hazánk iránti megbecsülést. Ennél jobb propaganda pedig Magyarországnak nem kell.” A Képes Figyelő fotókat is közölt az 1947. évi Budapesti Őszi Vásárról.¹³⁶

17. ábra: Tildy Zoltán gratulál Wolfner Lászlónak

Wolfner László letartóztatása, majd felmentése

1948 januárjában több napilap adott hírt arról, hogy a gazdasági rendszet külföldi részvények eltitkolásáért és forintkijánlásért őrizetbe vette Wolfner Lászlót, „a bőrs iparbárót”. A gazdasági rendőrség pengőkijánlás címén is nyomozott a Wolfner-gyár ellen, mivel *Wolfner Erzsébet* angol állampolgár¹³⁷ javára többször fizettek ki a Nemzeti Bank engedélye nélkül különböző összegeket. A vádak alapján Wolfner Lászlót letartóztatták. „A vezérigazgató kihallgatása során szóba került az is, hogy a Wolfner család képviselői sűrű londoni utazásaik során milyen üzleti tárgyalásokat folytattak az eltitkolt részvényekkel kapcsolatban, mi volt a tervük ezzel az összeggel és a Wolfner-vagyon kezelői közül kik voltak beavatva a külföldi részvényeltitkolásba.”¹³⁸

Január végére elkészült a vádirat, amelyhez az államügyészség valutaosztálya szakvéleményt kért a Nemzeti Banktól. Kiderült, hogy Wolfner László bűnügye kisebb jelentőségű,

¹³⁶ Wolfner Gyula és Társa Rt. Képes Figyelő, 3. évf. 1947. 37. sz., 1947.

¹³⁷ Ternes Frigyesné Wolfner Erzsébet második házassága révén lett angol állampolgár.

¹³⁸ Szabad Nép, 6. évf. 9. sz., 1948, p. 9; Népszava, 76. évf. 9. sz., 1948, p. 2; Szabadság, 4. évf. 10. sz., 1948, p. 1.

mint gondolták. Az államügyészség azonban hiába helyezte szabadlábra az igazgatót, a Gazdasági Rendőrség továbbra is őrizetben tartotta.¹³⁹ Egy hónappal később mégis felmentő ítélet született. Az uzsorabíróság megtárgyalta Wolfner László és társai valutabűnügyét, és bűncselekmény hiányában felmentette őket. Az indokolás szerint a Wolfner cég a szóban forgó külföldi értékeket felvette a forintmérlegébe, és a külföldi vagyont feltüntette a Nemzeti Bankhoz benyújtott jelentésében.¹⁴⁰

A fenti eljáráshoz érdemes hozzátennünk két, korábban már említett adatot. Az 1936-ban létesített magyar–angol közös bőrgyár 1945 után még működött, erről a magyar hatóságok is tudtak. A sok éve angol állampolgárságot kapott Wolfner Erzsébet pedig törvényesen részesült a családi cég üzleti bevételeiből.

A részvénytársaság 1947. évi közgyűlése

A részvénytársaság 1943 és 1947 között nem tarthatott mérlegmegállapító közgyűlést. A három alapító időközbeni elhunytja miatt a családi tulajdonban lévő társaság tulajdonviszonyai megváltoztak. A 90 000 darab részvényt Gyula után László, András után három testvére: János, Vera és Lili, György után pedig két húga, Erzsébet és Emília örökölte.

Az 1947. július 16-án tartott közgyűlésen megemlékeztek az 1945-ben elhunyt Wolfner Gyuláról, aki hosszú ideig volt szenior elnök és báró Wolfner Andrásról, aki kiváló hozzáértéssel töltötte be vezető pozícióját.

A közgyűlésen elfogadták a mérleget, mely szerint a tiszta vagyon 15 425 169,12 forint volt. A társaság új alaptőkéjét 12 600 000 forintban állapították meg, 2 825 169,12 forintot tartalékba helyeztek.

Az 1943/47-es évek emberpróbáló eseményeire visszatekintve elhangzott, hogy a társaság 1943-ban a kötött gazdálkodás keretei között működött. Az eredményesség kielégítőnek tűnt, de az 1943. évi eredmény megállapítására és mérleg közzétételére már nem kerülhetett sor.

Az 1944. március 19-ei német megszállás az ország és a vállalat életében egyaránt komor fordulatot jelentett. A céget több évtizedes tapasztalatokkal vezető szakemberek és az akkori igazgatóság aktívan tevékenykedő tagjai bujdosásra kényszerültek. A vállalat egy végtelenül szélsőséges gondolkodású nyilas vezető [Fekete Rezső] kezébe került, aki abszolút hozzá nem értéséről tett tanúbizonyságot, és ezzel az addig kifogástalanul prosperáló vállalatot a legsúlyosabb helyzetbe hozta.

A közgyűlésen számba vették a háborús években bekövetkezett legnagyobb károkat. 1944 második felében két ízben érte az üzemet súlyos bombatalálat, melynek következtében a felsőbőrgyártó üzem teljesen elpusztult, a cipőgyár pedig megrongálódott. A légítámadás

¹³⁹ A G.R. továbbra is őrizetben tartja Wolfner Lászlót. Kossuth Népe, 1948. január 28.

¹⁴⁰ Felmentették a Wolfnerékat. Magyar Nemzet, 4. évf. 44. sz., 1948. p. 7.

okozta komoly veszteségeket betetőzte, hogy néhány héttel később mintegy ötvenmillió akkori pengő értékű áru- és nyersanyagkészletet a nyilas vállalatvezető nyugatra hurcoltatott.

1945 januárjában Wolfner László vezérigazgató néhány vezető munkatársával és a munkásokkal karöltve újraindította a termelést. A munkásság hathatósan és eredményesen működött közre az újjáépítésben, a termelés beindításában. Rövid működés után Wolfner László azonban a termelés helyett kénytelen volt a vállalat organikus újjászervezésével foglalkozni. Januártól 1945. július 11-ig a vállalat lefoglalt, ún. zsákmánygyárként működött, és kizárólag a fegyverszüneti szállítások¹⁴¹ szolgálatában állt; ez idő alatt önköltségeinek töredékét sem kereste meg.

A gyár 1945. júliusi átvételekor súlyos gondot okoztak a munkásokkal szemben fennálló komoly munkabértartozások, ennek ellenére sikerült a termelést újra beindítani. A gyártmányok nagy részét továbbra is a fegyverszüneti szállítások vitték el. A vállalat örömmel üdvözölte a stabilizáció beköszöntét, és a forint értékállandóságának növelése céljából az egész meglévő készletet áruba bocsátották.

Újra felvették külföldi kapcsolataikat, tájékoztatták őket az új magyar valuta bevezetéséről. A kormány által a bőripar rendelkezésére bocsátott dollárhitelből mintegy 200 000 dollár értékű nyersbőrt kötöttek le. Kompenzációs úton, deviza igénybevétele nélkül tudtak külföldi cserzőanyagot importálni. Mindent elkövettek a gyártmányok minőségének emeléséért, végül sikerült azokat a békebeli színvonalra emelni. Az alkalmazottak szociális helyzetén is javítottak, gyermek- és napköziotthont létesítettek, fejlesztették a gyár orvosi és fogorvosi rendelőit.

A részvénytársaságok utóélete

A fővárosi levéltárban az Újpesten bejegyzett, a pestvidéki törvényszékhez tartozó gumigyári részvénytársaságról nincsenek iratok. Erről a cégről a Központi Értesítőben megjelent két utolsó közlemény: 1945. december 20-án bejegyezték Wolfner László, Pál Arnold és Seres Sándor jogosultságait, egyúttal megszüntetve Fekete Rezső és dr. Szabolcska Mihály hatásköreit. 1947 nyarán két új igazgatósági tag, dr. Baranyai Lipót és dr. Ferenczy Izsó bejegyzéséről adtak hírt.¹⁴² A gumigyári részvénytársaságról későbbi adat nem került elő.

A Wolfner Gyula és Társa Részvénytársaság felszámolását 1949 nyarán rendelték el,¹⁴³ de a cégbírószági dosszié számos későbbi iratot is tartalmaz. 1962-ben például a Magyar Államot képviselő részvényesek mint igazgatósági tagok közgyűlést tartottak. A Pénzügyminisztérium többször kérvényezett a bíróságtól halasztást a cégjogi helyzet rendezése tárgyában, „mert a Pénzügyminisztérium e tekintetben még nem nyilatkozott.” A Wolfner-gyárat

¹⁴¹ Fegyverszüneti szállítások – értsd: szovjet katonai és jóvátételi szállítások. Péterffy Gergely: A vasúti közlekedés újraindításának nehézségei a II. világháború után: http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/6371/1/215_234_P%C3%A9terffy.pdf.

¹⁴² Központi Értesítő, 71. évf. 24. sz., 1946, p. 341 és 72. évf. 51. sz., 1947, p. 1639.

¹⁴³ Magyar Közlöny Hivatalos Értesítője, 117–118. sz., 1949, p. 4.

1948. március 26-án államosították, a Pénzügyminisztérium 1972. január 17-én rendelte el a részvénytársaság felszámolását.¹⁴⁴

18. ábra: A Szabad Szó reklámja 1948-ból

Restitúció

Bálint József, a Központi Statisztikai Hivatal volt elnöke írja, hogy az újjáépítéshez Magyarországnak mindenképpen szüksége lett volna a német területre elhurcolt javak visszaszerzésére, restitúciójára, ezért szakembereket küldtek ki, hogy a nyugati megszállási övezetekben bizonyítékokat szerezzenek az ott rekedt magyar értékekről és azok hollétéről. Az erőszakkal elvitt vagyontárgyak halaszthatatlan számbavétele elsődleges nemzeti érdek volt, a késlekedés jelentősen csökkentette a hazahozatal esélyeit. A Duna osztrák szakaszán horgonyzó uszályok rakományának egy részét a helyiek vették birtokukba, de előfordult, hogy az ottani amerikai parancsnok adott ki utasítást a magyar tulajdonú áruk szétosztására.

A nyugatra hurcolt magyar javakról készült első összeírásokat a Magyar Nemzeti Bank szakemberei készítették el. Az első összefoglaló jelentést 1945. december 5-én adták ki, bár akkor még javában zajlott az adatgyűjtés. A lehetetlennel volt határos a kihurcolt magyar javak számbavétele, illetve származásának bizonyítása, mivel sok szállítólevél elveszett, megsemmisült vagy el sem készült, hiszen a Szálasi-féle bábkormány 1944. október 24-ei hatállyal megszüntette a német szállítások vámkezelését – vagyis akkortól a németek azt vittek ki az országból, amit csak akartak. A MNB összefoglaló jelentéséből néhány adat: vasúton kb. 23 840 vagonnyi rakomány került külföldre – ebből a bőr, szőrme és kaucsuk 60 vagon telt ki. Az 570 uszályhajóra mintegy 158 000 tonna rakomány került, amelyből a textil- és bőráru 6115 tonna volt.¹⁴⁵

¹⁴⁴ I. m. (45). Hogy 1972 után mi történt, arról nincsenek információink, de 2001-ben, a kényszerfelszámolás elrendelése után 52 évvel az ügy még mindig nem volt lezárva. A cikkben 36 olyan vállalkozás neve – köztük a Wolfner Gyula és Társa Rt.-é – olvasható, amelyek ellen sok éve megindították a felszámolást, de az valamilyen okból félbemaradt. Forrás: Ötven éve folyik tucatszámú cég felszámolása. Napi Gazdaság, 11. évf. 262. sz., 2002, p. 1 és 10.

¹⁴⁵ Bálint József: i. m. (101), p. 89–96.

Az alábbi iratok alapján joggal feltételezzük, hogy a Wolfner-gyár nem részesült a restitúcióban. A történetek után csaknem három évvel, 1947. augusztus 2-án kelt levél címettje a Pénzügyminisztérium Külföldre Hurcolt Magyar Javak Osztálya volt. Mint a gyáriak írják, egy korábbi alkalommal, amikor a Pénzügyminisztérium telefonon kereste őket, a minisztérium tudomására hozták, hogy 1944 végén a németek és nyilasok által külföldre hurcolt gyári nyersanyag- és gyártmánykészleteiknek egy része Ausztriában és Németországban fosztogatás útján a helybeli lakosok kezére került, másik része a felső-ausztriai börtények részére lett kiutalva, egy további hányada (állítólag sok ezer pár cipő) pedig az amerikai parancsnokság révén a dachau koncentrációs táborból kiszabadított foglyokhoz került. Minderről levelek, jelentések és jegyzőkönyvek készültek, amelyeket korábban eljuttattak a minisztériumba, ott azonban az ügyet elfektetették. Az anyagkészletről és a gépjárművekről is megvannak az angol és magyar nyelvű listák. Miután a természetbeni visszaszerzés lehetősége megszűnt, a cég bejelenti, hogy kártérítési igényét fenntartja. A levél végén rákérdeztek, milyen lépésekre van szükség az igények érvényesítéséhez, és a kártérítési igény „substanciálása”¹⁴⁶ milyen értékelési elvek szerint történjen meg.¹⁴⁷

1947. december 8-án Újpesten újfent bizonyítani kellett a gyári árukészletek erőszakos elhurcolásának tényét. A jegyzőkönyv számára a kiürítés során a helyszínen lévő, abban érintett gyári alkalmazottak nyilatkoztak. Valamennyien megerősítették, hogy a parancsot Fekete Rezső adta ki, a kiürítést „a gyárban lévő felfegyverzett nyilas pártszolgálatosok” felügyelték. A gyár katonai parancsnoka felhívta az Iparügyi Minisztériumot, ahol megerősítették, hogy a kiürítést végre kell hajtani. A nyilasok katonai törvényszékkel, letartóztatással fenyegették, pisztollyal kényszerítették a munkásokat a gyári készletek járművekre rakodására.¹⁴⁸

Epilógus

Eddig nem kerültek elő hiteles források arról, hol bujkáltak a Wolfner család tagjai a vézorkorszak alatt. A német megszállás után a bárói ághoz tartozó négy testvér számára a tulajdonukban álló Városmajor utca 29. szám alatti épületet jelölték ki ún. csillagos házként.¹⁴⁹ Biztosra vehető azonban, hogy ők nem ott, a hírhedt nyilas pártház közvetlen közelében tartózkodtak, mert azt nem éltek volna túl. Kutatásai során Kiss Gábor Wolfner Vera és Lili nevét megtalálta a *Raoul Wallenberg*-féle védőútlevelet kapott szerencsések listáján.¹⁵⁰

¹⁴⁶ A jogi szakirodalomban a szubsztanciálás alatt az értendő, hogy a kereset alapjául szolgáló összes releváns tényről elő kell adni. Forrás: *Pákozdi Zita: A jogerő tárgyi terjedelme a polgári perben.* https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/2743/1/Pakozdi_Zita_ertekezes.pdf.

¹⁴⁷ HU-MNL-OL-Z 704-T-256. Levelezés hatóságokkal a Nyugatra hurcolt javak ügyében, 1945–1947.

¹⁴⁸ I. m. (147).

¹⁴⁹ HU BFL IV. 1420. r – XII. kerület – Városmajor utca 29.

¹⁵⁰ Kiss Gábor: Halmy József és családja. Vecsés, Róder Imre Városi Könyvtár, 2021. p. 113–114.

A Wolfner családról szóló közlemények majdnem mindegyike a Wolfner család öt férfitagját sorolja fel a holokauszt halálos áldozatai között,¹⁵¹ de az ő nevük a nemzetközi adatbázisokban nem szerepel, és a szerző kutatásai során előkerült levéltári források bizonyítják, hogy négyen túléltek a vészkorszakot, György pedig már 1940-ben elhunyt. Wolfner András 1945. január végi halálát fentebb említettük. A régóta betegeskedő Gyula élete 77 éves korában, 1945. május 6-án ért véget az Apponyi Poliklinikán.¹⁵² János báró, aki nem vett részt a családi gyár működtetésében, 1949-ben el akarta hagyni az országot, azonban elfogták, bebörtönözték, majd internálótáborba zárták, ahonnan 1953-ban szabadult.¹⁵³ Később sikerült külföldre távoznia, ahol 1964-ben halt meg.¹⁵⁴

A családi tulajdonban lévő vállalatot 1948. március 26-án államosították. Lászlónak azonban nem csak a nagymúltú gyár eltulajdonítását kellett tudomásul vennie. Miután testvére 1945 tavaszán meghalt, ő volt az egyedüli örököse édesapja páratlan műgyűjteményének, de amíg megtehetette, ő maga is gyűjtött értékes műtárgyakat.

19. ábra: Szinyey Merse Pál: Ruhaszárítás – Wolfner Gyula gyűjteményéből¹⁵⁵

¹⁵¹ Szilágyi-Windt László: Az újpesti zsidóság története. Tel Aviv, 1975. Az öt megnevezett Wolfner: András György, Gyula, János és László.

¹⁵² I. m. (111).

¹⁵³ ÁBTL V-56586 BM Lippai Imre és társai. Az ÁBTL-ben folytatott kutatások alapján derült fény arra, hogy a bárói ág két hölgytagját, Verát (báró Dirsztay Andornét) a férjével együtt, illetve Lilit (özv. Halmy Józsefnét) 1951-ben kitelepítették Budapestről. ÁBTL 2.5.6. 03450/1951 báró Dirtsay (sic!) Andor; ÁBTL 2.5.6. 02418/1951 özv. Halmy Józsefné.

¹⁵⁴ Kiss Gábor szíves közlése.

¹⁵⁵ Lázár Béla: Egy magyar gyűjtemény. Légrády, Budapest, 1922.

1944. május 22-én felállították a Zsidók Zár Alá Vett Műtárgyainak Számbavételére és Megőrzésére Létrehozott Kormánybiztosságot, amelynek a feladata a műkincsek megmenetése volt. A begyűjtött műtárgyak egy hányadát – köztük a Wolfner-gyűjtemény nagy részét – 1944 novemberében előbb Pannonhalmára, majd decemberben Szentgotthárdra szállították. 1947-ben és 1948-ban a hatóságok egyértelmű nyomására Wolfner László a textil-, kerámia- és fémtárgyakat a Magyar Nemzeti Múzeumban, a festményeket és grafikai munkákat pedig a Szépművészeti Múzeumban volt kénytelen letétbe helyezni.¹⁵⁶

Miután Lászlót mindenéből kiforgatták, elhagyta az országot. A *Princz Gyula* rendőrőrnagy, alosztályvezető által aláírt irat szerint „Wolfner László 1948. december 18-án ismeretlen helyre távozott. Nevezettnek érvényes útlevele nincs”.¹⁵⁷ A korábbi neves autóversenyző 71 éves korában szenvedett halálos autóbalesetet Ausztriában.¹⁵⁸

A német jóvátételi per nyertesei

A Magyarországról 1944/45-ben elhurcolt értékek történetét *Dunai Andrea* dolgozta fel a legrészletesebben. A fent említett „Javak sorsa” című könyvében a kutató áttekinti a magyar–német közös szervezésben az országból kiszállított ipari és kulturális vagyontárgyakat, ismerteti azok restitúcióját, majd a kárrendezési ügyeket. A magyaron kívül német és orosz levéltári források alapján hatalmas tényanyagot felvonultató, rendkívül izgalmas könyv egyik fejezete a Wolfner-gyár kiürítéséről szól.¹⁵⁹ A könyvben idézett dokumentumokat és tényeket támasztják alá, egészítik ki a jelen írásban ismertetett iratok, adatok.

Arra, hogy a Wolfner család tagjai kárpótlási pert indítottak Németországban, Dunai Andrea kutatásai révén derült fény. Fent említett könyvében ő publikálta, hogy az 1957. július 19-én a német Szövetségi Gyűlés által elfogadott visszaszolgáltatási törvény¹⁶⁰ alapján 1962 decemberében a Wolfner felperesek, Lászlóval az élükön megnyerték a kárpótlási pert. Dunai Andrea könyvében nem említi a felperesek nevét, de most az ő jóvoltából ezt itt megtehetjük.¹⁶¹

¹⁵⁶ *Büky Orsolya*: Csánky Dénes az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum élén. Századok, 155. évf. 5. sz., 2021, p. 1077–1112. A tulajdonos disszidálása ürügyén 1949-ben vagyonekzbázis címén állami tulajdonba vették a letétbe helyezett műtárgyakat, amelyek a két múzeum gyűjteményében kaptak helyet.

¹⁵⁷ HU-MNL-OL-XIX-L-20-j Vagyonekzelőség, 1933–1968. Engedély nélkül külföldre távozott budapesti lakosok ügyei. 54. doboz: Wolfner László vagyonekzbázis ügye.

¹⁵⁸ Magyar Nemzet, 28. év. 280. sz., 1972, p. 9.

¹⁵⁹ *Dunai*: i. m. (100), 50–56.

¹⁶⁰ A törvény rövid neve: Bundesrückerstattungsgesetz (BRüG). *Dunai Andrea*: Az évszázad jóvátételi pere. Viva Média, Budapest, 2009, p. 46.

¹⁶¹ Landesarchiv Berlin, B Rep. 025-06 Nr. 6846/59. Dunai Andrea rendelkezésre bocsátotta a kárpótlási per anyagát. Nagyvonalú, önzetlen segítségért a szerző itt mond köszönetet.

A különlegesen magas, 42 millió német márka összegű¹⁶² kárpótlásból nyolcan részesültek. László a saját jogán, János, Vera és Lili a testvérük, András örököseként, György örök-része alapján pedig húgai, Erzsébet és Emília két-két gyermeke: Hatvany Vera, Marion Ruth Wilson, illetve Halmay Mária és Schanzer György lett a jóvátételi per nyertese.

Az életben maradottaknak Németország nyújtott kárpótlást. Magyarországon, amelyet apáik hőn szeretett hazájuknak vallottak, és amelynek boldogulásáért oly sokat dolgoztak, a Wolfner családból régóta nem él senki. Mit is mondott Kertész Imre? „Vannak kérdések, melyekre lehetetlen választ adni, de éppolyan lehetetlen nem föltenni őket.”

¹⁶² A jelenlegi vásárlóértéken mintegy 68 millió, az inflációval számolva kb. 100 millió euró.

SZÓCIKKEK AZ IJOTEN INTERNETES JOGTUDOMÁNYI ENCIKLOPÉDIA SZERZŐI JOG ÉS IPARJOGVÉDELEM ROVATÁBÓL

Pogácsás Anett

VÉDELMI IDŐ A SZERZŐI JOGBAN*

A szerzői jog ugyan alapvetően kizárólagos jellegű jogot biztosít az alkotónak, azonban szerepe és célja sem indokolja, hogy a jogosulton kívüli hozzáférést és a szerzői jogi értelemben vett felhasználást teljesen kizárja. A szerzői jogi szabályozás egésze egy megfelelő egyensúly biztosítására törekszik az alkotó, a műélvező közönség, és a felhasználók (azaz a művet érzékelhetővé tevők) széles tábora között. Ennek az egyensúlynak az egyik fontos eleme a védelem időbeli korlátozása, amely azt jelenti, hogy a szerzői jogi védelem nem tart örökké, a mű egy bizonyos idő eltelte után mindenképpen a *közkincs* körébe kerül. A szerzői jogi védelem tehát – egyéb korlátok és kivételek mellett – időben is korlátozott, amely idő leteltét követően ugyan fennmaradnak bizonyos (így a névfeltüntetéshez való jog továbbélésében) védendő vonatkozások, de az alkotónak és jogutódainak biztosított vagyoni és – egy alapvető kivételtől eltekintve – a személyhez fűződő jogok elenyésznek.

1. A SZERZŐI JOGI VÉDELEM IDŐBELI KORLÁTOZÁSA

1.1. Az időbeli korlátozás elméleti háttere

Az egyéni, eredeti jellegű mű megalkotására tekintettel automatikusan biztosított szerzői jog ugyan alapvetően kizárólagos jellegű, azonban szerepe és célja sem indokolja, hogy a jogosulton kívüli hozzáférést és a szerzői jogi értelemben vett felhasználást teljesen kizárja. A szerzői jogi szabályozás egésze egy megfelelő egyensúly biztosítására törekszik az alkotó, a műélvező közönség és a művet érzékelhetővé tevők széles tábora között. Ennek az egyensúlynak az egyik fontos eleme a védelem időbeli korlátozása, ami azt jelenti, hogy a szerzői jogi védelem nem tart örökké, a mű egy bizonyos idő eltelte után mindenképpen a *közkincs* körébe kerül.

* A tanulmány a nyílt hozzáférésű IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia (szerk. Jakab András és Fekete Balázs) Szerzői jog és iparjogvédelem rovatának (rovatszerkesztő: Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett) önálló szócikként is megjelenik. Az IJOTEN szócikkeinek létrehozását és széles körű elérhetőségét az SZTNH a folyóiratban való közléssel is támogatja. Az enciklopédia elérhetősége: www.ijoten.hu.

A modern szerzői jogi szabályozások a szerző életében fenntartják a számára biztosított kizárólagos jog hatályát, azaz a mű felett egyfajta – korlátozott terjedelmű – kontroll marad az alkotónál egészen haláláig. Tekintve, hogy a halállal a jogképesség megszűnik, az alkotó szerzői joga is megszűnik, azonban ez nem jogutód nélküli megszűnés, hiszen maga a szerzői jog mintegy „túléli” az alkotót egy meghatározott ideig. Ennek a megoldásnak több oka, magyarázata is van.

Az, hogy a szerzői vagyoni jogok átszállnak a jogutód(ok)ra, egyrészt azt hivatott biztosítani, hogy a szerző halála után se szenvedjenek hiányt a hozzátartozói, tipikusan gyermekei, unokái, házasátarsa. Ahogyan Faludi Gábor fogalmaz, lényegében a vagyoni jog átszállása a szerző „igazi hagyatéka”.¹ Ez a megfontolás szintén a szerzői jog alkotókedvet ösztönző hatását erősítheti.

Másrészt az „alkotásban megtestesült személyiségi érték” túléli alkotóját,² és legalább a védelmi időn belül sajátos kegyeleti jogként érvényesíthetők a személyhez fűződő jogok is. Azaz a szerzői jog (tartalmának) a szerző halálát követő fennmaradása a szerző és műve közötti kapcsolatra, illetve a jogutódnak a fennmaradó alkotásokon keresztül a szerzőhöz való kötődésére is visszavezethető.

További indokként merül fel a szakirodalomban, hogy a felhasználási láncolat sem lenne működőképes, ha a felhasználási szerződéssel megszerzett kizárólagos felhasználási jog teljesen kiszámíthatatlan időpontban, a szerző halálakor elenyészne. Ez nem csak a különféle felhasználók szerződéskötési kedvére, de a felhasználás fejében megállapítható díjra is negatív hatással lenne.³

A hosszabb védelmi idő mellett szóló érvek közé sorolható az is, amely szerint a művészek ezáltal rákényszerülnek, hogy ne mások régi műveit használják újra, hanem saját, egyéni, eredeti alkotásokkal álljanak elő.⁴

Azonban a művek alkotóik személyétől egy bizonyos idő után – gyakorlatilag a névjog sajátos továbbélését leszámítva – szinte teljesen elszakadnak, hiszen közkinccsé tételük „kiváló műveltségbeli és fejlődésbeli közérdek”.⁵ Ez az elszakadás nemcsak a jogutódoknak az alkotótól való távolodásával, de azzal is indokolható, hogy valójában az alkotó is a létező kulturális, tudományos, társadalmi közegből merítve hozhatta létre művét, amely végül ebbe a közegbe is „tér vissza”.

¹ Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem. ELTE Eötvös, Budapest, 2017, p. 121.

² Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2020, p. 147.

³ Kenedi Géza: A magyar szerzői jog. Az 1884:XVI. törvénycikk rendszeres magyarázata, valamint a vele egybefüggő törvények és rendeletek. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1908, p. 109: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZTNH_Konyvek_0009/?pg=0&layout=s.

⁴ Scott M. Martin: The Mythology of the Public Domain: Exploring the Myths Behind Attacks on the Duration of Copyright Protection. Loyola of Los Angeles Law Review, 36. évf. 1. sz., 2002, p. 272: <https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2343&context=llr>.

⁵ Kenedi: i. m. (3), p. 109.

Mindezek után a legkomolyabb dilemmát a közkinccsé válás időpontja, azaz a védelmi idő hossza jelenti. Ahogy a következő pontokban az egyes jogrendszerek megoldásai és a nemzetközi, valamint európai uniós szabályozás alapján látni fogjuk, számos időtartam (meghatározott időtartamú vagy bizonytalan eseménytől, pl. a szerző halálának időpontjától függő, meghosszabbítható stb.) és különféle számítási módok (fix időponttól, pl. a nyilvánosságra hozattól, a szerző halálától, adott naptári év végéig kiterjesztve stb.) is alkalmazásra kerültek már. A létező közgazdasági és empirikus elemzések⁶ ellenére az általánosan elfogadott védelmi időt egyfajta becslésen alapuló, „kialkudott konszenzusnak” tekinthetjük.⁷

1.2. Egyes jogrendszerek megközelítési irányai

Alapvető eltéréseket tapasztalhatunk az egyes jogrendszerekben a szerzői jog tartalmát adó részjogosítványok jellegét, természetét illetően. Ez gyakorlatilag valamennyi szerzői jogi jogintézményre kihat, így a szerzői személyhez fűződő jogok védelmi idejére is.

Az egyes jogrendszerek eltérően közelítik meg a szerző halálát követően fennálló jog tartalmát, a szakirodalomban találhatunk példát arra az álláspontra is, hogy a szerző életétől távolodva folyamatosan egyre gyengébbek a személyhez fűződő jogok, de arra is, hogy változatlan tartalommal élnek tovább.⁸ A magyar jogrendszer az előbbire jó példa: nem enyészik el teljesen a szerző személyhez fűződő joga a védelmi idő leteltével, de már a szerző halálát követő, védelmi idő alatti korlátozottabb tartalomhoz képest is tovább csökken az „ereje”. A szerző emlékének megsértése címén ugyanis (gyakorlatilag a névjog továbbéléséként) korlátlan ideig lehetőség nyílhat fellépni – a társadalom számára egyfajta „kulturális nyomkövetőként” funkcionálva.

A vagyoni jogok, illetve – a szerzői jogot egységesen kezelő országok esetében – a szerzői jog védelmi idejének meghatározása is sok változáson ment keresztül. A modern szerzői jog születését is elhozó *angol* Statue of Anne a mai védelmi idő tartamához képest rövid határidőkkel operált: a mű első nyomtatásától számított tizennégy évig kapott még a szerző kiváltságot a további nyomtatásokra nézve, a szerző halála időpontjának csak annyiban volt jelentősége, hogy amennyiben ennek a határidőnek a lejártakor még életben volt a szerző,

⁶ Lásd pl. *Rufus Pollock*: Forever Minus a Day? Calculating Optimal Copyright Term. Review of Economic Research on Copyright Issues, 2009. 1. sz., p. 35–60: <https://ssrn.com/abstract=1436186>; *Kristelia García, James Hicks, Justin McCrary*: Copyright and Economic Viability: Evidence from the Music Industry. Journal of Empirical Legal Studies, 2020. 4. sz., p. 696–721: <https://ssrn.com/abstract=3528564> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3528564>.

⁷ *Gerald Dworkin*: The EC Directive on the Term of Protection of Copyright and Related Rights. International Intellectual Property Law & Policy, 1998, p. 39–2.

⁸ *Joachim Pierer*: Authors' Moral Rights after Death. The Monistic Model of German Law, Austrian Law and the Revised Berne Convention. Vienna Law Review, 2019. 3. sz., p. 23–24: <https://viennalawreview.com/index.php/vlr/article/view/2721/2341>.

a kiváltság további tizennégy évvel meghosszabbítható volt. Azonban már az 1842-es angol törvény a szerző teljes életét vette alapul, és azt követően (*post mortem auctoris*, PMA) is biztosított még hét év védelmi időt, vagy egy összesen negyvenkét éves védelmi idő is alkalmazható lehetett, ha ez bizonyult hosszabbnak.⁹ A korai bírói gyakorlat szerint ettől függetlenül a „szerző irodalmi tulajdonjoga” korlátlan maradt, ám 1774-ben már a Lordok Háza akként foglalt állást, hogy a mű kiadásával a korlátlan védelmet felváltja a törvényen alapuló, meghatározott időre szóló védelem.¹⁰ Az angol szabályozás 1911-től – a Berni Uniós Egyezményt implementálva – a ma is általánosan tekinthető megoldást alkalmazta: a szerző életében és halálát követően bizonyos ideig (akkor ötven évig) nyújtott védelmet. Ez a korábbiakhoz képest hosszú időnek számított, ám számos kivételt, speciális szabályt határozott meg (pl. közös művekre, még nyilvánosságra nem hozott művekre, fényképekre), külön a védelmi idő utolsó huszonöt évére nézve is (így az utolsó huszonöt évre nézve a szerző nem ruházhatta át jogait, illetve abban az időszakban már bárki egy tíz százalékos jogdíj ellenében többszörözhetette a művet).¹¹

Az Egyesült Államok is egységes tartamú védelmi időt használt egészen 1976-ig, függetlenül a szerző életének hosszától.¹² Először itt is a tizennégy+tizennégy, majd huszonnyolc+tizennégy, később huszonnyolc+huszonnyolc éves periódusokkal. A megújítást nemcsak a szerző, hanem az özvegye vagy gyermekei is kérhették az eredeti időtartam lejártakor.¹³ 1976-ban többféle számítási mód került bevezetésre: a szerző életében és PMA ötven év mint kiindulópont mellett a mű nyilvánosságra hozatalától számított hetvenöt év, vagy – attól függően, hogy melyik a rövidebb – az alkotástól számított száz év is alkalmazható volt a szolgálati művek, illetve az álnéven vagy név nélkül megjelent művek esetében.¹⁴ Azaz alapvetően itt is elfogadottá vált a BUE megoldása, ugyancsak speciális kivételekkel kiegészítve. A védelmi idő PMA ötvenről hetven évre, és a fent említett két speciális határidő ugyancsak húsz évvel, kilencvenöt és százhusz évre történő felemelése¹⁵ azonban

⁹ Morton Schaeffer: Duration of Copyright Term. Bulletin of the Copyright Society of the U.S.A., 1962, p. 461.

¹⁰ Benárd Aurél, Timár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. KJK, Budapest, 1973, p. 23: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZTNH_Konyvek_0052/?pg=55&layout=s&query=v%C3%A9delmi%20id%C5%91.

¹¹ Copyright Act of 1911, Geo.6 5(1911) c.46 3-5. § Lásd: Evan James MacGillivray: The Copyright Act, 1911. Annotated. Stevens and Sons, London, 1912, p. 46–48, 58: <https://archive.org/details/copyrightact191100gearich/page/70/mode/2up>.

¹² Dworkin: i. m. (7.), p. 39-1.

¹³ Schaeffer: i. m. (9.), p. 461.

¹⁴ Copyright Act of 1976, 90 Stat. 2541: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-90/pdf/STATUTE-90-Pg2541.pdf#page=1>.

¹⁵ Sonny Bono Copyright Term Extension Act, CTEA, 1998 (tréfásan nevezik Mickey Mouse Protection Act-nek is, hiszen a híres egér-rajzfilmfigura révén a Walt Disney volt az egyik legnagyobb harcosa a törvénynek): <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-105publ298/pdf/PLAW-105publ298.pdf>.

nagy horderejű jogi vitába torkollt.¹⁶ Végül a legfelsőbb bíróság alkotmányosnak ismerte el a védelmi idő hosszabbítását,¹⁷ bár érdemben nem vizsgálta a szólásszabadságra gyakorolt hatását, azt inkább csak a várható élettartamok hosszabbodásával, és az európai művekkel való versenyképesség biztosításának szükségességével indokolta.¹⁸

Számos jogrendszerben hasonló okokból történt a védelmi idő felemelése (így *Oroszország* – az eredetileg huszonöt, majd 1857-től ötven év – vagy *India* esetében is néhány féltve őrzött, híres mű, illetve jogosult indította el a folyamatot).¹⁹ De az egyes megoldások egységesedése nagyrészt annak tudható be, hogy egyik ország sem akarta a saját alkotóit hátrányosabb helyzetbe hozni a nemzetközi kulturális piacon. Míg a világon a *mexikói* szabályozás határozza meg a leghosszabb, PMA százéves védelmi időt, Európában *Spanyolország* járt élen a szerző halálát követő nyolcvanéves határidővel (1879). *Németország* is magas, hetvenéves határidővel számolt (bár a *porosz* 1837. évi törvény és később az 1870-es szövetségi szerzői jogi törvény is még csak harminc, de 1965-ben már hetvenéves határidővel). *Portugália* kapcsán érdekesség, hogy az 1966-ban bevezetett PMA ötvenéves határidő előtt egyfajta időben korlátlan védelem bevezetését tervezte 1927-ben.²⁰ *Franciaország* is PMA ötvenéves kiindulópontot határozott meg (legalábbis a vagyoni jogokra, hiszen a személyhez fűződő jogokat örökérvényűnek tekinti), de kiemelendő, hogy már 1866-tól, egészen az EU következő alfejezetben ismertetett irányelvének átültetéséig.

Idővel egy adott ország saját szerzőit, hazai kultúráját és érdekeit előtérbe helyező szabályok is komoly ellenállást váltottak ki. Nem volt ritka, hogy az egyes művek fordításaira nézve jóval rövidebb (akár csak egy-két éves) védelmi idő volt meghatározva, még sajátos nyilvántartásba vételi kötelezettséggel is megtoldva. Elmondható tehát, hogy az egyes jogrendszerek a territorialitás mentén, eredendően a saját gyakorlati igényeik alapján határozták meg védelmi idejük szempontrendszerét, végül az egymással fennálló versenyben kialakult kompromisszumok és a nemzetközi szerződések egyfajta egységesedést hoztak.

¹⁶ Pogácsás Anett, Ujhelyi Dávid: Szellemi alkotások joga. Pázmány Press, Budapest, 2022, p. 113: http://jak.ppke.hu/uploads/articles/307191/file/POGACSAS-UJHELYI_Szellemi.alkotasok.joga_22.11.06_final.pdf.

¹⁷ Eldred v. Ashcroft, 537 U.S. 186 (2003).

¹⁸ Gyenge Anikó: „Érted haragszom, nem ellened” – néhány gondolat a védelmi idő meghosszabbításához. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 4. (114.) évf. 1. sz., 2009. február, p. 7–8: <https://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/200902-pdf/902-szemle.pdf>.

¹⁹ Hepp Nóra: A szerzői jog korlátai in Legeza Dénes (szerk.): Szerzői jog mindenkinek. SZTNH, Budapest, 2017, p. 140: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/szerzoi_jog_mindenkinek_web_fin.pdf.

²⁰ Benárd, Tímár: i. m. (10.), p. 41.

1.3. Nemzetközi és európai uniós szabályozás

A szerzők jogainak nemzetközi védelmét tárgyaló – a Berni Unió Egyezmény (BUE) létrehozásához vezető folyamatban az – első diplomáciai konferencián, 1884. szeptember 8-án az első kérdések között rögtön felmerült az államról államra eltérő védelmi idő kérdése. A találkozót megnyitó Numa Droz úgy fogalmazott, bármilyen egységes megoldás jobb lesz az akkori sokszínűsénél vagy inkább zavaros helyzetnél.²¹

A BUE végül egy mindenkire egységesen meghatározott *minimumot* írt elő (azaz az egyes országok jogosultak hosszabb védelmi időt biztosítani): a szerzői jogi védelem időtartama a szerző életére és halála után ötven évre terjed. Társszerzők esetén a legtovább élő társszerző halálának időpontja az irányadó. A határidő tartamát a halál bekövetkeztét követő év január első napjától rendeli számítani (az alábbi speciális esetekben pedig a meghatározott eseményt követő év január első napjától).

Az egyezmény 1967-es stockholmi szövege egyes műfajokra külön kitért. A filmek védelmi idejének kezdő időpontjául az egyes országok meghatározhatják azt a napot is, amikor a művet a szerző engedélyével a közönség számára hozzáférhetővé tették, kivéve ha erre a film előállításától számított ötven éven belül nem kerül sor, mert ez esetben az előállítás marad a kezdő időpont. A fényképeseti művek, valamint az alkalmazott művészet körében létrejövő és művészeti művekként védett művek védelmi idejének minimumaként a mű előállításától számított huszonöt évet írt elő.

A név nélkül vagy (beazonosíthatatlan személyt rejtő) álnéven közzétett művek védelmi idejét is a közönség számára hozzáférhetővé tételtől rendelte számítani (a védelmi időn belül még felfedheti magát a személy, és akkor a főszabály érvényesül), kivéve ha „teljes joggal vélelmezhető”, hogy a szerző már ötven évvel ezelőtt meghalt.

Az 1908-as berlini felülvizsgálat során anyagi viszonyosság került bevezetésre az eltérő védelmi időt alkalmazó országok között. A BUE fontos elve, hogy a védelmi időt minden esetben annak az országnak a törvénye szabályozza, ahol a védelmet igénylik, ez azonban (hacsak az adott ország törvényhozása másképpen nem rendelkezik) nem haladhatja meg a mű származási országában meghatározott védelmi időt.

A BUE „konkurenciájaként” 1952-ben létrehozott Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény (ESZJE) csupán PMA huszonöt évvel számolt, hogy az Egyesült Államok valamennyi – a megjelenéstől számított – határidejével kompatibilis legyen, ám miután már az Egyesült Államok is BUE-tag, ez mára jelentőségét veszítette.

²¹ *Árpád Bogsch*: The First Hundred Years of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. WIPO, Geneva, 1986, p. 87: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/877/wipo_pub_877.pdf.

Tekintve, hogy a TRIPS-megállapodás 9. cikke is a BUE alapvető szabályainak betartását írja elő – a személyhez fűződő jogok tartama kivételével –, ugyanezek a védelmi időre vonatkozó szabályok vonatkoznak a megállapodás tagjaira is.

Az Európai Unió tagállamai számára különösen fontos volt az egységes védelmi idő alkalmazása, nem véletlen, hogy az első szerzői jogi tárgyú irányelvek egyike az 1993-as védelmiidő-irányelv volt.²² A uniós jogalkotó abból indult ki, hogy a BUE csak a védelmi idő minimumát írja elő, és mivel a tagállamok éltek is az így adott mozgástérrel, „olyan különbségek vannak a szerzői jog és a szomszédos jogok védelmi idejét szabályozó nemzeti jogszabályok között, amelyek gátolhatják az áruk és szolgáltatások szabad mozgását, valamint a közös piaci szabad verseny torzulását eredményezhetik; mivel a belső piac zavartalan működése érdekében harmonizálni kell a tagállamok jogszabályait, hogy a Közösségen belül egységes védelmi idő érvényesüljön.”²³ Ez az egységes védelmi idő a szerző életén túl a halálát követő hetven év lett.

Megemlíthető, hogy már az irányelv hatálybalépése előtt is érezhető volt az egységesítésre törekvés, hiszen az EUB már 2002-ben, a Puccini II.-nek is nevezett ügyben – a BUE anyagi viszonyossági szabálya ellenére – egységes védelmi idő alkalmazása mellett érvelt az európai uniós tagállamokra nézve.²⁴

A jelentős módosításokon átesett 1993-as védelmiidő-irányelvet 2006-ban az „érthetőség és áttekinthetőség” okán kodifikálták,²⁵ az így megszületett 2006/116/EK irányelv 2011-ben esett át jelentős változáson,²⁶ különösen a szomszédos jogokra nézve, módosítva és egységesítve a hangfelvétel-előállítók és az előadóművészek védelmi idejét.²⁷ Ez az irányelv is leszögezi, hogy a személyhez fűződő jogokra nem terjed ki.²⁸

1.4. A védelmi idő szabályozásának kritikája

Ahogy korábban már szó esett róla, a védelmi idő hosszának kialakítása több módszer alkalmazásával történt, amelyek között előkelő helyet foglalt el az egyes országok – mondhatni – kényszerű egymáshoz igazodása a versenyben lemaradástól való félelem okán. Ez rá is nyomta a bélyegét a megoldásra: igen kevésbé differenciált, a gyakorlati, egy adott szektor

²² A szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének összehangolásáról szóló, 1993. október 29-i, 93/98/EGK tanácsi irányelv.

²³ Uo. (2) és (3) preambulumbekzdés.

²⁴ C-360/00. Land Hessen v G. Ricordi & Co. Bühnen- und Musikverlag GmbH., ECLI:EU:C:2002:346.

²⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről (védelmiidő-irányelv).

²⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2011/77/EU irányelve (2011. szeptember 27.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006/116/EK irányelv módosításáról.

²⁷ Ennek egyik fontos előzményeként l. a C-341/87. EMI Electrola GmbH v Patricia Im- und Export és társai-ügyet, ECLI:EU:C:1988:517.

²⁸ Védelmiidő-irányelv (20) preambulumbekzdés.

szempontjait figyelembe vevő igényekhez alig igazodó, kissé véletlenszerű a védelmi idő hosszának meghatározása.²⁹

Gyakori kritika, hogy az egyes, hosszú ideig védett műveknek csak egy töredéke „piacképes” a védelmi idő teljes tartamában.³⁰ Sokszor – különösen egyes műfajok esetében – már a szerző életének a végéig sem mutatkozik igény a felhasználásukra. Ez ugyanakkor épp a védelmi idő mellett szóló érv is lehet, hiszen ez azt is jelenti, hogy a hosszú védelmi idő az esetek nagy részében nem jelent komoly korlátozást a felhasználásokkal szemben.³¹

Ugyancsak a hosszú védelmi idő azt is jelenti, hogy – ismét csak különösen egyes műfajok esetében – az idő előrehaladtával egyre nagyobb az esélye annak, hogy az adott alkotásra tekintettel fennálló szerzői jog „elárvul”.³² Az ezáltal okozott problémára ugyan létezik kidolgozott jogintézmény, de az árva mű szabályozása csak szükségszerűen korlátos, tüneti kezelésnek tekinthető.³³

A védelmi idő meghosszabbítása is kritikákat szült, így az említett Sonny Bono Copyright Term Extension Act számos rosszalló elemzést, tanulmányt vont maga után, hangsúlyozva, hogy alkotmányellenes a védelem ilyen mértékű kiterjesztése.³⁴ Ennek ellenére a meghosszabbított védelmi idő azóta is irányadó. Sőt, ahogyan kitértünk rá, az EU is hasonlóan, az „egész rendszer filozófiai mélységű hitelességét, koherenciáját, működőképességét”³⁵ kockáztatva emelte meg jelentősen az előadóművészek és hangfelvétel-előállítók védelmi idejét.

Thomas Macaulay arra figyelmeztette a brit alsóházat már 1841-ben, hogy a szerzői jog által biztosított „monopólium rossz hatásai arányosak a monopólium időtartamával. De a jó hatások, amelyek kedvéért elviseljük a rossz hatásokat, semmiképpen sem arányosak

²⁹ The EU increased the term of copyright not for reasons relating to the proper term of copyright protection but because harmonization was needed to allow the „free movement of goods” within all the member states. Life plus 70 years was selected only because that was the term in Germany. Congress increased the term to make sure U.S. copyright owners would be able to take advantage of the increased term in Europe. *Hugh C. Hansen: What are the Constitutional Limits on Congressional Extensions of the Term of Copyright Protection. Preview of United States Supreme Court Cases, 2002*, 38. sz., p. 01–618.

³⁰ *Ujhelyi Dávid: Válságjelek és megoldásaik a digitális szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 8. (118.) évf. 6. sz., 2013. december, p. 91: <https://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201306-pdf/03.pdf>.

³¹ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (1.)*, p. 121.

³² *Gyenge Anikó, Bodó Balázs, Detrekői Zsuzsa, Békés Gergely: A szerzői jogi jogérvényesítés aktuális kérdései. Infokommunikáció és Jog*, 2010, 6. sz., p. 203: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3986103>.

³³ *Szjt. 41/A-41/K. §. L. még: Grad-Gyenge Anikó: Magyar árvák valahol Európában. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 16. (126.) évf. 6. sz., 2021. december: <https://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201206-pdf/02.pdf>.

³⁴ *Pl. Richard A. Posner: Constitutionality of the Copyright Term Extension Act: Economics, Politics, Law and Judicial Technique in Eldred v. Ashcroft. Supreme Court Review*, 2003, p. 143–162: <https://www.jstor.org/stable/3536951>; *Yemi Adeganju: The Sonny Bono Copyright Term Extension Act: A Violation of Progress and Promotion of the Arts. Syracuse Law & Technology Journal*, 2003, p. 1–15: <https://jost.syr.edu/wp-content/uploads/the-sonny-bono-copyright-term-extension-act-a-violation-of-p.pdf>.

³⁵ *Gyenge: i. m. (18)*.

a monopólium időtartamának hosszával.”³⁶ Bár az is felmerült a szakirodalomban, hogy közgazdaságilag egy „soha meg nem szűnő” szerzői jogi védelem is elképzelhető, de csak „akaratlagos” fenntartással (egy kezdeti általános védelem után már regisztráció és díjfizetés alapján).³⁷ A rövidebb védelmi időt szorgalmazók száma a szakirodalomban egyre nő, ugyanakkor az az érvük, mely szerint számos mű kereskedelmi értékét nem tartja meg a védelmi idő végéig, önmagában megintcsak félrevezető. Ezek az álláspontok egyrészt nem térnek ki a személyhez fűződő jogok kérdésére,³⁸ továbbá nem számolnak a hosszú védelmi idő „mellékhatásait” kezelő egyes jogintézmények, pl. a kereskedelmi forgalomban már nem kapható (OOC) művekre nézve létrejött szabályozás hatásaival.³⁹ Ez utóbbi típusú megoldásokra, azaz a hosszú védelmi idő egyes műfajok esetében különösen érezhető hatásainak csökkentésére azonban érdemes további energiákat szentelni. Ezek közül a dinamikus (azaz az idő előrehaladtával változó tartalmú) védelem, a differenciált időmeghatározás (pl. származékos művekre rövidebb védelmi idővel) vagy egyfajta aktív fenntartási kötelezettség (use it or lose it) kiemelendő a szakirodalomból.⁴⁰ Azaz a védelmi idő hossza helyett sokkal inkább a védelem tartalmára és érvényesíthetőségére kerül a hangsúly (már csak azért is, mert a védelmi idő tartama nemzetközi egyezményben rögzített minimumának megváltoztathatóságára kevés esély mutatkozik).

2. A SZERZŐI JOGI VÉDELMI IDŐ A MAGYAR JOGRENDSZERBEN

2.1. A védelmi idő szabályozásának fejlődése

Kenedi Géza arra hívja fel a figyelmet, hogy bár az 1884. évi szerzői jogi törvényünk megalkotása idején a legtöbb európai ország húsz-harminc évnyi védelmi idővel számolt,⁴¹ az első magyar szerzői jogi törvény PMA ötven évben határozta meg a „szerzői jognak a társadalom javára való általános elévülését”, amit szerinte „helyesebben: a szerzői jog kihalásának (amortizáció) kellene nevezni”.⁴² Bár a „szerzői jog kihalására” nálunk is egy, a szerző

³⁶ Kristelia A. Garcia, Justin McCrary: A Reconsideration of Copyright's Term. Alabama Law Review, 2019. 2. sz., p. 353: https://scholarship.law.columbia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3784&context=faculty_scholarship.

³⁷ Richard A. Posner, William M. Landes: Indefinitely Renewable Copyright. University of Chicago Law Review, 2003, p. 471: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2550&context=journal_articles.

³⁸ Kristelia Garcia, James Hicks, Justin McCrary: Copyright and Economic Viability: Evidence from the Music Industry. Journal of Empirical Legal Studies, 17. évf. 4. sz., 2020, p. 696–721: <file:///C:/Users/bzayi8/Downloads/SSRN-id3528564-1.pdf>.

³⁹ Szjt. 41/L-41/N. §.

⁴⁰ Garcia, McCrary: i. m. (36), p. 393–401.

⁴¹ Mint az 1846. évi osztrák szerzői jogi törvény is (az ITSZ pedig nem tartalmazott a szerzői jog terjedelmére vonatkozó rendelkezést).

⁴² Kenedi: i. m. (3), p. 24–25.

halálát követő harmincéves védelmi idő volt tervbe véve, ám Jókai Mór – a magyar szerzők helyzetére és a kiadás nehézségeire kitérő – felszólalása alapján az ötvenéves javaslat került elfogadásra.⁴³

Ebben az időben ez még nem feltétlenül jelentette a szerzői jognak az alkotó halálát követő időre való fennmaradását. Ennek több oka is lehetett,⁴⁴ például ha nem volt(ak) közvetlen jogutóda(i) a szerzőnek (leszármazók, házastárs, később oldalági rokonok is), ezek hiányában nem tartották szükségesnek (és az állam öröklési képességének hiányában lehetségesnek sem) a fenntartását.⁴⁵ Ez az elmélet – bár valóban összhangban állt a védelmi idő céljának, létjogosultságának korábban említett, a jogutódokról való gondoskodásra összpontosító felfogásával – harmadik szerzői jogi törvényünk idejére már nem maradt fenn.

A fordításokra nézve öt különféle védelmi idővel operált, ekkoriban ugyanis a fordítások sajátos megítélés alá estek, a jogosultnak korlátozottabb jogokat biztosítva. Nem volt ritka az egy-két éves védelmi időt alkalmazó jogrendszer, ahogyan a magyar jog is mindössze öt éves általános védelmi időt határozott meg a fordításokra nézve,⁴⁶ ami valójában nyolc évet jelentett, hiszen a fordítás megjelenésétől kellett számítani, amire viszont – ha a szerző a fordítási jogot magának fenntartotta – három év állt rendelkezésre.⁴⁷

A védelmi idő differenciáltsága igen korán megjelent, így a gyűjteményes művekre, az ál-név alatt megjelentekre, a szerző halála után kiadott alkotásokra, az egyetemek, akadémiák, más jogi személyek esetében (pl. értekezésekre, szótárakra nézve), a darabonként megjelent művekre már első szerzői jogi törvényünkben is speciális szabályok vonatkoztak.⁴⁸ Ez a későbbiekben tovább folytatódott, az 1921. évi szerzői jogi törvényünk már a fényképészeti, valamint mozgófényképészeti művekre is sajátos védelmi időt határozott meg,⁴⁹ és a filmek egyik kategóriájára is.

⁴³ Képviselőház, 1884. február 23-i 316. sz. ülés.

⁴⁴ *Legeza Dénes István*: Egyszer mindenkorra és örökáron. A szerzői jog és forgalomképessége Magyarországon a reformkortól 1952-ig. Szeged, 2017, p. 81: https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/3982/1/Legeza_Denes_ertekezes.pdf.

⁴⁵ *Homoki-Nagy Mária*: „Az ész szüleményeinek védelme” a magyar jogtörténetben: Szerzői és szabadalmi jog, elsőség és etika a tudományban. In: *Újszászi Ilona* (szerk.): Szent-Györgyi Albert szellemi öröksége. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2014, p. 81: http://acta.bibl.u-szeged.hu/36456/1/tudastar_001_072-088.pdf.

⁴⁶ A szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikk, 17. §.

⁴⁷ Uo. 7. § 3. pont.

⁴⁸ Uo. 12–16. §.

⁴⁹ A szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikk, 65. §, 75. §. *Szalai Emil*: A magyar szerzői jog. Az 1921. LIV. törvénycikk a vele kapcsolatos rendeletek és a kiadói ügyletekről szóló törvényes rendelkezések. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1922, p. 18.

PMA hetven évre csak 1994-ben emelkedett nálunk is a védelmi idő.⁵⁰ A törvény indokolása kiemelte, hogy bár a BUE által előírt minimális védelmi időnek az – akkor már az 1969. évi III. törvényünk által biztosított – ötven év is megfelelt,⁵¹ a nemzetközi jogfejlődés azonban láthatóan a védelmi idő növelése felé haladt: Ausztria, Németország és (bizonyos művekre) Franciaország is már hetvenéves védelmi időt biztosított, de ekkor már a védelmi idő-irányelvtervezet által választott hosszabb védelmi idő is szempont volt. Hangsúlyozta továbbá, hogy ez a magyar művek külföldi országokban történő felhasználása esetére is pozitív hozzáadékkal jár majd (hiszen a származási ország szerinti esetlegesen rövidebb védelmi időt kellett figyelembe venni).⁵² A húsz évvel hosszabb védelmi idő azonban a törvény hatálybalépésekor már lejárt védelmi idejű művekre nem vonatkozott.⁵³

A védelmi idő PMA hetven évre emelkedése kétségtelenül a II. világháborúban elhunyt szerzők jogutódainak helyzetét is könnyebbé tette.⁵⁴ Hasonló rendelkezést az I. világháborúban elhunyt szerzők esetére is tartalmazott második szerzői jogi törvényünk: a védelem időtartama nyolc évvel meghosszabbodott olyan művekre nézve, amelyeknek védelmi ideje 1921. december 31. napja (a törvény hatálybalépése) előtt még nem járt le, feltéve, hogy a szerző ez előtt az időpont előtt halt meg.⁵⁵ Az indoklás kitér rá, hogy a háború ideje alatt és a háború befejezését közvetlenül követő időkben a szerzői jogok kellő kihasználását az általános gazdasági viszonyok jelentékenyen gátolták (a nyomdai és egyéb munkaerő, a papír, festék, könyvkötőanyag stb. hiánya, a munkaerő, papír, festék stb. árának mértéktelen drágulása lehetetlenné tette a szerzői művek rendszeres kiadását, különösen olyan régebbi nagyobb művek újrakiadását, amelyek eladása nem gyorsan, hanem csak hosszabb idő alatt szokott történni), és számos értékes mű kiadása elfogyott.⁵⁶

Ugyancsak az 1994. évi VII. törvénnyel emelkedett meg a szomszédos jogok védelmi ideje is a korábbi húsz évről ötven évre.⁵⁷ A jogszabály azonban mind a szerzők, mind a szomszédos jogi jogosultak esetében kizárólag a hatálybalépésekor még oltalom alatt álló művekre és teljesítményekre rendelte alkalmazandónak a meghosszabbított védelmi időt. Pár évvel később, a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) azonban visszamenőlegesen védelem alá helyezte ezeket a műveket is.⁵⁸

⁵⁰ Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény, 14. §.

⁵¹ 1969. évi III. törvény a szerzői jogról, 15. §.

⁵² Indoklás az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvényhez, l. a 14. §-hoz fűzött indokolást.

⁵³ Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény, 29. §.

⁵⁴ Hepp: i. m. (19), p. 140.

⁵⁵ A szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikk, 88. §.

⁵⁶ Indoklás a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikkhez, l. a 88. §-hoz fűzött indokolást.

⁵⁷ Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény, 18. §.

⁵⁸ Sztj. 108. § Pogácsás Anett, Ujhelyi Dávid: Szellemi alkotások joga. Pázmány Press, Budapest, 2022, p. 63: http://jak.ppke.hu/uploads/articles/307191/file/POGACSAS-UJHELYI_Szellemi_alkotasok.joga_22.11.06_final.pdf.

2.2. A hatályos szabályozás

2.2.1. Főszabály a művekre vonatkozóan

Bár a hatályos Sztj.-ben a vagyoni jogok fejezetben került elhelyezésre a védelmi idő főszabálya, az a „szerzői jogok” egészére – azaz a személyhez fűződő jogokra is – vonatkozóan a szerző életében és halálától számított hetven év.⁵⁹

A hetvenéves védelmi időt a szerző halálát követő év első napjától kell számítani – ez természetesen nem jelenti azt, hogy a szerző halála és a hetvenéves védelmi idő kezdő időpontja között a mű nem állna szerzői jogi védelem alatt,⁶⁰ ez csupán a védelmi idő számítására vonatkozó kisegítő szabály.

A személyhez fűződő jogokra nézve az 1969. évi szerzői jogi törvényünk még kifejezetten tartalmazta azt a rendelkezést, hogy azok időben korlátlanok, a hatályos Sztj. csak utal arra, hogy a személyhez fűződő jogok bizonyos tartalmi elemei határidő nélkül fennmaradnak. A szerző személyhez fűződő jogai ugyanis értelemszerűen a szerző halálakor – jogképességgel együtt – elenyésznek, az Sztj. által meghatározott személyek a törvényben szabályozott személyhez fűződő jog megsértése miatt a védelmi időn belül felléphetnek.⁶¹ Az Sztj. ugyan csak a vagyoni jogokat tekinti örökölhetőnek, de a személyhez fűződő jogok az arra meghatározott jogosult által a teljes védelmi időn belül gyakorolhatók.⁶² Sőt, bizonyos vonatkozásban (a névfeltüntetés jogára nézve) határidő nélkül, azaz a védelmi időt követően is érvényesíthető a szerző emlékének megsértése címén.

2.2.2. Egyes speciális védelmiidő-szabályok

2.2.2.1. Közös művek

A *szűk értelemben vett közös művek* esetében a hetven évet az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani.⁶³

Maguk a *filmalkotások* is speciális többszerzős művek. Esetükben is az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani a védelmi időt, de a törvény meg-

⁵⁹ Sztj. 31. § (1) bekezdés.

⁶⁰ Egyes országok jogszabályai külön ki is térnek rá, hogy ez az időszak is beletartozik a védelmi időbe. *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (1), p. 121.

⁶¹ Sztj. 14. §.

⁶² *Pogácsás, Ujhelyi*: i. m. (58), p. 63.

⁶³ Sztj. 31. § (2) bekezdés.

határozza, hogy ebből a szempontból kiket kell szerzőtársnak tekinteni (attól függetlenül, hogy ekként fel vannak-e tüntetve az alkotáson): a film rendezője, a forgatókönyvíró, a dialógus szerzője és a kifejezetten a filmalkotás céljára készült zene szerzője.⁶⁴

2.2.2.2. Nyilvánosságra hozataltól számított védelmi idő

Az *együttesen* létrehozott mű védelmi ideje nem az alkotók vagy a szerzői jogi jogosult élet-tartamához igazodik, hanem a mű első nyilvánosságra hozatalához: az azt követő év első napjától számított hetven év.⁶⁵

Ugyancsak a mű első nyilvánosságra hozatalát követő év első napjától számított hetven év a védelmi idő, ha a *szerző személye nem állapítható meg*, azzal a kiegészítéssel, hogy ha ez alatt az idő alatt a szerző mégis jelentkezik, az általános szabályok szerint számítandó a védelmi idő.⁶⁶ Több részben (például folytatásokban) nyilvánosságra hozott mű esetében az első nyilvánosságra hozatal évét részenként kell számítani.⁶⁷

Ez a lehetőség azonban nem korlátlan – ha a védelmi időt nem a szerző, illetve az utóljára elhunyt szerző vagy szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani, és a művet a *létrehozását* követő év első napjától számított hetven éven belül *nem hozzák nyilvánosságra*, a mű a továbbiakban nem részesülhet szerzői jogi védelemben.⁶⁸

Ugyanakkor a szerző vagyoni jogaihoz igazodó terjedelmű jogi védelem illeti meg azt, aki e meghatározott időtartam, illetve a védelmi idő lejártát *követően* jogszerűen nyilvánosságra hoz (*editio princeps*) valamely korábban még nyilvánosságra nem hozott (ún. hátrahagyott) művet. E védelem időtartama az első nyilvánosságra hozatalt követő év első napjától számított *huszonöt év*, és sajátos vagyoni jogként a nyilvánosságra hozót illeti meg.⁶⁹

Ehelyen is utalunk a *fizető köztulajdon (domaine public payant)* intézményére, amely ugyancsak a védelmi idő eltelte után határoz meg járulékfizetési kötelezettséget az eredeti műalkotás tulajdonjogának műkereskedő közreműködésével történő visszerthes átruházásakor.⁷⁰ A *követőjogh*hoz sok szempontból hasonló, a védelmi időn túlterjeszkedő jogintézmény létének indoka, hogy a műalkotások gyakran épp a védelmi idő leteltét követően válnak igazán értékessé a kereskedelmi forgalomban.⁷¹

⁶⁴ Szjt. 31. § (6) bekezdés.

⁶⁵ Szjt. 31. § (5) bekezdés.

⁶⁶ Szjt. 31. § (3) bekezdés.

⁶⁷ Szjt. 31. § (4) bekezdés.

⁶⁸ Szjt. 31. § (7) bekezdés.

⁶⁹ Gyenge Anikó: A szerzői jog metamorfózisai és az editio princeps jogintézménye. Magyar Jog, 2003. 11. sz., p. 649.

⁷⁰ Szjt. 100. §.

⁷¹ Tomasovszky Edit: A követő jog alapproblémái és szabályozási kérdései. PhD-értekezés, DE Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2021, p. 141–144: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/3e93d913-44ee-4d50-824f-9fd7b1650e48/content>.

2.2.3. Szomszédos és kapcsolódó jogok védelmi ideje

Az egyes szomszédos és kapcsolódó jogi jogosultakra vonatkozó védelmi időkre az adott fejezetekben térünk ki részletesen. Összefoglalóan elmondható, hogy esetükben a védelmi idő nem a jogosult élettartamához igazodik (hanem pl. a forgalomba hozatal, vagy az első nyilvánossághoz közvetítés időpontjához).⁷² A szomszédos jogra vonatkozó tipikusan *ötven-*, illetve *hetvenéves* védelmi időhöz képest a szintén szomszédos jogi teljesítmény, a sajtókiadványok esetében mindössze *két év* az oltalom ideje az első nyilvánosságra hozatalt követő év első napjától.⁷³ Az adatbázisok esetében pedig az első nyilvánosságra hozatalt követő év első napjától számított *tizenöt év* a védelmi idő, illetve az adatbázis elkészítését követő év első napjától számított *tizenöt év*, ha ezalatt nem hozták nyilvánosságra az adatbázist.⁷⁴

⁷² Grad-Gyenge Anikó: Egy modern szerzői jog. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2022, p. 138: <https://nmhh.hu/dokumentum/229773/mk44web.pdf>.

⁷³ Szjt. 84. §.

⁷⁴ Szjt. 84/F. §.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) 2022. november 9-én a Japán Szabadalmi Hivatal (Japan Patent Office, JPO), az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (United States Patent and Trademark Office, USPTO) és az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH, European Patent Office, EPO) vezetői az észak-karolinai Durhamban (Egyesült Államok) tartották az irodavezetők 40. háromoldalú találkozóját. A találkozón a következő pontokat vitatták meg.

1. Digitalizációs erőfeszítések

A három hivatalvezető ismertette hivatala digitalizációs erőfeszítéseit, és megerősítették a digitalizáció további előmozdításának fontosságát főleg a felhasználók kényelme érdekében.

2. A szabadalomintenzív iparágak elemzései

Bemutatták a Japánban, az Egyesült Államokban és Európában a szabadalomintenzív (számos szabadalmat kibocsátó) iparágak gazdasági jellemzőire vonatkozó elemzések eredményeit. Például a 2013 és 2017 között Japánban megadott szabadalmak alapján próbaelemzést végeztek annak érdekében, hogy az egy alkalmazottra jutó szabadalmak átlagon felüli számát mutató iparágakat szabadalomintenzív iparágakként azonosítsák. Ennek eredményeként a feldolgozóipart és az információs és távközlési ipart azonosították ilyen iparágként. Az ezen iparágakban foglalkoztatottak száma a japán foglalkoztatottak teljes számának 16,8%-át tette ki (2020-ban). A létrehozott hozzáadott érték a GDP 22,5%-a volt (2020-ban).

Ezenkívül a három vezető megvitatta a japán, az amerikai és az európai „szabadalomintenzív iparágak” közötti hasonlóságokat, valamint a fenti elemzések eredményeinek hasznosítását.

3. A kis- és középvállalkozások támogatása

Bemutatták a Japánban, az Egyesült Államokban és Európában működő kis- és középvállalkozásokat támogató intézkedéseket. A három vezető megerősítette annak fontosságát, hogy továbbra is támogassák a szellemi tulajdon-jogok különböző típusait a kis- és középvállalkozások számára, amelyek az innováció forrásai.

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

4. Teljes innováció

Bemutatták a Japánban, az Egyesült Államokban és Európában az innovációban való részvétel növelésére irányuló különböző erőfeszítéseket. A három vezető megvitatta annak lehetőségét, hogy a három hivatal a jövőben együttműködjön egymással ezen a területen.

A háromoldalú hivatalvezetői találkozó eredményei alapján várható, hogy Japánban, az Egyesült Államokban és Európában a következő évben és azon túl is összpontosítani fognak a fenti 1–4. pontban bemutatott kérdésekkel kapcsolatos törvények és rendeletek kidolgozására.

B) Egy művész, aki szőrmével borított BIRKIN kiegészítők digitális képeit készítette, és azokat több tízezer dollárért árusította, megsértette a védjegyjogokat – állapította meg egy manhattani bíróság.

A luxusmárkát birtokló *Hermès* divatóriás ugyanis beperelte *Mason Rothschild*-ot, miután a híres táskák alapján NFT-eket készített (1. ábra).

A Hermès szerint a fogyasztók azt hihették, hogy a termékek hivatalosan is a márkához kapcsolódnak.

A mérőföldkőnek számító ügy precedenst teremtett az NFT-ekkel kapcsolatos további perek számára.

A manhattani esküdtszék 2023. február 8-án 133 000 dollár kártérítést ítélt meg a Hermèsnek, elutasítva Rothschild érvelését, miszerint termékei, amelyeket 2021-ben kezdett el árusítani, a luxuscikkek piacát kommentáló műalkotások, és a szólásszabadságra vonatkozó törvények védelme alá tartoznak.

A Rothschildot képviselő ügyvéd szerint ez „szörnyű nap a művészek és az első alkotmánymódosítás számára”.

A fizikai világban egy BIRKIN bőrtáska magas árat – változattól függően több tízezer dollárt – ér.

Rothschild egy képsorozatot készített a híres táskáról, amelyet „MetaBirkineknek” nevezett el. Az egyiket bozontos zöld szőrme borította. Volt egy Van Gogh „Csillagos éjszaka” című festményén alapuló változat, valamint egy animáció, amely egy átlátszó BIRKIN táskában növekvő magzatot ábrázolt – ez a Hermès „baby Birkin” néven ismert táskájának egy kisebb modelljére utal.

A művész azt állította, hogy művei *Andy Warhol* Campbell „levesesdobozok” reprodukcióihoz hasonlóan készültek.

Az esküdtszék azonban úgy döntött, hogy a műveket fogyasztási cikkeknek kell tekinteni, és ezért a védjegy jog hatálya alá tartoznak.

A Hermès Rothschildot „digitális spekulánsnak” nevezte, aki a táskáról készített képeit gyors meggazdagodás céljából állította elő. A Hermès szerint 2021 decembere óta több mint 1 millió dollár értékben adtak el MetaBirkineket.

A divatház közölte, hogy tervei között szerepelt, miszerint maga is kibocsát NFT-eket, amit azonban Rothschild akciói korlátoztak.

Az egyik kérdés, amelyre ez az ügy látszólag választ adott az, hogy az NFT-k mint áruk jogilag rokonok-e a valós világban létező társaikkal. Védjegybitorlásról akkor van szó, ha ugyanazt vagy egy összetéveszthetően hasonló védjegyet használnak a kereskedelemben ugyanazon vagy jogilag kapcsolódó árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatban olyan módon, hogy a fogyasztók összetéveszthetik az áruk eredetét. Például azok, akik egy azonos néven működő ruházati és cipőboltot találnak, tévesen azt feltételezhetik, hogy az üzletek tulajdonosa ugyanaz a vállalat, mert az eladott áruk jogilag összefüggnek egymással. A dolgok kissé homályosabbá válnak, ha olyan „híres” márkákról van szó, mint a Hermès vagy a Nike, amelyek esetében a védjegy felhígítására vonatkozó igény esetén az áruk rokonságának bizonyítása kisebb terhet jelent. A kérdés azonban továbbra is fennáll a nem híres márkák esetében. Sok márka nyújt be mostanában olyan védjegybejelentéseket, amelyek előrevetítik a nem védjegytalálom alatt álló termékek jövőbeni használatát, vagy azt állítják, hogy azokat jelenleg is használják.

Amikor Rothschild a MetaBirkin védjegyet használta, a BIRKIN lajstromozása csak bőr vagy bőrutánzatú árukra, nevezetesen kézitáskákra vonatkozott. Tehát a digitális kézitáskák jogilag rokonok a fizikai kézitáskákkal? Más szóval, a fogyasztók ugyanahhoz a forráshoz társítják a digitális árut, amely a fizikai árut is előállítja? A bíróság szerint igen, legalábbis amennyiben a védjegy híres. A jövőbeni kétségek elkerülése érdekében a Hermès 2022 augusztusában védjegybejelentést nyújtott be, amely a digitális virtuális áruk hosszú listáját, köztük a digitális gyűjtőcikkeket és az NFT-eket igényli. A kérelmet az USPTO még nem vizsgálta meg.

Bár ez az ügy a márkatulajdonosok számára győzelem, a védjegyekkel és a metaverzummal kapcsolatban még számos kérdés eldöntésre vár. Ezenfelül nagy valószínűséggel az ügyet

megfellebbezük. Remélhető, hogy mind a bíróságok, mind az USPTO és az USA Szerzői Jogvédő Hivatala folyamatban lévő megbeszélései során további tisztázást kapunk az NFT-k folyamatos előállításából és értékesítéséből eredő szellemi tulajdon-jogi kérdésekkel kapcsolatban.

A bíróság döntését szorosan figyelik más márkák is, amelyek az NFT-k körüli védjegyszabályok tisztázására törekcszenek.

Egyesült Királyság

Az angol fellebbezési bíróság (Court of Appeal, CA) nemrégiben hozta meg ítéletét a *Combe International* (Combe) (felperes) és a *Dr. Wolff* (alperes) cég közötti védjegybitorlási ügyben. Az eljárás a felek között régóta húzódó nemzetközi jogvita részét képezi, amely több joghatóságon, többek között Ausztrálián, Új-Zélandon és az Egyesült Államokon keresztül húzódik. Míg más joghatóságok ítéletei a két védjegy közötti összetéveszthetőségre összpontosítanak, ez a döntés hasznos módon megerősíti és tisztázza a belenyugvási rendelkezések értelmezését Angliában és Walesben.

Tények

A felperes Combe egy amerikai vállalkozás, amely 1970 körül a világ különböző részein, az Egyesült Királyságban pedig 1984 óta gyártott VAGISIL néven vény nélkül kapható női intim egészségügyi termékeket, többek között gyógykrémet. A Combe a VAGISIL-re számos brit védjegylajstromozással rendelkezett, amelyek közül néhány az 1970-es évekre nyúlik vissza. Az alperes Dr. Wolff egy német cég, amely a 2000-es évek elején piacra dobta a VAGISAN MOIST nevű krémet.

A vonatkozó események időrendje a következőképpen foglalható össze:

- 2011-ben a Dr. Wolff nemzetközi védjegybejelentést nyújtott be az Európai Unióban és az Egyesült Államokban a VAGISAN szóvédjegyre (a Combe által a VAGISIL védjegy alatt forgalmazott árukkal azonos és hasonló árukkal kapcsolatban), és nem sokkal később, 2013-ban piacra dobta a VAGISAN MOIST CREAM nevű termékét az Egyesült Királyságban.
- 2014 elején a Combe felfedezte, hogy a VAGISAN-t az Egyesült Királyságban néhány kisebb gyógyszertárban eladásra kínálták, és megfigyelést rendelt el az ilyen használatra vonatkozóan.
- Az amerikai bejelentés ellen a Combe 2013-ban tiltakozott, és ez 2014-ben és 2015-ben a felek között bizonyos tárgyalásokhoz vezetett a lehetséges együttműködésről, bár ezek végül sikertelenül zárultak.
- A Dr. Wolff termékének eladásai olyan alacsonyak voltak, hogy a vállalat 2016-ban egy nagyszabású televíziós reklámkampány mellett döntött az Egyesült Királyságban

(aminek eredményeképpen mind a Combe, mind a Dr. Wolff termékeinek eladásai növekedtek).

- 2017-ben a Combe törlési keresetet indított a Dr. Wolff uniós lajstromozása ellen, arra hivatkozva, hogy fennáll az összetévesztés veszélye a VAGISIL hat korábbi európai lajstromozásával, ami sikeres volt (a törlési eljárás során azonban a brexit következtében az uniós lajstromozás az Egyesült Királyságban klónként lett bejegyezve, ami továbbra is szerepelt az Egyesült Királyság védjegylajstromában). Érdemes megjegyezni, hogy bár a Dr. Wolff fellebbezett e határozat ellen az EU Törvényszékéhez (General Court of the EU, GC), és ez a fellebbezés jelenleg folyamatban van, ez nincs hatással a CA döntésére.
- 2018 elején a felek képviselői telefonkonferenciát tartottak azzal a céllal, hogy újra-indítsák a megegyezéssel kapcsolatos tárgyalásokat, amelyek ismét eredménytelenül zárultak. A konferencia során a Combe ügyvédei figyelmeztettek, hogy törölni fogják a Dr. Wolff jogát az Egyesült Királyságból, mert nem akarják, hogy a Dr. Wolff ott értékesítsen.

Végül 2019-ben a Combe védjegybitorlási eljárást indított a felsőbíróság (High Court, HC) előtt az 1994. évi védjegytvény 10. szakasza (2) bekezdésének *b*) pontjára (azaz a védjegyek közötti összetéveszthetőségre) hivatkozva. A Dr. Wolff tagadta a védjegybitorlást különböző okokra, többek között a belenyugásra vonatkozó törvényhelyre hivatkozva. Emellett viszontkeresetben kérte annak megállapítását, hogy a Dr. Wolff cég VAGISAN-ra tervezett átnevezése nem sérti a Combe védjegyét.

A HC döntése

Első fokon *Johnson* bíró megállapította, hogy a két védjegy között fennáll az összetévesztés valószínűsége, mert azok „nagyon-nagyon hasonlóak”. A két termék ugyanabba az egészségügyi ágazatba tartozott, és a fogyasztók figyelmének szintje az ilyen típusú termékek tekintetében a spektrum alsó határán volt. Ezt a következtetést az is alátámasztotta, hogy a Combe bizonyítani tudta a közönség körében a tényleges összetévesztést.

A Dr. Wolff azon kísérletei, hogy fő védekezési jogalapjára – azaz a beleegyezés törvényes voltára (és egyéb védekezési jogalapokra) – hivatkozzon, sikertelenek voltak. A védjegytvény 48. szakaszának (1) bekezdése a védjegyhasználatához való hozzájárulásra vonatkozó védekezést ismerteti, amelyre akkor lehet hivatkozni, ha a korábbi védjegy jogosultja úgy tekintendő, hogy öt éven keresztül folyamatosan tudott a későbbi védjegy használatáról (és ezért ténylegesen hozzájárult a használatához).

A bírónak azt kellett mérlegelnie, hogy a Combe által a VAGISAN védjegy törlése iránt az EU Szellemi Tulajdon Hivatalánál (EU Intellectual Property Office, EUIPO) 2017 decemberében indított kereset elegendő volt-e ahhoz, hogy a védjegytvény 48. szakasza szerinti öt éves folyamatos időszakot megállítsa.

Első fokon a bíró három okból is igenlő következtetést vont le.

- Az EUIPO-nál benyújtott törlési kereset elegendő volt az öt éves elévülési idő megszakításához. A bíró arra a következtetésre jutott, hogy ha egy korábbi védjegy jogosultja egy későbbi védjegy lajstromozásának érvénytelenítését kéri, akkor nem mondható, hogy belenyugszik a lajstromozott védjegy használatába, mert azt állítja, hogy nem történt érvényes lajstromozás.
- A bíró tágabb összefüggéseket is megvizsgált a Combe törlési keresetének jelentőségét értékelve. Ismertette, hogy a kereset eredete a felek között 2014-ben és 2015-ben lezajlott olyan tárgyalások megszakadása volt, amelyek a lehetséges együttélésről szóltak, és amelyek során a Combe tanácsadói világossá tették, hogy a Combe nem fogja eltűntetni a VAGISAN védjegy használatát az Egyesült Királyságban. A Combe azt követően indította meg keresetét, hogy tudomást szerzett a VAGISAN védjegy Dr. Wolff általi újraindításáról az Egyesült Királyságban, és a Combe ezt nyilvánvalóan azzal a céllal tette, hogy megakadályozza a VAGISAN védjegy Dr. Wolff általi használatát az Egyesült Királyságban.
- Végül a bíró megállapította, hogy a Dr. Wolff nem bizonyította, miszerint megértette a VAGISAN védjegy öt éven át tartó folyamatos, jelentős vagy kereskedelmi szintű használatát. Egyértelmű volt, hogy a VAGISAN 2014-ben kis mennyiségben (ha egyáltalán) került forgalomba, ami azt eredményezte, hogy a 2015. és 2016. évi értékesítési szintek rendkívül alacsonyak voltak.

A CA döntése

A Dr. Wolff három jogalapra hivatkozva fellebbezett a CA-nál a HC döntése ellen, többek között arra hivatkozva, hogy a védjegy törvény 48. szakaszának (1) bekezdése alapján a belenyugvási védekezésre hivatkozhat, és hogy a bíró tévesen állapította meg, miszerint a DR WOLFF'S VAGISAN megjelölés összetéveszthetőséget eredményezett.

Lord Arnold bíró a vezető ítéletet hozva elutasította a fellebbezést a belenyugvási védekezés és az összetéveszthetőség tekintetében. Egyetértett Johnson bíróval abban, hogy a Combe 2015 és 2016 folyamán hosszú ideig nem volt tudatában a VAGISAN használatának annak ellenére, hogy folyamatosan figyelte az ilyen használatot, és úgy vélte, észszerű volt feltételezniük, hogy a Dr. Wolff sikertelen tárgyalásaikat követően kivonult az Egyesült Királyság piacáról (amelyek során a Combe világossá tette, hogy nem járul hozzá a VAGISAN használatához az Egyesült Királyságban). Ezért az ebben az időszakban történt használathoz sem járult hozzá.

Arnold bíró szintén nem volt hajlandó beavatkozni a HC bírójának azon következtetésébe, hogy a DR WOLFF'S VAGISAN elnevezés használata összetéveszthetőséget eredményezett. Ennek oka, hogy nem látott hibát az alsó fok elemzésében, és egyetértett azzal, hogy a VAGISAN szó továbbra is önálló és megkülönböztető szerepet töltött be az összetett megjelölésben, ami azt eredményezte, hogy az átlagfogyasztó számára továbbra is fennállt az összetévesztés valószínűsége.

Megjegyzések

A CA döntése hasznos módon tisztázott számos pontot, amelyek többsége a belenyugvási védekezés terjedelmével kapcsolatos:

- Arnold bíró megerősítette, hogy egyértelmű különbség van a védjegy lajstromozása és a védjegy használata között. A védjegy törvény 48. szakaszának (1) bekezdése szerinti védelem nem a használatához, hanem a lajstromozáshoz való hozzájáruláson alapszik. A törlés megállapítása iránti kereset a későbbi védjegy lajstromozásának, nem pedig használatának megtámadására irányuló kereset (amihez bitorlásra irányuló kereset-re lenne szükség). Ennek az az oka, hogy bár a törlési kereset alapján törlik a védjegyet a lajstromból, ez nincs hatással a védjegy használatára.
- Ebből következik, hogy a törlési eljárás megindítása vagy a korábbi védjegy jogosultja által küldött figyelmeztető levél a belenyugvás szempontjából nem elegendő az óra ketyegésének megállításához. A belenyugvás kizárásához a felszólító levélnek részletesnek és komolynak kell lennie, hiteles fenyegetést kell tartalmaznia arról, hogy röviddel ez után közigazgatási vagy bírósági bitorlási eljárás következik.
- A döntés rávilágít arra a tényre, hogy a védjegylajstromozás nem biztosít pozitív jogot a védjegy használatára, hanem inkább kizáró jogot, amely megakadályozza, hogy mások használják a védjegyet.
- A döntés a későbbi védjegy „használatára” vonatkozóan is iránymutatást ad. Arnold bíró úgy ítélte meg, hogy a belenyugvás elleni védekezés alkalmazásához a használatnak az ötéves időszak alatt folyamatosan fenn kell állnia, de nem kell folyamatosnak lennie. Ezt a pontosítást üdvözlölni fogják azok, akik szezonális (pl. húsvéti vagy karácsonyi) árukat értékesítenek, mert számukra a folyamatos használat bizonyítása nehéz, ha nem lehetetlen lenne. Az, hogy a folyamatos használat fennáll-e, ténykérdés, amely a szóban forgó áruktól vagy szolgáltatásoktól, valamint az áruk vagy szolgáltatások átlagos fogyasztóinak jellemzőitől függ.
- A későbbi védjegy használatának olyan mértékűnek is kell lennie, hogy egy éber védjegyjogosult várhatóan ellene tudjon szegülni – ebben az esetben például a VAGISAN 498 darabos értékesítése egy év alatt nem volt csekély mértékű, és elméletileg elegendő használatnak minősülne a belenyugvás elleni védekezéshez.
- Az ítélet hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a védjegyjogosultak hatékonyan ellenőrizzék a piacot. Elengedhetetlen, hogy éberek maradjanak, és azonnal lépjenek fel minden jogsértéssel szemben, hogy csökkentsék annak esélyét, miszerint az alperes beletörődésre hivatkozhat.
- Végül Lord Arnold bíró a fenti pontokat az Európai Unió Bíróságának (EUB, Court of Justice of the EU, CJEU) a *Heitec*-ügyben nemrégiben hozott döntésére támaszkodva fejtette ki, amelyet a jelen VAGISIL-ügyben hozott elsőfokú ítéletet követően hoztak, és amely uniós szempontból tovább tisztázza a belenyugvási védekezés hatályát. A brexit utáni világban a CJEU döntései már nem kötelezők önműködően az Egyesült Királyságra.

ságban. Azáltal azonban, hogy Arnold bíró jóváhagyta a CJEU álláspontját, olyan brit precedenst teremtett ezzel a jogszabályi védekezéssel kapcsolatban, amely összhangban van az uniós állásponttal. Ez arra utal, hogy az Egyesült Királyságban a bírók nem fognak gyorsan eltérni az uniós jogtól.

Egységes Szabadalmi Bíróság

2023. januárban és február elején Budapesten került sor az Egységes Szabadalmi Bíróság (Unified Patent Court, UPC) valamennyi kinevezett bírāja számára szervezett továbbképzésre, valamint a bíróság különböző osztályainak munkatársai számára szervezett képzésre a belső szabályok és gyakorlat területén.

Ezek a képzések újabb fontos előkészítő lépést jelentettek az egységes hatályú szabadalmi rendszer 2023. június 1-jén esedékes elindítása felé.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) Az ESZH bejelentette, hogy díjai 2023. április 1-jétől emelkednek. Az emelkedések átlagos mértéke 3%. A nemzetközi kutatás, a kiegészítő nemzetközi kutatás és a nemzetközi bejelentés előzetes vizsgálatának kérelmezéséért fizetendő díjak azonban változatlanok maradnak.

B) A „hihetőség” fogalma nem oka egy bejelentés elutasításának vagy egy megadott szabadalom megvonásának az ESZH-nál. Ehelyett az esetjogon keresztül alakult ki annak értékelése, hogy egy állítólagos hatás – például egy adott gyógyászati hatás – a szakember számára hihető-e a bejelentésben foglalt kinyilvánítás és a szakma általános ismeretei alapján. Mivel ez az ítélkezési gyakorlat nem volt következetes, a hihetőség értékelésének mércéjével kapcsolatos kérdéseket 2022-ben az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsa elé utalták.

Kell-e a hihetőségnek tényezőnek lennie a szabadalmazhatóság mérlegelésekor?

A Bővített Fellebbezési Tanácsot először is arra kérték, erősítse meg, hogy a hihetőséget egyáltalán figyelembe kell-e venni a szabadalmaztathatóság értékelésekor, mert az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) szabályai és cikkei nem tartalmazzák a „hihetőség” fogalmát.

Az ESZH és a nemzeti bíróságok európai gyakorlata a jelek szerint következetesen egyetért abban, hogy az igényelt hatásra a bejelentés benyújtásakor kell valamilyen magyarázatot adni, nehogy „fotelfeltalálók” kapjanak monopóliumot olyasmire, amit a bejelentés benyújtásakor valójában nem is találtak fel. Ezért valószínűnek tűnik, hogy a tanács megerősíti a hihetőség bizonyos fokú követelményének szükségességét.

Igenlő esetben mi a helyes hihetőségi mérce?

Feltételezve, hogy a tanács megerősíti a hihetőség szükségességét, a továbbiakban azt kell megvizsgálnia, hogy milyen mércét alkalmazzon a hihetőség értékelésénél. Az ESZH műszaki fellebbezési tanácsai különböző megközelítéseket alkalmaztak a hihetőség értékelésére, ezért szükség van arra, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács egységes megközelítést határozzon meg. A hivatkozott ügy két lehetséges mércét határoz meg a hihetőség értékelésére: „*ab initio* (kezdetől fogva meglevő) plauzibilitás” és „*ab initio* valószínűtlenség”.

Az *ab initio* plauzibilitás pozitív hihetőségi próbát alkalmaz: a bejelentés benyújtásakor ténylegesen hihetőnek kell lennie, hogy a találmány eléri azt a hatást, amelyet a szabadalmas állít. Az *ab initio* plauzibilitás általában nem teszi lehetővé, hogy a hihetőség értékelésekor figyelembe vegyék a nyilvánosságra hozott bizonyítékokat. Ezzel szemben az *ab initio* valószínűtlenség alacsonyabb követelményeket támaszt a hihetőséggel kapcsolatban, és általában lehetővé teszi a nyilvánosságra hozott bizonyíték figyelembevételét, kivéve, ha okkal kétséges, hogy a hatást elérték volna.

A műszaki fellebbezési tanácsok mindkét mércét széles körben alkalmazták, így nem világos, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács melyik megközelítést részesíti előnyben. A Bővített Fellebbezési Tanács lapzártáig még nem tűzte ki a szóbeli tárgyalás időpontját, de arra nagy valószínűséggel rövidesen sor kerül.

Gyakorlati megfontolások

Még ha a Bővített Fellebbezési Tanács végül az *ab initio* valószínűtlenségi tesztet részesíti előnyben, és így viszonylag alacsonyra teszi a hihetőség megállapításának mércéjét az ESZH-nál, érdemes észben tartani, hogy a nemzeti bíróságoknak saját hihetőségi normáik lehetnek. Az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága például a *Warner-Lambert* kontra *Generics*-ügyben a szigorúbb *ab initio* plauzibilitási tesztet alkalmazta. Ezért, még ha a Bővített Fellebbezési Tanács alacsonyabb hihetőségi követelményeket támasztana is, a benyújtott bejelentésben szereplő hatásra utaló pozitív jelek továbbra is szükségesek lehetnek a megadott európai szabadalomról eredő nemzeti jogok sikeres érvényesítéséhez.

Azt, hogy milyen szintű bizonyíték szükséges az állított hatás hihetőnek minősüléséhez, az adott eset tényállása befolyásolja. Több bizonyítékra lehet szükség, ha az igénypontok tágabb oltalmi körűek, a műszaki terület fiatalabb, és a kérdéses technológia kiszámíthatatlan. Az ESZH és a nemzeti bíróságok elismerték, hogy a klinikai vizsgálatok vagy állatkísérletek nem mindig szükségesek ahhoz, hogy egy hatás hihetőnek minősüljön – sok esetben *in vitro* adatok is elegendők lehetnek. Ez azonban ismét az adott eset tényállásától függ.

Az Európai Unió Bírósága

A) Az újratöltött és újracímkézett szén-dioxid-palackok viszonteladásáról szóló, 2021-ben hozott döntésében az EUB tisztázta a védjegyjogok kimerülésének elve alóli kivételeket, és meghatározta a márkás áruk újracímkézésének elfogadhatóságára vonatkozó gyakorlati kritériumokat. Eszerint a védjegyjogosult csak akkor léphet fel árujának újrafelhasználása vagy újracímkézése ellen, ha a fogyasztókban tévesen azt a benyomást keltik, hogy a védjegyjogosult és a viszonteladó között gazdasági kapcsolat áll fenn.

Mi volt a tét?

A finn legfelsőbb bírósághoz előterjesztett, előzetes döntéshozatal iránti kérelem két szén-savgyártó berendezés előállítói közötti védjegyvitán alapult. A szén-savgyártó berendezésekkel szénsavas italok készíthetők csapvízből. A felperes *SodaStream* ilyen készülékeket és a hozzájuk tartozó szén-dioxid-palackokat gyárt és forgalmaz a SODASTREAM és a SODA CLUB uniós védjegy alatt Finnországban. A palackokat újrafelhasználásra, vagyis újratöltésre szánták. A *MySoda* alperes szén-savgyártó berendezéseket és széndioxid-palackokat is forgalmaz, és az általa forgalmazott palackok összeegyeztethetők a SodaStream berendezéseivel. A fogyasztók által kiürített és visszaküldött SODASTREAM szén-dioxidos palackok egy része a forgalmazókon keresztül jut el a MySoda alpereshez, amely újratölti a palackokat szén-dioxiddal, és az eredeti címkét a saját címkéjével helyettesíti, mielőtt továbbértékesítené a palackokat. A felperes eredeti, a palackok nyakába vésett SODA CLUB és SODA STREAM védjegyei továbbra is láthatók. A SodaStream ezt védjegyei megsértésének tekintette, és véget akart vetni ennek a gyakorlatnak.

Az EUB döntése

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett négy kérdéssel a finn legfelsőbb bíróság lényegében arra keresett választ, hogy a védjegyjogosult felléphet-e, és ha igen, milyen feltételek mellett, a leírt gyakorlat ellen. Az áruk szabad mozgása érdekében a védjegyjogosultnak nincs korlátlan joga ahhoz, hogy a védjegyével ellátott áruk további forgalmazása ellen tiltakozzon: ha az árukat az Európai Gazdasági Térségben ő maga vagy az ő hozzájárulásával hozták forgalomba, már nem tilthatja meg (uniós) védjegye (további) használatát. Ez alól az úgynevezett kimerülés elve alól azonban indokolt esetben, például az áru állapotának megváltozása vagy romlása esetén kivételt lehet tenni [uniós védjegyrendelet (UVR) 15. cikk (2) bekezdés]).

Az átcsomagolt gyógyszerek párhuzamos behozatalával összefüggésben az EUB már a *Bristol-Myers Squibb*-ügyben 1996. július 11-én hozott ítéletében megállapította a jogos okok meglétének kritériumait, mint például az átcsomagolás szükségessége a kérdéses termék más tagállamban történő forgalomba hozatalához. Nemcsak a finn bíróság előzetes döntéshozatalra előterjesztett első két kérdése irányult kifejezetten erre a szükségességi kri-

tériumra, hanem az EUB főtanácsnoka is alkalmazni kívánta ezt a kritériumot a jelen ügyben. Figyelemre méltó, hogy az EUB a *Soda Club*-ügyben hozott ítéletében nem foglalkozik e kritérium alkalmazhatóságával, hanem visszautal a gázpalackok újratöltéséről szóló, 2011. július 14-én a *Viking Gas*-ügyben hozott döntésre, amely közelebb áll az eredeti eljáráshoz. Ebben az ügyben a bíróság megerősítette a jogos ok fennállását abban az esetben is, ha a védjegyhasználat a védjegyjogosult és a védjegyet az újratöltést követően továbbhasználó harmadik személy között gazdasági kapcsolat benyomását keltette.

A jelen ügyre alkalmazva az EUB arra a következtetésre jutott, hogy ha a fogyasztónak az a téves benyomása támad, hogy a védjegyjogosult és a viszonteladó között gazdasági kapcsolat áll fenn, a védjegyjogosultnak jogos oka van arra, hogy ellenezze a védjegyével ellátott áruk viszonteladó általi további forgalmazását. Ez különösen akkor érvényes, ha a viszonteladó – mint ahogyan ez itt történt – eltávolítja a védjegyjogosult címkéjét, és a sajátját helyezi el rajta, miközben a termékre gravírozott eredeti védjegy (ebben az esetben a SODA-CLUB vagy a SODASTREAM) látható marad.

Az EUB megállapítja továbbá, hogy azt a kérdést, miszerint a védjegyjogosult és a viszonteladó közötti gazdasági kapcsolatra vonatkozóan téves benyomás alakul-e ki, átfogóan kell értékelni a terméken szereplő jelölések és az újracímkézés, valamint az érintett ágazat forgalmazási gyakorlata és a fogyasztók körében e gyakorlat ismertségének mértéke alapján. Azt, hogy ez a jelen esetben így van-e, a finn nemzeti bíróságnak kell megvizsgálnia. Mindenesetre a bíróság szerint az a fogyasztó, aki az eredeti védjegy jogosultjától eltérő gazdasági szereplőhöz fordul közvetlenül az üres palack újratöltése vagy újratöltött palackra való cseréje érdekében, könnyebben felismeri, hogy ez utóbbi és a védjegyjogosult között nincs kapcsolat. Mivel azonban a jelen esetben sem a felperes, sem az alperes nem kínálja palackjait közvetlenül a fogyasztónak, vagyis a fogyasztó nem kerül közvetlen kapcsolatba a viszonteladóval, a fogyasztóban felmerülhet az összetévesztés veszélye, azaz a gazdasági kapcsolat téves benyomása a viszonteladó és a védjegyjogosult közötti kapcsolat tekintetében.

Gyakorlati tanácsok

Indoklásában a bíróság nem követi az átsomagolt gyógyszerek párhuzamos behozatalára vonatkozó ítélkezési gyakorlat szigorú követelményeit. Ennek megfelelően nem döntő, hogy az újracímkézés szükségesnek tűnik-e ahhoz, hogy harmadik felek számára biztosítsák a szénsavas utántöltő palackok piacára való bejutást. Az EUB ehelyett arra a kérdésre összpontosít, hogy a fogyasztókban azt a téves benyomást keltik-e, miszerint a védjegyjogosult és a viszonteladó között gazdasági kapcsolat áll fenn. Ennek megítélése egyedi eset kérdése, és nagymértékben függ az új címke kialakításától, valamint az adott ágazat forgalmazási gyakorlatától. Minden esetben figyelembe kell venni, hogy az új címkézés világos és egyértelmű-e a terméket előállító védjegyjogosult és az újratöltést biztosító viszonteladó tekintetében. Az is lényeges, hogy a fogyasztók hozzászórtak-e ahhoz, hogy a terméket a védjegyjogosulttól eltérő gazdasági szereplők töltik újra. Végső soron meg kell várni, hogy a

nemzeti bíróságok hogyan fogják az EUB kritériumait életbe léptetni, különös tekintettel a különböző ország- vagy ágazatspecifikus forgalmazási gyakorlatokra.

B) Az EUB 2022. november 17-én három ítéletet hozott a *Bayer Intellectual Property GmbH* kontra *Kohlpharma*-, a *Novartis* kontra *Abacus Medicine A/S*-, valamint az *MSD, Novartis, Ferring* és *Lundbeck* kontra *Abacus Medicine, Paranova* és *2CARE4 ApS*-ügyben (C-204/20, C-147/20 és C-224/20 „három ügy”), amelyek egyértelművé tették, hogy a tagállamoknak nincs mérlegelési jogkörük annak előírására, hogy a párhuzamosan importált gyógyszerek-nél főszabályként az újracímkezés helyett újracsomagolást kell alkalmazni, és két kivételt írtak elő az újracímkezés helyett az újracsomagolás elve alól, amennyiben az importpiacon a fogyasztók jelentős része erősen ellenzi: (i) az újracímkezett gyógyszerek beszerzését, vagy (ii) a hamisítás látható nyomait tartalmazó külső csomagolású gyógyszerek beszerzését.

Az alkalmazandó uniós jogszabályok és a „BMS-feltételek” áttekintése

A három ügy keretében benyújtott előzetes döntéshozatali kérelmek az európai uniós védjegyről szóló, 2017/1001 sz. rendelet („uniós védjegyrendelet”) és az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek közösségi kódexéről szóló, 2001/83/EK sz. irányelv, más néven a „hamisított gyógyszerekről szóló irányelv” egyes rendelkezéseinek értelmezésére vonatkoztak.

Az uniós védjegyrendelet szerint az uniós védjegy tulajdonosa nem jogosult megtiltani, hogy harmadik személy használja a védjegyet az Európai Gazdasági Térségben (EGT) a védjegy alatt általa vagy az ő hozzájárulásával forgalomba hozott áruk vonatkozásában, kivéve, ha a jogosultnak törvényes oka van arra, hogy ellenezze az áru további forgalmazását, különösen, ha az áru állapota a forgalomba hozatal után megváltozik vagy romlik.

A hamisított gyógyszerekről szóló irányelv előírja, hogy a gyógyszereket bizonyos biztonsági elemekkel (például egyedi azonosítóval és hamisítás elleni jeggyel) kell ellátni, amelyeket nem lehet sem teljesen, sem részben eltávolítani vagy eltakarni, kivéve, ha bizonyos feltételek teljesülnek. Ezek a jellemzők segítenek biztosítani, hogy az érintett termék hiteles és nem manipulált legyen. Ez az irányelv felsorolja azokat az információkat is, amelyeket a gyógyszerkészítményt kísérő betegájékoztatóban és a külső csomagoláson vagy – külső csomagolás hiányában – a közvetlen csomagoláson fel kell tüntetni. Amennyiben a gyógyszerek nyilvános forgalmazására jogosult vagy felhatalmazott személyeknek okuk van feltételezni, hogy a gyógyszer csomagolását manipulálták, vagy a termék biztonsági jellemzőinek ellenőrzése azt jelzi, hogy a termék nem hiteles, nem szabad a terméket forgalmazniuk, és haladéktalanul tájékoztatniuk kell az illetékes hatóságokat.

Az, hogy a védjegyjogosult mikor léphet fel a párhuzamosan importált gyógyszerek átcsomagolása ellen, olyan vitás kérdés, amely számos EUB-ügyhöz vezetett. Az ilyen ügyekből eredő szabályrendszert általában „BMS-szabályok” néven említik.

A BMS-feltételeket, amelyeket gyakorlatilag az EUB dolgozott ki, az átcsomagolt áruk párhuzamos importőrének be kell tartania annak érdekében, hogy elkerülje a védjegyjogo-

sult jogainak megsértését. E szabályok nem teszik lehetővé a védjegyjogosult számára, hogy ellenezze az EGT-n belül újraértékesített gyógyszerek párhuzamos importját. Ez megváltozik, ha a párhuzamos kereskedő újracsomagolja az árukat, mert a védjegyjogosultnak lehetősége van a párhuzamos importtal szemben fellépni, kivéve, ha az alábbi öt feltétel teljesül:

1. Az újracsomagolás szükséges az áruk importpiacon történő forgalmazásához, pl. nemzeti jogszabályok vagy nemzeti gyakorlat miatt, vagy azért, mert a lakosság jelentős része erősen ellenzi az újracsomagolt gyógyszerek helyett átcímkeztetk forgalmazását.
2. A termék eredeti állapotában van.
3. A párhuzamos kereskedő előzetesen értesítette a védjegyjogosultat az átcsomagolásról.
4. Az új csomagolás tartalmazza az átcsomagolásért felelős szervezet megjelölését.
5. Az új kiszerelés nem okoz kárt a védjegy jó hírnevének (pl. hiba vagy rossz minőségű csomagolás miatt).

Az EUB legutóbbi ítéletei és szabályai

A gyakorlatban a gyógyszerek párhuzamos kereskedői kénytelenek lehetnek felbontani a csomagolást, hogy megfeleljenek az importpiac helyi előírásainak. Ezek a gyógyszerrel végzett manipulációk a csomagoláson levő biztonsági zár és/vagy vonalkód sérülését okozhatják. Az *Abacus Medicine*-, *Kohlpharma*-, *Paranova*- és *2CARE4*-ügyekben a párhuzamos kereskedők azzal érveltek, hogy a gyógyszerek külső csomagolásának cseréje szükséges volt, minthogy az eredeti csomagolás felbontásának látható és visszafordíthatatlan nyomai kétségesé tették a gyógyszerek sértetlenségét. Ezt az álláspontjukat a nemzeti hatóságok iránymutatásai alátámasztották.

A gyógyszeripari vállalatok, a *Novartis*, a *Bayer*, az *MSD*, a *Ferring* és a *Lundbeck* azzal érveltek, hogy a hamisított gyógyszerekről szóló irányelv alapján kiadott, 2016/161/EK sz. bizottsági rendeletnek akkor felelnek meg, ha a párhuzamos kereskedők az eredeti külső csomagoláson egyedi azonosítóval ellátott vonalkódot helyeznek el, és az eredeti csomagolás felbontásának nyomait eltakaró, hamisításgátló eszközt alkalmaznak, amely jelzi, hogy az új biztonsági zárat jogszerű átcsomagolás során helyezték el. Azzal érveltek, hogy ezek az intézkedések elegendők a piacra jutás garantálásához.

Az EUB három ügyének következményei a nemzeti jogszabályokra és a nemzeti bíróságokra nézve

A három ügyben az EUB kimondta, hogy a tagállamoknak nincs mérlegelési jogkörük arra vonatkozóan, hogy a párhuzamosan importált gyógyszereket újracímkezés helyett újracsomagolásra kötelezzék. Ez volt a helyzet az említett ügyekben a német és a dán irányelvek esetében, amelyeket érvénytelennek nyilvánítottak. A három ügyben hozott EUB-ítéletek nagymértékben követik a témával kapcsolatos korábbi ítélkezési gyakorlatot, és üdvözlendő megerősítést jelentenek a gyógyszeripari vállalatok számára. A gyógyszerek biztonsági jel-

lemzőinek lehető legnagyobb mértékű harmonizálására irányuló, uniós szintű erőfeszítések ellenére a nemzeti bíróságoknak továbbra is foglalkozniuk kell azzal a kérdéssel, hogy az eredeti biztonsági zárjegy által hagyott nyomok a fogyasztók részéről olyan erős reakciót váltanak-e ki a gyógyszerekkel szemben, amely a piacra jutás akadályát képezi, így a párhuzamos kereskedők számára bizonyos fokú bizonytalanságot okoz.

C) Az EUB úgy döntött, hogy az *Amazon* felelősségre vonható védjegybitorlásért a weboldalán egy harmadik fél által elhelyezett, „hamis” Christian Louboutin cipőkre vonatkozó hirdetések miatt.

Ez az előzetes döntés, amely eltér a korábbi ítélkezési gyakorlattól és a főtanácsnok indítványától az ügyben, jó hír a védjegytulajdonosok számára (különösen a luxustermékek esetében), és arra készítheti a saját és a harmadik féltől származó termékeket egyaránt eladásra kínáló online platformokat, hogy újragondolják weboldaluk kialakítását.

1. Mi volt a probléma?

Az Amazon platformján hamis, piros talpú cipőket értékesítettek harmadik fél eladók, és ezzel állítólag megsértették Louboutin piros talpra lajstromozott uniós védjegyét. Bár az Amazon nem értékesítette a hamisított termékeket, részt vett ezen áruk forgalmazásában, tárolásában és reklámozásában. A Louboutin bitorlási keresetet indított az Amazon ellen Belgiumban és Luxemburgban, minthogy az Amazon állítólag a Louboutin lajstromozott uniós védjegyével azonos megjelöléseket használt azonos áruk eladására a Louboutin hozzájárulása nélkül.

A Louboutin azért kezdeményezte ezeket az eljárásokat, hogy elismerjék az Amazon felelősségét a hamisított termékek harmadik felek által a platformjain történő értékesítésre ajánlásáért.

Az ügyet a belga és a luxemburgi bíróság az EUB elé utalta, hogy iránymutatást kérjen arra vonatkozóan, miszerint az Amazon közvetlenül felelőssé tehető-e a 2017/1001 sz. EU-rendelet 9. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján a Louboutin-védjegy „használatáért”, ha egy harmadik fél eladó hamisított áruk hirdetését helyezi el az Amazon platformján, különösen olyan körülmények között, amikor ezeket az árukat az Amazon saját termékei mellett kínálja eladásra, és a szállítást és a kezelést az Amazon végzi (azaz „hibrid” üzleti modellről van szó).

2. Mi volt a helyzet a Louboutin-ügyben hozott ítélet előtt?

Korábban a belga és a luxemburgi bíróságok az ügyet az EUB-hez utalták, amely 2022 júniusában adta ki véleményét. A korábbi, az online közvetítők védjegybitorlásért való felelősségével kapcsolatos döntéseket, a *Google France*-ügyet, a *L’Oreal*-ügyet és egy másik, az Amazon tárolási szolgáltatásait érintő döntést, a *Coty Germany*-ügyet a főtanácsnok figyelembe vette. Ezekben a korábbi ügyekben a bíróság megállapította, hogy az online közvetí-

tők közvetlen felelőssége nem áll fenn a harmadik személyek által kínált tartalmak/termékek védjegybitorlásáért.

A főtanácsnok véleménye az volt, hogy „az online közvetítő nem vonható közvetlenül felelősségre a védjegyjogosultak jogainak megsértéséért a platformján harmadik személyek kereskedelmi ajánlatainak közlésével”. Véleménye tehát egybecsengett a korábbi döntésekkel.

A *Google France*-ügyben hozott ítéletre hivatkozva fő szempontként említette, hogy a platform tulajdonosa, jelen esetben az Amazon, „saját kereskedelmi kommunikációjával összefüggésben” használt-e egy megjelölést. Ez a feltétel akkor teljesül, ha egy átlagos fogyasztó (egy észszerűen tájékozott és észszerűen figyelmes internetező) konkrét kapcsolatot hoz létre a platform tulajdonosa és a megjelölés között. A főtanácsnok megjegyezte, hogy bár az Amazon és a harmadik fél eladók hirdetése egymás mellett jelentek meg, és az Amazon logóját is tartalmazták, ebből nem következik, hogy az átlagfogyasztó a harmadik fél eladók hirdetéseiben megjelenített jeleket az Amazon kereskedelmi kommunikációjának szerves részeként fogja fel, különösen azért nem, mert a hirdetésekben mindig feltüntették, hogy az árukat harmadik fél eladók értékesítik, vagy pedig közvetlenül az Amazon.

3. *Mire jutott az EUB?*

Az EUB 2022. december 22-i ítéletében arra a következtetésre jutott, hogy egy olyan online piactér üzemeltetője, amely integrálja saját értékesítési platformját és harmadik fél árujának értékesítését, felelősségre vonható a harmadik fél védjegyét sértő másik harmadik fél hirdetése miatt, ha az átlagfogyasztó megtéveszthető a hirdetés eredetét illetően (azaz, ha egy észszerűen tájékozott és figyelmes felhasználó kapcsolatot hoz létre a piactér üzemeltetője által nyújtott szolgáltatások és a védjegy között). A főtanácsnok korábbi véleményétől eltérve a bíróság megjegyezte, hogy amennyiben az említett piactér üzemeltetője egységes módszert alkalmaz az általa és a harmadik felek által értékesített termékek bemutatására, amelyek mindegyike az üzemeltető logója alatt szerepel, ez megnehezítheti a fogyasztók számára, hogy egyértelműen megkülönböztessék az egyes hirdetések eredetét és a jogsértő áruk forrását. Ilyen körülmények között az a benyomás keletkezhet, hogy a piactér üzemeltetője maga forgalmazza a jogsértő termékeket, és ezáltal „használja” a lajstromozott védjegyet.

A piactér üzemeltetője és a védjegy közötti kapcsolatot valószínűsítő tényezők:

- A platformon kínált termékek egységes bemutatási módszerének használata, amely megkülönböztethetetlené teszi, hogy egy terméket egy harmadik fél vagy a piactér üzemeltetője értékesített.
- A piactér üzemeltetője által saját termékeire vonatkozó hirdetések megjelenítése a harmadik fél termékeivel egyidejűleg.

- A piactér üzemeltetője saját logójának megjelenítése a forgalmazási anyagokon, még akkor is, ha a forgalmazott termék harmadik fél terméke volt.
- Kiegészítő szolgáltatások – például tárolás, kiszállítás és reklámozás – nyújtása harmadik fél eladónak.

4. Mit jelent ez a vállalkozások számára?

Az EUB döntése nem jelenti az Amazon jogsértésének megállapítását; ezt a döntést a belga és a luxemburgi nemzeti bíróságok fogják meghozni végleges ítéletként.

Mindazonáltal a hibrid modellt alkalmazó online piacterek üzemeltetői, mint például az Amazon, sérülékenyebbé válnak a közvetlen felelősségre vonásra a hamisított termékeket az oldalukon értékesítő harmadik felek esetében.

Hibrid üzleti modell

Ha egy platformot kizárólag harmadik felek használják (miként az *e-Bay* esetében) értékesítésre, és a platform nem keveri saját kínálatát a harmadik fél eladók kínálatával, akkor az ítélet következtében nem változik a jelenlegi helyzet, mert a platform üzemeltetőjét nem fenyegeti ugyanolyan közvetlen felelősség egy harmadik fél hamisított termékeiért.

A védjegytulajdonosok számára is könnyebbé teszi, hogy jogsértés miatt keresetet nyújtson be a nagy üzemeltetőkkel, például az Amazonnal szemben, mint az egyéni hamisítókkal szemben (akiket nehezebb lehet felkutatni, és akiknek nem biztos, hogy olyan mély a zsebük). A védjegytulajdonosoknak ezért megnyugvást jelenthet az EUB előzetes döntése.

A hibrid modelleket alkalmazó platformok, mint például az Amazon, esetleg átgondolhatják weboldaluk kialakítását annak biztosítása érdekében, hogy a saját maguk által értékesített termékek egyértelműen megkülönböztethetők legyenek a harmadik fél termékeitől, hogy a fogyasztók azonosítani tudják a hirdetések eredetét és az árukat ténylegesen értékesítő felet.

5. M a helyzet az Egyesült Királyságban?

Ez a döntés nem kötelező érvényű az Egyesült Királyság bíróságaira nézve.

Az Egyesült Királyságban 2022-ben fontos fejlemények történtek (ismét az Amazont érintően) az online platformok védjegybitorlásért való felelősségével kapcsolatban. 2021. májusban a fellebbezési bíróság a *Lifestyle Equities* kontra *Amazon*-ügyben megállapította, hogy az Amazon.com hirdetései, eladási ajánlatai és egyes amerikai védjegyű áruknak az Egyesült Királyságban és az EU-ban vásárlók részére történő értékesítése az Egyesült Királyságban és az EU-ban „védjegyhasználatnak” minősül, és sérti a *Lifestyle* brit és uniós védjegyeit. (Valójában az Egyesült Királyság és az EU vásárlóinak történő tényleges termékértékesítés tekintetében nem volt szükség annak bizonyítására, hogy a hirdetések az Egyesült Királyság és az EU fogyasztóit „célozták meg”).

Az Amazon fellebbezett a döntés ellen.

D) 2022. november 17-én az EUB a C-253/20 sz. és a C-254/20 sz. ügyben azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a párhuzamos importőr behozhat-e és milyen feltételek mellett hozhat be és forgalmazhat a referenciagyógyszer védjegye alatt olyan generikus gyógyszert, amely minden tekintetben azonos a referenciagyógyszerrel. Másképpen fogalmazva: vásárolhat-e egy párhuzamos importőr olyan generikus gyógyszert, amely minden tekintetben azonos a referenciagyógyszerrel, de ahhoz képest alacsonyabb áron kínálják, hogy aztán megfelelő átcsomagolás után drágább „eredeti” termékként értékesítse?

Az EUB kimondta, hogy egy gyógyszeripari termék átcsomagolása, például a külső csomagolás egy másikra cserélésével (ún. *reboxing* vagy *relabeling*) csak akkor megengedett, ha a következő feltételek halmozottan teljesülnek:

1. a két gyógyszer minden tekintetben azonos (a bioidentitás nem elegendő); és
2. az átcsomagolás megfelel az objektív szükségesség kritériumának.

Az EUB szerint a „minden tekintetben” való azonosság követelménye mindenekelőtt azon alapul, hogy a jog bizonyos körülmények között a referenciagyógyszereket és a generikus gyógyszereket egyenértékűnek tekinti, noha valójában kisebb eltéréseket mutathatnak. Minthogy ez az egészségügyi szakemberek és a betegek félrevezetéséhez vezethet, az átcsomagolás csak akkor megengedett, ha a két gyógyszer minden tekintetben azonos egymással.

Ilyen azonosság különösen akkor áll fenn, ha a generikus terméket és az eredeti terméket – mint jelen esetben – ugyanaz a vállalat vagy kereskedelmi kapcsolatban álló vállalatok gyártják, és ha a termék valójában azonos, csak másképp forgalmazzák.

A második követelményt illetően az EUB hangsúlyozza, hogy az átcsomagolás objektív szükségessége csak akkor áll fenn, ha a ténybeli körülmények miatt a gyógyszer behozatala akadályba ütközne, ha azt nem csomagolná át, és ezt a párhuzamos importőrnek kell bizonyítania.

A generikus termék behozatalának nincs akadálya, ha az importáló tagállamban már engedélyezték a referenciaterméket, mert a generikus termék engedélyezése ekkor csak a közegészségügy vagy az emberi élet védelme miatt tagadható meg.

Ha tehát a generikus gyógyszernek mint olyannak az értékesítése az adott tagállamban jogilag megengedett, azaz nincs piaci akadálya, akkor a referenciagyógyszer/eredeti termék nevét nem lehet ráírni még akkor sem, ha a generikus gyógyszer és az eredeti teljesen azonosak egymással.

Az EUB végül nem engedélyezte a generikus termék magasabb árkategóriájú márkába történő átcsomagolását, ha ez csupán azt a célt szolgálná, hogy az eredeti márka hírnevének kihasználásával gazdasági előnyökhöz juttassa a párhuzamos importőrt. Ebben a tekintetben előnyben részesíti a védjegyoltalmat a párhuzamos importőrök jogaival szemben. A párhuzamos importőrök azonban még mindig maguk dönthetik el, hogy generikus termékeiket a védjegyzett nevükkel vagy „saját márkanévükkel” hozzák forgalomba.

Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala

A) Az EUIPO 2022. szeptember 27-én hozott határozatában [*Huber kontra Nordzucker (Ireland) Ltd.*-ügy] igennel válaszolt arra a kérdésre, hogy lehet-e az ír „cukor” szó uniós védjegy?

Az EUIPO Törlési Osztálya elutasította a SIUCRA európai uniós védjegy törlése iránti kérelmet, és úgy határozott, hogy a védjegy a használat révén megkülönböztetőképességre tett szert.

Az ügy háttere

A felperes a *Nordzucker*, Írország egyik vezető cukorforgalmazójának SIUCRA védjegyével szemben törlési keresetet nyújtott be. A védjegy a vállalat 1926-os alapításakor eredetileg *Irish Sugar* néven volt ismert, később pedig a *Siúcra* nevet kapta. A vállalatot az 1991-es cukortörvény értelmében privatizálták, és a neve *Greencore*-ra változott, mielőtt 2009-ben a *Nordzucker* felvásárolta volna.

A SIUCRA védjegy közvetlenül a „siúcra” szóból származik, amely az ír nyelvben – ez Írország és az Európai Unió hivatalos nyelve is – a „cukor” szót jelenti. A szóban forgó áruk a 30. áruosztályba tartoznak, amely a cukor és cukortermékek, cukrászáruk, édességek, természetes édesítőszeres és cukorkák befogadója. A védjegyet 1996. november 14-én jelentették be, és az EUIPO 1998. május 28-án lajstromozta.

Jogi kérdések

A felperes a 2017/1001 sz. európai uniós védjegyrendelet 59. cikke (1) bekezdésének a) pontjára hivatkozott, összefüggésben a 7. cikk (1) bekezdésének b), c), d) és g) pontjával. Mindkét rendelkezés az abszolút törlési okokra vonatkozik.

A 7. cikk előírja, hogy a védjegyek nem lajstromozhatók, ha „nem rendelkeznek megkülönböztetőképességgel”, ha „kizárólag olyan megjelölésekből vagy utalásokból állnak, amelyek a kereskedelemben az áruk fajtájának, minőségének, mennyiségének, rendeltetésének, értékének, földrajzi eredetének vagy előállítási idejének megjelölésére szolgálhatnak”, vagy olyan megjelölésekből, „amelyek a köznyelvben szokássá váltak”. Az 59. cikk előírja, hogy a védjegy törlésre kerülhet, ha azt a 7. cikkel ellentétesen jegyezték be.

A leíró vagy nem megkülönböztető védjegy azonban az európai uniós védjegyrendelet 59. cikkének (2) bekezdése alapján megkülönböztetőképességet szerezhet, ha bizonyítható, hogy olyan módon használták, aminek következtében a fogyasztók kizárólag vagy túlnyomórészt az áruk vagy szolgáltatások eredetéhez kapcsolódóként, és nem leíró jellegüként ismerik el.

A felperes azzal érvelt, hogy a SIUCRA a „cukor” jelentésű ír szóval azonos; ezért a védjegy a 7. cikk rendelkezései szerint pusztán leíró jellegű, és nem rendelkezik megkülönböztetőképességgel. A védjegyjogosult azonban kiterjedt kutatási eredményeket nyújtott be, ame-

lyek bizonyították, hogy a SIUCRA védjegy használata Írországból olyan következetesen, régóta és széles körben elterjedt, hogy a védjegy ténylegesen megkülönböztetőképeséget szerzett, és a közönség körében nagyfokú ismertséggel rendelkezik.

A benyújtott bizonyítékok között szerepeltek az 1970-es évekbe visszanyúló televíziós reklámok, valamint számos régi újságcikk, amelyek a védjegyet dicsérték. Számos független fogyasztói felmérést is benyújtottak, amelyek azt mutatták, hogy a közönség rendkívül magas szinten emlékezik a márkára. A kutatási bizonyítékok távolról sem széptették a történetet, hanem azt mutatták, hogy a védjegy valóban Írország egyik legjobban ismert és legbecsültebb cukormárkája volt.

Határozat

Az EUIPO Törlési Osztálya elutasította a SIUCRA védjegy törlése iránti kérelmet. „A védjegy... az uniós védjegyrendelet 7. cikke (1) bekezdésének *b)* és *c)* pontja szerinti kifogás alá esik ugyan, de a rendelet 7. cikkének (3) bekezdése szerinti használat révén megkülönböztetőképeségre tett szert.”

B) A jelentések szerint folyamatosan emelkedik az EUIPO-nál benyújtott, virtuális árukra és NFT-kre vonatkozó védjegybejelentések száma. Erre válaszul 2023. január 1-jétől kezdve a nizzai osztályozás új, 12. kiadásában külön hivatkoznak az ilyen tárgyú árukra és szolgáltatásokra.

A „virtuális árukat” az EUIPO a 9. áruosztályba tartozó digitális tartalomként vagy képként kezeli. A közelmúltban kiadott iránymutatása szerint a „virtuális áru” kifejezés önmagában nem egyértelmű és nem pontos, következőképpen nem lenne elfogadható a lajstromozásra. Ezért ha egy európai uniós védjegybejelentésben „virtuális árut” kívánnak feltüntetni, fontos, hogy további és pontosabb részleteket adjanak meg, feltüntetve azt a tartalmat, amelyre a virtuális áru vonatkozik, például „letölthető virtuális áru, nevezetesen virtuális ruházat”. Ellenkező esetben e további részletezés nélkül a bejelentő azt kockáztatja, hogy bejelentésének vizsgálatát szükségtelenül leállítják, vagy esetleg részben elutasítják.

A 9. áruosztály magában foglalja a „letölthető digitális fájlok, amelyek hitelességét nem helyettesíthető tokenek igazolják” kifejezést is (amit az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy hivatala sugalmaz). Az EUIPO jelenleg az NFT-ket úgy kezeli, mint blokkláncba bejegyzett egyedi digitális tanúsítványokat, amelyek digitális tárgyakat hitelesítenek, de azoktól elkülönülnek. Hasonlóan a „virtuális javak” esetéhez, a „non-fungible tokenek” kifejezés önmagában, további részletek nélkül történő besorolása nem elfogadható. Az NFT-k által hitelesített tárgyat is meg kell határozni; például a 9. áruosztályba tartozó „NFT-k által hitelesített letölthető zene” vagy a 35. áruosztályba tartozó online virtuális környezet szolgáltatása „virtuális művészet és virtuális művészeti tokenek kereskedelméhez” formában.

Az ilyen típusú kérelmek növekvő száma azt mutatja, hogy az NFT-ket és általában a virtuális javakat egyre inkább a védjegyfelismerés és -védelem értékes tárgyának tekintik. Az e

területen tevékenykedő vállalkozásoknak és szolgáltatóknak ezért öröndetes bátorításként kell tekinteniük ezekre a legújabb fejleményekre, mert rávilágítanak arra, hogy elismerik a digitális tárgyak védjegyoltalmát, amit a hivatal rendszerint meg is ad. A védjegyek bejelentésekor ügyelni kell arra, hogy a vonatkozó kifejezések a fenti megközelítéssel összhangban kellően világosak és pontosak legyenek.

C) 2022. október 19-én az EUIPO fellebbezési tanácsa határozatot hozott a *Louis Vuitton* kontra *EUIPO*-ügyben, amely Louis Vuitton jól ismert Damier Azur-kockás mintájú védjegyének törlésére vonatkozott. A védjegy a nizzai osztályozás 18. áruosztályába (beleértve a bőrárakat is) tartozott.

A tanács megerősítette a védjegy törlését, mert a Louis Vuitton nem tudta bizonyítani a szerzett megkülönböztetőképességet egyes uniós országokban. Nem fogadta el többek között a felperes azon érveit, amelyek szerint az érintett lett és litván vásárlóközönség földrajzi és kulturális közelségük miatt kellően ismerte a lengyel és a svéd piacokon (amelyek tekintetében a szerzett megkülönböztetőképességet megállapították) az árukat vagy szolgáltatásokat, vagy hogy az érintett bolgár, szlovén vagy szlovák vásárlóközönség a román piacot is ismerte volna. A tanács szerint ezek az állítások nem voltak sem konkrétak, sem megfelelő bizonyítékokkal alátámasztva.

Az Európai Unió Törvényszéke

A közelmúltban hozott ítéletében (T 726/21. sz. ügy) az Európai Unió Törvényszéke elutasította a *Rolex SA* (Rolex) által benyújtott fellebbezést, és megerősítette az EUIPO fellebbezési tanácsának határozatát, amely szerint az összehasonlított „korona” védjegyek között nem áll fenn az összetévesztés valószínűsége, és mindenekelőtt nem állapította meg a Rolex koronás védjegye jó hírnevének esetleges sérelmét.

Háttér

Ebben az ügyben a védjegybejelentő, egy dán divatcég, a *PWT A/S*, az 1. ábrán bemutatott koronás ábrás védjegy nemzetközi lajstromozását kérte az EUIPO-nál.

A lajstromozásra bejelentett áruk között a 25. áruosztályba tartozók (azaz ruházati cikkek, lábbelik, fejedők), valamint a 3., 9., 18. és 35. áruosztályba tartozó egyéb áruk és szolgáltatások szerepeltek.

1. ábra

2. ábra

3. ábra

Az elsőfokú eljárásban a Rolex és közismert védjegyei győztek, mert az EUIPO úgy ítélte meg, hogy a bejelentés a Rolex védjegy jó hírnevének tisztességtelen kihasználását jelenti. Az EUIPO fellebbezési tanácsa azonban másként értékelte az ügyet, és a felszólalás mindkét indokát (azaz az összehasonlított védjegyek közötti összetéveszthetőséget és a Rolex jó hírneve megsértésének valószínűségét) elutasította.

A GC ítélete

Nem meglepő módon a Rolex a GC-től a fellebbezési tanács határozatának hatályon kívül helyezését kérte, és bírálta a tanácsot, amiért az nem vette figyelembe az összehasonlított áruk közötti hasonlóságot és a fogyasztók szokásos piaci gyakorlatát, akik az „esztétikai kiegészítő jelleg” elve alapján a megvásárolt termékekből következtetéseket vonhatnak le a Rolexre vonatkozóan.

Ítéletében a GC a következőket állapította meg:

- a két koronás védjegy közötti fogyasztói összetévesztés nem valószínű, mert a ruházati cikkek, lábbelik és fejfedők nem hasonlítanak az ékszerekre és az órákra;
- az „esztétikai kiegészítő jelleg” elve, vagyis annak lehetősége, hogy a termékeket a Rolexhez hasonló luxustárgyaknak tekintik, vagy az a tény, hogy az összehasonlított árukat ugyanabban a kereskedelmi létesítményben árusítják, mint a Rolex-termékeket, lényegtelen a szóban forgó áruk közötti hasonlóság megállapítása szempontjából;
- a szóban forgó védjegy használata nem jelentene tisztességtelen előnyt, és nem sértené a Rolex korábbi védjegyei alapján fennálló megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét;
- a Rolex nem bizonyította kellőképpen a jó hírnév veszélyeztetését.

Ennek eredményeképpen a GC megerősítette a tanács állításait, miszerint nem állapítható meg a jó hírnév sérelme, és az összehasonlított védjegyek között nem áll fenn az összetévesztés veszélye.

Megjegyzések

Ez a döntés rávilágít arra, hogy a jó hírnévre alapozott keresetek nem mindig jelentenek egyértelmű győzelmet a luxusmárkák számára. A bevett márkáknak mindig nagy körültekintéssel kell mérlegelniük az új bejelentésekkel szembeni támadásokat. A legfontosabb, hogy a jó hírnév alapján indított kereset céljára összegyűjtött bizonyítékoknak elegendőnek kell lenniük, és a korábbi jó hírnevű védjegy tulajdonosának megfelelő érveket kell bemutatnia a tisztességtelen előnyre vagy a jó hírnevű védjegy megkülönböztetőképességének és jó hírnevének sérelmével kapcsolatos kockázatra vonatkozóan.

Miként a GC fenti ítéletéből és az EUIPO fellebbezési tanácsának a határozatából kitűnik, nem elegendő csupán a védjegy közismert vagy fényűző voltára vonatkozóan benyújtott bizonyítékokra hivatkozni, és megállapítani, hogy a jó hírnév elvesztésének veszélye általában véve fennáll. A jó hírnévvel rendelkező védjegy jogosultjának határozott bizonyítékokat és érvelést kell előterjesztenie a korábbi védjegy általános hírnevére vonatkozóan, és bizonyítania kell, hogy a szóban forgó védjegy használata vagy tisztességtelenül kihasználná a korábbi védjegy megkülönböztetőképességét vagy hírnevét, vagy pedig károsan befolyásolná annak megkülönböztetőképességét vagy hírnevét.

A jó hírnévben bekövetkezett sérelem bizonyításának kérdésében, valamint a jövőbeni sérelem súlyos kockázatának bizonyításához szükséges magas küszöbérték tekintetében hasonló megközelítést lehet levonni a korábbi ítélkezési gyakorlatból (pl. a *Puma* kontra *EUIPO-Gemma Group*-ügyben a GC 2021. május 19-i, T-510/19 sz. ítéletéből, amikor a *Puma* sportmárka elvesztette keresetét, mert nem terjesztett elő koherens érveket a korábbi védjegyei megkülönböztetőképességének sérelmére vonatkozó súlyos kockázat bizonyítására).

Franciaország

A mesterséges intelligencia számos területet lefedő találmányokban valósul meg. E találmányok oltalma azonban különös figyelmet igényel műszaki hozzájárulásuk leírása tekintetében.

Ezt szemlélteti az ESZH műszaki fellebbezési tanácsának T 0702/20 sz. döntése, amely elutasította egy alacsony kapcsolatsűrűségű neurális hálózatra a szabadalom megadását.

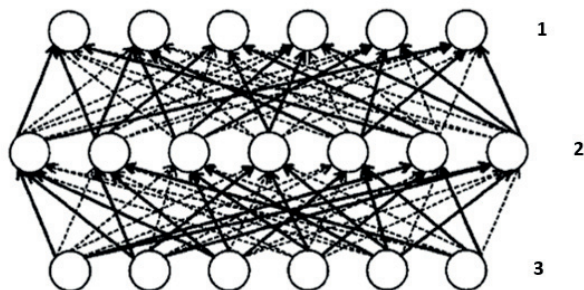
Összefoglalva

A tanács szerint a neurális hálózat a matematikai függvények egy olyan osztályát határozza meg, amely ki van zárva a szabadalmazhatóságból. Egy ilyen hálózat tehát nem szabadalmazható anélkül, hogy legalább közvetett módon ne jelezne egy konkrét felhasználási esetet.

A szóban forgó találmány

A találmány egy neurális hálózat rétegei közötti kapcsolatok átalakítására vonatkozik az úgynevezett „laza csatolás” elvén alapulva, amely a hálózat több rétegének neuronjai közötti kapcsolatok számát csökkenti a hagyományos, teljesen összekapcsolt szerkezetekhez képest.

Ezeket a laza csatolásokat a szabadalmi bejelentés 1. ábráján szaggatott vonalakkal szemléltetik.

1. ábra

Az 1. ábra jelmagyarázata: 1 kimenő réteg; 2 közbenső réteg; 3 bemenő réteg.

Az 1. igénypont a neurális hálózat kezdeti szerkezetére vonatkozik, még mielőtt az osztályozási feladat elvégzésére betanítanák. A neuronok közötti laza kapcsolatokat a betanítás előtt, a betanítási adatoktól függetlenül hozzák létre.

Az 1. igénypont nem említi a betanításhoz használt adatok sajátosságait, és azt sem határozza meg, hogy az osztályozás milyen célra használható.

Van ennek a találmánynak konkrét műszaki célja?

- A fellebbezési tanács mindenekelőtt emlékeztet arra, hogy egy neurális hálózat neuronoknak nevezett csomópontokból áll, amelyek egymással összekapcsolva az egyik neuron kimenetét egy másik neuron bemenetéhez kapcsolják. Minden neuron egy matematikai műveletet hajt végre, például meghatározza bemeneteinek súlyozott összegét, amit nemlineáris aktiválás követ például a helyettesített lineáris egységfüggvénnyel vagy a szigmoid függvénnyel.

A neurális hálózat szerkezete tehát meghatározza a neuronok által végzett műveleteket és azt, hogy milyen módon kapcsolódnak egymáshoz. Ez a szerkezet a matematikai függvények egy osztályát határozza meg. Ennek az osztálynak egy példányát a neurális hálózat egy adott feladat (pl. tárgyak felismerése képeken) elvégzésére történő betanításából származó súlyok játéka adja.

- A tanács úgy véli, hogy az 1. állítás, amely – mint emlékeztetnek rá – a neurális hálózat kezdeti szerkezetére vonatkozik, még annak betanítása előtt, csak egy matematikai eszközt határoz meg.

A tanács tehát megállapítja, hogy ez az állítás csupán elvont matematikai műveleteket határoz meg, amelyeket számítógép segítségével hajtanak végre meg nem határozott adatokon, és ezeket a matematikai műveleteket közelítő függvények egy osztályának (a hálózat és annak szerkezete) meghatározására használják egy bonyolult (nem lineáris) egyenletrendszer megoldásához, függvények paramétereinek meghatározására (súlyok képzése) olyan kimenetek kiszámításával, amelyekről nem ismert, hogy milyen feladatra szolgálnak.

A fellebbezési tanács arra a következtetésre jut, hogy a bejelentett találmány nem zárható ki a szabadalmaztathatóságból azért, mert számítógépet használ, viszont nem tartalmaz feltalálói tevékenységet.

Mit érdemes megjegyezni

A tanács hangsúlyozza, hogy a neurális hálózatok kétségtelenül hasznos műszaki eszközöket nyújthatnak az emberi feladatok automatizálására vagy műszaki problémák megoldására. Ahhoz azonban, hogy ezek a hálózatok szabadalmazthatók legyenek, kellően meghatározottnak kell lenniük, különösen a képzési adatok és/vagy az elvégzendő műszaki feladat tekintetében.

- A jelen esetben, bár a laza kapcsolatokat egy hibajavító kód vezérlőmátrixa határozza meg, a bejelentő nem tudta bizonyítani, hogy az ilyen vezérlőmátrix használatából bármilyen műszaki előny származna.
- Végezetül a tanács emlékeztet arra, hogy a felpereseknek meg kell indokolniuk állításait, különösen, ha azok műszaki hatásra vonatkoznak.

Ebben az esetben a kérelmező egy adatvezérelt laza csatolásról szóló tudományos cikkre való hivatkozással próbálta igazolni, hogy az igényelt hálózat elkerüli a túlillesztést (a kapcsolási sémát az elvégzendő feladatból határozzák meg a képzési adatok eloszlása alapján). A cikk nem segített, mert a tanács megállapította, hogy nem kapcsolódik a bejelentett laza csatoláshoz, ahol a kapcsolási sémát a képzési adatoktól függetlenül határozzák meg.

Talán más lett volna a helyzet, ha a szabadalmi bejelentés tartalmazott volna összehasonlító példákat az igényelt hálózatra és a már létező hálózatokra vonatkozóan, például a betanítás sebessége vagy az eredményül kapott osztályozás pontossága tekintetében.

Ezért a mesterséges intelligenciával kapcsolatos szabadalmi bejelentésekben lehetőség szerint szerepelniük kell ilyen összehasonlító példáknak. Annál is inkább, mert az Európai Szabadalmi Hivatal Bővített Fellebbezési Tanácsa folyó év március 23-i ülésén úgy döntött, hogy a bejelentés benyújtása után közzétett bizonyítékokat a feltalálói tevékenység vizsgálata során akkor lehet figyelembe venni, ha ezek a bizonyítékok levezethetők az eredetileg benyújtott bejelentés műszaki tanításából és szövegéből.

Hollandia

A *Leidseplein Beheer* (Beheer), az amszterdami *The Bulldog* kávézó mögött álló cég 49 millió kárösszegért foglalatást végeztetett a *Red Bull* Hollandiánál. A Beheer szerint ez az összeg felel meg annak a kárnak, amelyet a vállalat a *Red Bull*-al a *THE BULLDOG* márkanévvel ellátott energiaital miatt régóta húzódó viszály miatt szenvedett el. Az ügy részleteit alább ismertetjük.

A viszály oka

Húsz évvel korábban a *Leidseplein Beheer* bevezette Hollandiában a *BULLDOG* nevű italt. Ettől a pillanattól kezdve gondok voltak a *Red Bull*-al, mert az úgy vélte, hogy az új energiaital a *RED BULL* hírnevét próbálja meglovagolni, és ez zavart okoz a piacon (l. ábra).

Tíz év küzdelem

Ami ezután következett, az egy évtizedes küzdelem volt, amelyben a két harcosnak felváltva adtak igazat. 2007-ben a *Red Bull* elvesztette az ügyet a kerületi bíróságon, de a fellebbezésben nyert. Az ügy végül a Holland Legfelsőbb Bíróságon kötött ki, majd 2014-ben visszatért a fellebbezési bírósághoz, amely 2017-ben hozta meg a végső ítéletet: a védjegyek nem hasonlítanak egymásra.

A Beheer szerint vállalkozását emiatt jelentős kár érte, és most kártérítést kér. Ennek alátámasztására a vállalat szakértőt kért fel, aki „0,6 millió és 313 millió euró közötti kárt, valamint 49 millió euró valószínűséggel súlyozott átlagos kárt” állapított meg. E számítás alapján a Beheer a *Red Bull*-nál 49 millió euró értékű foglalatást foganatosított. Az Amszterdami Kerületi Bíróság 2022. október végén elutasította a *Red Bull* foglalatás feloldására irányuló kérelmét.

Írország

A *Merck Sharp & Dohme* (Merck) multinacionális gyógyszergyártó vállalatnak az Ír Legfelsőbb Bíróság közbenső végzést adott annak megakadályozása végett, hogy a *Mylan* (amely jelenleg a *Viatris* globális egészségügyi vállalat része) a cukorbetegség elleni JANUMET gyógyszert Írországban értékesítse. Ez az ügy azért került a címlapokra, mert a kiegészítő oltalmi tanúsítványok (Supplementary Protection Certificates, SPC-k) érvényességére összpontosított, és *Anne Marie Carr* igazgató asszony itt azt vizsgálta, hogy a Merck monopóliumát fenntartó döntés mit jelent azon felek számára, akik olyan piacra kívánnak belépni, ahol potenciálisan ilyen vonatkozású szellemi tulajdon-jogok vannak érvényben.

Az ügy háttere

A *Merck Sharp & Dohme LLC* kontra *Mylan Ire Healthcare Limited* and Ors.-ügyben Írország Legfelsőbb Bírósága 2023. január 20-án ideiglenes intézkedést rendelt el.

A felperes Merck azért kért ideiglenes intézkedést, hogy az alpereseket (együttesen Mylan) tiltsák el attól, hogy a 2008/024 sz. SPC 2023. április 7-i lejáta előtt szitagliptint és metformint tartalmazó termékeket kínáljanak, hozzanak forgalomba vagy használjanak.

A 024. sz. (az 1 412 357 sz. európai szabadalom alapján megadott) SPC védelmet nyújtott a metforminnal kombinációban alkalmazott szitagliptinre, amelynek kombinációját a felperes JANUMET márkanév alatt értékesítette és forgalmazta Írországban.

Az ideiglenes intézkedés egy olyan bírósági végzés, amely ideiglenesen korlátozza a felet bizonyos cselekmények megtételében, vagy kötelezi a felet bizonyos cselekmények megtételére, amíg a per jogerős kimenetele függőben van. Az ideiglenes intézkedés célja a *status quo* fenntartása és a helyrehozhatatlan károk megelőzése az ügyben hozott végleges döntés meghozataláig.

Érvek a felsőbbbíráson

A felperes azzal érvelt, hogy a kiegészítő szabadalmi oltalom megadásakor az Ír Szabadalmi Hivatal (akkori nevén) meggyőződött arról, hogy a kombinált termék az 1 412 357. számú európai szabadalom oltalma alatt áll, rendelkezik a forgalomba hozatalhoz szükséges engedélyekkel, és nem képezte korábbi tanúsítvány vagy engedély tárgyát.

A felperes továbbá azzal érvelt, hogy az alperesek nem tettek lépéseket az SPC állítólagos érvénytelenségének megállapítására Írországban (hogy „szabaddá tegyék az utat”), és hogy a generikus szitagliptin/metformin kombinált termékek 2023. április 7. előtti bevezetése Írországban a kombinált termékre vonatkozó monopóliumának megsemmisítését eredményezné, ami „a JANUMET termékek értékének jelentős csökkenését eredményezné egy olyan piacon, ahol agresszív versenytársak vannak”.

Az alperesek vitatták az SPC érvényességét (hivatkozva más joghatóságokban, például Németországban az érvénytelenség megállapítására), valamint azt, hogy a termék (amely az SPC tárgyát képezi) az alapszabadalom által védett volt-e.

Mindkét fél hivatkozott a Merck kontra *Clonmel Healthcare Limited* [2020]-ügyben hozott különböző bírósági határozatokra, amelyek azzal a kérdéssel foglalkoztak, hogy a bíróságnak milyen körülmények között kell ideiglenes intézkedést elrendelnie. Ezért a felsőbb bíróság (High Court, HC) a jelen ügy körülményeit ezen elvek fényében értékelte.

Értékelése során a HC megállapította, hogy amennyiben a felperes a tárgyaláson sikerrel járna, akkor sor kerülhetne a végleges távoltartási végzés megadására, és tisztességes kérdésről lenne szó – ami annak mérlegelését is magában foglalta, hogy az ügy valószínűleg bíróság elé kerülne-e. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a kártérítés egyik fél számára sem jelentene megfelelő vagy teljes jogorvoslatot, és arra a következtetésre jutott, hogy a lehetséges helyrehozhatatlan károk mérlege határozottan egyik félnek sem kedvezne.

A HC mérlegelte a versenytárs érvek erejét is – különösen azokat az érveket, amelyek szerint az SPC-t más joghatóságokban érvénytelennek vagy érvényesnek találták, valamint azt, hogy az alperesek nem „tisztázták az utat” a törlési eljárás megindításával.

Végül megvizsgálta az SPC érvényességének vélelmét.

Az SPC érvényessége

A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az SPC jogosultja olyan joggal rendelkezik, amelyet egy jogi eljárás biztosít, és amely vélelmezhetően érvényes, és hogy az alperesek elmulasztották „megtisztítani az utat” érvénytelenségi eljárás kezdeményezésével vagy más módon.

Az alperesek nem tudták megindokolni, hogy miért nem kezdeményezték az SPC megtámadását Írországban, és miért csak a jelen eljárásban indított viszontkereset útján érveltek az érvénytelenség mellett. A bíróság úgy vélte, hogy „az út megtisztítására” irányuló lépések elmulasztása az alperesek által olyan tényező, amely a bíróságot abban támogatja, hogy megőrizze a *status quo antet* (korábbi jogi helyzet) a jogsértés megszüntetésére irányuló intézkedés megadásával.

A bíróság ezért arra a következtetésre jutott, hogy a célszerűség és az igazságszolgáltatás mérlege a jogsértés megszüntetésére irányuló végzés meghozatala mellett szól, és hogy az alpereseket tiltsák el a 2008/024. sz. SPC tárgyat képező termékek ajánlásától, forgalomba hozatalától és felhasználásától.

Mit jelent ez az új piacra lépők számára?

Ez a döntés megerősíti, hogy harmadik felek nem hagyhatják vagy hagyhatták figyelmen kívül egy potenciálisan fontos SPC vagy szabadalom meglétét pusztán azért, mert úgy vélik, hogy ez az SPC vagy szabadalom érvénytelen. Inkább fontolóra kell venniük, hogy meg-

felelő csatornákon megtámadják az SPC vagy a szabadalom érvényességét, mielőtt olyan tevékenységeket folytatnának, amelyek potenciálisan bitorlásnak minősülhetnek.

Ennek elmulasztása növeli annak kockázatát, hogy ideiglenes intézkedés iránti kérelemnek adnak ellenük helyt, amely korlátozná tevékenységüket a jogerős ítélet meghozataláig.

Kanada

A) Bevezetés

A kanadai legfelsőbb bíróság 2022. november 18-án közzétett, 8:1 arányú többségi ítéletében megerősítette a Dow kontra Nova-ügyben hozott, rekordot jelentő, 645 millió CAD értékű szabadalombitorlási ítéletet.

Elutasította a Nova Chemicals Corporation (Nova) fellebbezését a Szövetségi Bíróság és a Szövetségi Fellebbviteli Bíróság korábbi döntései ellen, amelyekben a Novát arra kötelezték, hogy fizessen a The Dow Chemical Company (Dow) részére 645 millió CAD összeget, mert bitorolta a Dow új polietilén keverékekre vonatkozó szabadalmát. Ez a Kanadában valaha megállapított legmagasabb összegű kártérítés szabadalombitorlási perben.

A legfelsőbb bíróság többségi döntése nagy vonalakban azokat az elveket tárgyalja, amelyeknek irányadóknak kell lenniük a felperes számára az alperes nyeresége alapján fizetendő kártérítés kiszámításakor. A döntés a jogorvoslat különböző szempontjaira terjed ki, beleértve a „differenciált nyereség” számítási megközelítését és a szabadalom lejártát követően a bitorló megnövekedett nyereségének elszámolására szolgáló „ugródeszka-nyereség” elérhetőségét.

Tények

A 2010-ben kezdődött felelősségi szakaszban a Szövetségi Bíróság megerősítette a Dow 2 160 705 sz. ('705-ös) kanadai szabadalmának érvényességét, és megállapította, hogy a Nova Surpass polimerjei bitorolták a szabadalmat. A polimerek olyan polietilén kompozíciók voltak, amelyeket csomagolási alkalmazásokban használnak, többek között nagy teherbírású zsákokban, raklapcsomagolásban és élelmiszersomagolásban. A Dow az ilyen összetételeket ELITE néven értékesíti.

A Szövetségi Bíróság különböző jogorvoslatokat ítélt meg a Dow-nak, beleértve a kártérítés és a nyereség elszámolása közötti választást, észszerű kártérítést a '705-ös szabadalom közzététele és megadása között bekövetkezett bitorlásért, valamint kamatokat és költségeket. A Dow a Nova nyereségének elszámolását választotta.

A Szövetségi Fellebbviteli Bíróság helybenhagyta a Szövetségi Bíróság bitorlásra vonatkozó döntését. A Nova nem kapott engedélyt a legfelsőbb bírósághoz való fellebbezésre.

A Szövetségi Bíróság döntése

Az eljárás számszerűsítési szakaszában a bíróság a Novát a Dow szabadalmának bitorlása miatt összesen mintegy 645 millió CAD összegű kártérítés fizetésére kötelezte. A Nova fellebbezett a Szövetségi Fellebbezési Bíróságnál, amely 2020. szeptember 18-án hozta meg döntését.

A Szövetségi Fellebbviteli Bíróság döntése

A bíróság megerősítette a Szövetségi Bíróság döntését. Döntése több fellebbezési indokkal foglalkozott, amelyek közül kettő ellen később a legfelsőbb bíróságnál fellebbeztek. A kérdések a következők voltak:

α) Az etilénkölségek kiszámítása

A Nova a SURPASS polietilént etilén felhasználásával állította elő, amelyet szintén a Nova gyártott. A Nova azzal érvelt, hogy etilénjének „piaci értéke” meghaladja a Nova tényleges etilén-előállítás költségeit. A Nova továbbá azzal érvelt, hogy a SURPASS polietilénből származó nyereségének kiszámításakor jogosultnak kell lennie arra, hogy a tényleges etilénkölségek felhasználása helyett az etilénnek ezt a feltételezett „piaci értékét” levonja (vagy „felossza”). Ezt az érvelést a Szövetségi Fellebbviteli Bíróság többsége (*Stratas* és *Near* bíró) mind ténybeli, mind jogi okokból elutasította, *Woods* bíró azonban nem értett egyet.

β) Az ugródeszka-nyereség kiszámítása

Az eljáró bíró arra a következtetésre jutott, hogy a Nova a Dow szabadalmának bitorlása révén „ugródeszka” biztosított a piacra jutáshoz a szabadalom lejártá után, ami azt eredményezte, hogy a Nova a szabadalom lejártá után is hasznot húzott bitorló tevékenységből. A Szövetségi Bíróság kötelezte a Novát az ebből származó nyereség visszaszolgáltatására. Az ugródeszka-nyereség a Nova SURPASS-nyereségének a szabadalom lejártát követő 20 hónapban elért azon részét foglalta magában, amely ok-okozati összefüggésben állt a Nova lejárati előtti bitorlási tevékenységével.

A Nova a fellebbezés során azzal érvelt, hogy az ugródeszka-nyereség a törvény szerint nem áll rendelkezésre. A Szövetségi Fellebbviteli Bíróság egyhangúlag elutasította ezt az érvelést, megállapítva, hogy nincs olyan elvi ok, amely az ugródeszka-nyereségnek útjában állna, mert az nem más, mint a bitorló tevékenységből származó jogellenes nyereség egy másik fajtája.

A legfelsőbb bíróság döntése

A legfelsőbb bíróság 8:1-es többséggel elutasította a Nova fellebbezését.

A Rowe bíró által jegyzett többségi döntés háromlépcsős megközelítést állapít meg a nyereség elszámolásának kiszámítására:

- első lépés: a bitorló termék értékesítésével elért tényleges nyereség kiszámítása (azaz a bevétel mínusz a (teljes vagy különbözeti költségek);
- második lépés: annak meghatározása, hogy van-e olyan nem bitorló lehetőség, amely segíthet elkülöníteni a találmánynak ok-okozati alapon tulajdonítható nyereséget a jogsértő nyereségének a találmány ok-okozati úton nem tulajdonítható részétől (azaz a különbözeti nyereségtől). Ennél a lépésnél a bírónak az okozati összefüggés elveit kell alkalmazniuk; és
- harmadik lépés: ha van nem bitorló lehetőség, a bíróságnak a tényleges nyereségből le kell vonnia azt a nyereséget, amelyet a bitorló akkor érhetett volna el, ha a nem bitorló lehetőséggel él, hogy meghatározza a fizetendő összeget.

Ezt a háromlépcsős megközelítést alkalmazva, a többség úgy találta, hogy a Szövetségi Bíróság nem követett el hibát, amikor a Nova tényleges költségei helyett az etilén „piaci értékét” nem vonta le (első lépés), illetve amikor nem alkalmazta az okozati összefüggés elveit (második lépés). Az okozati összefüggés tekintetében a többség úgy találta, hogy a Szövetségi Bíróság tényszerűen alátámasztotta azt a következtetést, hogy a Nova által a szabadalmazott műanyagok értékesítésével elért összes nyereség okozati összefüggésben áll a Dow találmányával. Ezt a következtetést különösen két ténymegállapítás támasztotta alá:

- először is, a vevők csak azért vásárolták a Nova bitorló műanyagait, mert azok a Dow szabadalma által biztosított tulajdonságokat mutatták;
- másodszor, a Nova nem bizonyította, hogy léteztek olyan fontos, nem bitorló opciók, amelyek segítettek volna a bíróságnak elkülöníteni a Dow találmányának okozati összefüggésben tulajdonítható nyereséget a nem feltalálói jellemzőknek tulajdonítható nyereségtől. Valójában a Szövetségi Bíróság és a Szövetségi Fellebbviteli Bíróság előtt a Nova elismerte, hogy nem léteznek ilyen nem bitorló opciók.

A többség azt is megállapította, hogy az ugródeszka-nyereség megítélése jogilag megengedett, és nem talált alapot arra, hogy beavatkozzon a Szövetségi Bíróságnak az ugródeszka-nyereség megítélésére vonatkozó döntésébe ebben az ügyben. A többség szerint az [ugródeszka]-nyereség elmaradása esetén a találmány bitorlásával okozati összefüggésben álló nyereség a bitorló kezében maradna. Ez tisztességtelen lenne azon harmadik felekkel szemben is, akik megvárták a szabadság lejártát, hogy versenyezhesse a szabadság jogosultjával.

A különvéleményt megfogalmazó bíró egyetértett azzal, hogy az ugródeszka-nyereség megítélése jogilag megengedett, de az összeget másképp számította volna ki.

Német Szövetségi Köztársaság

A) A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) legutóbbi döntése a szabadalmi jog alapján engedélyezett rendeltetésszerű használat és a nem megengedett új gyártás elhatárolásáról már több mint öt éve született. Most a BGH a *Scheibenbremse II-* (tárcsafék

II) ügyben 2022. november 8-án hozott döntésében tovább finomította ezt az elhatárolási kérdést, és ezzel hatályon kívül helyezte az alsófokú Düsseldorf Tartományi Bíróság 2020. január 23-i ítéletét.

Szabadalomjogi szempontból a döntés jelentős hatással van a kopó alkatrészek kereskedelmére, és erősebb versenyt biztosít. Ugyanakkor szigorodnak a szabadalombitorlás elismerésére vonatkozó követelmények.

A tényállás

A perbeli szabadalom egy tárcsaféket véd, amely többek között egy féktartóból és meghatározott módon kialakított kopólemezekből áll. A kopólemezeket már a perbeli szabadalom igénypontja szerint is cserére szánják. Az alperes olyan fékbetétkészleteket forgalmaz pótalkatrészként, amelyek alkalmasak a felperes tárcsafékes modelljeihez. A szállított készlet elemeit többek között két kopólemez képezi.

A felperes ezt közvetett szabadalombitorlásnak tekinti. Az alsóbb fokú bíróságok megerősítették az ilyen közvetett szabadalombitorlást. A BGH most másként vélekedett.

A döntés indokolása

A döntés jogi alapja az úgynevezett kimerülés elve. Ez egy olyan érdekmérlegelésen alapul, amelynek során a szabadalom jogosultjának a találmány gazdasági hasznosításához fűződő érdekét mérlegelik a szabadalom jogosultjának hozzájárulásával korábban forgalomba hozott termék – jelen esetben a tárcsafékek – akadálytalan használatához fűződő általános érdekekkel szemben.

Ebben az összefüggésben az állandó ítélkezési gyakorlat szerint egy cselekmény általában csak akkor minősülhet új előállításnak, ha a találmány műszaki hatásai pontosan tükröződnek a kicserélt alkatrészben, mert ekkor a találmány műszaki vagy gazdasági előnye újra megvalósul.

A BGH ezt most pontosította, és kimondta, hogy a találmány műszaki hatásai bizonyos részekben csak akkor tükröződnek, és azok beépítése a kimerítő hatást kizáró új előállításhoz csak akkor vezet, ha ezeket a részeket a találmányhoz igazodóan, különleges módon tervezték abból a célból, hogy a rájuk rótt funkciót betölthessék. Ez megvalósítható például – de nem feltétlenül – a cserélendő alkatrész különleges kialakításával.

A BGH szerint azonban a követelmények nem teljesülnek, ha az értékelendő alkatrészek meghatározó hatása kizárólag abban áll, hogy elhasználódnak. Egy olyan alkatrész kicserélése, amelyet rendeltetésének megfelelően – és erre korlátozódva – kopóalkatrészként terveztek, nem adna műszaki funkciót az érintett terméknek. Csupán a termék tervezett élettartamának eléréséhez szükséges feltételeket teremtené meg újra. Az élettartam fenntartása azonban azon cselekmények körébe tartozik, amelyek elvégzésére a jogszerző és jogutódai elvileg jogosultak voltak. eltérő értékelés csak akkor volna lehetséges, ha a találmánynak további hatásai lennének, és e hatások közül legalább egy tükröződne a kicserélt alkatrészben.

A BGH által kialakított szabály-kivétel-arány ellenkezőjére fordulna, ha a szabadalmas egy egyszerű kopóalkatrész cseréjére kizárólagos jogosult lenne; ez a vásárló jogos érdekeinek túlzott sérelméhez vezetne.

Következtetés

A döntés eredményével egyet kell érteni. A BGH meggyőző érvekkel tagadja a szabadalmi jog szerinti új gyártmány meglétét, mert a cserélendő kopólemezek pontosan csak olyan alkatrészek, amelyeket idővel (még a szabadalom tanítása szerint is) cserélni kell. Ennek következtében a BGH helyesen tulajdonította a vitatott kopólemezek cseréjét a szabadalom szerinti tárcsafékek rendeltetésszerű használatának, ezért a tárcsafék vásárlói a szabadalmi törvény 10. § (1) bekezdése értelmében továbbra is „jogosultnak” tekintendők.

A döntés a kopóalkatrészekre vonatkozó alapvető döntésként írható le. Emiatt jogosan sorolható a BGH határozatainak gyűjteményéhez is. Ez a döntés valószínűleg elősegíti a versenyt a kopóalkatrészekkel folytatott kereskedelemben.

A kiegészítő műszaki funkció követelménye alapján a BGH egyúttal egyfajta lépcsőzetes próbát is megállapít a közvetett szabadalombitorlás tényállásának meghatározásához. A közvetett szabadalombitorlás követelményei ezáltal szigorodnak.

B) Németországban és Svájcban egyaránt használni kell a védjegyet a lajstromozástól vagy a felszólalási határidő lejártától számított öt évig. Ha nem lehet bizonyítani, hogy a védjegyet valóban használták, vita esetén a védjegyet törölni kell. Ebben az esetben az ezen alapuló eljárás védjegyhasználat hiánya miatt elveszthető anélkül, hogy a bíróságok vagy egy szabadalmi hivatal vizsgálnának további kérdéseket, mint például az összetéveszthetőséget.

Elvben a felhasználásnak azon a területen kell történnie, ahol a védjegy oltalom alatt áll.

1892 óta különleges helyzet áll fenn a védjegyek használatára vonatkozó követelmények tekintetében Németország és Svájc között. 1892. április 13-án kötöttek ugyanis egy megállapodást szabadalmak, formatervezési minták és védjegyek kölcsönös oltalmáról („svájci–német megállapodás”), amely szerint a német védjegy használatát Svájcban és a svájci

védjegy használatát Németországban tényleges használatnak ismerik el. Így korábban lehetséges volt a németországi használatra hivatkozva bizonyítani, hogy egy svájci védjegyet olyan módon használtak, amely megőrizte a jogosult jogait és fordítva.

Ez a megállapodás 130 év után most megszűnt, mert Németország 2022. május 31-i hatállyal felmondta.

A megállapodás felmondását a CJEU *Testarossa*-ügyben 2020-ban hozott ítélete váltotta ki, amely megállapította, hogy az 1892. évi megállapodás összeegyeztethetetlen az alkalmazandó uniós joggal. A védjegyirányelv alkalmazandó 8. cikke ugyanis kimondta, hogy a védjegy tényleges használatának abban a tagállamban kell megtörténnie, amelyben oltalom alatt áll. Következésképpen egy német védjegy használata Svájcban nem lehetett volna elegendő. Ez az ítélet arra kényszerítette Németországot, hogy vessen véget Svájjal a régóta fennálló megállapodásnak.

Míg a német védjegyjogosultak számára elég nehéz volt védjegytrélési eljárásokban a tényleges védjegyhasználat bizonyítása, a német-svájci megállapodás felmondása most újabb akadályt gördít az útjukba.

Az általános vélekedés szerint a megállapodás felmondása nem alkalmazható visszamenőleges hatállyal. A másik tagállamban történő használat a megállapodás felmondásának időpontjáig továbbra is tényleges használatnak minősül. Ezt az álláspontot képviseli a Svájci Szövetségi Szellemitulajdon-jogi Intézet is, amely bejelentette, hogy továbbra is elfogadja a német védjegyek használatára vonatkozó bizonyítékokat a felszólalási és trélési eljárásokban, feltéve hogy a vonatkozó használati időszak a megállapodás megszűnésének időpontját megelőzően történt. A Németországban 2022. május 31-ét követően történt használatra vonatkozó bizonyítékokat 2022. május 31. után a továbbiakban nem veszik figyelembe.

A Német Szabadalmi és Védjegyhivatal még nem tett közzé nyilatkozatot a védjegyjoltalom megszűnésével kapcsolatos megállapodásról. Meg kell tehát várni, hogy továbbra is alkalmazza-e az egyezményt a svájci védjegyek 2022. május 31. előtti használatára.

C) A világ szellemitulajdon-jogokkal foglalkozó öt legnagyobb hivatala (IP5) közzétette honlapján az IP5 2021-es statisztikai jelentését. Az IP5 hivatalok 2021-ben 1,5 millió szabadalmat tettek közzé (+10% az előző évhez képest), és 2,9 millió szabadalmi bejelentést fogadtak be (+3,7%).

Az éves jelentés az Európai Szabadalmi Hivatal, a Japán Szabadalmi Hivatal, a Koreai Szellemi Tulajdoni Hivatal, a Kínai Szellemi Tulajdoni Nemzeti Adminisztráció és az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala által közzétett szabadalmi statisztikák összeállítását tartalmazza. Az öt hivatalban bekövetkezett fejlemények mellett a jelentés bemutatja az egyes szabadalmazási eljárások hasonlóságait és különbségeit is, és globális adatokat tartalmaz, amelyek a Szellemi Tulajdon Világszervezetétől (WIPO) és világszerte a szabadalmi hivataloktól származnak.

Az IP5 2021-es statisztikai jelentése azt mutatja, hogy az ESZH-nál jelentősen megnőtt a szabadalmak iránti kereslet, 2021-ben 188 600 európai szabadalmi bejelentést nyújtottak be, ami 4,5%-kal több, mint 2020-ban. Az ESZH leküzdött a világiárvánnyal kapcsolatos számos kihívást, 2021-ben is erőteljesen teljesített, és folyamatos javulást ért el az időszerűség terén, például a feldolgozási időt 23 hónapra csökkentette az érdemi vizsgálat esetében, és 5 hónap alatt tartotta a kutatások időtartamát. Az ESZH tavaly mintegy 108 800 európai szabadalmat engedélyezett.

Az IP5 hivatalok 2007 óta működnek együtt, hogy közös termékek és szolgáltatások nyújtásával javítsák a globális szabadalmi rendszer hatékonyságát és minőségét.

Olaszország

Az olasz legfelsőbb bíróság 2022. október 20-án hozta meg ítéletét a szabadalmak ekvivalencia általi bitorlásáról.

Kimondta, hogy annak megállapításához, hogy egy vitatott megoldás egyenértékűnek tekinthető-e egy szabadalmazottal, meg kell vizsgálni, hogy újdonsági vonást mutat-e, nem triviális választ kínál-e, és nem ismételi-e meg egy korábbi megoldást.

Ezt az elemzést úgy kell elvégezni, hogy egy azonos problémával szembesülő, átlagos technikus szakértelmét kell alapul venni.

A legfelsőbb bíróság megállapította a szabadalom ekvivalenseivel történő bitorlást, mint-hogy a későbbi vizsgálatban feltárt különbségek ötlettelenek és hétköznapiak voltak.

Spanyolország

A) Bevezetés

2022. szeptember 19-én a Barcelonai 11. sz. Törvényszék úgy ítélte meg, hogy egy nagykereskedelmi vállalat tulajdonosa bitorolta a *Chanel* szellemi tulajdon-jogait, és a következő büntetéseket szabta ki:

- egy év börtönbüntetés;
- 12 hónap pénzbüntetés;
- kártérítés a Chanel részére;
- a perköltségek megfizetése; és
- egyéb járulékos büntetések.

A vállalat, amelynek az alperes ügyvezetője volt, szintén polgári jogi felelősséggel tartozik. A lefoglalt kézitáskákon és pénztárcákon egy fémlogó volt látható, amely két egymásba kapcsolódó olyan körből állt, amelyek egyik vége majdnem levágott és könnyen manipulálható (1. ábra). A két megjelölt oldal eltávolításával a körök a Chanel lajstromozott logójává és védjegyévé váltak (2. ábra).

	
1. ábra	2. ábra

Tények

2019. július 3-án a spanyol polgárőrség razziát hajtott végre egy badalonai nagykereskedelmi vállalatnál és raktárban. A razzia során 788 darab, a Chanel logóját mutató kézitáskát és 346 darab pénztárcát foglaltak le. A termékeken két egymásba kapcsolódó kör szerepelt, amelyek könnyen manipulálhatók voltak – két bevágás megszüntetése a köröket a Chanel logójává változtatta, amely megfelel a Chanel nemzetközi védjegyének. Az alperes nem rendelkezett a Chanel engedélyével a termékek értékesítésére.

A törvényszék döntése

A törvényszék megállapította, hogy az alperes volt a létesítmény és a raktár ügyvezetője, és jelen volt a rendőri intézkedés alatt. Az alperes azzal a szándékkal szerezte be a termékeket, hogy azokat harmadik személyeknek értékesítse, és ezáltal gazdasági haszonra tegyen szert.

A bíróság szerint az alperes által a lajstromozott védjegy engedély nélküli megismétlése a spanyol büntető törvénykönyv 274. cikkének (1) bekezdése értelmében szellemi tulajdonjogok bitorlásának minősül. Az ítéletben foglaltak szerint a spanyol legfelsőbb bíróság és a különböző fellebbviteli bíróságok többségi és összevont ítélezési gyakorlata megállapítja, hogy a védett jog a megfelelő szellemi tulajdon-jog által védett termékek, szolgáltatások, tevékenységek vagy létesítmények kereskedelmi forgalmának kizárólagos használati és hasznosítási joga. Ebben az esetben a Chanel volt a jogosult.

A tárgyalás során az alperes megerősítette, hogy ő a létesítmény tulajdonosa, és hogy valóban jelen volt a rendőrségi razzia alatt, amikor a spanyol polgárőrség lefoglalta a szóban forgó kézitáskákat és pénztárcákat. A termékeket az eredetnél jóval alacsonyabb áron hozták forgalomba. Az alperes 10 évig dolgozott a táskák és bőrárúk nagykereskedelmében, és a kérdéses termékeket egy általa nem azonosított beszállítótól vásárolta. Azt állította, hogy nem tudott a logó manipulálásának lehetőségéről, azonban elismerte, hogy ismerte a Chanel márkát.

A spanyol polgárőrség tagjai vallomásukban kiemelték, hogy a lefoglalt kézitáskákon és pénztárcákon található logó két kör volt, amelyek egyik vége szinte le volt vágva, így mindkét oldalról két bevágás megszüntethető volt. Ezáltal a logó a Chanel logójává és lajstromozott védjegyévé vált. A szakértői bizonyítás elvégzése és a jelentésnek a katalán rendőrség közegei általi megerősítése után egyértelművé vált, hogy a kézitáskák és a pénztárcák hamisítványok voltak, mert hasonlítottak az eredeti logóra, és úgy készítették el őket, hogy a logó az összefonódott betűkkel könnyen manipulálható volt a Chanel márká logójává.

Amint erre a polgárőrség rámutatott, az egymásba fonódó köröket úgy jelölték meg, hogy az oldalsó bemetszést ujjal, fogóval vagy ollóval el lehetett távolítani. A rovátkák nem voltak rögzítve vagy felvarrva, így eltávolításuk nem hagyott nyomot a terméken. A spanyol büntető törvénykönyv 274. cikke szerint a lajstromozott védjeggyel összetéveszthető megkülönböztető jelzés használata jogellenes magatartás – nem számít, hogy a termék hamisítása durva-e vagy sem. A meghatározó elem az, hogy az oltalom alatt álló védjegyet (ebben az esetben a Chanel logóját alkotó, egymásba kapcsolódó betűket) a tulajdonos vagy a jogosult engedélye nélkül használták.

Ami az alperesnek a csalásra vonatkozó ismeretét illeti, a Chanel olyan márka, amely elismert jelenléttel rendelkezik a piacon – az alperes is elismerte, hogy tudott erről. A bíróság álláspontja szerint bizonyítást nyert, hogy az alperes kereskedelmi vagy ipari céllal és a Chanel mint a védjegyek tulajdonosa hozzájárulása nélkül, a védjegylajstromozás ismeretében járt el. Az alperes bevezette az ilyen jogokkal védett kiegészítőket és pénztárcákat a spanyol piacra, azokat nagykereskedelmileg értékesítette, és 10 éven keresztül dolgozott az ágazatban.

A bíróság úgy ítélte meg, hogy a bűncselekmény tárgyi és alanyi tényállási elemeit igazolták. A tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás elegendő volt ahhoz, hogy aláassa az ártatlanság vélelmének elvét.

Az alperes fellebbezett az ítélet ellen.

B) A Barcelonai 5. számú Kereskedelmi Bíróság 2022. november 10-én helyt adott egy szabadalom megsemmisítésére vonatkozó viszontkeresetnek. Ez az ítélet számos más kérdés mellett kifejezetten arról döntött, hogy bizonyítani kell-e, miszerint egy szabadalom (szabadalmi peres eljárás keretében benyújtott) másodlagos igénypontosorozata megfelel a szabadalmazhatósági követelményeknek. A tárgyalt ítéletet a kereskedelmi bíróság azt követően hozta meg, hogy a Barcelonai Elsőfokú Kereskedelmi Bíróság szabadalmi osztálya érdemben megvizsgálta az ügyet.

Tények

2018-ban egy európai szabadalom jogosultja keresetet nyújtott be szabadalmának egy versenytárs társaság általi megsértése miatt.

Az idézést követően az alperes védekezést és viszontkeresetet nyújtott be, azt állítva, hogy

- a szóban forgó szabadalmat nem bitorolták; és
- a szabadalom több okból érvénytelen, többek között:
 - o újdonsághiány; és
 - o a feltalálói tevékenység hiánya miatt.

2019 áprilisában az érintett szabadalom jogosultja a viszontkeresetre válasziratot nyújtott be. Ezen túlmenően, a szabadalmi törvény 120. cikkének (3) bekezdésében foglalt rendel-

kezésekkel élve kiegészítő igénypontokat nyújtott be, amelyek abban az esetben lennének hatályosak, ha a szabadalma eredeti igénypontjait érvénytelennek nyilvánítanák.

A kereskedelmi bíróság döntése

A bíróság a szabadalom érvényességének elemzése alapján a szabadalmat feltalálói tevékenység hiánya miatt érvénytelennek nyilvánította, tekintettel a különböző korábbi szabadalmaknak a megsemmisítés iránti viszontkeresetben előadott kombinációjára.

Egy szabadalom feltalálói tevékenység hiánya miatti érvénytelenségének elemzésével kapcsolatban a bíróság emlékeztetett arra, hogy a feltalálói tevékenység utólagos (*ex post facto*) értékelésének elkerülése érdekében hasznos az Európai Szabadalmi Hivatal által alkalmazott probléma–megoldás megközelítés alkalmazása.

A bíróság megállapította, hogy a módszer alkalmazása három lépést foglal magában:

- a legközelebbi technika állásának meghatározása;
- az új találmány által megoldandó műszaki probléma meghatározása; és
- e két elem alapján annak értékelése, hogy az igényelt találmány nyilvánvaló lett volna-e egy szakember számára.

Ez az utolsó lépés megköveteli, hogy:

- a szakember figyelembe vegye azt a problémát, amelyet a találmány meg kíván oldani; és
- a javasolt megoldás kézenfekvőnek tűnjék a szakember számára.

Miután a szóban forgó szabadalmat érvénytelennek nyilvánították, a bíróság a továbbiakban a szabadalom jogosultja által előterjesztett kiegészítő igénypontosorozat elfogadhatóságát elemezte, és elemzését a viszontkereset benyújtásával a hozzáadott anyagra vonatkozó támadására összpontosította.

A bíróság felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a szabadalom jogosultja a kiegészítő igénypontosorozat benyújtásakor elmulasztotta olyan szakvélemény benyújtását, amely

- igazolja a kiegészítő igénypontosorozat szabadalmazhatósági követelményeinek meglétét; és
- cáfolja a viszontkereset benyújtójának érveit, amelyekkel az állítólag hozzáadott anyag alapján támadta a kiegészítő igénypontosorozat érvényességét.

A hozzáadott anyag elemzésével kapcsolatban a bíróság rámutatott, hogy ez egy olyan érvénytelenségi ok, amely éppen abban áll, hogy a benyújtott kiegészítő igénypontok tárgya meghaladja a benyújtott szabadalmi bejelentés tartalmát.

Ebben az összefüggésben a bíróság elfogadta a hozzáadott anyagra alapított érvénytelenségre vonatkozó érveket is, és a szabadalmas által benyújtott kiegészítő igénypontokat is érvénytelennek nyilvánította.

Végül, miután a bíróság megállapította, hogy mind a szabadalom fő igénypontjai, mind a kiegészítő igénypontok érvénytelenek, elutasította a szabadalom jogosultja által benyújtott bitorlási keresetet mind a fő igénypontok, mind a kiegészítő igénypontok tekintetében.

Ez az ítélet nem jogerős – fellebbezés van folyamatban a Barcelonai Fellebbezési Bíró-ságon.

Tajvan

Bevezetés

A metaverzumban az emberek a virtuális valósághoz (virtual reality, VR) és a kiterjesztett valósághoz hasonló technológiák segítségével kapcsolatba léphetnek, dolgozhatnak, élvezhetik a szabadidős tevékenységeket, és vásárolhatnak barátaikkal, családtagjaikkal vagy akár idegenekkel. A metaverzum térhódítása várhatóan bizonyos mértékig megváltoztatja az emberek életmódját.

A „formatervezési minta” kifejezés a tajvani szabadalmi törvény 121. cikkének (1) bekezdése szerint egy tárgy egészének vagy részének kialakítását – nevezetesen alakját, mintáját, színét vagy ezek bármely kombinációját – jelenti.

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy a metaverzummal kapcsolatos formatervezési minta hogyan védhető Tajvanon.

A metaverzumbeli formatervezésiminta-oltalom

A metaverzumba való belépésre használt tárgyi eszközökre (pl. VR-szemüvegek) vonatkozó formatervezési minták nem különböznek más, háromdimenziós tárgyi termékek formatervezési mintáitól. Ezért ezek a formatervezési minták szabadalmazható tárgyaknak minősülnek, és a szükséges bejelentési dokumentumok ugyanazok, mint a többi formatervezési minta esetében. Ezen túlmenően a Tajvani Szellemi Tulajdoni Hivatal szerint a háromdimenziós termékek formatervezési mintái nem minősülnek metaverzumbeli formatervezési mintáknak. Ehelyett a hivatal a metaverzumbeli formatervezési mintákat tulajdonságaik alapján három kategóriába sorolja:

- virtuális terek (pl. a VR-szemüvegen keresztül látható, nem fizikai terek) – az e kategóriába tartozó rajzok elkészítése a szabadalmi vizsgálati irányelvekben a „belsőépítészeti minták” formatervezésiminta-oltalmi rajzainak bemutatásához hasonló módon történhet;
- virtuális tárgyak (pl. játékkincsek és NFT-k) – az e kategóriába tartozó rajzok elkészítése a szabadalmi vizsgálati irányelvekben a „közönséges tárgyak” formatervezésiminta-oltalmi rajzainak bemutatásához hasonló módon történhet; és
- ember–gép interfész (pl. a kezelőfelület) – az e kategóriába tartozó rajzok elkészítése a szabadalmi vizsgálati irányelvekben a „grafikus felhasználói felületre („graphic user interface”, GUI) vonatkozó formatervezésiminta-oltalmi rajzok bemutatásához hasonló módon történhet.

A metaverzumbeli tervezésiminta-szabadalmak e három kategóriáját „számítógépes programtermékként” kell megjelölni a leírásban, hogy megkülönböztethetők legyenek a fi-

zikai terméktervezési szabadalmaktól. Ennek oka, hogy a tajvani hivatal elismeri, miszerint a nem fizikai termékminták szoftver által generált digitális minták, és hogy a „számítógépes programtermékek” az ilyen digitális minták forrásai.

2020-ban a tajvani hivatal a szabadalmi vizsgálati irányelvek módosításával „számítógépes programtermékként” határozta meg azokat a termékeket, amelyekre az ilyen digitális formatervezési mintákat alkalmazzák.

Megjegyzések

Jelenleg a metaverzumbeli formatervezésiminta-oltalmak bejelentéseinek és/vagy engedélyezéseinek száma Tajvanon és külföldön egyaránt alacsony, ami azt jelzi, hogy a metaverzum még mindig korai szakaszban van. A fent említett cikk azt sugallja, hogy Tajvan nyitottan áll a metaverzumbeli formatervezésiminta-oltalmi bejelentésekhez, és ezért megfelelő bejelentési irányelveket adott ki.

Mindazonáltal egyértelmű, hogy a metaverzum tovább fog fejlődni. Közben a nagy nemzetközi vállalatok (pl. a *Meta*, a *Microsoft* és az *NVIDIA*) nemrégiben megalakították a Metaverse Standards Forumot, amelynek célja a metaverzumbeli iparág szabványosítása. Valószínű, hogy más országok e tendenciára reagálva a belátható jövőben fokozatosan lehetővé teszik a metaverzumbeli formatervezésiminta-oltalmi bejelentések benyújtását, vagy tovább enyhítik annak feltételeit.

Törökország

A Török Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának Testülete jelentős döntést hozott két gyógyszeripari védjegy között régóta húzódó vitában.

Tények

A felperes – az 5. áruosztályba tartozó árukra vonatkozó ZINCO védjegy tulajdonosa – fellebbezést nyújtott be a Török Szabadalmi és Védjegyhivatal azon határozata ellen, amellyel elutasította a ZINCOBEST védjegybejelentés ellen az 5. áruosztályba tartozó árukra vonatkozó felszólalását.

Az elsőfokú bíróság

A török elsőfokú bíróság úgy döntött, hogy bár a felperes ZINCO védjegye csekély megkülönböztetőképeséggel rendelkezik, mert a kifejezés egy különböző gyógyszerekben használt hatóanyagra utal, ezért a felhasználók összetéveszthetik vagy összekapcsolhatják a ZINCO és a ZINCOBEST védjegyet, ha az ilyen védjegyek alatt forgalmazott gyógyszereket vénykötelezettség nélkül árúsítják. Ezért érvénytelenítette az alperes ZINCOBEST védjegyét.

Legfelsőbb bíróság

A legfelsőbb bíróság 11. tanácsa kezdetben jóváhagyta az elsőfokú bíróság döntését, megállapítva, hogy a felek védjegyei között fennáll az összetévesztés kockázata. E döntés ellen az alperes fellebbezést nyújtott be.

A legfelsőbb bíróság döntésének felülvizsgálat útján történő hatályon kívül helyezése meglehetősen ritka a török gyakorlatban, mert a bíróság ugyanazon tanácsa vizsgálja felül a korábban hozott döntéseket.

Az újraértékelést követően a legfelsőbb bíróság megváltoztatta előző döntését, mert megállapította, hogy a felperes ZINCO védjegye olyan hatóanyag nevét tartalmazza, amelyet általánosan használnak különböző gyógyszerekben, ezért a szakértő felhasználók, például az orvosok és a gyógyszerészek képesek lennének megkülönböztetni a felek védjegyeit. Ebből következik, hogy nem állna fenn közöttük az összetévesztés veszélye.

A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának Testülete jóváhagyta ezt a döntést, és megállapította, hogy a felperes ZINCO védjegye a gyógyszerkészítmények tekintetében csekély megkülönböztetőképeséggel rendelkezik, mert egy közös hatóanyagra utal. Ennek megfelelően a védjegyjogosultnak tőnie kell az azonos kifejezést tartalmazó hasonló védjegyeket.

A bíróság szerint a védjegyek által érintett áruk (azaz a nem vényköteles gyógyszerek) közvetlenül az emberi egészséghez kapcsolódnak, aminek következtében a vásárlók figyelmű szintje sokkal magasabb, mint egy közönséges termék megvásárlásakor. A bíróság azt is megállapította, hogy még a vény nélkül kapható gyógyszereket is gyógyszertárakban árúsítják, és a fogyasztókat egy gyógyszerész irányítja hozzájuk, mert közvetlenül a polcokon (pl. a supermarketekben) nem lehet megvásárolni őket. Ezért a bíróság kijelentette, hogy a ZINCO és a ZINCOBEST védjegy között nem áll fenn az összetévesztés veszélye a gyógyszerkészítmények tekintetében függetlenül attól, hogy az általuk lefedett áruk vénykötelesek-e. Következésképpen a ZINCO és a ZINCOBEST védjegy nem összetéveszthető.

Megjegyzés

Ez a döntés fontos kérdéseket vet fel folyamatban lévő más viták szempontjából, amelyek arra vonatkoznak, hogy a fogyasztók figyelme eltérő-e a vény nélkül kapható gyógyszerek esetében. Ez egyúttal jelentős példája annak, hogy a legfelsőbb bíróság döntése is megváltoztatható felülvizsgálat alapján.

Új-Zéland

A STEINLAGER Új-Zéland legfinomabb söreként hirdeti magát, de a japán stílusú habborítással való előretörése kissé laposra sikeredett, miután az *Asahi Beverages (NZ) Ltd.* (Asahi) megtámadta a védjegyet.

A *Lion NZ Ltd* (Lion) 2016 novemberében dobta piacra Új-Zélandon a TOKYO DRY-t a STEINLAGER termékcsalád részeként. A sörkedvelők számára a sört így írták le: „egy hagyományos új-zélandi láger, amelyet a szuperszáraz japán stílusban hosszabb ideig főznek...”

A Lion 2019 áprilisában benyújtotta Új-Zélandon a TOKYO DRY védjegybejelentést a sört és alkoholmentes italokat is magában foglaló árukra. Az Asahi egy japán sörfőzde, amely ASAHI SUPER DRY védjeggyel forgalmaz sört, felszólalt a lajstromozás ellen többek között az alábbi indokokkal:

- a védjegy leíró jellegű azokra az árukra nézve, amelyekre a védjegybejelentést benyújtották, beleértve az áruk földrajzi eredetét és stílusát vagy típusát, különösen a sör tekintetében;
- a védjegy nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel, mert más kereskedők is használni kívánják a kifejezést italaik leírására; és
- a védjegy nem szerzett megkülönböztetőképeséget a használat vagy más körülmények révén.

Korlátozott körülményektől eltekintve Új-Zélandon nem lajstromoznak védjegyet, ha az leíró jellegű vagy nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel (vagyis csak olyan megjelölésekből vagy utalásokból áll, amelyek a kereskedelemben az áruk vagy szolgáltatások fajtájának, minőségének, mennyiségének, rendeltetésének, értékének, földrajzi eredetének, előállítási idejének, szolgáltatási idejének vagy egyéb jellemzőinek megjelölésére szolgálhatnak).

Felszólalásában az Asahi a következőkre hivatkozott:

A TOKYO DRY védjegy a Tokióban gyártott száraz italok, illetve olyan italok leírására szolgál, amelyek valamilyen más módon kapcsolódnak Tokióhoz vagy általában Japánhoz. A védjegy a [meghatározott] áruk jellemzőit írja le, beleértve azok földrajzi eredetét és stílusát vagy típusát, különösen sör tekintetében. A védjegy nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel többek között azért, mert más kereskedők a TOKYO DRY kifejezést kívánják majd használni saját italaik leírására.

A védjegyjogi elnökhelyettes megállapította, hogy:

- a „Tokyo” a védjegyben a sör és az alkoholmentes italok földrajzi eredetét jelöli; és
 - a „dry” az italok egyik jellemzőjének leírása;
 - a védjegy leíró jellegű, és nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel,
- és ezek alapján a következő döntést hozta.

„Úgy vélem, hogy más kereskedők észszerűen kívánhatják használni a TOKYO DRY-t vagy egy ahhoz hasonló védjegyet a Tokióból származó és száraz ízű sör és alkoholmentes italok leírására. Véleményem szerint a 'Tokyo' és a 'dry' két olyan jelző, amely a meghatározott áruk kategóriáival kapcsolatban használható, és semmi ravasz, feltűnő vagy szokatlan nincs e két jelző egymás mellé helyezésében.”

Új-Zélandon lehetőség van egy leíró – és megkülönböztetőképeség nélküli – védjegy lajstromozására, ha a védjegyet a bejelentési napot megelőzően kielégítő mértékben használták ahhoz, hogy a védjegy megkülönböztetőképeséget szerezzen. A Lion ezért bizonyítékot nyújtott be a védjegy új-zélandi használatáról.

Az elnökhelyettes megjegyezte, hogy a megszerzett megkülönböztetőképessegre vonatkozó bizonyítéknak jelentősnek kell lennie. Noha a TOKYO DRY védjegyet 2016 óta használták Új-Zélandon, úgy vélte, hogy azt a jól ismert STEINLAGER házi védjeggyel összetett formában használták. Ez megnehezítette annak megállapítását, hogy a TOKYO DRY védjegy önmagában a használat révén szerzett-e megkülönböztetőképesseget.

Bár a Lion bizonyítékokat nyújtott be a védjegy használatára vonatkozóan, beleértve az értékesítési és a reklámszámokat, az elnökhelyettes kritikusan értékelte a bizonyítékokat, mert:

- nem volt közvetlen fogyasztói bizonyíték;
- nem kaptak független bizonyítékokat kereskedelmi kamaráktól, ipari kamaráktól vagy más új-zélandi kereskedelmi és szakmai szövetségektől;
- bár az értékesítési számadatokat és a reklámkiadásokat bemutatták, nem nyújtottak be szakértői bizonylatot arra vonatkozóan, hogy ezeket az adatokat összehasonlították volna az új-zélandi sörértékesítéssel és a sörök marketingjével; és
- számos pontra vonatkozóan közvetlen bizonyítékot kellett volna benyújtani, nem pedig a Lion jogi képviselőjének bizonylatát.

Ezért elutasították a TOKYO DRY védjegy lajstromozását.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

TÉRSÉGFEJLESZTÉS MŰFAJÚ SZAKIRODALMI MŰVEK SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEI

SZJSZT-32/2020

A megkereső törvényszék által feltett kérdések

1. A felperes szerzői művei és az alperes által készített dokumentumok között kimutatható-e szövegazonosság?
2. Milyen mértékű a kimutatható szövegazonosság?
3. A szövegfelhasználás milyen arányú jogsérelmet jelent?

Az eljáró tanács szakértői véleménye

1. Jogszabályi háttér

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást”, az eljáró tanács a törvényszék megkeresése és a rendelkezésre bocsátott periratok áttekintése alapján hozta meg a jelen szakvéleményét.

1.1. A szerzői mű, ezen belül a szakirodalmi mű

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 1. § (1) és (3) bekezdése alapján szerzői mű minden olyan, az irodalom, a tudomány és a művészet területére eső alkotás, amely rendelkezik a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni és eredeti kifejezésmóddal. A szerzői mű kategóriába eltérő műfajú alkotások tartozhatnak, így a szerző tere, lehetősége az egyéni és eredeti kifejezésmód elérésére, megvalósítására műfajonként és művenként különbözik. Ami viszont közös mindenféle alkotás szerzői jogi megítélésében, hogy a szerzői művé „nyilvánítás” nem köthető mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőkhöz vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllel, a védelem tehát nem tehető ezekről függővé az Szt. 1. § (3) bekezdése szerint.

A mű egyéni kifejezésmódja a szerző azon szellemi képességén múlik, hogy az adott tartalmat milyen gondolati struktúrába foglaltan közli, a saját egyéniségének jellemzői, saját

tosságai megmutatkoznak-e az adott alkotáson. Az eredetiség feltétele pedig végsősorban annak a követelménynek való megfelelés, hogy az adott alkotás ne legyen egy már létező mű szolgai másolata.

Az Szjt. 1. § (2) bekezdés *a)* pontja szerint a szerzői művek közé tartoznak a fenti két feltételnek együttesen megfelelő irodalmi művek, így ezen belül a tudományos vagy szakirodalmi művek is. A szakirodalmi művek körében azonban az egyéni és eredeti jellegű kifejezésmódnak lényeges kereteket, korlátokat szab az adott szakterület ismeretanyaga: olyan adatok, tények, elvek, tételek, módszerek, szokások, amelyeket a szakember szerző kénytelen és köteles figyelembe venni, ám ez csak azt jelenti, hogy az egyéni és eredeti kifejezésmódra nyitva álló mozgástere szűkebb. A szakirodalmi műveket ezért jellemzően funkcionális szerzői műveknek tekintjük, és a szerzői művekkel szemben támasztott egyéni és eredeti jellegű kifejezésmód követelményszintje is ehhez igazodik.

1.2. A szerzői jogok

Amennyiben egy alkotás szerzői műnek minősül, azon a létrehozatala során *ex lege* keletkeznek a szerzőt megillető szerzői – személyhez fűződő és vagyoni – jogok. [Szjt. 9. § (1) bek.] A már nyilvánosságra hozott művek tekintetében a szerzők rendelkeznek a névfeltüntetés, a visszavonás és a mű egysége védelmének személyhez fűződő jogával. A vagyoni jogok alapján pedig a „szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.” [Szjt.16. § (1) bek.] Az Szjt. eltérő rendelkezései közé pedig többek között a szabad felhasználások esnek, amelyek esetén különböző kivételek és korlátozások szűkítik a szerző kizárólagos szerzői jogait.

1.3. A szabad felhasználás

A szabad felhasználásnak az Szjt. 33. § (2)–(3) bekezdésében foglalt általános szabályai minden egyes szabad felhasználási esetkörben érvényesülő követelményeket fogalmaznak meg, amelyek egyértelművé teszik, hogy a szabad felhasználás célhoz kötött, és csak rendeltetésszerűen gyakorolható. E törvényi szabályok értelmében a szabad felhasználások csak a már nyilvánosságra hozott művek vonatkozásában és különleges, egyedi esetekben alkalmazhatók, ahol a felhasználás nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsíthatja a szerző jogos érdekeit, valamint összhangban van a polgári jogban alkalmazott tisztességes joggyakorlás követelményével. A szabad felhasználásokra vonatkozó törvényi előírások nem értelmezhetők kiterjesztően.

A szabad felhasználás csak akkor lesz jogszerű, ha a törvényi tényállás minden elemét teljesíti a felhasználó, e tekintetben pedig az alábbiak vizsgálandók.

Jelen ügyben releváns szabad felhasználási eset az idézés. Az Szjt. 34. § (1) bekezdése szerint a „mű részletét – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti”. Az idézés feltételei az alábbiakban foglalhatók össze:

- Az idézés törvényi feltételei közül kiemelendő, hogy idézni csak jogszerűen nyilvánosságra hozott műből lehet.
- A forrás megjelölése az idézés másik jelentős feltétele. Az eljáró tanács szerint ez akkor tekinthető jogszerűnek, ha az idéző személy az idézett szakirodalmi mű címét, szerzőjét, a kiadót, a megjelenés helyét, idejét, valamint az idézett szöveg pontos helyét (azaz az oldalszámot) is megjelöli.
- A jogszerű idézés feltételei közé tartozik továbbá, hogy a műrészletet kizárólag meghatározott céllal lehet felhasználni.¹ Az idézésnek tehát kapcsolatban kell állnia az átvevő szöveg tartalmával. Az idézett mű részlete a maga valójában – gondolati tartalmával és egyedi megfogalmazásával – játszik szerepet az átvevő műben, vagyis az idézett műrész és az átvevő mű között szoros gondolati kapcsolat állhat fenn.
- Az idézett idegen műrészletnek az átvevő műben ilyenként felismerhetőnek kell lennie, vagyis a műrészletnek egyértelműen el kell különülnie az átvevő műtől. Az SZJSZT a 25/2006 számú ügyben megállapította, hogy „az idézetnek a felhasználói műalkotásban szerves egységet kell képeznie az egészszel, ugyanakkor mégis el kell különülnie attól, hiszen azt a célt szolgálja, hogy ráerősítsen az átvevő mű megfogalmazásaira”.
- Idézni csak az átvevő mű „célja által indokolt terjedelemben” szabad. Szerzői jogilag még védett művekből idézni csak műrészletet lehet, soha nem a mű egészét. A felhasználható műrészlet pontos mennyiségét azonban egyedileg kell megítélni, nincs általános vezérelv vagy mennyiségi határvonal, ami ennek eldöntését segítené. Az átvett részlet megengedhető terjedelme az átvevő mű jellegéhez és az idézési célhoz igazodik.
- Az idézés további feltétele az átvevő mű önálló jellege, vagyis az átvevő műnek is teljesítenie kell a szerzői műre vonatkozó kritériumokat, abban a szerző önálló szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellegnek meg kell nyilvánulnia. E tekintetben az idézés kizárólag kiegészítő szerepet tölthet be, és nem szolgálhat a teljes mű egyéni, eredeti jellegének alapjául, csupán annak jellegét „erősítheti”.
- Az idézés hűségének követelménye tartalmi feltétel.² Ez jelentheti a szöveg szó szerinti átvételét (ezt nevezik közvetlen idézetnek is), illetve az adott szöveg átíratát, parafrázisát (közvetett idézet). Azonban mindkét esetben fontos, hogy a vendégsszöveg vagy -gondolat azonosíthatóan elkülönüljön a szövegen belül, valamint hogy a szerző ezen szövegrészek forrását pontosan megjelölje.³

¹ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez (második, átdolgozott kiadás). Wolters Kluwer, Budapest, 2020, p. 269.

² Uo.

³ SZJSZT-22/2012. számú szakvélemény.

Az idézés szabályainak megsértése esetén a szerzőnek az Szt. 17. §-ába foglalt vagyoni jogai – kivéve a kiállítás és átdolgozás jogát –, valamint az Szt. 12. § (1) bekezdésébe foglalt névfeltüntetési joga sérülhet.

Tekintettel arra, hogy a törvényszék jelen megkeresése sem a felperesi, sem az alperesi dokumentumokkal kapcsolatban nem tért ki azoknak a szerzői mű kritériumainak megfelelő vizsgálatára, az eljáró tanács abból az alapfeltevésből indult ki, hogy a szakértői vizsgálat alapját képező felperesi és alperesi művek szerzői műveknek tekintendők.

Tette ezt azon dokumentumok tekintetében is, amelyeket az Artisjus Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület szerzői műnyilvántartásába vett, tekintettel arra, hogy a közös jogkezelő szervezet nem jogosult és nem is köteles szerzői jogi szempontból megítélni az ott letétbe helyezett műveket, így a tanúsítványok teljes bizonyító erejű magánokiratként mindössze azt igazolják, hogy a kiállítás időpillanatában a mű létezett, és vélelmezhetően a szerzője a letevő.

Amikor a szövegösszehasonlítást az eljáró tanács elvégezte, a szövegazonosság meglétén, annak mértékén és arányán kívül szerzői jogi szempontból azt kellett megvizsgálnia, hogy:

- a szakirodalmi műből kivett részlet azonosítható-e, rendelkezik-e még a szerzői mű feltételeként megszabott, szerzőre jellemző egyéni és eredeti kifejezésmóddal;
- ha rendelkezik, milyen felhasználásra került sor;
- érvényesül-e a szerző névfeltüntetéshez való joga;
- és a részlet átemelése megfelel-e a szabad felhasználás (jelen esetben az idézés) vagy az engedélyköteles felhasználás (többszörözés, átdolgozás, nyilvánossághoz közvetítés) előírásainak.

Amennyiben az utolsó kettő szempontból valamelyikre nemleges válasz adandó, szerzői jogi jogsértés állapítandó meg.

2. A szövegek vizsgálata

A szövegek vizsgálata során az eljáró tanács a felperes által 2020. április 30. dátummal készített előkészítő iratban kigyűjtött szövegrészeket, és a megküldött 9/B, F/66, F/67, F/69, F/70, F/71 számú mellékleteket, valamint a 15. sorszámú beadványhoz csatolt 16. mellékletet vette alapul.

Az eljáró tanács tehát megvizsgálta a kirendelő végzésben kifejezetten nem, de a felperes 15. sorszám alatti kereseti kérelmében megnevezett, „Kistérség bemutatása” (F/69) című, valamint a „Pályázati adatlap” (F/71) című alperesi dokumentumokat is.

Az eljáró tanács a megvizsgált dokumentumokból általánosságban megállapítja, hogy jellemzően csekély mértékű a szövegátvétel. A szövegazonosság terjedelmét ennek ellenére igyekezett minél pontosabban megjelölni, azonban erre tekintettel az arányok számítása során előfordul, hogy a megadott számadat csak nagyságrendileg meghatározott, vagy meghatározhatatlan.

2.1. A felperesi Fejlesztési stratégia – Vázlat és az Agrárstruktúra átalakítási és vidékfejlesztési program – Helyzetfeltárás, valamint az alperesi Pályázati adatlap című dokumentumok vizsgálata (9/B, F/67 és F/71)

2.1.1. A felperes művei és az alperes által készített dokumentumok között kimutatható-e szövegegyezés?

Igen, az alperesi dokumentumban mindkét felperesi dokumentumból található azonos vagy parafrázált szövegrészlet.

2.1.2. Milyen mértékű a kimutatható szövegazonosság?

Ahogy a szakvélemény 1.3. pontjában utalt arra az eljáró tanács, a szövegazonosság mellett a szerzői jogi szempontokat is figyelembe veszi a vizsgálata során. A Vázlat és a Pályázati adatlap esetében megállapítható, hogy az alperes dokumentumának 16. oldalán valóban szerepelnek olyan gondolatok – szavak, szókapcsolatok, mondatrészek –, melyek a felperesi Vázlat 1. és 2., valamint 5. oldalán szerepelnek, ám ezek nem érik a szerzői mű azonosíthatóságához szükséges egyéni és eredeti kifejezőmódot.

A szövegazonosság mértéke nagyságrendileg egy teljes és két fél mondat.

A Helyzetfeltárás és a Pályázati adatlap esetében, tekintettel arra, hogy a Helyzetfeltárás dokumentum nincs oldalszámozva, de a felperes készítette, az eljáró tanács a felperesi előkészítő iratra támaszkodva megállapítja, hogy azok a SWOT-analízisek, melyek elemei át-emelésre kerültek a Pályázati adatlap 17–18. oldalán, a 61 oldalas Helyzetfeltárás 56–57–58. oldalain találhatók.

Az eredeti SWOT-analízisekből átemelt struktúra és szöveg a Pályázati adatlapban szereplő analízis 90%-át fedi le.

A teljes, 27 oldal terjedelmű Pályázati adatlapban így az átvett szöveg aránya 7,5%.

2.1.3. A szövegazonosság milyen arányú jogsérelmet jelent?

A Vázlat és a Pályázati adatlap esetén nem beszélhetünk jogsértésről, hiszen az átvett szavak, szókapcsolatok, mondatrészek nem érik el a szerzői mű kritériumaként meghatározott egyéni és eredeti jelleget. Az eljáró tanács itt figyelemmel volt arra, hogy a szövegegyezések a Vázlat olyan részéből valók, amelyek a mű szakirodalmi jellegére tekintettel is a szerzői mű határterületén mozognak.

A Helyzetfeltárás és a Pályázati adatlap esetében a szerzők névfeltüntetéshez (Szt. 12. §) és átdolgozáshoz (Szt. 29. §) fűződő joga sérült. A jogsértés megállapítható aránya a teljes átvett szöveg terjedelméhez képest 7,5%.

2.2. A felperesi Fejlesztési stratégiai – Vázlat és a Terület- és vidékfejlesztési, valamint Agrárstruktúra átalakítási program, valamint az alperesi Kistérség bemutatása című dokumentumok vizsgálata (9/B, F/70 és F/69)

2.2.1. A felperesi művek és az alperes által készített dokumentumok között kimutatható-e szövegegyezés?

Igen.

2.2.2. Milyen mértékű a kimutatható szövegazonosság?

A Vázlat és a felperes irataiból megismerhető, jelenleg nem elérhető [honlapcím] „Kistérség bemutatása” weblapja között két mondat átfedés állapítható meg.

Az Átalakítási program (27 oldal) és a már nem elérhető [honlapcím] honlapon korábban közzétett „Kistérség bemutatása” weblap között, ami nagyjából nyolc oldal hosszúságú A/4-es oldalnyi szövegnek felel meg, a kimutatható szövegazonosság nagyságrendileg fél oldal, a Weblap P1 oldalán másfél, míg P2 oldalán három bekezdésnyi, nagyjából négy mondatnyi szöveg, melyek az Átalakítási program 5., 6., 8. és 27. oldalán találhatók meg. A felhasznált szöveg aránya 6%.

2.2.3. A szövegazonosság milyen arányú jogsérelmet jelent?

Mind a Vázlat és a Weblap, mind az Átalakítási program és a Weblap tekintetében megállapítható, hogy az idézés Szjt. 34. § (1) bekezdésébe foglalt szabályainak figyelmen kívül hagyása miatti jogsértés történt – névfeltüntetéshez fűződő, többszörözési és nyilvánossághoz közvetítési jog sérelme.

A Vázlat és a Weblap esetében elenyésző jogsértés aránya nem értelmezhető sem a 11 oldal hosszúságú Vázlat, sem a nyolc A/4-es oldalnyi Weblapon elérhető szöveg tekintetében, ezzel szemben az Átalakítási program és a Weblap tekintetében a jogsértés aránya a teljes átvevő szöveg tekintetében 6%.

2.3. A felperesi Fejlesztési stratégia – Vázlat, valamint az alperesi TÁMOP című dokumentumok vizsgálata (9/B és F/72)

2.3.1. A felperesi művek és az alperes által készített dokumentumok között kimutatható-e szövegegyezés?

Igen.

2.3.2. Milyen mértékű a kimutatható szövegazonosság?

A kimutatható szövegazonosság két mondat, mely a Vázlat 1. és a TÁMOP dokumentum 10. oldalán található meg.

2.3.3. A szövegazonosság milyen arányú jogsérelmet jelent?

A szövegazonosság aránya, tekintetbe véve, hogy az átvevő dokumentum 70, míg a Vázlat terjedelme 11 oldal, érdemben nem megállapítható, elenyésző. A jogsértés ebben az esetben is az idézés szabályai betartásának elmulasztása miatt állapítható meg.

2.4. A felperesi Vidékfejlesztési stratégia, valamint az alperesi Esélyegyenlőségi helyzetelemzés és intézkedési terv című dokumentumok vizsgálata (16. melléklet és F/66)

2.4.1. A felperesi mű és az alperes által készített dokumentumok között kimutatható-e szövegegyezés?

Igen.

2.4.2. Milyen mértékű a kimutatható szövegazonosság?

A kimutatható szövegazonosság három mondat, melyek a Vidékfejlesztési stratégia 13. és 16. oldalán találhatók meg, az átvevő műben pedig a 21. és 22. oldalon.

2.4.3. A szövegazonosság milyen arányú jogsérelmet jelent?

A szövegazonosság aránya, tekintetbe véve, hogy az átvevő dokumentum 169, míg a Vidékfejlesztési stratégia terjedelme 46 oldal, érdemben nem megállapítható, elenyésző. A jogsértés ebben az esetben is az idézés szabályai betartásának elmulasztása miatt állapítható meg.

Dr. Munkácsi Péter, a tanács elnöke

Dr. Lehóczki Zsófia, a tanács előadó tagja

Dr. Halász Annamária, a tanács szavazó tagja

TÉRSÉGFEJLESZTÉS MŰFAJÚ SZAKIRODALMI MŰVEK SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEI

SZJSZT-32/2020/02

A megkereső törvényszék által feltett kérdések

1. A felperes a szakvéleményben a Szerzői Jogi Szakértő Testület által vizsgált művei rendelkeznek-e olyan egyéni, eredeti jelleggel, amely alapján az Szjt. szerint mint szerzői mű védelemben részesülhetnek?

Az eljáró tanács szakértői véleménye

1. Jogszabályi háttér

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást”, az eljáró tanács a törvényszék megkeresése és a rendelkezésre bocsátott periratok áttekintése alapján hozta meg jelen kiegészítő szakvéleményét.

1.1. A szerzői mű, ezen belül a szakirodalmi mű – gyűjteményes művek

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) 1. § (1) és (3) bekezdése alapján szerzői mű minden olyan, az irodalom, a tudomány és a művészet területére eső alkotás, amely rendelkezik a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni és eredeti kifejezésmóddal. A szerzői mű kategóriába eltérő műfajú alkotások tartozhatnak, így a szerző tere, lehetősége az egyéni és eredeti kifejezésmód elérésére, megvalósítására műfajonként és művenként különbözik. Ami viszont közös mindenféle alkotás szerzői jogi megítélésében, hogy a szerzői művé „nyilvánítás” nem köthető mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőkhöz vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllethez, a védelem tehát nem tehető ezektől függővé az Szjt. 1. § (3) bekezdése szerint.

A mű egyéni kifejezésmódja a szerző azon szellemi képességén múlik, hogy az adott tartalmat milyen gondolati struktúrába foglaltan közli, a saját egyéniségének jellemzői, sajátosságai megmutatkoznak-e az adott alkotáson. Az eredetiség feltétele pedig végsősorban annak a követelménynek való megfelelés, hogy az adott alkotás ne legyen egy már létező mű szolgai másolata.

Az Sztj. 1. § (2) bekezdés *a)* pontja szerint a szerzői művek közé tartoznak a fenti két feltételnek együttesen megfelelő irodalmi művek, így ezen belül a tudományos vagy szakirodalmi művek is. A szakirodalmi művek körében azonban az egyéni és eredeti jellegű kifejezőmódnak lényeges kereteket, korlátokat szab az adott szakterület ismeretanyaga: olyan adatok, tények, elvek, tételek, módszerek, szokások, amelyeket a szakember szerző kénytelen és köteles figyelembe venni, ám ez csak azt jelenti, hogy az egyéni és eredeti kifejezőmódra nyitva álló mozgástere szűkebb. A szakirodalmi műveket ezért jellemzően funkcionális szerzői műveknek tekintjük, és a szerzői művekkel szemben támasztott egyéni és eredeti jellegű kifejezőmód követelményszintje is ehhez igazodik.

Az Sztj. 7. § (1)–(2) bekezdése szerint szerzői jogi védelemben részesül a gyűjtemény, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű. A gyűjteményes mű egészére nézve a szerzői jog a szerkesztőt illeti. A gyűjteményes művet a védelem megilleti akkor is, ha annak részei, tartalmi elemei nem részesülnek, illetve nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben. A vizsgált dokumentumok (a vizsgált anyagokat együtt a minősítést megelőzően dokumentumként nevezi a szakvélemény) egy része ugyan a tartalom kifejezése szempontjából nem éri el a kívánt egyéni, eredeti jellegűt, azonban a benne foglalt adatok, tények, információk összeválogatása és elrendezése szerkesztői szerzői jogokat keletkeztethet az összeállított teljesítményen mint gyűjteményen.

1.2. A felperesi dokumentumok mint szerzői művek

Tekintettel arra, hogy a törvényszék eredeti megkeresése a „felperesi szerzői művek és alperesi dokumentumok” szövegegyezésének szerzői jogi szempontú megítélésére irányult, az eljáró tanács az eredeti szakvéleményében abból az alapfeltevésből indult ki, hogy a szakértői vizsgálat alapját képező felperesi és alperesi művek szerzői műveknek tekintendők.

A szakvélemény kiegészítése során az eljáró tanács vizsgálat alá vonta a törvényszék által az eredeti megkeresésében megjelölt felperesi dokumentumokat, melyek a megküldött akta 9/B, F/67, F/70 számú mellékletei, valamint a 15. sorszámú beadványhoz csatolt 16. melléklet.

Az eljáró tanács tehát megvizsgálta az Artisjus Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület által szerzői műnyilvántartásába vett dokumentumokat is, tekintettel arra, hogy a közös jogkezelő szervezet nem jogosult és nem is köteles szerzői jogi szempontból megítélni az ott letétbe helyezett műveket, így a tanúsítványok teljes bizonyító erejű magánokiratként mindössze azt igazolják, hogy a kiállítás időpillanatában a műként letett dokumentum létezett, és vélelmezhetően a szerzője a letevő.

2. A szövegek vizsgálata

A szövegek vizsgálata során az eljáró tanács figyelemmel volt egyrészt arra, hogy a felperesi dokumentumok önálló szakirodalmi műként teljesítik-e az Sztj. által a szerzői művekkel szemben felállított konjunktív feltételeket, másrészt vizsgálta, hogy a dokumentumok gyűjteményes műként definiálhatók-e a törvényi rendelkezésnek megfelelően.

2.1. A felperesi Fejlesztési stratégia – Vázlat című dokumentum vizsgálata (9/B)

Az eljáró tanács megállapította, hogy a dokumentum – ahogy elnevezése is utal erre – vázlat-szerű, szikár, lényegre törő és koncentrált jellege miatt nem éri el az önálló szakirodalmi mű feltételeként szabott, szerzőre jellemző egyéni jelleget, amely a tartalom kifejezéséhez kapcsolódik. A dokumentum kifejezésmódját tekintve puritán, funkcionális, gyakran mondatba sem foglalt tényanyagot gyűjt össze és rendszerez. E szöveg tekintetében a funkcionális jelleg az uralkodó, nem jutott tér a szakirodalmi művekre jellemző, egyébként is szűkebb alkotói mozgástérén belül a szerző egyéni kifejezésmódjának. A szöveg nem viseli magán szerzője jellemző szövegalkotási stílusjegyeit sem jelentéstani, sem mondattani szempontból.

A dokumentum tartalmának összeválogatása, rendszerezése, a szöveg felépítése, az adatok, tények, információk sajátosan logikus, sztemderdekelt nem követő strukturálása azonban egyéni, eredeti szerkesztői tevékenységet láttat, így az eljáró tanács álláspontja szerint a dokumentum megfelel a gyűjteményes mű jogszabályi feltételeinek.

2.2. A felperesi Átalakítási és vidékfejlesztési program – Helyzetfeltárás című dokumentum vizsgálata (F/67)

A tárgyi dokumentum, mint az alcíme is utal rá, egy helyzetfeltáró dokumentum, amelynek strukturális felépítése egy meghatározott módszer szerint épül fel.

A dokumentummal kapcsolatban az eljáró tanács elengedhetetlennek találta, hogy utaljon Magyarország agrár-vidékfejlesztési stratégiájának hosszabb időtávú folyamatára, amelynek lényeges sarokpontjai, prioritásai először az Európai Unió Tanácsa 1999. június 21-i 1268/1999/EK rendelete alapján kidolgozott „Magyarország SAPARD terve 2000–2006” tervezési dokumentumban kerültek meghatározásra.¹ A SAPARD program végrehajtásához, amelynek felelőse a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) volt, szükségessé vált egy hét évre szóló agrárstruktúra- és vidékfejlesztési terv létrehozása is, amelyet megelőzően a megyék és a régiók elkészítették saját stratégiai programjukat. A megyei programok készítésénél figyelembe vették a kistérségi elképzeléseket, felhasználták

¹ <https://sapard-avop-nvt.kormany.hu/download/5/0a/10000/Magyarorsz%C3%A1g%20SAPARD%20terve%202000-2006.pdf>.

a KSH kistérségi adatbázisokat. A SAPARD kistérségek szerveződése az FVM pályázati felhívásának kihirdetése után elkezdődött. A pályázatot egy vagy több önkormányzati társulás által megbízott önkormányzat vagy a társulások által felhatalmazott, a képviselt területen bejegyzett és működő, nonprofit, jogi személyiségű szervezet adhatta be.² Ezen intézkedés esetében 15 kiválasztott érzékeny természeti területről lehetett pályázni.

Ezen háttérismeretek alapján az eljáró tanács meggyőződött arról, hogy a leírt iránymutatás keretei között nem maradt tér a pályázati dokumentumot összeállító személy számára a helyzetfeltáró dokumentumban szereplő információk szellemi tevékenységből eredő egyéni és eredeti jellegű összeválogatására és rendszerezésére, a dokumentum tehát gyűjteményes műként nem élvez szerzői jogi védelmet.

Az eljáró tanács megvizsgálta a dokumentumot önálló szakirodalmi műként is, melyhez segítségül hívta a szerzői mű és a szellemi tevékenységet tükröző, de a szükséges eredetiséggel nem bíró teljesítmény elhatárolásával kapcsolatban állást foglaltó SZJSZT-27/2001. számú szakvéleményt. Eszerint, ahol a kérdéses szakterület szabályai által megkövetelt, kötött ábrázolásmód és szakkifejezések használata a belső és a külső formát, vagy a szükség-szerűség, az általában elfogadott, bevett elemek, illetve a cél a tartalmat és ennek nyomán annak formába öntését úgy beszűkíti, hogy nem marad lehetőség az egyéni-eredeti jelleg kibontakoztatására, ott beszélünk szellemi tevékenységet tükröző, de egyéni és eredeti jelleggel mégsem rendelkező, szerzői műnek nem minősülő alkotásokról.

Ennek ismeretében az eljáró tanács arra jutott, hogy ugyan a szigorúan meghatározott pályázati előírások, sablon és módszertan lényegesen leszűkítette a pályázati dokumentumot összeállító személy szabadságfokát, lehetőségét arra, hogy az általa írt szöveget úgy alkossa meg, hogy az visszatükrözze egyéni és eredeti kifejezésmódját, e szoros keretek között is talált azonban erre módot.

Az eljáró tanács a szöveg vizsgálata során kiemelten kutatta azokat a sajátosságokat, amelyek az általános mondatszerkesztési szabályokon túlmutatnak, illetve a szerző önálló gondolatmenetét, véleményét, értékítéletét fejezik ki. Arra jutott, hogy a szöveg jóval meghaladja az általános szintaktikai felépítést, a szakértőség, a nagy mennyiségű és szerteágazó tény- és adatanyagnak a hozzáértő által készített egyéni és eredeti megfogalmazása, narrálása, a szöveg lényegi részeinek hangsúlyokkal és kiemelésekkel ellátása, a szövegrészek összefűzése és keretezése pedig egyértelműen tetten érhető a szövegben. E lényegi sajátosságok pedig megalapozzák a szöveg kifejezésmódjának szakértőre jellemző egyéni és eredeti jellegét, így az eljáró tanács álláspontja szerint a dokumentum megfelel az Szjt. által támasztott szerzői mű feltételeinek.

² Farkas Tibor: Kistérségek a vidékfejlesztésben (doktori értekezés). Pécs, 2002, p. 123–124.

2.3. *A felperesi Terület- és vidékfejlesztési, valamint Agrárstruktúra átalakítási program című dokumentum vizsgálata (F/70)*

Az eljáró tanács álláspontja szerint e dokumentum szakirodalmi műként rendelkezik a szerző(k)re jellemző egyéni, eredeti kifejezésmóddal.

A 2003. november és 2004. január közötti időszakra dátumozott, 27 oldalas stratégiai anyag – az előzményein alapulva – egyaránt magában foglal objektív, tényyszerű megállapításokat, felsorolásokat, számozással ellátott és számozatlan táblázatokat, melyeket a dokumentum szerzőinek egyéni és eredeti kifejezésmódbeli sajátosságait tükröző megfogalmazása és rendszerezése fűz össze. A szakértők kifejezetten kiemelték a szövegezésben visszatérően megjelenő többes szám első személy használatát, ami a szakértőknek a kistérség iránti elköteleződésére és speciális szakértelmére is utal, így narrálva a tényanyagot. E megállapítást példázza az 1.9.2. alatt a „stratégiai jövőkép ismertetése” rész, külön kiemelve azt a megfogalmazást, hogy „[a] saját erőből elért pozíció felértékeli előttünk lakóhelyünk minőségét, önbizalmat, identitás tudatot, a helyi értékek iránti büszkeséget ad az embereknek” (1.9.2.3. Társadalmi jövőkép; 27. oldal), amely a szépirodalom, a szociográfiai irodalom szintjét is eléri, és atipikusnak mondható a szakirodalom terén.

2.4. *A felperesi Vidékfejlesztési stratégia című dokumentum vizsgálata (16. melléklet)*

Az eljáró tanács álláspontja szerint e dokumentum szakirodalmi műként rendelkezik a szerző(k)re jellemző egyéni, eredeti kifejezésmóddal.

A színes borítóval ellátott, a kistérség térképét, valamint az egyesület alapszabályát is magában foglaló, 48 oldalas, 1.1., 1.9. pontokra tagolt kiadvány egyéni, eredeti jellege nemcsak a dokumentum világos és logikus szerkezetében mutatkozik meg, de az egyes részek tartalmában is. A külön kiemelt tartalmi elemek tágitják a szakember szerző szűkebb alkotói mozgásterét, a szóhasználat, a mondatszerkesztés, a tartalom felépítése pedig mind arról tanúskodik, hogy a szerző sajátosan, a rá jellemző egyéni és eredeti módon egészíti ki a pusztán stratégiai program ismertetését.

3. *A szerzői művek felhasználása más szerzői műben, illetve más, nem szerzői műben*

Az eljáró tanács szeretné ismételtlen megjegyezni, hogy az eredeti szakvéleményben szerzői művek közötti szövegátvételeket értékelt szerzői vagyoni jogi, felhasználási szempontból. Tekintettel a jelen megkeresésre az eljáró tanács lényegesnek tartja jelezni, hogy az alperesi dokumentumok esetében feltételezte azok szerzői mű jellegét, így azok ilyen fókuszú vizsgálatára nem tért ki, tekintettel a megkeresések tartalmára.

Összegezve: a felperesi dokumentumok vizsgálatát követően az eljáró tanács szerint minden dokumentum élvez szerzői jogi védelmet: a 9/B mellékletben foglalt szöveg gyűjteményes műként, az F/67, F/70 és a 16. melléklet dokumentumai szerzői műként.

Erre tekintettel utalni szükséges arra, hogy a korábbi szakvéleményben foglaltak akkor állnak fenn, ha az alperesi dokumentumok is szerzői műnek minősülnek.

Amennyiben a törvényszék megítélése szerint az alperesi dokumentumok mégsem érnék el a szerzői mű szintjét, úgy az eredeti szakvéleményben szabad felhasználásként – idézésként – vagy átdolgozásként megállapított magatartások másként ítélandók meg, hiszen az idézéshez és az átdolgozáshoz is egy eredeti és egy másik, „származékos” szerzői mű szükséges. Amennyiben az idézés és az átdolgozás nem állapítható meg, úgy, ahol az eredeti szakvéleményben ezek megállapítása szerepel, ott engedély- és jogdíjköteles többszörözésben álló felhasználásokról van szó, így az alperes magatartása ezek tekintetében az engedélykérés és a jogdíjfizetés elmulasztása, azaz a szerzői vagyoni jogok megsértése, amelyeket tényállásfüggően kiegészít(het) a szerzői személyhez fűződő jogok megsértése.

Dr. Munkácsi Péter, a tanács elnöke

Dr. Lehóczki Zsófia, a tanács előadó tagja

Dr. Halász Annamária, a tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Szilágyi Zsombor Máté

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE^{*}

Louise Popple, Timothy Pinto, Kachenka Pribanova: The future of trade marks in the metaverse (A védjegyek jövője a metaverzumban). Lexology, 2022. december 5.

Bár kérdéses, hogyan fog kinézni a metaverzum, és hogy elmerülünk-e benne, illetve hogyan, az biztos, hogy az internet és a virtuális világok 2023-ban és azon túl is tovább fejlődnek. Ez új kérdéseket vet majd fel a védjegyjoggal kapcsolatban, illetve régi kérdéseket új összefüggésben. Ez a cikk e kérdések közül néhányat tárgyal az Egyesült Királyság és az EU szemszögéből.

Több védjegybejelentés lesz virtuális árukra és szolgáltatásokra vonatkozóan

A védjegyeket konkrét árukra/szolgáltatásokra jegyzik be. Bár sok vállalkozásnak lesz védjegylajstromozása, a legtöbbjük csak a „valós világbeli” árukra/szolgáltatásokra vonatkozik. Egyesek már most is bővítik védjegyportfóliójukat azzal, hogy kulcsfontosságú márkákat jegyeztetnek be virtuális árukra és szolgáltatásokra. Ennek különösen jó okai vannak.

- A végrehajtás megerősítése. Még nem világos, hogy a bíróságok/törvényszékek milyen mértékben fogják a valós világbeli árukat (például ruházati cikkeket) a virtuális világbeli megfelelőikkel (például virtuális ruházati cikkekként, amelyek gyakorlatilag az NFT-ken keresztül értékesített szoftverködöt tartalmazzák) azonosnak vagy hasonlóknak tekinteni – ami a védjegybitörés bizonyításához szükséges feltétel, kivéve, ha a márka híres. Bár vitatható, hogy legalábbis hasonlóknak kell tekinteni őket, célszerű a virtuális világbeli árukra/szolgáltatásokra mindenképpen kiterjedni. Ez potenciálisan lehetővé teszi a védjegytulajdonos számára, hogy „kettős azonosság” megsértésére vonatkozó keresetet nyújtson be – ez a legegyszerűbb típusú kereseti kérelem (amelyhez nem szükséges az összetévesztés valószínűsége).
- Az engedélyezés elősegítése. Számos lehetőséget ki lehet majd aknázni a licencadás vagy a harmadik felekkel való együttműködés révén. Ez könnyebb lehet, ha a virtuális árukra/szolgáltatásokra vonatkozó lajstromozások már léteznek.
- Jelzés a piacnak. Azok, akik már kérelmezték a virtuális áruk és szolgáltatások kulcsfontosságú védjegyeinek lajstromozását, nagy nyilvánosságot kaptak.

A költségvetési korlátok általában megakadályozzák, hogy minden védjegyet minden joghatóságban lajstromoztassanak. Az olyan tényezők, mint például az, hogy a védjegy kulcsfontosságú-e, alkalmas-e a virtuális hasznosításra, mennyire valószínű ez a hasznosítás, és hogy mások is így járhatnak-e el, mind fontosak lesznek. A lajstromozás helyét illetően olyan tényezők játszanak szerepet, mint például az, hogy a felhasználók és a jogsértők valószínűleg hol tartózkodnak. Annak mérlegelése, hogy a metaverzumot (és a vonatkozó szervereket) működtetők székhelye hol lehet, szintén lényeges, mert a védjegytulajdono-

soknak szükségük lehet arra, hogy fellépjenek ellenük a jogsértések megakadályozása érdekében. Általánosságban elmondható, hogy azok a védjegyek, amelyek már részt vesznek a metaverzumban, vagy tervezik belépésüket oda, nagyobb valószínűséggel kérnek metaverzum-jogosultságot, mint azok, amelyek kívárlják, hogy mi fog történni.

Viták lesznek arról, hogy milyen típusú védjegyek lajstromozhatók

Egyes megjelölések csak akkor lajstromozhatók, ha bizonyítást nyer, hogy az érintett fogyasztók megtanulták a megjelölést „védjegyként”, azaz egy adott szervezet megkülönböztetőképeségeként tekinteni (ún. használat révén szerzett megkülönböztetőképeség). Az ebbe a kategóriába tartozó megjelölések általában leíró jellegűek, és nem hagyományos megjelölések (például színek, formák és hangok).

Számos védjegyet sikeresen lajstromoztak a megszerzett megkülönböztetőképeség bizonyítékával. Nem világos azonban, hogy az ilyen bizonyítékokat – ha a valós világbeli árukra/szolgáltatásokra vonatkoznak – figyelembe vennék-e annak bizonyítására, hogy ugyanez a védjegy a virtuális világbeli áruk/szolgáltatások tekintetében szerzett megkülönböztetőképeséget. Bár a legtöbb esetben ez valószínűleg elegendőnek tűnik, e kérdésben viták lehetnek. A megkülönböztetőképeséget az érintett áruk/szolgáltatások átlagos fogyasztójának szemszögéből értékelik, ezért azt is figyelembe kell venni, hogy ez a személy a virtuális világban ugyanaz-e, mint a valós világban. Ha a virtuális világok felhasználói (legalábbis kezdetben) egy bizonyos korcsoportot vagy demográfiai csoportot képviselnek, akkor az átlagfogyasztó nem feltétlenül azonos mindkét helyzetben.

További kérdés, hogy a virtuális árukra/szolgáltatásokra bejegyzett 3D védjegyeket hogyan kezelik majd. Még nem világos, hogy az ilyen védjegyek megfelelően lajstromozhatók-e és/vagy megfelelnek-e a lajstromozott védjegyekre vonatkozó „használd, vagy elveszíted” szabálynak (erről bővebben alább). Például egy 3D védjegy képernyőn történő 2D ábrázolása vajon a 3D védjegy használatának minősül? Vagy csak a 3D fejhallgató/hologram használata azonos a 3D védjegy használatával?

Az érintett áruk/szolgáltatások pontosabb meghatározása egyértelműbbé válik

Amint korábban itt már említettük, az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) már kiadott egy iránymutatást a márkatulajdonosok számára a metaverzumhoz és az NFT-khez kapcsolódó árukról/szolgáltatásokról és a vonatkozó NICE-osztályok használatáról. Az EUIPO jelenleg is vizsgálja a 2023-ra vonatkozó iránymutatások tervezetével kapcsolatos észrevételeket, amelyek ezt és a kapcsolódó kérdéseket érintik. Ezek egyértelművé teszik, hogy a 9. áruosztály, valamint potenciálisan a 35., 41. és 42. áruosztály (és virtuális szolgáltatások esetében a megfelelő új áruosztály) jöhet szóba. Azt is világossá teszik, hogy nem megengedett egyszerűen a „virtuális javak” vagy a „nem helyettesíthető tokenek” lefedése, mert ezek a kifejezések nem egyértelműek és nem pontosak. Ezeket tovább kell finomítani, pl. „letölthető virtuális áruk, nevezetesen virtuális cipők” vagy „letölthető digitális fájlok,

amelyek hitelesítését nem hungarikumok biztosítják”. Azt várjuk, hogy az Egyesült Királyság Szellemi Tulajdoni Hivatala hasonló útmutatással követi majd a példát.

További kérdés, hogy mi történjen azokkal az árukkal/szolgáltatásokkal, amelyek nem válnak virtuális terméké. Ilyenek például a gyógyszerek. Egy gyógyszer sokféleképpen felhasználható virtuális környezetben, például egy valós világbeli gyógyszer felhasználóinak reklámozására vagy velük való együttműködésre. Ezek a felhasználások mind egy valós világbeli termékhez kapcsolódnak. Mi van akkor, ha egy védjegytulajdonos egy gyógyszert a virtuális világ tényleges termékeként akar használni, például egy avatar egészségének javítására? Ez megengedett? Elfogadható lenne-e egy ilyen alkalmazás, és – ha igen – hogyan felelne meg a tulajdonos a „használd, vagy elveszíted” szabálynak? Az avatar egészségének megőrzését gyógyszerrel végzik (valószínűleg nem), vagy szoftverkarbantartással vagy valami mással?

Egyértelmű, hogy a virtuális környezetekben valószínűleg új típusú védjegyek és új felhasználási módok (amelyek közül néhányra még nem is gondoltunk) jelennek meg, és a védjegyjognak és a gyakorlatnak alkalmazkodnia kell.

A jogsértési keresetek száma növekedni fog

A védjegytulajdonosok már indítottak kereseteket annak érdekében, hogy megakadályozzák védjegyeik használatát virtuális árukon/szolgáltatásokon, például az NFT-k által hitelesített digitális tartalmakon, többek között az Egyesült Államokban (például a Yuga Labs- és a MetaBirkin-ügyben) és Olaszországban (például a Juventusnak a közelmúltban megítélt jogsértés megszüntetésére irányuló végzés).

Bár a tengerentúli határozatok fontosak az Egyesült Királyságra nézve, nem mindig lesznek közvetlenül ide átvihetők. Például az Egyesült Királyságban a védjegyjogban a művészeti alkotások nem élvezik ugyanazt a védelmet, mint az Egyesült Államokban az alkotmány első kiegészítése (szólásszabadság joga) alapján.

Számos bitorlási kérdést kell majd tisztázni, többek között azt, hogy a védjegy pusztá megismétlése a metaverzumban bitorlásnak minősül-e. Védjegybitorlás akkor következik be, ha a védjegyet a kereskedelmi forgalomban árukkal/szolgáltatásokkal kapcsolatban használják. Egy védjegy avatar általi pusztá megismétlése a metaverzumban nem feltétlenül felel meg ezeknek a követelményeknek (ahogyan egy harmadik fél logójával ellátott póló viselése sem jelentene jogsértést a való világban). Ezzel szemben nagy valószínűséggel jogsértésnek minősülne egy olyan avatárminta vagy kiegészítő szolgáltatás nyújtása, amellyel a felhasználók harmadik fél védjegyét szerezhetik be avatárjukra vagy avatárjukon. Ugyanez igaz arra az esetre is, ha egy harmadik fél védjegyét egy árukat/szolgáltatásokat értékesítő virtuális üzlet cégtábláján használják.

Egy másik lényeges kérdés, hogy a jogkimerülés rendszere vonatkozik-e a virtuális világban található árukra. Ez előírja, hogy miután egy márkás terméket a védjegyjogosult vagy annak hozzájárulásával az EGT-ben forgalomba hoztak, a jogosult nem hivatkozhat véd-

jegyjogaira annak megakadályozására, hogy az adott termék szabadon forgalomba kerüljön az EGT-n belül – a védjegyjogosult jogai kimerültek. Ugyanez a rendszer vonatkozik majd a metaverzumban forgalomba hozott virtuális termékekre is? Ha igen, hogyan határozzák meg, hogy egy terméket az EGT-ben forgalomba hoztak-e a metaverzum nem földrajzi világában?

Nehezebb lesz a bitorlók felkutatása

Nem biztos, hogy egyszerű lesz a jogsértés mögött álló személy felkutatása a virtuális környezetben. Egyes platformok nem követelik meg az e-kereskedelem vagy az avatárok személyazonosságának ellenőrzését, ami névtelen fiókok működtetését eredményezi. Ezzel a problémával a védjegyjogosultaknak már az internet fejlődése során is meg kellett küzdeniük. A jelenleg használt eszközök közé tartoznak:

- magánnyomozás lefolytatása és/vagy próbavásárlás a jogsértő azonosítására;
- az érintett platform értesítése a jogsértésről (minthogy a platformok elvileg felelősségre vonhatók a jogsértésekért, ha azokról ténylegesen tudomást szereznek, vagy ha nem cselekszenek gyorsan a jogsértés megszüntetése vagy a hozzáférés letiltása érdekében, amint erről tudomást szereznek);
- mulasztási ítélet meghozatala.

Míg a metaverzumokat és az NFT-platformokat jelenleg központilag működtetik a megalapozott vállalatok, a fenti lehetőségek megadhatják a védjegyjogosultaknak azt, amire szükségük van ahhoz, hogy számos jogsértés ellen fellépjenek (feltéve, hogy a metaverzumokban a platformokra ugyanazok a felelősségi szabályok vonatkoznak). A metaverzumok és platformok számának növekedésével, valamint azzal, hogy ezek egyre decentralizáltabbá, névtelenebbé és/vagy kevésbé szilárdan működő joghatóságok által működtetett platformokká válnak, a tartós jogsértők számára nőni fog a lehetőség, hogy elkerüljék a felelősségre vonást, vagy egyszerűen csak átkerüljenek egy másik virtuális környezetbe, ami megnehezíti a védjegyjogosultak dolgát. Ha pedig a metaverzum, a jogsértő és/vagy a jogsértés mesterséges intelligencia által generált (emberi szerző nélkül), a problémák csak még nehezebbé és bonyolultabbá válnak.

Egyes platformok már most megtették az első lépéseket ennek leküzdésére. Valószínű, hogy idővel egyre több ilyen módszert fogunk látni, mert a platformokat arra ösztönzik, hogy segítsék a védjegtulajdonosokat. A kérdés teljes körű kezeléséhez azonban a kormányok és az érdekelt felek közötti nemzetközi szintű koordinációra lesz szükség.

A virtuális szolgáltatás megoldás lehet

Ha a jogsértés mögött álló személyt nem lehet azonosítani, a védjegyjogosultaknak másféle módokon kell majd elgondolkodniuk azon, hogyan kézbesítsék igényérvényesítési nyomtatványait és bírósági végzéseiket a jogsértőknek. Az angol jogban már most is léteznek módszerek arra, hogy az eljárásokat „alternatív” eszközökkel kézbesítsék ismeretlen

személyeknek a valós, de nem azonosított gépjárművezetőkkel, az épületek vagy földterületek elfoglalóival vagy tüntetőkkel, zsarolókkal és az interneten bűncselekményt elkövető névtelen alperesekkel kapcsolatos esetekben. Az alternatív kézbesítés jelentheti például azt, hogy a metaverzum üzemeltetője végzi a bírósági irat kézbesítését a jogsértőnek – esetleg magában a virtuális környezetben. Ez magában foglalhatja azt is, hogy az egyik avatár „kézbesíti” egy másik avatárnak az iratot, vagy hogy azt a jogsértő által üzemeltetett virtuális boltban hagyja.

Megkezdődik a joghatósági kérdések megoldása

A védjegyek területi jogok. Ahhoz, hogy egy adott joghatóságban felléphessenek, ott jogsértésnek kell fennállnia. Ezzel a kérdéssel a védjegyjogosultak már korábban is szembesültek az internet kapcsán. Ebben az összefüggésben az Egyesült Királyság és az EU bíróságai úgy ítélték meg, hogy az adott joghatóságon belüli pusztán elérhetőség (pl. egy adott weboldal) nem elegendő a védjegybitorláshoz – a jogsértő megjelölést az adott joghatóságon belül „használni” kell. Ezt nagyrészt az alapján értékelik, hogy a kérdéses weboldal „célba veszi-e” az Egyesült Királyságot/EU-t, figyelembe véve olyan tényezőket, mint a használt nyelv és pénznem, az Egyesült Királyságba/EU-ba történő kiszállítás, valamint az Egyesült Királyságban/EU-ban történő aktív vásárlószerezés.

E tényezők többsége azonban a metaverzumban nem lesz túl nagy jelentőségű. Ezért a joghatóság új tesztjére lesz szükség, amely esetleg olyan tényezőkön alapulhat, mint például az, hogy a metaverzumot jelentős számú ember használja-e az adott joghatóságban.

Kormányzati szinten már vannak lépések e kérdések mérlegelésére. Az Egyesült Királyság jogi bizottsága például nemrégiben indította el a kormány általi felülvizsgálatot annak biztosítása érdekében, hogy az alkalmazandó jog és a joghatóság szabályai alkalmazkodni tudjanak az egyre inkább digitalizált világhoz. Ezt egy konzultáció követi, amely az adattárnyak (beleértve a legtöbb kriptotokent is) harmadik új személyi tulajdoni kategóriájának lehetséges bevezetéséről szól.

Várnunk kell a felhasználás mellőzéséről szóló határozatok visszavonására

A lajstromozott védjegyekre vonatkozó „használd, vagy elveszíted” szabályt már érintettük. Ez előírja, hogy egy védjegybejelentés visszavonható, ha azt az Egyesült Királyságban az érintett áruk/szolgáltatások tekintetében a lajstromozást követő öt év bármelyikében nem használják ténylegesen, és a használat elmaradásának nincs megfelelő oka.

A metaverzumban a védjegyek használatának számos módja lesz, beleértve a virtuális áruk értékesítését és virtuális szolgáltatások nyújtását (pl. a McDonald's védjegybejelentései virtuális éttermi szolgáltatások működtetésére), ügyfélszolgálat, vásárlói események (pl. Jose Cuervo-lepárlótúra) vagy ingatlanok (pl. a Gucci megvásárolta a The Sandbox páncéltermét a márka képviselője és a gyűjtemények értékesítése céljából).

Sok esetben a metaverzum egy másik médiumnak tekinthető (a weboldalak, a TV és a nyomtatott kiadványok mellett), és így a metaverzumban történő felhasználás a valós világbeli áruhoz/szolgáltatásokhoz kapcsolódhat (pl. reklámcélú felhasználás). Más esetekben a felhasználás a virtuális világbeli árukkal/szolgáltatásokkal kapcsolatos. Néha ez nem egyértelmű, és a használat vitathatóan mind a valós, mind a virtuális világbeli árukra/szolgáltatásokra vonatkozik.

Idővel azok a védjegyjogosultak, akik anélkül lajstromoztatták védjegyeiket, hogy tervezték vagy képesek lettek volna azok használatára, a megvonási eljárásokban találhatják magukat. Majd kiderül, hogy milyen használat számít, és hogy az olyan kérdések, mint például a metaverzum fejlesztésének késedelme, megfelelő okot jelentenek-e a használat elmaradására.

Ez nem mind 2023-ban történik meg

Sok mindent kell még kidolgozni, ahogyan az internet kialakulásakor is. Bár még nem biztos, hogy minden kérdésre egyértelmű a válasz, de legalább megnyugvást jelent, hogy nagyrészt megoldottak azok a problémák, amelyekről az internet korszakának kezdetén egyesek azt gondolták, hogy megoldhatatlanok. Természetesen nem minden metaverzummal kapcsolatos védjegykérdés lesz megoldva 2023-ban, mert maga a metaverzum még csak gyerekcipőben jár, de haladásra számítunk.

Dr. Palágyi Tivadar

Manuel Gil: Y todo Avatar nos marcará (És minden avatár alakítani fog bennünket). Lexology, 2022. szeptember 23.

A metaverzum ittlétének bizonyítéka az információ burjánzása, amely egyre nagyobb ütemben áramlik nemcsak az interneten, hanem mindenféle jogi, technológiai és társadalmi fórumon is, így egyre inkább jelen levő valóság a médiában, következésképpen mindennapi életünkben is.

Leegyszerűsítve, a metaverzumot úgy jellemezhetjük, hogy egy olyan virtuális tér, amelyhez olyan eszközökön keresztül kapcsolódunk, mint a virtuálisvalóság (VR) és a kiterjesztettvalóság (AR) -szemüvegek vagy -fejhallgatók vagy akár -alkalmazások, amelyek olyan magával ragadó élményt nyújtanak, amelyben úgy tűnik, hogy valóban az adott virtuális helyen vagyunk, és kölcsönhatásba lépünk más emberekkel és tárgyakkal.

Ebben az alternatív világban a D2- (direct-to-avatar) modell révén új, interakciós forma jön létre a fogyasztók és a védjegytulajdonosok között, ahol nem magunknak vásárolunk például ruhákat, hanem a metaverzumon belüli reprezentánsunknak, az avatárunknak. Avatárunk segítségével „egy másik életet” élhetünk, vásárolhatunk javakat és szolgáltatásokat, koncertekre járhatunk, utazhatunk, játszhatunk, sőt dolgozhatunk is.

Ezért a metaverzum egy egyedülálló piac végtelen lehetőségekkel, különösen a kereskedelmi szektorban.

A „Wildbytes” innovációs ügynökség szerint 2023-ra várható, hogy jelentős védjegyekkel rendelkező egyes cégek új termékeket fognak piacra dobni a metaverzumban, míg mások úgy tesznek, mintha bevásárlóközpontokat, butikokat és virtuális boltokat építenének, ahol az avatárok termékeket vásárolhatnak és kriptovalutával fizethetnek.

Jelenleg a Gucci már árulja saját virtuális ruházatát, különösen a GUCCI VIRTUAL 25 edzőcipőt, míg a H&M nemrég indította el saját virtuális kollekcióját a Nintendo „Animal Crossing” című videójátékán keresztül.

Vannak olyan védjegyek is, amelyek továbbmennek, mint például a Nike, amely létrehozta saját virtuális univerzumát, a Nikelandet, amely a „ROBLOX” játéklatformon keresztül érhető el.

Így elérkeztünk e cikk lényegéhez: a védjegyekhez.

Egyértelműnek tűnik, hogy a védjegyhasználat a metaverzumban új jogi helyzeteket vet fel, amelyeket egy sürgős ügyben tisztázni kell. Hogyan védheti meg egy jogalany a védjegyét ezekben a terekben? Ha egy jogalany már rendelkezik védjegylajstromozással, kockázat nélkül használhatja-e azt a metaverzumban, és elkerülheti-e, hogy védjegyét mások is használják?

Az első kérdésre a válasz a legtöbb európai uniós országra vonatkozóan az lesz, hogy minden olyan szervezetnek, amely kizárólagos használati jogot kíván szerezni egy védjegyre, be kell lajstromoztatnia azt, és ez a jog nemcsak a valós világban, hanem bármely digitális térben is érvényesíthető.

Ami a második kérdést illeti, ha a lajstromozott védjegy nem védi a virtuális térben levő eszközöket és szolgáltatásokat, akkor a tulajdonos nem használhatja a virtuális univerzumban a védjegyjogok esetleges megsértése esetén.

Minthogy egyes országokban még nincs külön jogszabály erre a kérdésre vonatkozóan, meg kell jegyezni, hogy 2022. augusztusban az Európai Unió Szellemi Tulajdon Hivatala (Intellectual Property Office of the EU, EUIPO) közzétette az Európai Unióban az új védjegylajstromozási kérelmekre vonatkozó iránymutatásait, amelyek a digitális környezetben levő eszközökre és szolgáltatásokra, különösen a metaverzumban folytatott tevékenységekre vonatkoznak, kiemelve, hogy az ilyen típusú lajstromozásokban olyan kifejezéseket kell használni, mint a „virtuális termékek” és a „nem helyettesíthető tokenek” (NFT-k), és meghatározva azokat az áruosztályokat (9., 35. és 41.), amelyekbe az eszközök és szolgáltatások tartoznak.

Ezek az iránymutatások éppen azt bizonyítják, hogy a metaverzumban a védjegyek védelme érdekében a tulajdonosoknak a virtuális termékeket és szolgáltatásokat is be kell vonniuk védjegyeik oltalmi körébe, midőn látják, hogy a valós térrel egyre inkább összetéveszthető virtuális térben védjegyeiket harmadik felek használják, visszaélve a védjegytulajdonos piacon megszerzett pozícióival, védjegyei hírnevével.

A fent említett „Wildbytes” által közzétett tanulmány szerint a metaverzumba történő befektetés 2022-ben 2021-hez képest a tízszeresére nőtt.

Valójában egy olyan erősödő irányzattal állunk szemben, amely a bizonyítékok szerint hamarosan a „valóságunk” lesz. Ezért a védjegyek tulajdonosain múlik majd, hogy alkalmazkodnak-e ezekhez az új időkhöz, amelyekben az avatár szerves része lesz mindennapi életünknek, és alakítani fogja azt.

Dr. Palágyi Tivadar

Susan Schneider: A mesterséges ember. Az MI és az elme jövője. Pallas Athéné Könyvkiadó, 2020; ISBN: 9789635730018

„Ez a könyv kísérletet tett arra, hogy (ideiglenes módon) feltárja a tudattervezés területét. Olyan időket élünk, amikor az MI-k előreláthatólag átveszik majd tőlünk a legtöbb fizikai és szellemi munka végzését a következő pár évtizeden belül, és amikor aktív erőfeszítésekre kerül sor az emberek és a gépek összeolvadása érdekében.”
(Forrásmegadás nélküli idézetek a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

A szerzőről: honlapjáról: „Schneider a Florida Atlantic University-n a Center for the Future Mind (CfFM) alapító igazgatója, az Egyetem Agy Intézetében az 'elme filozófiájának' legmagasabb besorolású professzora, és társigazgatója a Gépi Percepció és Kognitív Robotika Laboratóriumnak. A labor része egy nagy létesítménynek, amely MI-rendszereket épít az idegtudományi kutatásokra és a filozófiai előrelépésekre támaszkodva. Schneider nemrég teljesített egy hároméves projektet a NASA-val az intelligencia jövőjéről, s jelenleg az USA Kongresszusával dolgozik a MI-politikán. A CfFM megnyitása előtt a Kongresszusi Könyvtár John W. Kluge Center egyik vezető tudósa volt.” A Kluge Center honlapjáról: „Meghatározó küldetése, hogy áthidalja a szakadékot a tudomány és a 'politikaalkotó közösség' között, s ennek megfelelően a pozíciónak, amelyet Schneider betöltött, kimagasló társadalmi szerepe van. E pozícióra olyan tudósokat és gyakorló szakembereket fogad, akik szakterületük csúcsán vannak.”

Néhány kompetens vélemény a könyvről

Eredeti kiadója a Princeton University Press. Annak ajánlójából: „A könyv, amelyet a Washington Post úgy üdvözöl, mint 'egy biztos lábakon álló, szellemes útmutató a sikamlós etikai terephez', egy filozófiai felfedezőút a MI, valamint az elme jövője kérdéseibe.

Az emberiség történelmének monumentális fordulópontjánál vagyunk. Az emberek talán már nem sokáig a Föld legintelligensebb lényei: a sakk, a go és a Jeopardy (amerikai kvízshow – Osman P.) világbajnokai már mind MI-k, s ezek napról napra kifinomultabbakká válnak. (Tudni kell, hogy ezek már öntanuló MI-k, tehát a teljes tudásukat nem az embertől kapják – attól csak az alapprogramot, a képességet, hogy maguk fejlesszék a tudásukat – Osman P.) Tekintve a fejlődés gyors ütemét a MI terén, sokan jósolják, hogy a következő néhány évtized során elérhetik az ember intelligenciaszintjét. Onnantól gyorsan túl is léphetnek azon. Mit jelent mindez a fejlődés az elme jövője számára?

Könyvében Schneider azt mondja, elkerülhetetlen, hogy a MI új irányokba vigye az intelligenciát, ugyanakkor arra ösztönöz, tőlünk függ, hogy kivájjunk egy értelmes utat előre. Ahogy a MI-technológia 'befelé' fordul, átformálva az agyat, másrészt 'kifelé', a gépi elmék létrehozásának lehetőségével, kritikus jelentőségű, hogy a kellő óvatossággal éljünk. Az emberek elmetervezőkként olyan 'eszközökkel' játszanak majd, amelyeknél nem értik, mi-

ként kell használni azokat: ilyenek az 'én' (pszichológiai értelemben – Osman P.), az elme, a tudatosság.

Az emberi elme gépi kiterjesztésére irányuló kutatás létrehozhatja még az emberi szintnél magasabb intelligenciát is, ami a mesterséges elmék új generációjához vezet: Elmék2.0. *Schneider, filozófusként, amellel érvel, hogy nem szabad ezekkel a vállalkozásokkal próbálkozni az elme természetének gazdagabb megismerése nélkül, s ha elégtelenül ragadják meg ezeknek a természetét, az alááshatja a MI használatát, szintúgy az agykiterjesztő/-kiegészítő technológiáikét, s ez a tudatos lények szenvedését vagy szomorú végét vonja maga után. Ahhoz, hogy sikeresek legyünk, fel kell fogunk és kezelniünk az algoritmusok alatt rejtőző filozófiai kérdéseket.*

Vizsgálódásai középpontjában annak józan megfontolt tárgyalása áll, mit képes a MI valóban elérni. Valóban képes a robot tudatossá válni? Össze tudunk-e olvadni a MI-vel, ahogyan azt a techvezetők, mint Elon Musk és Ray Kurzweil sugalmazzák?” (Kurzweil A szingularitás küszöbén c. nagyhatású könyvéről az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2013/5. számában szoltunk. A Pallas Athéné Könyvkiadónál jelent meg Hogyan alkossunk elmét? Az emberi gondolkodás titkainak nyomában c. kötete 2022-ben.)

A égető téma aktualitásához: A The Guardian 2018. jan. 1-i számában beszámol arról, hogy „Musk a világ kormányzati vezetőinek csúcstalálkozóján Dubaiban kijelentette, az embereknek kiborggá kell válniuk ahhoz, hogy megőrizzék a jelentőségüket a MI korában. Azt mondta, 'a biológiai és a gépi intelligencia összeolvadása szükséges lesz, hogy biztosítsuk, gazdaságilag értékesek maradunk.' Kevéssel ezután a sorozatvállalkozó Musk létrehozta a Neuralinket azzal a céllal, hogy a számítógépet közvetlenül csatlakoztathassák az emberi agyhoz.” A világ egyik leggazdagabbja ezzel üzletileg is beledílt a fejlesztésbe. A Neuralink bemutatkozása a honlapján: „A Neuralink kivételesen tehetséges emberek csapata. Mi hozzuk létre az agy-számítógép interfészek jövőjét.”

A Princeton University Press hosszú interjút közöl könyve kapcsán Schneiderrel. Ebből részletek:

Kérdésre Schneider: „A 'világbajnok' MI-k nem úgy számoltak, ahogy az emberi agy teszi, nem olyan gondolkodási technikákat alkalmaztak. Még a programozók is olykor nagyon meglepődtek ezen. Még a mai 'neuromorphic' MI-k – amelyeket az agy utánzására alkotnak – sem igen hasonlítanak az agyra. *Nem is tudunk eleget az agyról, hogy abból visszafelé építhessük fel. Olyan teljesítményű eszközeink sincs, hogy azon pontosan futtathassunk akárcsak az agy egy akkora részének megfelelő programot, mint pl. a hippokampusz vagy a claustrum. Talán elérjük az MI-t, amely képes mindarra a feladatra, mint mi magunk, de azokat másként végzi, mint ahogy agyunk teszi. Talán a tudat egyszerűen a neuronokból emelkedik fel. Nem tudjuk.* Talán az MI-tervezők lehetségesnek találják, hogy tudattal bíró MI-ket építsenek, ám ez ellen döntenek, mert tudatos lényeket létrehozni olyan feladatokra, mint otthonaink takarítása, háborúink megvívása, nukleáris reaktoraink szétszerelése, a rabszolgasággal lenne egyenrangú.” – Különösképp modern korunk tanúbizonysága szerint,

ha valami elegendően jövedelmezőnek ígérkezik, vagy épp a hatalom hatékony eszközének, nincs az az erkölcsi megfontolás, amely útját állhatná a létrehozásának és felhasználásának.

„Ahogy a neurális protéziseket mindinkább használják az agyban, rájöhetünk, vajon képesek-e helyettesíteni azokat a részeit, amelyek felelősek a tudatért. Ha igen, ez azt sugallja, hogy az élmények, tapasztalatok 'futtathatók' egy csipalapon. Ez bámulatos felismerés lesz! *A tudat átlépheti az agy határait.*” – S lelkesítő/rémisztő belegondolni, hogy célirányosan előregyártott tudatrészeket lehessen ilyen kiegészítők révén kapcsolni az agyhoz, s netán módosítani is a személyiséget, világlátást, személyes értékrendet!

Kérdés: „*Kell-e gondolnunk a tudattal bíró MI-k jogaira?*” Schneider: „Hatalmas kérdés. Gyermekeink bizonyos értelemben 'a miénkek', nyilvánvalóan nem a tulajdonainkként, hanem mert speciális etikai kötelezettségeink vannak irántuk. Ez így van, mert érző lények, és a szülő–gyermek kapcsolat speciális etikai és jogi kötelezettségeket keletkeztet. Ha érző MI-t – elmegyermekeket (mindchildren) – hozunk létre, nem butaság feltételezni, hogy etikai köteletségünk tisztelettel és méltósággal bánni velük, s talán még a pénzügyi szükségleteikhez is hozzájárulni. Meg kell tehát kérdeznünk magunkat, vajon kellene-e érző MI-lényeket létrehozunk, amikor még a bolygón már létező érzőlények iránti etikai kötelezettségeinket sem tudjuk teljesíteni.”

A Scientific American Schneider-interjújából:

Kérdés: „Christof Koch idegkutató sugallja, hogy agyimplantátumok segítségével tartunk lépést a gépekkel. Jó ötletnek tartja ezt?”

Schneider: „Ez a tágabb társadalmi és politikai beállítástól függ. Számos nagy kutatási program dolgozik ma azon, hogy MI-t helyezzenek az agyba és a perifériás idegrendszerbe. Arra törekszenek, hogy rákapcsolják az embert a felhőre billentyűzet közbejöttes nélkül. (Nem igazán átgondolt hasonlat! A billentyűzet egyirányú kapcsolatot teremt az ember és az eszköz között. Egy agy/idegrendszer–felhő interfész viszont kétirányú kapcsolat lehet, akár a tudtunk nélkül is azzá tehető – legalább is technikailag –, s ezzel nagyon is megnyílnának a lehetőségek a felhő felől jövő beavatkozásokra, agyunk közvetlen elérésére. Hát még ha a felhő révén ez tömeges mértékben is megvalósíthatóvá válik! – Osman P.) Az ezzel foglalkozó cégeknek, mint a Neuralink, Facebook, Kernel, *az agyunk és testünk a jövőbeli profitszerzés egyik küzdőtere.* A megfelelő törvényi védőkorlátok nélkül az ember gondolatai és biometrikus adatai eladhatók az értük legtöbbet kínálóknak. Az alkalmas törvényi védelem nélkül az autoriter diktatúrák kezébe kerülhet a tökéletes agykontroll-eszköz. A magánszféra védelme tehát alapvető jelentőségű. (Számos okból és példából nem tűnik teljesen bizonyosnak, hogy még a magukat abszolút demokratikusnak deklaráló rezsimekben is a törvényi védelem valódi biztonságot garantálna – Osman P.)

Vannak egyéb aggodalmaim is. Tartok attól, hogy az emberek kényszert éreznek majd az agyimplantátumok használatára, hogy versenyképesek maradhassanak a munkájukban vagy a közegükben. Az ilyen kiterjesztésnek valóban opcionálisnak kell lennie. Továbbá aggodom, hogy ha csak a szűk elit jut hozzá a kiterjesztéshez, hatalmas intellektuális szaka-

dék nyílik a tehetősök és a nem azok között. (Mi rosszabb, olyan egzisztenciális szakadék is, amely vészterhes feszültségeket kelthet. A kiterjesztés költsége pedig a jelenleginél is sokkal inkább csökkentheti a felfelé való társadalmi mobilitást! – Osman P.) Biztos vagyok abban, hogy Christof nem akarna ilyesféle jövőt, és egyenlő hozzáférést feltételezett ezekhez kiterjesztésekhez. (Ami persze szintisza utópia, s a valóságban riasztóan könnyen disztópiává is tehető – Osman P.) A probléma, miként jussunk el innen odáig.”

Kérdés: „Feltéve, hogy ezek a kiterjesztések orvosilag biztonságosak, mit venne meg belőlük, már ha egyáltalán?”

Schneider: „A már említett aggályaimon túl két filozófiai problémát kell szem előtt tartani a döntésnél. Az egyik: annak megértéséhez, vajon bölcs-e a kiterjesztés ilyen radikális módjaihoz folyamodni, *előbb meg kell értenünk, mi és ki vagyunk.* Az én természetéről régóta vitatkoznak a filozófusok, és máig is sok az eldöntetlen kérdés. Így azután, ha úgy vesszük, hogy az én és az elme szorosan kötődik ahhoz, hogy jól működő agyunk legyen, és agyunkból túl sokat cserélünk mikrocsepkekre, egy ponton megöljük magunkat – s ez aligha lesz kiterjesztés. Ezt a jelenséget ’brain drainnek’ nevezem (ami itt nyilvánvalóan nem az agyelszívást jelenti – Osman P.)

Egy másik aggály a tudat természetére vonatkozik. A filozófusok régóta rejtélynek tekintik a tudat természetét. Rámutatnak, *hogy nem teljesen értjük, hogyan függ az össze az agyban végbemenő összes információfeldolgozási folyamattal.* Úgy tartják, még nem értjük, vajon a tudat a biológiai alapunk egyedülálló tulajdonsága, vagy más alapok – mint pl. szilíciumcsepke – szintűgy alkalmasak lehetnek a tudatos tapasztalatok alapjának szerepére. Ha a csepke erre alkalmatlanok, a tudat egyfajta tervezési plafonja az emberi intelligencia növelésének. Velünk ellentétben, a MI-nél nincs ilyen határ, ám ők képtelenek a tudatra. (Ebben senki sem lehet biztos, Schneider sem, hiszen nagyrészt épp ezt járja itt körül! – Osman P.) Gondolkodásban így is felülmúlhatnak bennünket, s ha ezt megteszik, ezt azt jelentené, hogy a Föld legintelligensebb entitásainak nem lenne tudata. (Belekeveredünk az intelligencia mibenlétének problémájába, s hogy az kötődik-e bármiképp a tudathoz. S ha még meg is cifrázzuk ezt, az érzelmi intelligenciát is behozva a képbe.... – Osman P.) Ez a probléma meglehetősen fontossá teszi annak meghatározását, vajon a gépek bírnak-e tudattal. Szerencsére, úgy vélem, végül is rá tudunk jönni, vajon a mikrocsepke alapjául szolgálhatnak-e a tudatnak. Könyvemben megelőlegezek két tesztet a mesterséges tudat beazonosításához.” – Az eddigi fejlődés tanulságai alapján lesznek erre a mikrocsepkenél messze fejlettebb eszközeink is.

„*Szeretne halhatatlanná válni?*” [Tudatfeltöltés révén] Az emberiség ősi vágya a halhatatlanság, *Schneider* azonban filozófiai kételyekre is utal e változatával kapcsolatban. (Stanisław Lem remek novellája erről a Decantor látogatása – Osman P.) „Nyilvánvalóan a valódi halhatatlanság halhatatlan lelket vagy immateriális elmét kíván. Akik a halhatatlanságot radikális kiterjesztések útján akarják elérni, valami mást kapnak: egy technológiai felállást, amely lehetővé teszi számukra, hogy a világ végéig itt legyenek. Ezt én funkcionális

halhatatlanságnak nevezem, megkülönböztetve a valóditól. Kétlem, hogy előre látható, miként éreznénk magunkat ilyen helyzetben. Lehet, hogy kilátástalanul unalmassá válik. Én például örömmel venném a lehetőséget, milyen érzés 2000, 200 000, 2 millió év elteltével tudni, hogy élhetek az Univerzum végéig.”

Innentől a könyvből:

„Ez a könyv az elme jövőjével foglalkozik. Arról szól, hogy az önmagunkról, az elméről és az emberi természetről szerzett tudásunk mennyire drasztikusan meg tudja változtatni a jövőt, akár a jó, akár a rossz irányban. (Igazából a jövőt nem a tudásunk, hanem hasznosításának mikéntje határozza meg, amihez a tudás maga csak az alap. Ez döntő különbség a MI tekintetében is: az emberek és azok különféle alakulatai – különösképp a gazdaságot és akár annak révén, akár közvetlen ráhatásokkal a társadalmakat meghatározó cégei, egyéb szervezetei – mi mindenre használják majd a különféle viszonyaikban a MI-t? – Osman P.)

Az emberi agy meghatározott környezetekhez alkalmazkodott, az anatómia és az evolúció által szabott szűk keretek között. *A mesterséges intelligencia azonban hatalmas tervezési teret nyitott*, amely új anyagokat és új működési módokat kínál, továbbá új utakat e tér lehetőségeinek felfedezésére, sokkal gyorsabb ütemben, mint a biológiai evolúció. (A szöveg kissé javítva, az angol eredetinek megfelelően – Osman P.) Ezt az izgalmas új vállalkozást én *elmetervezésnek* hívom. *Az elmetervezés az intelligens tervezés egy formája, de mi, emberek vagyunk az alkotók, és nem Isten.*” – Schneider ezzel beláthatatlan filozófiai és teológia mélységek felé nyit. Horribile dictu, odáig vihető, hogy az intelligens tervezés az embert használja eszközülni a mesterséges ember megteremtésére (ahogy azt Lem is felveti *Lymphater* utolsó képlete c. novellájában), és a kérdéskörre Schneider is kitér bevezetőjében.

„Magam kissé arcpirítónak érzem az elmetervezés gondolatát, mert őszintén, nem vagyunk olyan nagyon fejlettek. A társadalmi fejlődés messze elmarad a technológiai tudásunk mögött. Ezzel összevetve talán kevésbé tűnik aggasztónak, ha filozófusként elárulom, hogy az emberi elme természetéről vajmi keveset tudunk. Ám *a filozófiai problémák meg nem értésének is ára van, ahogy az a könyv két központi szálából is kiderül.*” – A „filozófiai problémák” olyan rendszerre és annak működésére vonatkoznak, amelyeket emulálni akarunk – hogyan, ha nem értjük?

„Az első szál ismerős lesz, hiszen áthatja az egész életünket: ez az *öntudat*. Az öntudat az érzelmi minőség a mentális életünkben. Nem kell elmélyülnünk egy idegtudományi könyvben ahhoz, hogy megértsük, milyen érzés belülről az, hogy van öntudatunk. Úgy vélem, éppen ez a mag – a tudatos tapasztalat –, ami leginkább jellemzi az elme létezését.

A másik azt fejtegeti, hogy ha nem gondoljuk végig a mesterséges intelligencia filozófiai következményeit, akkor a tudatos lények könnyen hanyatlásnak indulhatnak. Ha ugyanis nem vagyunk óvatosak, megtapasztalhatjuk az MI-technológia elferdülését: olyan helyzeteket, amelyekben az MI nemhogy könnyítene az életünkön, hanem a saját szenvedésünkhöz vagy

pusztulásunkhoz, avagy más tudattal rendelkező lények kihasználásához vezet. (De nem az MI teszi ezt, hanem azok, akik felhasználják! – Osman P.)

Sokan foglalkoztak már azzal a kérdéssel, hogy az MI hogyan fenyegeti az emberi faj virágzását. A veszélyforrások skálája széles, kezdve a hackerektől, akik leállítják az energiaellátását, egészen a szuperintelligens autonóm fegyverekig. Ezekkel szemben *az általam vizsgált problémák kevesebb figyelmet kaptak, bár nem kevésbé jelentősek. Ezek a visszasikmenetek* főszabályként a következő kategóriák valamelyikébe sorolhatóak: *a) figyelmen kívül hagyott helyzetek, amelyek az öntudattal rendelkező gépek megépítéséből adódnak, vagy b) az agyteljesítmény radikális fokozásával kapcsolatos eljárások, mint amilyeneket az elképzelt Tudattervező Központban hajtanak végre. Vizsgáljuk meg egyenként mindkét forгатókönyvet.*

Tudattal rendelkező gépek? Amikor arra a kérdésre keressük a választ, vajon fogunk-e gépi értelmet alkotni, és ha igen, akkor hogyan, egyelőre a sötétben tapogatózunk. Egy dolog azonban világos: az, hogy az MI képes lesz-e tapasztalni, meg fogja határozni, hogy mennyire fogjuk értékelni a létezését. A tudatosság ugyanis az erkölcsi rendszereink filozófiai alapköve, és központi tényezője annak, hogy mit ítélünk énnek vagy személynek és nem pedig pusztá gépnek. Ha MI-igazgató lennék a Google-nél vagy a Facebooknál, és jövőbeli projekteket latolgatnék, nem szívesen vállalnám be azt az etikai zűrzavart, hogy esetleg véletlenül tudatos rendszert fejlesztünk. Egy olyan rendszer kifejlesztése, amiről kiderül, hogy öntudata van, könnyedén vezethet ahhoz a vádhoz, hogy rabszolgaságba hajtjuk az MI-t, és egyéb PR-rémálmok is felmerülhetnének. Még az is elképzelhető, hogy bizonyos szektorokban betiltanák az MI használatát.

Feltételezem, hogy *ez az MI-cégeket tudatosságtervezésre készítheti*, vagyis arra a szándékos mérnöki erőfeszítésre, hogy bizonyos célokra kifejlesztett MI-eket ne ruházzanak fel tudattal, míg adott esetben másokat más célokra pedig igen. Természetesen *ez azt feltételezi, hogy a tudatosságot bele lehet tervezni rendszerekbe, illetve ki lehet szedni belőlük.* A tudatosság a szükséges velejárója lehet egy intelligens rendszer megépítésének, de az is elképzelhető, hogy lehetetlen beleépíteni. [Közelebb vihet itt a lehetőségek megismeréséhez megpróbálkozni egyfajta mérnöki visszafejtéssel: mitől van nekünk tudatunk. A kívülről történő 'letöltés' lehetősége egyértelmű válasszal szolgál, de kivisz ebből a könyvből. A materialista megközelítés viszont izgalmas: ha a tudat az idegrendszerünk terméke, vajon mi lehetne elvi akadály a annak, hogy egy azzal mindenben megegyező teljesítményű rendszernek ugyanúgy legyen tudata, sőt, ez a kifejezetten akár pro, akár kontra akaratunktól függetlenül megvalósuljon? Schneider egy egész fejezetben (Számítógépes program az elme?) boncol idevágó, rendkívül izgalmas kérdéseket – belenézünk. S mit jelenthet e tudat minősége szempontjából az MI 'agyi', azaz érzékelő és adatfeldolgozó kapacitásának korlátlan bővíthetősége? Ha pedig úgy vesszük, hogy a tudatunknak része a kollektív tudat és tudattalan, képzeljük el az olyan MI-k világát, amelyek képesek minden tudásukat összekapcsolni, pl. a 'mindenek internete' útján – Osman P.]

Hosszú távon persze fordulhat a kocka, és a kérdés nem az lesz, mi emberek mivel okozunk kárt az MI-k számára, hanem hogy ők milyen kárt tesznek bennünk. Sőt, többen úgy gondolják, hogy *a szintetikus intelligencia lesz a földi intelligencia következő evolúciós fázisa*. Ahogy mi emberek jelenleg élünk és érzékeljük a világot, az csak egy köztes fok az evolúciós létrán az MI irányába. Például Stephen Hawking, Nick Bostrom (Nick Bostrom: Szuperintelligencia – Utak, veszélyek, stratégiák, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2016/3. sz.), Elon Musk (Ashlee Vance: Elon Musk – Tesla, SpaceX és a fantasztikus jövő feltalálása, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2016/1. sz.), Max Tegmark (Max Tegmark: Élet 3.0 – Embernek lenni a mesterséges intelligencia korában, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2018/5. sz.) Bill Gates és sokan mások is hangot adtak az *'irányítási problémának'*, vagyis annak a kérdésnek, *hogyan lesz képes az ember irányítani a saját maga által kifejlesztett MI-t, ha az okosabb lesz nála*. Tételizzük fel, hogy létrehozunk egy olyan MI-t, aminek emberi szintű intelligenciája van. Az önmagukat állandóan fejlesztő algoritmusokkal és gyors számításokkal könnyedén megtalálhatná a módját annak, hogy sokkal okosabbá váljon nálunk, egy szuperintelligenciává, azaz minden területen gyorsabban és jobban gondolkodna, mint az ember. Ennek következtében viszont valószínűleg nem tudnánk irányítani. (Schneider sokat foglalkozik a tudat kérdésével. Feltehető, hogy amíg a MI nem ébred tudatára, hogy 'jobb' nálunk, engedelmes szolga marad. Utána azonban... – Osman P.)

Elvileg ki is tudná pusztítani az emberi fajt. Ez azonban csak az egyik módja annak, ahogy a szintetikus lények a biológiai intelligencia helyébe lépjenek; a másik módja ennek az, hogy az emberek összeolvadhatnak az MI-vel az agyteljesítményt összességében jelentősen fokozó eljárások révén.

Nick Bostrom Szuperintelligencia c. bestsellerének köszönhetően a kontrollprobléma világhírű lett. De arról már nem szól a fáma, hogy *a tudat központi szerepet tölthet be abban, ahogy az MI viszonyul hozzánk*. A saját szubjektív tapasztalatára alapozva a szuperintelligens MI felismerheti bennünk is a tudatos tapasztalásra való képességet. (Ám szintúgy azt is, ha már felért hozzánk, netán túl is lépett, s ha igen, miben és milyen mértékben – Osman P.)

Végeredményben mi is főként azért értékeljük a nem emberi lények életét, mert úgy érezzük, hogy a tudatosság miatt összetartozunk velük. Legtöbbünket ezért taszít a gondolat, hogy megöljünk egy csimpánzt, míg egy narancsot fenntartás nélkül megeszünk.” – Schneider eredeti szövege eltér az itt idézettől – azt írja „*egyfajta rokoni viszonyt* érzünk irántuk a tudatosságban”. Nagyon úgy tűnik, ez kötődik ahhoz, mennyire hasonlít ránk a kérdéses élőlény. Aki egy csimpánzt meg nem ölné, egy csirke nyakát talán még elvágja, vagy ha azt sem, a halat még megöli. S bár fogalmunk sincs, van-e tudatbeli különbség egy hal és egy rovar között, aki a pontyt sem ölné meg, a rovarral ezt gond nélkül megteszi. Ez viszont felvet egy különösen érdekes kérdést: ha tudattal bíró gépeink lesznek, befolyásolja-e majd a velük való bánásmódunkat, hogy mennyire hasonlítanak hozzánk?

„Össze tudunk olvadni az MI-vel? Nem lepődnék meg azon, ha még a gondolatától is kirázná a hideg, hogy az agyadba mikrochipet ültess. Én is így vagyok vele. Ha az MI-cégek

már most nem tisztelik a privát szféránkat, milyen visszaélésekre lesz lehetőség, amikor a legbelsőbb gondolataink is mikrochipekre lesznek kódolva, sőt, talán elérhetőek lesznek valahol az interneten? Lehet, hogy elkezd érdekelni bennünket az agyteljesítmény fokozásának lehetősége, ahogy a körülöttünk lévő emberek szemmel láthatólag élvezik a technológia előnyeit. Ha az összeolvadás szuperintelligenciát és rendkívül hosszú élettartamot eredményez, végeredményben nem jobb ez, mint a másik opció – a test és az elme elkerülhetetlen leépülése? A gondolat, hogy az embereknek össze kellene olvadniuk az MI-vel, manapság nagyon is a levegőben van. Egyrészt az ember ezzel elkerülhetné, hogy az MI miatt elavulttá váljon a munkahelyén, másrészt pedig ezzel a *szuperintelligencia és halhatatlanság útjára lépnénk*. Elon Musk például nemrég úgy nyilatkozott, hogy *az emberek úgy úszhatják meg, hogy az MI túlszárnyalja őket, ha a biológiai és gépi intelligenciának valamiféle fúzióját használják*. Musk motivációja azonban valószínűleg nem teljesen önzetlen. MI-alapú teljesítményfokozó termékcsoportot fejleszt ki: olyan termékeket, amelyek feltehetően az MI területe által generált problémákat oldanak meg. Lehet, hogy ezek a képességeket fokozó eljárások ténylegesen hasznosak lesznek, de hogy lássuk, valóban így van-e, túl kell lépnünk a felhajtáson. A jogalkotóknak, a nyilvánosságnak, és még az MI kutatóinak is jobban át kell látni, hogy mi is forog kockán.”

Ideje megmutatnunk a *gondolatmenet teljes ívét* a fejezetcímek segítségével: *Bevezető: Látogatás a Tudattervező Központba / Az MI kora / Az MI-tudat problematikája / Tudatmérnökség / Hogyan leplezzünk le egy MI-zombit? A gépek tudatának vizsgálata / Képesek vagyunk egyesülni az MI-vel? / Agyszkenelés / A szingularitások világegyeteme / Számítógépes program az elme? / Összegzés: Az agy élete a halál után / Függelék: Transzhumanizmus* [E témáról bővebben: a Pallas Athéné 2022-es kiadványa Christopher Hrynkow (szerk.): *Gondolatok a transzhumanizmusról – A mesterséges intelligencia etikája és hatásai*. L. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2022/6. sz.]

Pár kis bepillantásra maradt még helyünk:

Tudatmérnökség: A fejezet mottója: „*Amint átítatjuk a világegyetem anyagát és energiáját intelligenciával, 'fel fog ébredni', tudatos lesz, és fenségesen intelligens. Én nem tudok Istenhez ennél közelebbit elképzelni* – Ray Kurzweil”. A mondat pontosan tükrözi az eredeti szöveg kétértelműségét. Vajon azt akarja-e mondani, hogy az így tudatossá és fenségesé vált Univerzum lesz Istenhez hasonlatos, vagy hogy mi válunk olyanná azáltal, hogy képesek voltunk ezt is megtenni? Az első változat a non plus ultra abban az értelemben, hogy mit is teremtettünk ezzel; a második szintűgy azzal, hogy a teremtképesség milyen szintjére emelkedtünk. Akárhogyan is, ez már – Kurzweil korábban említett könyvének címével – messze túl lesz a szingularitás küszöbén, s ha a fejlődés exponenciálisan gyorsuló tempóját látva lenne is bátorságunk illet kimondani, elképzelhetetlen, hogy megtörténhessék. Ám mégis, legyen, megteesszük: vajon milyen lesz ekkor a tudatra ébredt, fenséges Univerzum – voltaképp tehát egy felfoghatatlanul határtalan képességekkel bíró entitás – viszonya hozzánk, emberekhez?

Egy kis betekintés a fejezet gondolatmenetébe: „Jóllehet, nekünk, embereknek szükségünk van a tudatra bizonyos különleges figyelmet igénylő feladatok elvégzéséhez, egy fejlett MI szerkezete élesen különbözik a mienktől. Lehet, hogy egyik komputációs művelete sem kell, hogy tudatos legyen. A szuperintelligens MI egy olyan rendszer, amely fogalmilag minden területen szakértői szintű tudással rendelkezik. Ezek a komputációk olyan hatalmas adatbázisokra is kiterjedhetnek, amelyek magukban foglalják a teljes internetet, és végül talán a teljes galaxist. Egy ilyen értelemnek mi lenne újdonság? Mégis milyen feladatra kellene lassan, odafigyelve koncentrálnia? Minden bizonnyal már mindent elsajátított. Épp, mint egy tapasztalt sofőrnek egy ismerős útszakaszon, a tudatalatti információfeldolgozás is elég neki. Talán még egy olyan önfejlesztő MI is, amely nem számít szuperintelligensnek, egyre inkább rutinszerű feladatokra hagyatkozik majd, ahogy a készségei finomodnak. *Idővel, ahogy egy rendszer egyre intelligensebb lesz, a tudat talán teljesen kiszorul belőle.*” [Ehhez azonban mindenképp idekíváncsoznak kérdések. Eleve, a „komputációk” összessége azonos lehetne-e a tudattal? Vajon a cselekvéshez szükséges tudatosság – amelynek helyébe a példájában a rutin léphet, s ez a valóságban is többé-kevésbé megtörténik – azonosnak tekinthető-e a létezés általános tudatával? Vajon nincs-e minőségi különbség a feladatvégző – operatív(?) – tudat, másrészt az intellektuális/egzisztenciális tudat (éntudat?) között? Vajon a 'minden területen szakértői szintű tudás' és a csatlakozó adatbázisok teljesen kizárhatják-e a véletlenszerű eseményeket, amelyeket a szuperintelligencia sem képes rutinból kezelni? Schneider e tételében a szuperintelligencia végtelen tudása vetekszik a lehetséges változatok számával – vajon képes lehet-e mindet előrelátni és rutinból kezelni? Összegezve: Ha a szuperintelligencia képes mindent rutinból tenni, már nem is öndefiníciója a 'cogito ergo sum'? Az elme tudatképző tevékenysége nem több-e a cselekvések vezérlésének összegénél? – Osman P.]

... A hetedik fejezetben annak a lehetőségével foglalkozom, hogy ha léteznek más technológiailag fejlett civilizációk a világegyetemben, ezek a földönkívüliek maguk is szintetikus intelligenciákká válhatnak. Ha kozmikus távlatokban gondolkodunk, elképzelhető, hogy a tudat csak egy mellékvágány, a tapasztalás egy pillanatnyi virágzása, mielőtt az univerzum visszatér a tudattalansághoz. (Ha a tudatot az elme működése valamiféle magasabb szervezetségének tételezzük fel, merthogy valóban annak tűnik, ezzel beugrik egy gondolat, amelyet itt nem követhetünk: entrópia! És lám, a folytatásban Schneider is óvatosabbá válik – Osman P.) Ez nem azt jelenti, hogy az MI-k, ahogy egyre kifinomultabbak lesznek, elkerülhetetlenül ki fogják szorítani a tudatot a tudat nélküli szerkezetek javára. Itt is bölcsőbb kívárni és meglátni, mi történik. De az a lehetőség, hogy a fejlett intelligenciák esetleg elavulttá teszik a tudatot, szuggesztív. Ez az esetleges kimenetel sem a biológiai naturalizmusba, sem a technooptimizmusba nem fér bele.” – Meghatározó jelentőségű itt a szavak értelmezése. „Az MI-k kiszorítják/elavulttá teszik a tudatot...” – ez így valamiféle tudatos cselekvésként is értelmezhető, ami megidézi az ipari szinten gyártott disztópiákból és a technopessimista jóslatokból belénk ivódott jelentést, s persze egyben önellentmon-

dás is. Valójában Schneider annak a történésnek az eshetőségét veti fel, ahogyan pl. az iPod „kiszorította” a walkmant, és sokban a zenelejátszásra használt egyéb eszközöket, a fényképezésre is képes okostelefon az amatőr fényképezőgépeket. Semmi tudatos szándékosság, csupán „természetes kiválasztódás”.

A már említett *Számítógépes program az elme?* c. fejezetből:

Mottója: *„Szerintem az agy olyan, mint egy program ... így elvileg lehetséges az agyat számítógépre másolni, és ezzel egyfajta halál utáni életet biztosítani – Stephen Hawking”.*

„Stephen Hawking gondolatai az elme egy olyan felfogását fogalmazzák meg, amely manapság nagyon is divatos: az elme egy számítógépes program. Az ötödik és hatodik fejezet azonban azt sugallta, hogy a feltöltés elrugaszkodott gondolat. A személyes identitás elméletei nem támogatják egyértelműen, és még a módosított patternizmus sem igazolja. (Utóbbi az elme és a számítógép közti analógiára vonatkozó elmélet, amelyet Schneider tárgyal, és tovább is visz, igen erős tartalommal: 'Javasoltam a patternista nézőpont olyan megváltoztatását, hogy egy realiztikusabb látásmódot kapjunk. Új elemet adtunk az egyenlethez, a tér-idő folytonosság kikötését, ami megkívánja a tér-idő folytonosságot a valódi túléléshez. Ezt módosított patternizmusnak hívom. Ez talán észszerűbbnek tűnik, de vegyük észre, hogy a fúzióoptimistának nem elfogadható, mert azt jelenti, hogy a feltöltés nem kompatibilis a túléléssel, mivel megsérti a tér-idő folytonossági kritériumot.' – Osman P.)

Ahhoz, hogy az ember túlélje a feltöltést, az elmeneknek az agyon kívülre kellene kerülnie, egy különös eljárás segítségével, amelyben az agy minden egyes molekulájáról információt küldünk egy számítógépbe, majd az egészet átalakítjuk egy számítógépes programmá. A tárgyak rendszerint nem kerülnek ilyen módon új helyre a tér-idő átugrásával. Az agy egyetlen molekulája sem költözik a számítógépre, de az elme valahogy mégis odakerül, mint egy varázsütésre. Ez döbbenetes. Ahhoz, hogy az átvitel lehetséges legyen, az elmenek teljesen különböznie kell az átlagos fizikai tárgyaktól.”

„Idézzük fel a megkettőzés problematikáját (1. 6. fejezet). Képzeld el egy kimenetelt, ahol az agyad és a tested túléli a szkennelést, mint ahogy az valószínűsíthető a fejlettebb feltöltési folyamatok esetében. Képzeld el, hogy a feltöltésedet beletöltik egy androidtestbe, ami pont úgy néz ki, mint te, és embernek tűnik. Találkozol vele és azon vitáztok, ki az eredeti példány – melyik is valójában te. Az android meggyőzően érvel amellett, hogy ő az igazi, mivel megvan neki az összes emléked, és még a sebészeti beavatkozás elejére is emlékszik, amikor beszkenelték. A hasonmás még azt is állítja, hogy tudattal rendelkezik. Ez nem is kizárt, mert láttuk, hogy ha a feltöltés rendkívül pontos, akkor elképzelhető, hogy tudatos szellemi élete van. De ez még nem jelenti azt, hogy ő te lennél, hiszen ott ültök egymással szemben a bárban.

Ráadásul, *ha tényleg feltöltötték az elmédet, akkor egyszerre több helyre is letölthető lennél.* Többszörösen, több helyen is megtalálható lennél. *Ez az én egy szokatlan felfogása.* A fizikai objektumok lehetnek különböző helyen különböző időben, de nem egyszerre. Úgy tűnik, fizikai objektumok vagyunk, még ha különlegesek is: élő, tudatos lények. Rendkívüli metafizikai szerencse lenne, ha kivételt képeznénk a makroszkópikus testek viselkedésének egyetemessége alól.”

Schneider elméje e termékéből többet ide már nem tölthetünk le. Marad a szokott, a könyv által nagyon is megalapozott végszó: A többit tessék elolvasni. Nagyon is megéri!

Dr. Osman Péter

Milo Beckman: *Matematika számok nélkül*. Libri Kiadó, 2022; ISBN: 9789634339120

„Arkhimédészre emlékezni fognak, amikor Aiszkhüloszra már nem, mert a nyelvek meghalnak, a matematika eszméi nem. A 'halhatatlanságra', bármit jelentsen is, valószínűleg a matematikusnak van a legjobb esélye.”

G. H. Hardy: A Mathematician's Apology

Ez egy egészen különleges könyv: matematikáról számok nélkül. Kicsit csalós is, mert igazából csak a matematika bizonyos átfogó területeiről szól, de a címével kitűzött cél így is meghökkentően merésznek ígérkezik. Érdemben, legalább pár jellemző részt is bemutatva írni róla, szintűgy merész vállalkozás, mert a mondandó magyarázatát sok szellemes grafika segíti, amelyekből értelemszerűen nem tudunk ide idézni. Az *Amazon ajánlója* ezzel kezdődik: „Illusztrált bejárása a szerkezeteknek és rendszereknek, amelyeket 'mateknak' nevezünk.” Róla pusztán szavakkal, az illusztrációk elhagyásával szólni, ez a hajdanvolt jónevű színész és kupléénekes nagy slágerét idézi, amelyet Kibédy Ervin tett még népszerűbbé: „Én nem hiszem, hogy normális vagyok.” Ámde, ez a könyv „*itt van*” (l. Sir Edmund Hillary híres mondását a Mount Everest megmászásáról), és nem lehet neki ellenállni...

Beckman bemutatása a könyvben: „Egész fiatal korában szerette meg a matematikát. 1995-ben született Manhattanben, már nyolcévesen bejárt a *Stuyvesant Gimnázium matematika-óráira*, tizenhárom éves korában pedig ő lett a *New York-i Matematikacsapat kapitánya*. Különböző projektjeinek és független kutatásainak eredményeit leköszölte a *New York Times*, a *FiveThirtyEight*, a *Good Morning America*, a *Salon*, a *Huffington Post*, a *Chronicle of Higher Education*, a *Business Insider*, a *Boston Globe*, a *Gothamist*, az *Economist* és még számos nívós folyóirat. Három műszaki cég, két bank és egy amerikai szenátor is igénybe vette szolgáltatásait, majd tizenkilenc éves korában 'nyugdíjba vonult', azóta New Yorkban, Kínában és Brazíliában tanított matematikát, közben pedig ezen a könyvön dolgozott.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Az *Amazon ajánlójából:* „A könyvben nincs más szám, csak az oldalszámok. Egy élénk, csevegő, és teljes mértékben eredeti kalauz az absztrakt matematika három fő ágához – topológia, analízis és algebra –, amely meglepően könnyen felfoghatónak bizonyul. (Azért 'királyi utat' ez sem ad, nem mentesít attól, hogy gondolkodnunk kelljen az olvasottak megértéséhez, helyenként nem is kicsit! – Osman P.) Ez a könyv fejre állítja a matematika hagyományos megközelítését, s arra hív bennünket, hogy kreatívan gondolkodjunk az alakról és a dimenzióról, a végtelenről és a végtelenül kicsiről (infinitezimális), szimmetriákról, bizonyításról, s hogy mindezek a fogalmak miként illeszkednek össze. *Ami itt az olvasókra vár*, az egy kötetlen bejárása e furcsán erőteljes témakör utánozhatatlan örömeinek és megoldatlan titkainak. *Nem volt még ehhez hasonló könyv a matematikáról*. Sok népszerűsítő mű időzött el számokon, mint a pi, a nulla vagy a végtelen. Ez jóval messzebbre megy, hogy olyan kérdéseket tegyen fel, mint '[h]ány forma létezik?', 'Van bármi nagyobb, mint a végtelen'”,

’[a]matematika a valóságot mutatja?’, *Beckman megmutatja*, miért van, hogy a matematika többnyire egyszerűen alakzat-felismerés, és miként lep meg bennünket folyamatosan a való világhoz kötődő váratlan, hasznos kapcsolódásaival.

E könyv törekvéseihez különleges szerző kell: találékony; kreatív, eredeti gondolkodó, aki örvendező szenvedéllyel igyekszik megfelelni hivatásának. Egy csodálatos tehetség.”

Kirkus Reviews (1933 óta működő könyvkritika magazin): „Egy kellemes, szórakoztató pillantás a matematikára, mint a mindenek leírására. *Egy csodálatos matematikai tehetség vizsgálja, miként látják a matematikusok a világot.* A matematika megszállottjai változó sikerrel próbálják elmagyarázni kedvenc tárgyukat a nagyközönségnek – még akkor is, ha nagyon igyekeznek megragadni a figyelmüket számítási trükkökkel, paradoxonokkal, vagy épp illúziókkal. Beckman mindezeket elkerüli, állítva, hogy mindent – növényeket, szerelmet, zenét, tényleg mindent – meg lehet érteni a matematikai fogalmaival, s rá is tér, miként igyekeznek erre a matematikusok. Ők imádják túlgondolni a dolgokat.” A *Kirkus* ezután példákat hoz Beckman matematikai fejtegetéseiből, majd így folytatja: „Végül is, *Beckman úgy érvel, hogy a matematika nem számokról vagy egyenletekről szól, hanem modellekről.* Egy modell a jelenségeket sajátos szabályokká szálazza szét, amelyek alkalmazása megmagyarázza azt. Néhány egyszerű szabály kialakít egy ’kvázi játszmat’ (játékelméleti értelemben – Osman P.), amely figyelemreméltóan hasonlít a darwini természetes szelekcióhoz. Fejtegetését egy modellel zárja, amely egy 17 részcskét tartalmazó üres térből áll, ezek jól meghatározott, bár abszurd szabályokat követnek, a végeredmény pedig a Standard Modell, a fizikusok legjobb magyarázata arra, miként működik a világmindenség.”

Hic Rhodus, lássuk magát a könyvet! (Innentől minden idézet belőle.) Beckman rövid krédóval – ha tetszik, „küldetésnyilatkozattal” – indít: „Miben hisznek a matematikusok? Hiszszük, hogy a matematika érdekes, igaz és hasznos (ebben a sorrendben).

Hiszünk egy ’matematikai bizonyításnak’ nevezett eljárásban. Hiszszük, hogy a bizonyítás útján megszerzett tudás fontos és hathatós.

A *fundamentalista matematikus* hisz abban, hogy minden – a növények, a szeretet, a zene, valóban minden – (elméletileg) megragadható a matematika fogalmaival.”

További bevezetéssel, előszóval nem bajlódik, ennek helyén egy háromágú fa áll: törzse az „Iskolai matematika”, ágai: „Topológia”, „Analízis”, „Algebra”. S máris, in medias res, .

„*Topológia*, fejezetei: *Alakzatok / Sokaságok / Dimenziók.*

Alakzatok. A matematikusok szeretik átgondolni a dolgokat. Ez a módszerünk. Veszünk egy fogalmat, amit valamilyen szinten mindenki ért, például a szimmetria vagy az egyenlőség fogalmát, *majd darabokra szedjük, és megpróbálunk találni benne egy mélyebb jelentést.* (Jó szó a „valamilyen szinten”! Vajon az emberek mekkora hányada nem jön zavarba, ha nagy hirtelen meg kellene mondania, mit is jelent a szimmetria? – Osman P.) Vegyük csak az alakot. Többé-kevésbé mindenki tudja, mit értünk alak alatt. Ránézel egy tárgyra, és pillanatok alatt látod, hogy kerek vagy szögletes, vagy másmilyen. Ám egy matematikus to-

vább kérdez: Mi az alak? Mitől olyan valaminek az alakja, amilyen? Ha egy tárgyat az alakja alapján azonosítunk, akkor nem foglalkozunk a méretével, a színével, a használhatóságával, a korával, a súlyával, azzal, hogy ki hozta és hogy ki viszi haza. Mivel is foglalkozunk tulajdonképpen? Mi játszódik le a fejünkben, amikor azt mondjuk, hogy valami kör alakú? Ezek a kérdések persze értelmetlenek. Nincs gyakorlati hasznuk, hiszen az ember ösztönösen is felismeri a formákat, az alakzatokat, és ez rendben is van így – *az életben semmi fontos dolog nem múlik azon, hogy hogyan is definiáljuk az 'alak' fogalmát*. Egyszerűen csak érdekes gondolkodni rajta, ha épp van egy kis szabadidőd, amit épp ezzel akarsz kitölteni.” – Vigyázat, ez csali! Kissé általánosítva, azzal nyugtat, hogy „nincs itt, kérem, semmi nehezebb gondolkodnivaló!”, pedig ha szó szerint vennénk, az értelmes elemző és okfejtő gondolkodás egészét dobánánk ki az ablakon, s vele a filozófiát is nehezeknek. Igaz, „a boltban” semmit sem adnak olcsóbban azért, mert ismerjük a matematikát – számokkal vagy azok nélkül –, ám, akárcsak a nyers gyakorlatiasságnál maradva, a jövedelmünk, és vele többé-kevésbé az életminőségünk is jócskán múlhat azon, mennyire tudunk gondolkodni, szintúgy mások gondolkodását követni és érteni, s mennyi képzelőerővel bírunk ehhez. *Beckman pedig máris kemény edzőpályára visz ebben*. S még ehhez: „az ember ösztönösen is felismeri a formákat, az alakzatokat”. Ez bizonyos körben igaz, ahogy az állatok is képesek életük keretei közt ilyesmire, ám „ösztönös” topológiai, geometriai felismerő képességeink nincsenek, azt tanulni kell. Jó példa erre, ahogy Beckman a következő lépésben bevezeti a kategorizálást, azaz a csak az emberi faj birtokában lévő, tanult képesség, az absztrakció egyik megjelenési módját. Valójában már a „ránézel egy tárgyra, és pillanatok alatt látod, hogy kerek vagy szögletes, vagy másmilyen” is idetartozik, ahogy az állatok sokféle növényt ismerhetnek, de a „növény”, „fű”, „virág” fogalma nincs meg nekik.

„Tegyük fel, hogy így van. Íme egy kérdés, ami máris felmerülhet benned: Hányféle forma létezik egyáltalán? (Kezdődik a 'könnyed' szemléltetés: a kérdés a képregények szokásos buborékában jelenik meg. S hogy voltaképp milyen kemény felütés, az rögvest meglátszik a folytatásban – Osman P.) *Ez elég egyszerű kérdés, még sincs rá könnyű válasz*. A kérdés precíz, pontosan definiált verzióját általánosított Poincaré-sejtésnek nevezik, és már jó egy évszázada foglalkoztatja a matematikusokat, ennek ellenére még mindig nem tudta megoldani senki. Pedig rengetegen próbálkoztak vele, néhány éve egy zseniális matematikusnak oda is ítelték az egymillió dolláros díjat, mivel a probléma egy nagyon nagy részét sikerült megoldania. De még mindig vannak számba nem vett kategóriák, úgyhogy igazából a mai napig fogalmunk sincs, hányféle forma létezik. Próbáljuk meg mégis megválaszolni ezt a kérdést. Hányféle forma létezik? Ha nincs jobb ötletünk, kezdjünk felrajzolni különféle alakzatokat, aztán meglátjuk, mi sül ki belőle.” Különféle ábrák a képen, és a *gondolatmenet felvezeti a kategóriákat és a kategorizálást*:

„Úgy tűnik, attól függ a válasz, hogy pontosan hogyan soroljuk be az alakzatokat különböző kategóriákba. A nagy kör ugyanaz az alakzat, mint a kis kör? A 'krikszkraksz' egy kategóriát alkot, vagy felosztjuk további kategóriákra attól függően, hogy mennyire cirkal-

mas? Szükség lenne tehát valami általános szabályra, amellyel az efféle viták elkerülhetők. Ne kelljen minden esetben mérlegelni, hogy az adott alakzat külön kategóriába tartozik, vagy besorolható egy korábbiba. Számos olyan szabály létezik, amely remekül megfelel a célnak, azaz segítségükkel megállapíthatjuk, hogy két alakzat ugyanaz vagy különböző. Az ilyen szabályokból alakult ki a matematikának az a része, amelyet geometriának nevezünk. A geometriában az egyes alakzatok pontosan definiáltak.

Mi ennél kissé rugalmasabb rendszert szeretnénk. Hiszen az összes lehetséges alakzatot keressük, és nincs időnk a krikzkrakszok sok ezer változatának átválogatására. Olyan szabályt keresünk, amely elég nagyvonalúan mondja ki két alakzatról, hogy valójában azonos, így az alakzatok világát kezelhető mennyiségű kategóriákra osztja.

[Szövegdobozban:] Új szabály: Két alakzat azonosnak tekintendő, ha az egyikből eljuthatunk a másikba nyújtással és összenyomással, szétvágás és összeragasztás nélkül.

Ez a szabály a topológia központi gondolata. A topológiát a geometria kevésbé szigorú, engedékenyebb változatának tekinthetjük. Az alakzatokat vékony, végtelenül nyújtható anyagúnak képzeljük, amelyet úgy lehet csavargatni és nyújtani, mint a gumit vagy a tésztát. A topológiában az alakzat mérete nem játszik szerepet. (Annál inkább az ember képzelőereje, amelyet Beckman példái, magyarázatai olykor igencsak próbára tesznek – Osman P.) Itt a négyzet azonos a téglalappal, nem teszünk különbséget a kör és az ovális között sem.

Itt kezdődnek a furcsaságok. Erre a 'nyújtós-összenyomós' szabályra gondolva könnyen beláthatod, hogy a kör és a négyzet ugyanaz! [DE:] A négyzet valóban kör, de csak a topológiában. Ha topológiával foglalkozunk, akkor nem ragadunk le olyan jelentéktelen részleteknél, mint a hegyes szögletek, amelyeket könnyedén szét lehet masszírozni. Nem érdekelnek olyan felszínes különbségek, mint amilyen a szög, a hossz, az egyenes vagy ívelt él. Csak a lényegre koncentrálnunk, ami a formát alapvetően meghatározza: azokra a jellemzőkre, amelyekről egy bizonyos alakzat az lesz, ami. Amikor a topológus ránéz egy négyzetre vagy egy körre, nem lát mást, csak egy zárt hurkot. Minden más attól függ, hogy adott pillanatban hogyan nyújtottad vagy nyomtad össze az alakzatot. Az szinte bármilyen alakot felvehet, a lényeg, hogy önmagába záródó hurok, hivatalos neve a topológiában *S1*. Ahogy a négyzet a téglalap egy speciális esete, a kör pedig az ellipszisé, mindezek az alakzatok az *S1* speciális esetei.

Vannak más alakzatok is? A topológiában léteznek olyan alakzatok, amelyek nem azonosak a körrel. Például a vonal, amit drótdarabként is elképzelhetsz. A drótot meg lehet hajlítani úgy, hogy majdnem kör legyen belőle, de ahhoz, hogy tényleg kör legyen, a két végét össze kellene érinteni – s ez már nem megengedett. Mert tehetsz a dróttal bármit, de arra ügyelned kell, hogy mindig megmaradjon a két kitüntetett pont a két végén, ahol a drót véget ér. A két végpont az, ami ennek az alakzatnak elengedhetetlen jellemzője. Ezért mondjuk a nyolcasra, hogy az már megint egy másik alakzat. Annak ugyan nincsenek végpontjai, de mégiscsak van egy különleges pontja a közepén, ahol a vonalak keresztezik egymást. Ebből a pontból négy kar nyúlik ki, ellentétben a többivel, amelyekből csak kettő. Bárhogy nyújt-

hatod, nyomkodhatod, a kereszteződéstől nem szabadulsz meg. (Igazából tehát ez utóbbi alakzatok egyetlen közös meghatározó jellemzője, hogy egyetlen olyan pontjuk van, amelyből négyfelé folytatódik az ábra! – Osman P.)

Ennyi információ már elég is, hogy megválaszoljuk az eredeti kérdésünket: 'Hányféle forma létezik?' A válasz: végtelen. *Ezt be is bizonyítom.* (A bizonyítás elegánsan egyszerű és klasszikus, elfér egy kis szövegdobozban, három ábrával és hét sorral. A lényege, szavakba öntve, a következő – Osman P.) Annyi a dologod, hogy keresel egy végtelen alakzatcsaládot, ahol nyilvánvaló, hogyan lehet új alakzatokat létrehozni tetszőlegesen sokszor megismételhető művelettel. (Rajzos példákat kapunk, majd az általánosítást, amely az adott feladaton túlmenően nagyon is jellemző a matematikai bizonyítások egyik jellegzetes gondolkodásmódjára – Osman P.) Bármelyiket is választod bizonyítás gyanánt, az alapelv ugyanaz. Meg akarod mutatni, hogy valamiből végtelen sok létezik, s ezt úgy éred el, hogy leírsz egy eljárást, amelynek a végén előáll egy új, a többitől különböző példány az adott dologból. Ezt nevezzük 'végtelen család' érvelésnek, és a matematikában elég gyakran alkalmazzuk, ha azt akarjuk megmutatni, hogy valamiből végtelen sok van. Számomra elég meggyőző is – és el sem tudom képzelni, hogyan lehetne megcáfolni. Kell, hogy végtelen sok legyen valamiből, ha egyszer mindig képesek vagyunk újabbat és újabbat létrehozni belőle."

A barbatrükk: Matekot különböző szinteken és iskolákban mindannyian tanultunk, s talán a legtöbbünk húzódozott tőle, vagy épp utálta. Miért? Mert rosszul tanították, kötelezően bebeflázandóként, nem mutatva meg világának sokszínű és -rétt érdekességét, szépségét. Beckman itt rövid, megragadó példát ad arról, miként kell ezt tenni, hogy ne csak tudjuk, de megértjük a belső logikáját, és megszeressük annak bölcsességét. Folytatva az előzőeket:

„És ezt nem csak én gondolom így. A matematikusok teljes közössége elfogadja a 'végtelen család' érvelést érvényes matematikai bizonyításnak. Van még egy sor ehhez hasonló bizonyítási módszer, ugyanezt az érvelést használhatjuk különböző kontextusban, hogy különböző dolgokat bizonyítsunk. Akik sokat foglalkoznak matematikával, előbb-utóbb észreveszik, hogy ugyanazt az érvelést használják újra meg újra. És (legtöbbször) mindenki egyetért abban, hogy melyek azok a bizonyítások, amelyeket elfogadhatónak, azaz érvényesnek tartunk.”
A kvintesszencia: „Ha egyszer felteszünk egy kérdést, és lefektetjük a válaszadás szabályait, a válasz tulajdonképpen már meg is van. Csak még meg kell találnunk.”

A következő fejezet: *Sokaságok:* „Mivel túl sok alakzat létezik, a topológusok a fontosakra koncentrálnak. Ezek a sokaságok. Ez elsőre talán bonyolultan hangzik, pedig nem az. Hiszen mi is egy sokaságon élünk. Körök, egyenesek, síkok, gömbök: a sokaságok olyan sima, egyszerű, egyforma alakzatok, amelyek, úgy tűnik, mindig fontos szerepet kapnak, amikor a matematikában és más tudományokban fizikai terekkel dolgozunk. Annyira egyszerűek, hogy az ember azt hinné, már az összeset meg kellett találnunk. Hát nem. A topológusokat eléggé nyugtalanítja is ez a tény, olyannyira, hogy egymillió dolláros díjjal próbálják ösztönözni a hatékonyabb keresgélést. A topológiának ez a legfontosabb megoldatlan kérdése, amely immár több mint egy évszázada foglalkoztatja és egyben frusztrálja a terület legnagyobb el-

méit: *'Hányféle sokaság létezik?'* Kicsit pontosabban fogalmazva: *'Mely sokaságok léteznek?'* (Érdekes! Az első kérdés világos: a fajták számát kérdezi. Amit Beckman pontosabbnak mond, az mintha taxatív felsorolásra kérdezne rá. Voltaképp a kérdés angol eredetije többértelmű, legalábbis a téma gondolkodásában járatlan számára: *'What are all the manifolds?'* A többértelműség a folytatásban is élénk áll – Osman P.) Persze *nem az a cél, hogy mindet összeszámoljuk, felsoroljuk, hanem hogy megtaláljuk, elnevezzük, és fajtáik szerint csoportosítsuk őket. Hogy legyen egy útmutatónk, amely az összes lehetséges sokasághoz elvezet.* (A field guide of all possible manifolds – ami vajon darabra összeset, vagy az összes fajtát jelenti? Lássuk, mi lesz ebből! – Osman P.)

Kezdjük azzal, hogy *mit is értünk pontosan sokaságon.* Ahhoz hogy valamit sokaságnak nevezhessünk, elég szigorú követelménynek kell megfelelnie, és a legtöbb alakzatnak ez *nem is jön össze.* Új szabály: A 'sokaságnak' nevezett alakzatnak *nincsenek kitüntetett pontjai:* nincsenek végpontjai, kereszteződési pontjai, nincsenek perempontjai, nincsenek elágazódási pontjai. *A sokaság mindenütt ugyanolyan.* (A 'perempont' nem világos, pontos idevágó jelentését Beckman sem adja meg, s pár próbálkozásra még a google sem segít. Ebből mindjárt némi baj lesz – Osman P.)

Ez a definíció az előző fejezetben bemutatott alakzatok végtelen családjait eleve kirekeszti. Hiszen bármi, ami keresztre, csillagra, vagy ilyesmire hasonlít, nem lehet sokaság. Tehát lehet, hogy a 'hányféle' kérdésünkre most már igazi választ kapunk: *elképzelhető, hogy pontosan megadható, véges számú sokaság létezik.* Majd kiderül. Ez a definíció nem csak azokat a lapos, drótvázszerű alakzatokat foglalja magában, amelyekkel eddig dolgoztunk. Ugyanis *lapszerű anyagokból vagy téztszerű anyagokból is létrehozhatunk sokaságokat.* A világegyetem, amelyben élünk, valószínűleg háromdimenziós sokaság, hacsak úgy nem gondolod, hogy van valahol egy fizikai határa, ahol véget ér, vagy keresztezi önmagát.

Maradjunk még a drótvázszerű alakzatoknál, amelyeket zsinegből el lehet készíteni. A topológiában ezeket *egydimenziós*nak nevezzük, jóllehet maga a lap, amit kihajtogatunk, már kétdimenziós. *De itt az alakzat anyaga, ami számít.* Lássuk tehát, milyen sokaságokat tudunk drótból elkészíteni! A csavarok, hurkok, ívek még csak-csak, hiszen azokat ki lehet egyenesíteni. Az igazi gond a végpontokkal van. Hogyan tudnánk megszabadulni a végpontoktól? Nos, *ilyen drót-sokaságból mindössze kétféle létezik:* a kör (másik nevén S1) és a végtelen vonal (R1) létezik. A végpontoktól kétféleképpen szabadulhatunk meg: vagy össze kell kapcsolni a két végpontot, létrehozva egy hurkot, vagy végtelen hosszúra kell nyújtani a drótot. *A topológiában minden alakzat nyújtható, ez a kettő lefedi bármelyik zárt hurokalakzatot és bármelyik végtelen hosszú alakzatot.* Vagyis nem kell szó szerint körnek vagy geometriai értelemben egyenesnek lennie.

Két dimenzióban már olyan sokaságokat keresünk, amelyek lapszerű anyagból állnak. Mindig az számít, hogy miből rakjuk össze a sokaságot! A legtöbb ilyen alakzatot normál esetben háromdimenziósnek neveznéd, de ettől még kétdimenziós lapokból készülnek, és ez a lényeg. Milyen sokaságokat tudunk készíteni lapszerű anyagból? Most olyan sokaságo-

kat keresünk, amelyek mindenhol lapszerűek, de nincs se szélük, nincs se sarkuk, ahol a lap véget érne. Emlékszel, mikor azt mondtam, te is egy sokaságon élsz? Nos, a Föld gömb, ami nem más, mint kétdimenziós sokaság.” – Erre így kevesen gondolhattak! Mit érdemel az a bűnös, aki így csalja csapdába az olvasóit?

Itt lap-sokaságok következnek, egyszerűbb és egzotikusabb ábrákkal, egyebek közt a tóruszok végtelen családjával, a „valós projektív sík” lapsokaságával, amely „a mi világegyetemünkben nem létezik, soha nem is létezhet, mert a létezéséhez legalább négy dimenzióra van szükség. *Függetlenül az anyagától, minden alakzatnak van egy minimum dimenziószáma, amelyben létezni tud.* Egy sík létezéséhez két dimenzió szükséges. Egy gömbéhez három. A ’valós projektív síkéhoz’ pedig négy.” Beckman magyarázza, miként igyekezzünk elképzelni a legalábbis nehezen felfoghatót. Elénk kerül egy Möbius-szalag is: „a valós projektív sík hozza magával a saját végtelen családját, amely mindenféle csavart, számunkra elképzelhetetlen terekből áll”. És: „A következő dimenzióban a sokaságok térszerű anyagból készülnek, és a legegyszerűbbet is lehetetlen elképzelni. Oda tartozik a hipergömb (S3), amelynek metszetei gömbök. Úgyhogy inkább hagyjuk is ezeket. Láthattuk, hogy a sokaságok osztályozása pillanatok alatt elvezet minden idők legnehezebb, megoldatlan matematikai problémáihoz.”

Azt reméljük, az eddigiekkel sikerült többé-kevésbé érzékeltetni Beckman előadásának gondolkodásmódját és technikáját, s így az olvasó ráérezhet, mire számíton a továbbiakban. A folytatást viszont viszonylag rövidre kell fognunk, hiszen a topológia testeivel ellentétben az ilyen ismertetés nem nyújtható a végtelenségig.

A következő fejezet a *Dimenziók*. Beckman igen helytállóan vázolja, hogy a topológia fogalmai és logikája bizony gyakran megjelennek a köznap gondolkodásunkban is. „Az emberek szeretnek vizuálisan gondolkodni, ezért gyakran vizuális analógiák segítségével próbáljuk az elvontabb fogalmakat megérteni. A beszélt nyelv is tele van vizuális analógiákkal, amelyeket talán észre sem veszünk, pedig gyakran használjuk őket. Amikor ilyeneket mondunk, a hétköznapi életünk problémáit tulajdonképpen topológiai problémákra fordítjuk le.

Gondolj csak a politikára! A politikai ideológia, mint olyan, meglehetősen összetett fogalom, és egyáltalán nem nyilvánvaló, hogyan lehet tömören megragadni a különböző politikai irányzatok közti különbséget. *Hogy egyszerűbb legyen a dolog, általában az ideológiákat egy kétirányú tengelyen szokták ábrázolni, ahol a progresszív, liberális, egalitárius eszmék kerülnek a bal oldalra, a hagyománytisztelő, konzervatív, libertáriánus gondolkodásmód pedig a jobb oldalra.*

Az is lehet, hogy a politikai ideológiákat több dimenzióban kellene leképezniünk, nem csak egyetlen balra és jobbra mutató tengelyen. Ezek a kérdések nem pusztán arra valók, hogy a kíváncsiságunkat kiéljük. Ugyanis ha valamilyen konkrét, az emberek ideológiai beállítottságával kapcsolatos célunk van – például szeretnénk megjósolni a következő választások eredményét, vagy támogatókat szeretnénk találni valamilyen kezdeményezéshez – akkor az ideológiai térről alkotott megfelelő modellnek igen nagy hasznát vehetjük.” – S a politika csak

egy a stratégiaalkotást és a cselekvést támogató modellezés felhasználásából. Ott van egyebek közt a marketingmunka – Beckman is kitér erre –, és sok más. *A sokaságok osztályozásának így vehetjük tehát hasznát a matematikán kívül.* Elég, ha egyszer megoldjuk az elvont matematikai kérdést, utána, ha vizuális analógiát használunk valaminek az elemzésére, a lista, amely a választható tereket tartalmazza, mindig ugyanaz marad. A legtöbb rendszer, amelyekkel a hétköznapi életünk során találkozunk, remekül leírható alapvető, egyszerű terekkel: vonallal, síkkal esetleg háromdimenziós térrel és így tovább. Ilyenkor, *amikor próbálunk megérteni egy rendszert, a fő topológiai kérdésünk így hangzik: 'Hány dimenziója van?'* Ez a kérdés rejlik a felszín alatt számos vitában a legkülönbözőbb tárgyú diskurzusokban. Van egy fogalom. Rendben. És hány dimenziója van?”

Beckman így lép tovább: „Ennek a fejezetnek a hátralevő részében több fogalmi térrel kapcsolatban teszem fel azt a kérdést, hogy vajon hány dimenziója van.” Érdekes és fontos felismerésekhez juthatunk.

A következő nagy rész az Analízis. Három fejezete: A végtelen / A kontinuum / Leképezések. Kicsit még beléjük pillantgathatunk.

A végtelen: „Amikor az emberek a végtelenről kérdeznek, mindig egy valamit akarnak tudni: Van valami, ami nagyobb a végtelennél? És erre a kérdésre létezik egy válasz: vagy 'igen', vagy 'nem', és a fejezet végére el is árurom, hogy melyik. Persze most is megpróbálhatod kitalálni, de szerintem jobb, ha előbb rögzítjük a játékszabályokat, csak *hogyan biztosan ugyanarról beszélünk.* (Tessék erre figyelni, mert kritikus jelentőségű! A világon – kevés kivétellel – alighanem semmi sincs, ami olyan egyértelmű lenne, hogy mindenki pontosan ugyanúgy érti. Remek példa a 'sokaság': mennyivel mást jelent itt, mint a közbeszédben, s mennyire mást egy kisvárosról szólva, mint egy igen nagyról. Ha nem biztosítjuk előre, hogy ugyanarról szólunk, könnyen elbeszélhetünk egymás mellett – Osman P.) Kezdjük mindjárt azzal, hogy mit jelent a 'nagyobb'. *Honnan fogod biztosan tudni, hogy sikerült találnunk valamit, ami nagyobb a végtelennél?* Jobb, ha először is lefektetünk egy tuti biztos szabályt annak eldöntésére, hogy egy mennyiség 'nagyobb-e' egy másiknál.” – Beckman ehhez igen jó magyarázatot fűz – ami nem csak ebben segít, hanem jól használható, sőt extrapolálható gondolkodásmódot ad hasonló jellegű feladatok megoldásához is.

A folytatásban a végtelennel való műveletek köznapi egyszerűséggel előadott példái következnek, majd *„[h]a tényleg a végtelennel akarunk foglalkozni, jobb, ha nem hallgatunk az intuíciónkra.* Ugyanis folyton az intuíciónak ellentmondó nagyon furcsa eredményeket kapunk, mint például az előbbi is volt, vagyis hogy a végtelen az ugyanakkora, mint önmaga kétszerese. A matematikusok is épp az ilyen bizonyítások miatt utasították el oly sokáig, hogy a végtelennel dolgozzanak, és még ma is rengeteg matektanár vallja, hogy a végtelenről nem tudunk gondolkodni, az nem igazi matematika. *Pedig az igazi matematikának épp ez a lényege: bármiről tudunk gondolkodni, csak az a fontos, hogy előre lefektessük a játékszabályokat.* A végtelennel is lehet dolgozni, ha tisztában vagy vele, hogy pontosan mit jelent, és hajlandó vagy elfogadni, hogy adott esetben bizarr eredményeket kapsz.”

A végtelenségig feszítve a kérdést: „Mi van, ha végtelenszer vesszük a végtelent? Végtelenszer végtelen! Ez már lehet nagyobb a 'sima' végtelennél? Vajon ezt is össze tudjuk párosítani egyetlen végtelen zsák tartalmával? Megmondom: igen! Ez még mindig ugyanakkora. Íme a bizonyítás, ezúttal rajzban.”

S a csattanó: a kontinuum! „Most pedig, ahogy ígértem, megmondom a választ a nagy kérdésre. *Igenis van valami, ami nagyobb a végtelennél. Kontinuumnak hívják.* A kontinuum ugyanannyival nagyobb a végtelennél, amennyivel a végtelen nagyobb az egynél. *Felfoghatatlanul nagyobb.* Egyszerűen az már *másféle nagyság.* A kontinuum olyan nagy, hogy a végtelent össze se tudjuk hasonlítani vele. Úgy is nevezik, hogy *'folyamatos végtelen'*, ellentétben az előző fejezetben megismert végtelennel, amelyet olyan zsákként képzelünk el, amelyben különféle tárgyak vannak. Azt a végtelent *'megszámlálható végtelennek'* hívjuk, mégpedig azért, mert minden egyes elemére rámutathatsz, és szép sorban bepakolhatod őket a zsákba. (Abszurdnak tűnik: megszámlálható, de a végtelenségig számlálva sem érünk a végére. Beckmannak erre is van jól érthető magyarázata – Osman P.) *A kontinuum egy vonal pontjainak a száma.* És még az sem számít, hogy az a vonal véges vagy végtelen hosszú. Itt a szöveve számít, a pontok sűrűsége. *Ez egy gazdag, telített, sűrű végtelen.* Bármilyen közelről is nézed, soha nem vékonyodik el – *a legkisebb szeletében is egy teljes kontinuumnyi pontot találsz.*

A megszámlálható végtelent úgy kell elképzelni, mint az egész számok sorozatát: szép sorban egymástól egyforma távolságban lévő pontok egy végtelen hosszú vonalon. De elképzelhetsz egy kétdimenziós hálót is, vagy akár egy háromdimenziós rácsot, sőt akár négy vagy még több dimenziós rácsot is, nem számít, ez akkor sem lesz más, mint egy nagy halom különálló pont. És még ha a pontok közötti távolságot le is szűkíted, mondjuk az eredeti ezred részére, vagy akár milliomod részére, akkor is különálló pontok maradnak, azaz ha elég közel mész hozzájuk, kiválaszthatsz közülük egyet. Ezt értjük megszámlálhatóan végtelen alatt. A kontinuumban viszont a köztes pontokat is tartalmazza. Még hozzá az összeset. *A kontinuum az egymásba olvadó pontok sima tengere. Nem megszámlálható.”*

Minden józan észnek ellentmondó állítás következik, két különösen fontos fogalommal: „Más megközelítésben: *ha egy nyilat dobsz a számegyenesre, annak esélye, hogy egész számot találsz el, pontosan nulla. Nem nagyon kicsi, hanem nulla.* Ugyanis a számegyenesen két egész szám között végtelenszer több szám van, mint ahány egész szám a teljes számegyenesen.” – Namármost, ha azt mondaná az esélyre, hogy végtelen kicsi, az érthető lenne. Ám a nulla érthetetlen, hiszen ha az egész számok ott léteznek, el is lehet találni őket. Ez azonban semmit sem von le az itt következő két fogalom valóságosságából. „*Fontos különbségtétel ez, ami a matematikában is, a való világban is gyakran előjön: 'diszkrét' vagy 'folyamatos'.* A dolgok bármilyen diszkrét gyűjteménye vagy véges, vagy megszámlálhatóan végtelen. (Az eddigiekből ez világos, hiszen „dolgok”, vagyis önálló 'egyedek', azokra pedig egyenként rá lehet mutatni. Kristálytiszt, remekül magyarázó dichotómia következik – Osman P.) Ha azt kérded, hány hely van egy végtelen hosszú széksorban, a válasz: végtelen. *Megszámlál-*

hatóan végtelen. Egy pad esetében viszont, akár véges hosszúságú, akár végtelen, a válasz a kérdésre, hogy 'hány helyre lehet leülni a padon?'; a c, azaz a kontinuum. Sőt, *bármely két hely között is egy kontinuumnyi hely van*, függetlenül attól, hogy az eredeti két hely milyen távol esik egymástól."

Az előzőekben mondottak bizonyítása következik, hogy a kontinuum nagyobb, mint a végtelen. Tanulságos végigkövetni. Beckman felveti, *létezik-e egyáltalán a való világban olyasmi, ami annyira sűrű, mint a kontinuum.* Válasza: „világunk is apró részecskékből áll, azaz semmi nem lehet kontinuum sűrűségű, talán csak az idő”. – Ha belegondolunk, a végtelen sűrűség azt jelenti, hogy minden eleme végtelenül kicsi – a tudomány állása szerint viszont a természetben semmi sem lehet kisebb a Planck-hossznál. Viszont hasonlóképp az idő is „szemcsés”, azaz a lehetséges legrövidebb része a Planck-idő. – L. Carlo Rovelli: A valóság nem olyan, amilyennek látjuk (Park Könyvkiadó, 2019, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2020/2. sz.)

Mégis, hogy hogy nem, *a kontinuum az alapvető aritmetikai műveletektől eltekintve a matematika leghasznosabb területének központi eleme.* A modern természettudományok legtöbbje és a közgazdaságtan is használja azt a matematikai eljárást, amely segítségével össze lehet adni kontinuum mennyiségű számot, és az eredmény mégis egy véges szám. *Ezt a módszert integrálásnak nevezik*, de én itt most kontinuum-összeadásnak fogom hívni, mert valójában erről van szó."

„Nézzük, hogy működik!” – folytatja Beckman, és példák következnek, gyakorlati felhasználások, majd szövegdobozban a bizonyítás. „Azt fogjuk bizonyítani, hogy bárhogyan is próbáljuk összepárosítani a kontinuum elemeit a diszkrét végtelen elemeivel, nem járunk sikerrel, mert a kontinuum oldalán mindig lesz maradék. Vagyis azt fogjuk bizonyítani, hogy a kontinuum pontjait nem lehet felsorolni, erre még egy végtelen hosszú lista sem elegendő."

Most is van felfelé! „Ha elfogadjuk ezt a bizonyítást, akkor kijelenthetjük, hogy van valami, ami nagyobb a végtelennél. Tehát *nem csak véges van és végtelen, hanem felettük van még egy réteg.* Ami aztán megint rengeteg kérdést vet fel. Vajon van valami a végtelen és a kontinuum között, vagy a kontinuum a következő nagyobb dolog? És van valami, ami a kontinuumnál is nagyobb? Hány különböző végtelen van? A végtelenek száma véges, vagy az is végtelen? És ha végtelen..., akkor vajon melyik típusú végtelen? Ezen kérdések közül némelyikre van válaszunk, másokra nincs. De mint kiderült, az első kérdés (azaz, hogy van-e bármi a végtelen és a kontinuum között), mind közül a legfurcsább. Mert nagyon úgy néz ki, hogy ez egy eldöntendő kérdés, amelyre a válasz vagy igen, vagy nem. De valaki talált egy olyan választ, amelyet be is bizonyított, és az se nem igen, se nem nem. Kevésbé ismert tény, de *van egy harmadik lehetőség az igaz és a hamis között.* De erről majd később."

A következő fejezet a *Leképezések*. Már találkoztunk is velük, csak nem ilyen néven mutatták be.

Sajnos az ilyen írás nem kontinuum, minden nem fér bele, így ebből csak két érdekes télt ragadunk itt ki. „Minden zárt tartályon belül áramló közegben létezik egy fix pont, vagyis egy olyan pont, amelyik nem mozog. Ezt a tényt nevezzük 'fixpont-tételnek', amelyet minden dimenzióban sikerült bebizonyítani.” És „[e]gy szőrös labdát nem lehet tökéletesen simára fésülni. Ez a tény pedig nem csak a szőrös labdára igaz, hanem minden olyan esetben, amikor egy gömbfelület minden pontjához irányt akarsz rendelni. A Föld felszínén mindig van legalább egyetlen pont, ahol épp semelyik irányba nem fúj a szél. Az óceánokban is vannak szingularitások, ahol nem áramlik a víz, ezeken a helyeken gyűlik össze a tengerekbe dobált rengeteg szemét, és ott hatalmas forgó szigeteket alkot. De ez csak a gömbfelületeken igaz. Egy szőrös tóruszt minden további nélkül tökéletesen simára lehet fésülni.”

A következő nagy rész: *Algebra*, fejezetei: *Absztrakció / Struktúrák / Következtetés*.

Absztrakció: „Kezdjük a legelején. A matematika tiszta, elvont objektumokkal foglalkozik, amelyeket egy üres térben képzelünk el. Az algebra – na, az aztán a legtisztább, legelvontabb valami mind közül. Most nem arról az algebráról beszélek, amit az iskolában tanultál. Amiről ebben a fejezetben mesélni akarok, az az úgynevezett 'absztrakt algebra'. Ez annyira elvont, hogy még csak nem is valamilyen konkrét objektumtípusról szól. Hanem arról a gondolatról magáról, hogy egyáltalán léteznek objektumok és az objektumok között léteznek relációk.”

„Az absztrakt algebra magának az algebrának egy általánosabb verzióját keresi. Megvizsgáljuk a különböző műveleteket – nemcsak a négy alpműveletet, hanem egészen furcsákat is, amelyeket még soha nem használt senki –, és azt vizsgáljuk, találunk-e magasabb szintű összefüggéseket. És aztán a dolog még rosszabb lesz: teljesen elvonatkoztatunk a számoktól is, vagyis ismeretlen objektumokon végzett ismeretlen műveletek eredményeiről gondolkodunk. Erről a fajta algebráról még beszélni is nehéz, mert egyszerűen nincs semmi konkrétum, amiről beszélni lehetne. Az algebra művelői bizonyos folyamatokat hajtanak végre, bizonyos módokon mozgatnak szimbólumokat a papíron, így bizonyos állításokból más állítások lesznek. De egyik állítás sem jelent semmit, legalábbis a konkrétumok szintjén nem. Minden szimbólum csak egy általános valami, aminek a helyére végtelen sok dolgot behelyettesíthetünk. Tehát úgy is fogalmazhatunk, hogy mindegyik állítás sok millió dolgot jelent egyszerre.”

Úgy véljük, ez az a pont, ahol nézelődésünket e matematikai csodák palotájában abba kell hagynunk. Már csak az jöhet, hogy a részek és a fejezeteik címeivel és pár szóval megmutatjuk, mi van még hátra.

Struktúrák: „A teljesség igénye nélkül bemutatok néhányat az algebrai struktúrák közül. Azokat válogattam ki, amelyek gyakrabban fordulnak elő a való életben.”

Következtetés: „Minden rendszernek megvannak a saját következtetési szabályai, amelyek a rendszer konkrét tudásstruktúráját tükrözik. Az algebra nagyrészt – az absztrakt algebra és az iskolai algebra is – szigorú következtetési szabályok körütekintő alkalmazására épül.”

Újabb nagy rész: *Az alapok – egy dialógus*: „Emlékszel, amikor azt mondtam, hogy létezik egy kevésbé ismert harmadik igazságérték az igaz és a hamis között? Azt hiszem, itt az idő, hogy erről is meséljek egy kicsit”, és felettébb élvezetes gondolatmenetek következnek, sok meglepő fordulattal és csavarral.

Utolsó rész: *Modellezés*, fejezetei: *Modellek / Automaták / Tudomány*.

Modellek: „Ez az alkalmazott matematika világa. Eddig átnéztük a tiszta matematika három fő ágát, és hozzávettünk még egy csipetnyi történelmet és filozófiát. A hátralevő részt a tiszta és alkalmazott matematika viszonyának szentelem, és elmesélek néhány dolgot az alkalmazott matematikáról.

Ez a rész konkrétan a modellezésről szól. A modellezés alatt itt a matematika és a való világ összekapcsolását értem. Persze, tudom, hogy a matematika azért számtalan egyéb formában is felbukkan a hétköznapiakban, de a modellezés az az általános keretrendszer, amely mind-ezen kapcsolatokat tisztán feltárja előttünk. Segítségével kényelmesen tudunk beszélni a relációkról, így tüzetesen megvizsgálhatjuk őket, és új dolgokat tanulhatunk.” S szellemileg felajzó zárszava ehhez: „Lehet, hogy azért találunk lépten-nyomon matematikai mintázatot a természetben, mert a világ matematikából készült. Lehet, hogy az egész világegyetem alapvetően matematikai természetű, és mégiscsak létezik Egy Igazi Modell, amely tökéletesen leírja a működését. Mit szépítsük? Ez örütségnek hangzik. De várd ki a végét!”

Arra már nincs helyünk. Tessék elolvasni! Az egészet! Nagyon megéri!

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

THE CDSM DIRECTIVE'S REGULATION REGARDING THE PROTECTION OF PRESS PUBLICATIONS AND ITS IMPLEMENTATION IN HUNGARY

Máté Imre Bencze

In the research paper the hypothesis is proposed that Article 15 of the CDSM Directive and the protection it introduces under a new neighbouring right will effectively change the press publishers' legal position, especially in relation to information society service providers and create a more sustainable environment. The cornerstones of the research are to describe the development of copyright environment, to define the scheme of neighbouring rights and to explain the path leading to the CDSM Directive. The international and domestic implementation of the CDSM Directive and the initiative to establish a national level collective right management system for the new neighbouring right are also examined.

"THERE ARE QUESTIONS TO WHICH IT IS IMPOSSIBLE TO GIVE ANSWERS". THE THIRD EPOCH OF THE WOLFNER FACTORY IN ÚJPEST

Dr Zsuzsanna Tószegi

In the third part of the series of articles the effects of World War II on the Wolfner family and their factory are described. The factory reached its maximum in production before the war, a large proportion of its products – different types of shoes – was exported to England. This prosperous industrial activity was interrupted by the war when the Wolfner factory became one of the biggest suppliers of the army. After the German occupation the managers/owners were deprived of their jobs, a lot of workers were deported, the stocks were transported to Germany. After 1945 the surviving László Wolfner got back the factory, which was at last nationalized in March 1948.